

КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МАЗУР ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 81'42-115:821.161.2-32'255.4=111-046.36(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
ЗАСОБИ КОГЕЗІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІЙ
ПРОЗІ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

035 Філологія
03 Гуманітарні науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. В. Мазур

Науковий керівник: Бистров Яків Володимирович, доктор філологічних наук, професор

Івано-Франківськ – 2026

АНОТАЦІЯ

Мазур О. В. Засоби когезії в українській постмодерністській прозі та їх відтворення у перекладі англійською мовою. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія. Карпатський національний університет імені Василя Стефаника Міністерства освіти і науки України, Івано-Франківськ, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню засобів когезії та їх передачі в перекладах англійською мовою текстів українських прозаїків доби постмодернізму.

Актуальність дослідження зумовлена важливістю вивчення проблеми когезії, класифікації засобів і тактик їх перекладу для перекладознавства загалом і для перекладу постмодерністських художніх текстів зокрема.

Об'єктом дослідження є засоби когезії, вжиті в постмодерністських художніх текстах і в їх перекладах англійською мовою.

Предметом дослідження є особливості відтворення засобів когезії в англомовних перекладах української постмодерністської прози.

Мета дисертаційної праці полягає в комплексному дослідженні відтворення засобів зв'язності українських постмодерністських текстів англійською мовою.

Матеріалом дослідження слугують засоби когезії в оригіналах і перекладах художніх текстів українських прозаїків доби постмодернізму – Юрія Андруховича («Перверзія», «Рекреації», «Московіада»), Сергія Жадана («Ворошиловград», «Інтернат»), Оксани Забужко («Польові дослідження з українського сексу», «Музей покинутих секретів»), Юрія Винничука («Танго смерті»).

Сучасне перекладознавство базується на принципі антропоцентризму, де основна роль відводиться читачу та його інтерпретації тексту. Для забезпечення якісної міжкультурної комунікації між автором й іноземним читачем, перекладач

має зберегти унікальну цілісність і зв'язність тексту. **Наукова новизна** полягає у здійсненні комплексного перекладознавчого аналізу когезії як конститутивної ознаки зв'язного тексту з точки зору комунікативності та діалогічності. У роботі вперше окреслено особливості відтворення засобів когезії в англомовних перекладах текстів українських постмодерністів. У дослідженні аналізуються засоби формування зв'язності тексту й відмінності в їх інтерпретації в перекладному тексті й акцентуються перекладацькі тактики, що забезпечують зв'язність тексту.

Теоретичне значення дослідження визначається тим, що воно окреслює особливості перекладу засобів когезії. Дослідження має **практичну цінність** для перекладачів, що працюють в галузі художнього перекладу і зокрема перекладу творів українських постмодерністів англійською мовою, а отримані результати дисертаційної праці можуть бути використані в лекційних курсах з теорії і практики перекладу; стилістики, у перекладацькій діяльності і практичній підготовці майбутніх перекладачів, а також у науково-дослідних розвідках студентів і аспірантів.

Теоретико-методологічною основою дослідження слугували праці з теорії лінгвістики тексту та його категорій (Т. А. Єщенко, Т. П. Матвійчук, О. О. Селіванова), принципів постмодерністського текстотворення (О. А. Бабелюк, І. О. Дегтярьова, Н. В. Кондратенко), дослідження засобів когезії та їх класифікації (Р. Гасан, М. А. К. Галлідей, М. А. Карп, О. В. Кондратьєва, О. О. Селіванова, О. В. Станіслав) і перекладознавства (М. Бейкер, В. Д. Бялик, Ш. Блюм-Кулька, В. Л. Демченко, Г. М. Удовіченко, Т. М. Калініченко, Л. М. Киричук).

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження засобів когезії у постмодерністській прозі» розглянуто наукові дослідження з питань категорій тексту, когезії, класифікації засобів когезії, функціонування засобів когезії у постмодерністських текстах і відтворення засобів когезії як перекладознавчої проблеми. Розмежовано поняття когезії (зв'язності) й

когерентності (цілісності) як окремих категорій тексту, які взаємозалежні, проте не взаємозамінні.

Базуючись на попередніх дослідженнях, запропоновано розширену класифікацію засобів когезії постмодерністських текстів. Оскільки в постмодернізмі переосмислюється поняття тексту, категорія зв'язності потребує уточнення. Дослідження поділяє засоби зв'язності на два типи (засоби текстової та надтекстової когезії) з подальшим поділом на види. До текстового типу зв'язності зараховуються граматичний, семантичний, ономазіологічний, смисловий, структурно-композиційний, референційний, прагматичний види; а до надтекстового – супрасегментний, екстралінгвальний, інтертекстуальний види.

Кожен із видів зв'язності реалізується через конкретні засоби, які при перекладі підлягають конкретним тактикам відтворення в цільовій мові. Вибираючи стратегію перекладу (за класифікацією Л. Венуті) вихідного тексту під нову цільову аудиторію, перекладач послуговується відповідними вісьмома способами перекладу (за класифікацією П. Ньюмарка). Кожен засіб зв'язності підлягає вибору конкретної тактики перекладу – збереження, перестановки, заміни, додавання чи опущення, орієнтуючись на потенційного читача. Перекладач максимально зберігає авторську картину світу, його бачення, проте намагається уникнути неточностей розуміння тексту іноземним читачем, тим самим адаптуючи текст.

Другий розділ «Відтворення засобів текстового типу когезії української постмодерністської прози англійською мовою» присвячено аналізу засобів текстового типу когезії та їх відтворення англійською мовою. В розділі охарактеризовано особливості кожного виду текстового типу зв'язності, розширюючи класифікації М. А. К. Галлідея-Р. Гасан і О. О. Селіванової.

Засоби граматичного виду зв'язності охоплюють і поділ на чотири граматичні (корелативність, субституцію, еліпсис і парцеляцію) й один лексичний засоби зв'язності, згідно з М. А. К. Галлідеєм-Р. Гасан, а також граматичні узгодження, темо-ремне членування тексту та пунктуаційне оформлення. Більшість засобів граматичного виду когезії, а також семантичного й

ономасіологічного видів, трансформуються (пропускаються чи додаються), оскільки перекладач послуговується правилами граматики й словотвору англійської мови, а не української. Збереження цих засобів важливе, якщо вони впливають на стилізацію й емоційне забарвлення тексту, а не тільки виконують текстотвірну функцію. Смисловий і референційний види зв'язності покликані передавати образність, логічність тексту й співставляти його із реальним світом. У кожному конкретному випадку перекладач вибирає тактику, відповідну до цільового читача. Структурно-композиційний вид зв'язності – це скелет тексту, зміна засобів якого порушить цілісність перекладного тексту. Прагматичний вид – це діалогічність між автором і читачем. Постмодерністські тексти включають читача як декодувальника тексту, тому зв'язність залежить не тільки від авторської інтенції, а і його комунікативності із цільовою аудиторією. Завдання перекладача при роботі із засобами прагматичного виду когезії – виступити посередником і тлумачем потенційних неясностей, додаючи/пропускаючи інформацію, чи вносячи свої примітки.

Комплекс усіх засобів когезії забезпечує об'єднання хаотичного постмодерного тексту в єдину цілісну структуру, яка буде зрозуміла й сприйнята читачем.

У третьому розділі «Відтворення засобів надтекстового типу когезії української постмодерністської прози англійською мовою» аналізується надтекстовий тип когезії з поділом на супraseгментний, екстралінгвальний та інтертекстуальний види зв'язності. Зв'язність тексту зумовлюється не лише сукупністю внутрішньотекстових засобів, реалізованих на лексико-граматичному рівні, а й засобами надтекстового типу, що ґрунтуються на фонових знаннях реципієнта, культурно-соціальній специфіці тексту, інтертекстуальних зв'язках і підтекстових смислах. У процесі перекладу важливо відтворити не тільки експліцитний зміст і формальну зв'язність оригіналу, а й імпліцитну інформацію, яка забезпечується надтекстовою зв'язністю.

Дисертаційне дослідження має **перспективу подальших досліджень**, яке полягає у кількісному аналізі відтворення засобів когезії в перекладах текстів

постмодернізму, залученні інших мов для аналізу особливостей відтворення когезії постмодерністських текстів, а також розширення жанрового й стильового діапазону досліджуваних текстів.

Ключові слова: постмодерністський текст, постмодернізм, когезія, когерентність, прагматичний вид когезії, перекладацькі трансформації, лексична трансформація, переклад, художній переклад, художній текст, дискурс, безеквівалентність, імплікація, інтерпретація, інтертекстуальність

ABSTRACT

Mazur O. V. Cohesive devices in Ukrainian postmodern prose and their reproduction in English translation. – Qualification scholarly paper: A manuscript.

Thesis submitted for obtaining the Doctor of Philosophy degree in 03 Humanities, Specialty 035 Philology. Vasyl Stefanyk Carpathian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, 2026.

The dissertation presents the study of cohesive devices and their reproduction in English translations of Ukrainian postmodern prose. The relevance of the research is determined by the importance of studying the problem of cohesion, the classification of means and tactics of their translation for translation studies in general and for the translation of postmodern literary texts in particular.

The object of the research is the means of cohesion used in postmodern literary texts and their translations into English.

The subject of the study is the peculiarities of reproducing cohesive devices in English translations of Ukrainian postmodern prose.

The aim of the dissertation is to conduct a comprehensive study of the reproduction of cohesive devices in Ukrainian postmodern texts in English.

The research material consists of cohesion devices in the originals and translations of literary texts by Ukrainian prose writers of the postmodern era – Yuriy Andrukhovych (Perverzion, Recreations, The Moscoviad), Serhii Zhadan

(Voroshilovgrad, Orphanage), Oksana Zabuzhko (Fieldwork in Ukrainian Sex, The Museum of Abandoned Secrets), and Yurii Vynnychuk (Tango of Death).

Modern translation studies are based on the principle of anthropocentrism, where the main role is given to the reader and their interpretation of the text. To ensure high-quality intercultural communication between the author and the foreign reader, the translator must preserve the unique integrity and coherence of the text. **The novelty** of the dissertation lies in its comprehensive analysis of cohesion as a constitutive feature of coherent texts, from the perspectives of communicativeness and dialogicity, as well as the features of reproducing cohesive devices in English translations of texts by Ukrainian postmodernist writers. The study analyses the means of forming text coherence and differences in their interpretation in the translated text and emphasises translation tactics that ensure text coherence.

The theoretical significance of the study is determined by the fact that it outlines the peculiarities of translating cohesive devices. The results obtained in this dissertation are of **practical value**, they can be used in lecture courses on translation theory and practice, stylistics, in translation activities and the practical training of future translators, as well as in the academic research of undergraduate and graduate students.

The theoretical and methodological basis of the study was provided by works on the theory of text linguistics and its categories (T. A. Yeshchenko, T. P. Matviichuk, O. O. Selivanova), the principles of postmodern text creation (O. A. Babeliuk, I. O. Dehtiar'ova, N. V. Kondratenko), research on cohesive devices and their classification (R. Hasan, M. A. K. Halliday, M. A. Karp, O. V. Kondrat'ieva, O. O. Selivanova, O. V. Stanislav) and translation studies (M. Baker, V. D. Bialyk, S. Blum-Kulka, V. L. Demchenko, H. M. Udovichenko, T. M. Kalinichenko, L. Kyrychuk).

The first chapter, 'Theoretical and methodological framework for the study of cohesive devices in postmodern prose,' examines scientific research on the categories of the text, cohesion, classification of cohesive devices, the functioning of cohesive devices in postmodern texts, and the reproduction of cohesive devices as an issue in translation studies. The concepts of cohesion (connectivity) and coherence (integrity)

are distinguished as separate categories of the text that are interrelated but not interchangeable.

Based on previous studies, an expanded classification of cohesion devices in postmodern texts is proposed. Since postmodernism reinterprets the concept of a text, the category of cohesion needs to be clarified. The study divides cohesion devices into two types (textual and metatextual cohesion devices) with further division into subtypes. The textual type of cohesion includes grammatical, semantic, onomasiological, structural-compositional, referential, and pragmatic types; and the supra-textual type includes suprasegmental, extralinguistic, and intertextual types.

Each type of cohesion involves specific means, which in turn require specific translation tactics such as preservation, rearrangement, replacement, addition, or omission, selected according to Newmark's eight translation modes and Venuti's broader strategy. The translator preserves the author's worldview and vision as much as possible, but tries to avoid inaccuracies in the foreign reader's understanding of the text, thereby adapting the text.

The second chapter, 'Reproduction of textual cohesive devices of Ukrainian postmodern prose in English translation,' is devoted to the analysis of textual cohesive devices and their reproduction in English translation. The section describes the characteristics of each type of textual cohesion, expanding on the classifications of M. A. K. Halliday-R. Hasan and O. O. Selivanova.

Grammatical cohesive devices include four grammatical devices (references, substitution, ellipsis, and conjunction) and one lexical cohesive device, according to M. A. K. Halliday-R. Hasan, as well as grammatical agreement, thematic-syntactic segmentation of the text, and punctuation. Most grammatical cohesive devices, as well as semantic and onomasiological devices, are transformed (omitted or added) because the translator uses the rules of English grammar and word formation rather than those of Ukrainian. Preserving these means is important if they affect the stylisation and emotional colouring of the text, and not just perform a text-forming function. Semantic and referential types of cohesion are designed to convey the imagery and logic of the text and compare it with the real world. In each specific case, the translator chooses a

tactic appropriate to the target reader. Structural-compositional cohesion is the skeleton of the text, and changing its means will disrupt the integrity of the translated text. Pragmatic cohesion is the dialogue between the author and the reader. Postmodern texts involve the reader as a decoder of the text, so cohesion depends not only on the author's intention, but also on their communication with the target audience. The translator's task when working with pragmatic cohesion devices is to act as a mediator and an interpreter of potential ambiguities, adding/omitting information or making their own notes. The complex of all means of cohesion ensures the unification of a chaotic postmodern text into a single coherent structure that will be understood and accepted by the reader.

The third chapter, 'Reproduction of supra-textual cohesive devices of Ukrainian postmodern prose in English translation,' analyses supra-textual cohesion, dividing it into suprasegmental, extralinguistic, and intertextual types of cohesion. The coherence of the text is determined not only by the set of intratextual means implemented at the lexical and grammatical level, but also by metatextual means based on the recipient's background knowledge, the cultural and social specificity of the text, intertextual connections, and subtextual meanings. In the process of translation, it is important to reproduce not only the explicit content and formal coherence of the original, but also the implicit information provided by supra-textual coherence.

The dissertation research has **prospects for further research**, which consists of the quantitative analysis of the reproduction of cohesive devices in translations of postmodern texts, the use of other languages to analyse the peculiarities of cohesion reproduction in postmodern texts, as well as the expansion of the genre and style range of the texts studied.

Key words: postmodern text, postmodernism, cohesion, coherence, pragmatic cohesion, translation transformations, lexical transformation, translation, literary translation, literary text, discourse, non-equivalence, implication, interpretation, intertextuality

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б:

1. Мазур О. В. Пунктуація як засіб передачі граматичної когезії в перекладах українських постмодерністських текстів англійською мовою. *Folium*. 2023. Спецвипуск. С. 97–103.

DOI: <https://doi.org/10.32782/folium/2023.3.14>

URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/folium/article/view/35>

2. Mazur, O. V. The influence of memory cache on text cohesion and its translation (based on Serhiy Zhadan's novel *Voroshilovgrad*). *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Vol. 43(2). P. 133–141.

DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.2.21>

URL: <https://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/index.php/43-2-2025>

3. Mazur, O. V. Classification of cohesive devices and their translation into English (based on texts by Ukrainian postmodernists). *Вісник науки та освіти*. 2025. Vol. 11(41). P. 178–189.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11\(41\)-178-189](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11(41)-178-189)

URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/32835>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Mazur, O. V. Reproduction of grammatical means of cohesion in the translation of postmodern texts into English. International scientific conference «Philological sciences and translation studies: European potential»: conference proceedings (November 3–4, 2022. Riga, the Republic of Latvia). Riga: Publishing House “Baltija Publishing”, 2022. P. 254–256.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-64>

URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/280>

2. Мазур О. В. Відтворення граматичних засобів когезії у перекладі постмодерністських текстів англійською мовою. *Еврика 2023: Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022*

рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 3–7 квітня 2023 р., м. Івано-Франківськ. Електронне видання. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. С. 207–208.

URL: <https://kutba.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/07/>

3. Mazur, O. V. Rendering of Figurative Cohesion in Translations of Ukrainian Postmodernist Texts. Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2023): матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, Івано-Франківськ, 10 жовтня 2023 р. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. Р. 77–78.

URL: <https://kaf.cnu.edu.ua/ellic-2023/>

4. Мазур О. В. Особливості перекладу англійською мовою пауз хезитації як засобів когезії (на матеріалі текстів українських постмодерністів). Тези доповідей XVI Міжнародної наукової конференції “Іноземна філологія у ХХІ столітті”: у 2 т. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2024. С. 138–142.

URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/25745>

5. Мазур О. В. Надтекстові засоби когезії та їх переклад англійською мовою (на матеріалі текстів українських постмодерністів). Збірник матеріалів науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури» 3 лютого – 9 лютого 2025 року. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2025. С. 110–113.

URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/43016>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження засобів когезії у постмодерністській прозі.....	24
1.1. Когезія як категорія лінгвістики тексту: визначення, ознаки, підходи до аналізу.....	25
1.2. Типологія засобів когезії у світлі теорії лінгвістики тексту.....	39
1.2.1. Текстовий тип когезії.....	44
1.2.2. Надтекстовий тип когезії.....	49
1.3. Особливості функціонування засобів когезії постмодерністської прози у тексті оригіналу.....	62
1.4. Когезія у постмодерністському тексті як перекладознавча проблема.....	72
1.5. Етапи дослідження засобів когезії постмодерністської прози у тексті оригіналу й тексті перекладу.....	89
РОЗДІЛ 2. Відтворення засобів текстового типу когезії української постмодерністської прози англійською мовою.....	110
2.1. Класифікація засобів текстового типу когезії.....	110
2.2. Функційні особливості засобів текстового типу когезії.....	111
2.3. Тактики перекладу засобів текстового типу когезії у постмодерністській прозі.....	126
2.3.1. Засоби граматичного виду когезії.....	126
2.3.2. Засоби семантичного виду когезії.....	140
2.3.3. Засоби ономазіологічного виду когезії.....	147
2.3.4. Засоби смислового виду когезії.....	152
2.3.5. Засоби структурно-композиційного виду когезії.....	162
2.3.6. Засоби референційного виду когезії.....	170
2.3.7. Засоби прагматичного виду когезії.....	174
РОЗДІЛ 3. Відтворення засобів надтекстового типу когезії української постмодерністської прози англійською мовою.....	184
3.1. Класифікація засобів надтекстового типу когезії.....	184

3.2. Функційні особливості засобів надтекстового типу когезії.....	185
3.3. Тактики перекладу засобів надтекстового типу когезії у постмодерністській прозі.....	197
3.3.1. Засоби супрасегментного виду когезії.....	197
3.3.2. Засоби екстралінгвального виду когезії.....	212
3.3.3. Засоби інтертекстуального виду когезії.....	219
ВИСНОВКИ.....	225
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	231
ДОДАТКИ.....	254

ВСТУП

Когезія як одна із найважливіших властивостей тексту, в якому його елементи поєднуються в системно організовану єдність, неодноразово ставала предметом зацікавлень у царині лінгвістики тексту. У зарубіжних дослідженнях на важливість виокремлення засобів когезії вказували М. А. К. Галлідей і Р. Гасан [131]. М. А. К. Галлідей [131] і Р. Богранд [117] диференціювали когезію як структурно-граматичну зв'язність, що об'єднує як формальні, так і змістові зв'язки. У 60-70-х роках поняття когезії розглядалось як прояв семантично подібних одиниць або семантично об'єднаних пропозицій, а також синтаксичних та граматичних виявів зв'язку речень у межах тексту. У 80-х роках когезію стали розглядати як явище тематичних і семантичних зв'язків. У парадигмі української текстолінгвістики, на необхідність дослідження засобів когезії вказували О. В. Ємець [34], А. П. Загнітко [37], Н. В. Кондратенко [51], О. О. Селіванова [81; 82].

Лінгвістика тексту охоплює низку дослідницьких напрямів, зокрема структурно-граматичний, семантичний, комунікативно-прагматичний, семіотичний, когнітивний і прикладний, кожен із яких зосереджується на певних аспектах когезії. Так, у межах граматичного підходу текст розглядався як впорядкована структура та послідовність взаємопов'язаних речень, а об'єктом аналізу виступала формальна зв'язність його складників. У семантичному напрямі основна увага приділялася змістовій організації тексту, тобто семантичним зв'язкам між його компонентами [53]. За спостереженням Т. А. Єщенко [36], у лінгвістиці відбувається поступовий перехід від структурно-граматичного осмислення тексту до комунікативно-прагматичного підходу. В цьому контексті категорія зв'язності починає трактуватися значно ширше – з урахуванням семантико-прагматичних і комунікативних параметрів, а не лише формальної узгодженості чи локальних зв'язків [36]. Як наслідок, комунікативний аналіз тексту передбачає врахування його співвіднесеності з позамовною реальністю та адресатом. Дисертаційна праця інтегрує напрацювання попередніх теоретичних

підходів до вивчення засобів когезії, роблячи акцент на комунікативній сутності постмодерністського тексту.

Зв'язність постає як категорія, що об'єднує усі рівні текстової організації, забезпечує розвиток його тематичної структури та сприяє формуванню цілісного тексту, здатного до повноцінного сприйняття й інтерпретації адресатом. Оскільки постмодерністські тексти характеризуються відмовою від традиційних канонів, феномен когезії в них потребує переосмислення й подальшого аналізу. Зв'язність реалізується одночасно в експліцитному й імпліцитному вимірах і підтримується не лише власне мовними засобами, а й фоновими та енциклопедичними знаннями, а також конкретною ситуацією породження й інтерпретації тексту.

Традиційно класичною вважається класифікація засобів когезії, запропонована М. А. К. Галлідеєм і Р. Гасан, які розрізняють лексичні та граматичні засоби (корелативність, субституцію, еліпсис і парцеляцію) [131]. Важливою для обраної теми класифікацією засобів когезії є праця О. О. Селіванової [81], у якій виокремлено граматичні, семантичні, ономазіологічні, смислові, структурно-композиційні, референційні та прагматичні засоби.

Проведене дослідження не заперечує попередні класифікації, а розширює і поглиблює їх. Так, відповідно до внутрішнього й зовнішнього впливу на зв'язність, розрізняються два типи когезії: текстовий і надтекстовий. Класифікація засобів текстового типу зв'язності співвідноситься із класифікацією О. О. Селіванової [81]. Надтекстовий тип зв'язності включає супрасегментний, екстралінгвальний та інтертекстуальний види зв'язності. Кожен із цих видів реалізується в тексті через конкретні засоби зв'язності.

Відтворення засобів когезії є одним із визначальних чинників якості перекладу, оскільки саме текстова зв'язність забезпечує комунікативну адекватність перекладного тексту та підтримує діалогічну взаємодію між автором і читачем. Обмеження перекладу рівнем формально правильного відтворення окремих речень є недостатнім, адже збереження зв'язності першотвору вимагає застосування додаткових перекладацьких трансформацій. У межах дослідження

виокремлено п'ять перекладацьких тактик: збереження, перестановку, заміну, додавання й опущення.

Постмодернізм характеризується відходом від усталених канонів, тому і визначення категорії зв'язності у постмодерністських текстах потребує глибинного аналізу у межах антропоцентричного вектору сучасних досліджень з лінгвістики і перекладознавства. В постмодерністських текстах зв'язність залежить не тільки від граматико-лексичного інструментарію, а й від надтекстових елементів (інтонації, підтексту, інтертексту й культурних складників). **Актуальність дослідження** зумовлена необхідністю системного вивчення текстової зв'язності у мовознавчій науці, з'ясуванням особливостей функціонування засобів когезії у текстах української постмодерністської прози, висвітленні тактик відтворення засобів когезії англійською мовою у постмодерністському тексті як об'єкті перекладу, що збагачує категорійний апарат сучасного перекладознавства, а також потребою подальшого осмислення рецепції української постмодерністської прози в англомовному культурному просторі.

Зв'язок роботи з науковими темами. Проблематика дисертації відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри англійської філології факультету іноземних мов Карпатського національного університету імені Василя Стефаника у межах держбюджетної наукової теми Міністерства освіти і науки України «Когнітивно-комунікативний та мультимодальний виміри англомовного дискурсу» (номер державної реєстрації 0123U100259). Тему дисертації затверджено Вченою радою Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 09 від 01 листопада 2022 р.).

Мета дисертаційної праці полягає у комплексному дослідженні категорії зв'язності тексту, встановленні специфіки засобів когезії в українській постмодерністській прозі та особливостей їх відтворення англійською мовою.

Для реалізації поставленої мети передбачається виконання таких **завдань**:

– з'ясувати статус категорії зв'язності серед інших текстових категорій із розмежуванням понять «когезія» і «когерентність»;

- розробити типологію засобів когезії у світлі теорії лінгвістики тексту;
- встановити параметри використання категорії когезії у перекладознавстві й визначити функційні особливості засобів когезії в українській постмодерністській прозі;
- сформувавати комплексний методологічний підхід до аналізу зв'язності у перекладах постмодерністських текстів англійською мовою;
- визначити перекладацькі тактики, що застосовуються для відтворення засобів забезпечення текстової та надтекстової зв'язності при перекладі української постмодерністської прози англійською мовою.

Об'єкт дослідження становлять засоби когезії в українській постмодерністській прозі і тактики їх відтворення у перекладі англійською мовою.

Предметом дослідження є особливості відтворення засобів текстового й надтекстового типу когезії в англійських перекладах української постмодерністської прози.

Матеріалом дослідження слугують засоби когезії у текстах оригіналу й англійських перекладах прози доби постмодернізму – Юрія Андруховича («Перверзія», «Рекреації», «Московіада»), Сергія Жадана («Ворошиловград», «Інтернат»), Оксани Забужко («Польові дослідження з українського сексу», «Музей покинутих секретів»), Юрія Винничука («Танго смерті») загальним обсягом 2934 друковані сторінки у тексті оригіналу і 2808 друкованих сторінок у тексті перекладу (див. Додаток А).

Теоретико-методологічною основою дослідження слугували праці з теорії лінгвістики тексту та його категорій (Т. А. Єщенко [36]; Т. П. Матвійчук [70]; О. О. Селіванова [81; 82]), принципів постмодерністського текстотворення (О. А. Бабелюк [4]; І. О. Дегтярьова [32]; Н. В. Кондратенко [51]), дослідження засобів когезії та їх класифікації (Р. Гасан, М. А. К. Галлідєй [131]; М. А. Карп [46; 47]; О. В. Кондратьєва [52–54]; О. О. Селіванова [81; 82]; О. В. Станіслав [86–88]) і перекладознавства (М. Бейкер [108]; В. Д. Бялик [15; 16]; Ш. Блюм-Кулька [110]; Т. М. Калініченко [41–44]; Л. М. Киричук [142]).

Поставлена мета та особливості об'єкта аналізу зумовили необхідність комплексного застосування загальнонаукових і спеціальних **методів дослідження**. Дослідження спирається на наукові методи *дедукції*, за допомогою якого теорія використання засобу когезії простежувалася в конкретному контексті оригіналу й перекладу; за допомогою *аналізу* з цілісного (когерентного) тексту виділено зв'язні частини й описано засоби когезії в оригіналі й тактики їх перекладу; метод *таксономії* забезпечив класифікацію засобів когезії на текстовий і надтекстовий типи. У дослідженні застосовуються і власне *лінгвістичні методи*: за допомогою *функційного методу* мова текстів досліджувалася у процесі функціонування, а засоби зв'язності забезпечували передачу живого мовлення; *зіставний метод* застосовувався на етапі вивчення засобів когезії у мові оригіналу і перекладу; *описовий метод* охоплював сукупність процедур інвентаризації, таксономії та інтерпретації досліджуваних мовних явищ, а *лінгвостилістичний аналіз* спрямований на вивчення функціонування засобів когезії в текстах оригіналу. Важливими для дослідження є також *перекладацькі методи*: за допомогою *контрастивного і компаративного аналізу* проводився аналіз подібностей і розбіжностей відтворення засобів когезії у перекладах; *трансформаційний аналіз* дав змогу встановити відповідні перекладацькі стратегії і тактики з метою збереження зв'язності тексту під час перекладу; *контекстуально-інтерпретаційний метод* полягав у визначенні процедур, спрямованих на реконструкцію авторського задуму. Процедура *кількісних підрахунків* застосовувалася з метою визначення частотності трансформації засобів когезії залежно від типу зв'язності.

Наукова новизна дослідження полягає в реалізації комплексного перекладознавчого аналізу когезії як базової категорії постмодерністського тексту. В роботі визначено специфіку відтворення засобів когезії в англійських перекладах текстів української постмодерністської прози. Особливу увагу приділено аналізу механізмів формування текстової і надтекстової зв'язності у тексті оригіналу і виявленню особливостей її відтворення у тексті перекладу,

зумовлених як типологічними розбіжностями української та англійської мов, так і стилістичними особливостями постмодерністської поетики.

У дисертації *уперше*:

- розкрито специфіку когезії як категорії тексту і функційні особливості засобів когезії в українській постмодерністській прозі;
- здійснено класифікацію засобів когезії в українській постмодерністській прозі, які забезпечують текстовий і надтекстовий типи зв'язності;
- диференційовано тактики перекладу англійською мовою засобів текстової й надтекстової когезії і встановлено чинники їх формування задля досягнення еквівалентності та збереження авторського стилю при передачі когезії у перекладі англійською мовою.

Наукову новизну отриманих результатів узагальнено у таких **положеннях, що виносяться на захист**:

1. Когезія як категорія лінгвістики тексту являє собою структурно-граматичний різновид зв'язності, що виявляється через систему формальних засобів поєднання мовних одиниць різних рівнів. Когезія функціонує у тісному взаємозв'язку з іншими текстовими категоріями: через дискретність реалізується зв'язність між структурними компонентами тексту; інформативність і континуум забезпечують його референційність, образність і логічну послідовність; антропоцентричність та інтерактивність сприяють формуванню прагматичної й надтекстової зв'язності; водночас референційність та інтертекстуальність виступають як текстові категорії і як різновиди зв'язності.

2. Засоби когезії у постмодерністських текстах класифіковано на десять видів, із яких сім (граматичні, семантичні, ономасіологічні, смислові, структурно-композиційні, референційні та прагматичні) забезпечують текстовий тип зв'язності, тоді як три (супрасегментні, екстралінгвальні та інтертекстуальні) формують надтекстовий тип зв'язності.

3. Зв'язність постмодерністських текстів передбачає розширення діапазону її засобів, унаслідок чого когезивну функцію можуть виконувати елементи, не пов'язані між собою формальними засобами. Переклад постмодерністського

тексту передбачає відтворення як експліцитного, так і імпліцитного змісту, що забезпечує збереження текстової та надтекстової зв'язності. Передавання когезивних засобів в українській постмодерністській прозі здійснюється шляхом застосування перекладацьких трансформацій на різних мовних рівнях, спрямованих на максимально повне відтворення змісту оригіналу з урахуванням норм мови перекладу.

4. Переклад засобів когезії здійснюється за допомогою застосування двох *стратегій* – доместикації та форенізації; восьми *способів* – дослівного перекладу (word-for-word translation), буквального перекладу (literal translation), точного перекладу (faithful translation), семантичного перекладу (semantic translation), адаптації (adaptation), вільного перекладу (free translation), ідіоматичного перекладу (idiomatic translation) і комунікативного перекладу (communicative translation); і п'яти *тактик* – збереження, перестановки, заміни, додавання й опущення.

5. Засоби граматичного, семантичного й ономасіологічного видів когезії найчастіше підлягають трансформаціям. Переклад засобів смислової та референційної зв'язності важливі для передачі авторської картини світу, забезпечення образності та логічності тексту, тому підлягають збереженню чи мінімальній трансформації. Структурно-композиційна когезія зазвичай не підлягає трансформаціям ані в межах окремого речення, ані на рівні тексту загалом, оскільки вона формує основу текстової організації. Засоби прагматичного виду когезії формують комунікацію між автором і читачем; вони часто додаються, оскільки при перекладі додається особа перекладача, який експлікує текст, забезпечуючи формування фонового знання іноземного читача, необхідного для декодування тексту. Засоби надтекстового типу зв'язності (супрасегментний, екстралінгвальний та інтертекстуальний види) підлягають трансформаціям при перекладі. Вони покликані забезпечити не тільки інформативність тексту, а й надтекстові дані: підтекст, емоційність, паузацію, культурні особливості, інтертекст. Засоби пошуку відповідників залежать від

перекладача, який намагається адаптувати текст, не порушуючи авторських смислів.

Теоретичне значення дослідження визначається тим, що воно розширює класифікацію засобів когезії у постмодерністській прозі та визначає особливості їх перекладу англійською мовою, а окреслена типологія засобів когезії робить внесок у розвиток теорії художнього перекладу зокрема і лінгвістику тексту загалом.

Практична цінність дослідження визначається можливістю використання його результатів у викладанні курсів з теорії та практики перекладу (розділи «Вступ до перекладознавства», «Теорія перекладу як міжкультурної комунікації», «Переклад безеквівалентної лексики», «Проблеми художнього перекладу», «Проблеми відтворення національно-культурної специфіки у художніх текстах»), стилістики («Порівняльна стилістика англійської та української мов», «Стилiстика i переклад», «Стилiстична лексикологiя»), у перекладацькій діяльності та практичній підготовці майбутніх перекладачів та у науково-дослідних розвідках студентів і аспірантів.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи апробовано на таких міжнародних наукових конференціях: «Philological sciences and translation studies: European potential» (Riga, November 3-4, 2022); Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2023): матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, Івано-Франківськ, 10 жовтня 2023 р.; Тези доповідей XVI Міжнародної наукової конференції «Іноземна філологія у XXI столітті»: у 2 т., Запоріжжя, 22 листопада 2024 р.; Збірник матеріалів науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури», Житомир, 3 лютого – 9 лютого 2025 р.; Звітна наукова конференція викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2024 рік, Івано-Франківськ, 5 квітня 2025 р.; XV Міжнародна наукова конференція «Семантика мови і тексту» in memoriam академіка Віталія Кононенка, Івано-Франківськ, 12 грудня 2025 р.

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи висвітлені у восьми публікаціях: 3 статтях, опублікованих у фахових виданнях України категорії Б, 5 тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура й обсяг роботи. Робота складається з анотацій двома мовами, вступу, трьох розділів з висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (195 позицій) та додатка. Загальний обсяг роботи становить 258 сторінок, обсяг основного тексту – 217 сторінок.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми та доцільність її дослідження, окреслено об'єкт і предмет, сформульовано мету й завдання роботи, охарактеризовано теоретико-методологічні засади й використані методи, а також визначено теоретичну та практичну значущість дослідження, висвітлено його наукову новизну, подано положення, що виносяться на захист, і відомості про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі проаналізовано наукові праці, присвячені вивченню текстових категорій, проблемі когезії, класифікації її засобів, особливостей їх функціонування в українських постмодерністських текстах, а також особливостей відтворення засобів когезії у перекладі як окремого аспекта художнього перекладу. У розділі також запропоновано розширену класифікацію засобів когезії на матеріалі українських постмодерністських текстів, сформовано методологічну базу й етапи дослідження.

У другому розділі фокус дослідження зосереджено на аналізі засобів текстового типу когезії постмодерністських текстів і їх відтворення англійською мовою. В розділі схарактеризовано особливості кожного виду текстового типу зв'язності – граматичного, семантичного, ономасіологічного, смислового, структурно-композиційного, референційного й прагматичного, а також окреслено основні тактики відтворення засобів когезії в перекладах.

У третьому розділі окреслено особливості функціонування засобів надтекстового типу когезії, з поділом на супрасегментний, екстралінгвальний та інтертекстуальний види. Узагальнено тактики відтворення надтекстового типу когезії у перекладах українських постмодерністських текстів англійською мовою.

У висновках систематизовано основні результати дослідження та визначено напрями подальших наукових розвідок.

У додатках представлена таблиця матеріалу дослідження, з виокремленням авторів і видавництв оригіналів, а також перекладачів і видавництв перекладів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСОБІВ КОГЕЗІЇ У ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІЙ ПРОЗІ

Розділ присвячено виокремленню засобів когезії в постмодерністських текстах і тактик їх перекладу англійською мовою. У постмодернізмі текстом стає все, а його зв'язністю стає навіть те, що на перший погляд порушує плинність і логічність викладу інформації. На перший план постмодерністських текстів виходять комуніканти – автор і читач, і саме крізь призму учасників комунікаційного процесу слід розглядати когезію. На зв'язність тексту впливають не тільки власне текстові засоби, а й надтекстові, що зумовлює необхідність розширення класифікації засобів когезії.

Переклад тексту і засобів його зв'язності передбачає додавання ще одного комуніканта – перекладача. Основними стратегіями перекладу постмодерністських текстів є його доместикація та фореїзація (за класифікацією Л. Венуті [189]). Перекладач послуговується вісьмома способами перекладу засобів когезії – дослівним перекладом (word-for-word translation), буквальним перекладом (literal translation), точним перекладом (faithful translation), семантичним перекладом (semantic translation), адаптацією (adaptation), вільним перекладом (free translation), ідіоматичним перекладом (idiomatic translation) і комунікативним перекладом (communicative translation) (за класифікацією П. Ньюмарка [162]). Серед тактик перекладу засобів когезії виокремлюємо збереження, перестановку, заміну, додавання й опущення. Кожен конкретний фрагмент потребує осмислення перекладача та підлягає конкретній тактиці перекладу, яка не є універсальною, а базується на фонових знаннях потенційного читача.

1.1. Когезія як категорія лінгвістики тексту: визначення, ознаки, підходи до аналізу

Текст – це не тільки набір інформаційних даних, а й особливості поєднання його одиниць в єдине ціле. Кожна складова тексту формує змістове наповнення тільки в зв'язку з іншими елементами.

Семіотичну, структурно-граматичну, семантико-змістову, комунікативно-прагматичну організацію текстів вивчає галузь мовознавства – лінгвістика тексту, об'єктом якої є власне текст, а предметом – організація тексту та його функції. Саме вона зосереджена на процесах продукування, розуміння й інтерпретації текстів.

Особливістю лінгвістики тексту ХХІ ст. є перехід до комунікативно-прагматичного підходу до аналізу тексту з підкресленням ролі мовця й мовлення загалом. Новий підхід характеризується тим, що мовознавці все частіше аналізують мову, мовлення і текст у процесі комунікації, а лінгвістична парадигма орієнтується на комунікативно-функціональне дослідження мовних явищ [97].

Як зазначає Т. А. Єщенко, існує понад триста визначень тексту [36], і така варіативність мотивується декількома чинниками, які аналізує О. О. Селіванова: абсолютизація структурної організації тексту та граматичних засобів його зв'язності; формально-структурна, жанрова, стилістична різноплановість способу репрезентації тексту; різні підходи до вивчення тексту (онтологічного, гносеологічного, власне лінгвістичного, психологічного й прагматичного підходів) чи концепцій (результативної-статичної, процесуальної відносно адресанта, каузативної та стратифікаційної концепції); звуження поняття тексту до його комунікативності; абсолютизація щодо категорій тексту [81]. Відсутність єдиного тлумачення поняття тексту підкреслює і О. А. Бабелюк, вказуючи, що сучасний текст розглядають крізь призми семіотики, лінгвістики, комунікативістики, культурології та когнітивістики [4].

Узагальнивши підходи до вивчення тексту й основні причини появи різноманітних дефініцій, О. О. Селіванова формує власне визначення тексту,

яким і будемо послуговуватися надалі [82]. Текст – це «цілісна семіотична форма лінгвоисихоментальної діяльності мовця, концептуально та структурно інтегрована, що служить прагматичним посередником комунікації й діалогічно вбудована до семіотичного універсуму культури» [82: 599–600]. Феномен тексту закладений у багатоаспектності, тому при розгляді його крізь призму тільки одного підходу втратиться цілісність підходу до досліджуваного об'єкта.

О. В. Кондратьєва аналізує визначення поняття тексту іншими дослідниками, окреслюючи різні підходи [53]. Текст – це водночас «завершений та об'єктивований як письмовий документ твір мовленнєвотворчого процесу; об'єднана смисловим зв'язком послідовність мовних одиниць, основними властивостями якої є зв'язність і цілісність; єдність формальних і змістових елементів з урахуванням цільової настанови, інтенції автора, умов спілкування й особистісних орієнтацій автора; засіб комунікації; набір слів і граматичних категорій, в якому є логічна оформлена думка про наше середовище» [53: 13–13].

З комунікативної точки зору, текст постає з позиції спілкування між адресантом і адресатом, основним завданням якого є вираження авторського задуму та його тлумачення. Предметом текстової діяльності виступає смислова інформація, зафіксована в задумі словесного цілого та його комунікативно-пізнавальному намірі. Зв'язність тексту реалізується не тільки в аспекті формальних засобів вираження, а й з точки зору комунікативності.

Як вказує Т. А. Єщенко, текст «постає системою смислових елементів (одиниць), функційно зінтегрованих у єдину ієрархічну структуру замислом (комунікативним наміром) автора тексту, кожна його одиниця входить до певної системи зв'язків, які, з одного боку, підпорядковані єдиному комунікативному наміру, а з іншого – логіці розгортання всієї ієрархії смислів у тексті» [36: 23]. Саме на комунікативній складовій акцентує Т. А. Єщенко, вказуючи, що текст – це «комунікативно зорієнтований, концептуально зумовлений результат реалізації мовної системи в межах певної сфери спілкування, що має інформативно-смислове і прагматичне єство»; а предметом текстової діяльності стає «та

сміслова інформація, яка детермінована замислом тексту, його комунікативно-пізнавальним наміром [36: 92].

Найбільш важливі особливості текстом й актуалізованих текстів – надпарадигмальна інваріантна ознака – визначається як категорія тексту [81]. Це загальні фундаментальні поняття, що вказують на закономірні зв'язки та відношення реальної дійсності та пізнання; це характеристики, взаємодія яких забезпечує існування тексту як лінгвосеміотичного. комунікативного та мовномисленнєвого утворення [70; 81]. Т. П. Матвійчук підкреслює, що кожна текстова категорія виступає як відносно окрема системна лінія тексту, яка реалізується шляхом використання відповідних мовних засобів [70]. Проте слід акцентувати на «відносно окремій», адже жодна категорія не існує окремо від інших, а реалізується в сукупності з іншими категоріями [71]. Текст моделюється не однією окремою текстовою категорією, а власне їхньою сукупністю, тому будь-яка текстова категорія репрезентує універсальний сенс тексту загалом і підпорядкована загальному задуму автора. С. П. Галаур пропонує описувати текстові категорії за принципом включення, за яким кожна категорія «вкладається» в іншу, будучи водночас самотійним явищем, складником ширшої спорідненої категорії та утворюючи єдність з іншими явищами в межах тексту [25: 148].

Категорія тексту – це «об'єктивована, закінчена й суттєва його властивість, що зумовлена передусім функціонуванням тексту в комунікативному процесі, це одна із його характеристик як засобу узгодження діяльностей адресанта-відправника інформації і адресата-одержувача цієї інформації» [36: 92]. Текстова категорія репрезентує окремий аспект системності тексту, що постає в ролі релевантної ознаки системності мовленнєвої діяльності [70]. Текстова категорія формує текст і, водночас, саме з тексту виокремлюються текстові категорії.

О. О. Селіванова вказує, що визначення основної категорії тексту є малоперспективними, адже вона буде базуватися тільки на одному його аспекті [81]. Те ж раніше зазначала і О. П. Воробйова – будь-яка класифікація, що базується на зіставленні текстових категорій як параметрів однієї площини

стикнеться із нечіткістю й непослідовністю [21]. Т. А. Єщенко підкреслює, що незважаючи на кількість розвідок із лінгвістики тексту, проблема категорій тексту, їх типологія та ієрархія залишається дискусійною через відсутність усталених критеріїв класифікації, зумовлену стилістичною й прагматичною диференціацією текстів, а також зв'язками між категоріями та підкатегоріями [36: 83].

На думку Т. А. Єщенко, об'єднувальною категорією є антропоцентричність, оскільки текст є процесом і результатом комунікації між автором і читачем. Через категорію антропоцентричності важливими є поняття мовної особистості, комуніканта, образу автора й читача, образу ритора й аудиторії [36].

Серед розмаїття класифікацій текстових категорій можна виоремити такі:

1. Т. П. Матвійчук підкреслює, що категорії втілені в тексті за допомогою відповідних мовних засобів, і виділяє зв'язність, модальність, референційність, цілісність, континуум, дискретність, інформативність, узагальненість, збірність, повторюваність, антропоцентричність, системність, індивідуальність, гіпотетичність, інтерактивність, інтерсеміотичність, означеність і неозначеність [70: 15].

2. С. М. Яворська виокремлює основні та факультативні категорії [96]. До основних відносить інформативність, формальну та логічну зв'язність (когезію), інтегративність (когерентність), завершеність (закінченість текстової системи), концептуальність, модальність, прагматичність, членованість і дискретність, а до факультативних – прагматичну скерованість мовлення, авторську суб'єктивну модальність і континуум [96: 9].

3. Т. А. Єщенко показує розмежування категорій тексту на категорії змісту й форми [36]. До категорій змісту дослідниця зараховує власне зміст (предмет мовлення), тему, ідею тексту; а до категорій форми – композицію, мову, прийоми зображення. Об'єднуючим фактором змісту й форми, на думку дослідниці, виступає сюжет [36]. Авторка також показує поділ на змістові і структурні текстові категорії. Змістові, або концептуальні, а саме інформативність, антропоцентричність, референційність, інтертекстуальність, континуум, –

відображають особливості змістового боку тексту. Структурні – зв'язність, цілісність, інтеграція, прогресія, стагнація, дискретність або членованість – вказують на ознаки текстової структури. Проте будь-яку категорію можна розглядати рівною мірою і в аспекті структури, і з позицій семантики, тому даний поділ не є актуальним. Наприклад, континуум і підтекстова інформація можуть бути водночас і змістовою, і структурною категорією [36].

Т. А. Єщенко також аналізує перехід від структурно-граматичного підходу до комунікативно-прагматичного, виокремлюючи наступні категорії: «комунікативність, антропоцентричність, адресантність, адресатність, модальність, діалогічність, інтертекстуальність, референційність, експресивність, емотивність, аксіологічність, інформативність, концептуальність, фактуальність, імпліцитність, континуум подій, час і простір» [36: 5]. Дослідниця не зупиняється на класифікації категорій, а показує як ці категорії співіснують між собою в ієрархії, виокремлюючи три рівні категорії – надкатегорія, власне категорія та підкатегорія [36: 89].

4. М. Мірченко виділяє такі категорії тексту: «інформативність, когезія (значення), континуум (логічна послідовність, темпоральний чи просторовий взаємозв'язок окремих частин), членованість, автосемантика окремих частин (уривків) тексту, ретроспекція (віднесення до попередньої змістово-фактуальної інформації, проспекція (віднесення до наступної змістово-фактуальної інформації, модальність (суб'єктивно-оцінний характер думки, інтеграція (об'єднання складників в єдине ціле за відносною нейтралізації автосемантичності), завершеність (вичерпне вираження замислу автора), актуалізація (комунікативна та естетична вартість)» [71: 10].

Підсумовуючи різні визначення, класифікації та ієрархії текстових категорій, можна стверджувати, що вони не суперечать одна одній, оскільки вони охоплюють певний аспект тексту. Як не існує єдиного визначення поняття тексту, так і не існує загальноприйнятої класифікації текстових категорій. Опираючись на функціональну природу тексту, О. О. Селіванова виокремлює дев'ять текстових категорій: цілісність, дискретність, інформативність (підкатегорії – фактуальність,

концептуальність, підтекст, аксіологічність, емотивність), зв'язність, континуум (підкатегорії – прогресія, стагнація, час, простір), референційність, антропоцентричність (підкатегорії – адресантність, адресатність), інтерактивність (підкатегорії – інтенційність, стратегічність, інтерпретант, ефективність) й інтерсеміотичність [81].

Оскільки текст – це процес і результат мовленнєвої діяльності людини, це цілісна знакова форма організації мовлення [51; 81], то О. В. Кондратьєва вказує на такі основні категорії тексту як інтерактивність, інформативність, інтерсеміотичність, цілісність, зв'язність, дискретність і модальність [53]. Дослідниця зазначає, що найбільш значущою категорією є зв'язність, оскільки саме вона уможлиблює існування тексту як цілісного структурно-семантичного утворення. Через когезію (зв'язність) тексту забезпечується його когерентність (цілісність). Текст є впорядкованою структурою завдяки зв'язності його елементів і лінгвістичних категорій загалом [60].

В. В. Рекало зазначала, що окремі явища, як-от завершеність, інформативність і прагматична спрямованість, радше слід вважати ознаками тексту, а не його категоріями, наголошуючи водночас, що лише цілісність відповідає загальноприйнятим вимогам до категорій і постає як опозиція зв'язності та членування [79].

За психолінгвістичного підходу до аналізу тексту, зв'язність ототожнювалася із цілісністю, а власне спільні/відмінні ознаки та взаємозалежність між цілісністю і зв'язністю лінгвісти тлумачили різними способами: зв'язність може бути основною, а цілісність їй підпорядковується, або ж, навпаки, зв'язність є однією із особливостей і складником цілісності [53].

Проблему розмежування когезії та когерентності досліджували Г. В. Лещенко [59], О. С. Леднік [60], Т. Б. Маслова [69], Л. В. Пономарьова [169], О. В. Станіслав [86], К. Менцель, Е. Лапшинова-Колтунські, К. Кунц [160], Г. Рікхайдт, К. Хабель [175], У. Шаде [180].

Т. А. Єщенко протиставляла змістову цілісність та завершеність тексту, проте вказувала, що існують тексти, які є цілісними, але «залишилися

незавершеними, їхнє призначення – залучати адресата до процесу текстотворення» [36: 16].

М. Левандовські розрізняв когезію й когерентність, зазначаючи, що когезія є внутрішньою властивістю тексту, яка через лексико-граматичні маркери забезпечує його структуру та плавність, тоді як когерентність формується читачами на основі їхніх попередніх знань у процесі інтерпретації й відповідає за прагматичну та концептуальну зв'язність тексту [144: 220]. Дослідження не враховує, що прагматичні засоби також формують плавність тексту, а попередні знання читача впливають на зв'язність і темо-ремне членування тексту. В. Гутвінські стверджує, що когерентність досягається, коли речення слідують одне за одним у логічному порядку й пов'язані між собою переходами [130]. Проте темо-ремне членування, логічна й структурна зв'язності показують, що плавний перехід між реченнями забезпечуються засобами когезії, а не когерентності.

К. Менцель із співавторами у своєму дослідженні розрізняли три поняття – когезію, когерентність й інформаційну структуру; вони вказували, що когерентність може сигналізуватися лінгвістичними маркерами на поверхні тексту або за його межами, тоді як когезія та інформаційна структура є явними лінгвістичними стратегіями, які покращують розпізнавання концептуальної безперервності та логічного потоку тем у текстах [159]. Сприйняття тексту як єдиного цілого зумовлене синтезом усіх текстових категорій. Цілісність/когерентність «виступає констатуючою ознакою будь-якого тексту, що відрізняє текст від не тексту», а когезія – це «найважливіша текстова категорія, що забезпечує когерентність мультимодального художнього тексту» і набір відношень, притаманних всім текстам, які здійснюються за допомогою структурних, граматичних і лексико-семантичних засобів [8: 88].

Відмінність між цілісністю і зв'язністю полягає в тому, що цілісність – це психолінгвістична категорія (яка забезпечує концептуальну єдність тексту), а зв'язність – це лінгвістична категорія (яка забезпечує семантичну й формальну єдність тексту). Цілісність тексту визнається після його прочитання й сприйняття,

натомість зв'язність встановлюється в процесі читання тексту, оскільки вона репрезентована засобами мови. Якщо зв'язність реалізується на окремих ділянках тексту, то цілісність розглядається як категорія тексту загалом, це змістова єдність, яка визначається протягом всього тексту і співвідносна безпосередньо з лінгвістичними категоріями [60].

Цілісність тексту не обов'язково зумовлена його формальною зв'язністю. Водночас наявність формальної зв'язності не гарантує семантичної єдності, тобто цілісності тексту [53]. О. С. Леднік зазначала, що цілісність тексту забезпечується інтеграцією як об'єднанням усіх його частин у єдине ціле, яка може досягатися як засобами зв'язності, так і через асоціації автора й читача, підкреслюючи водночас, що зв'язність є категорією логічного плану, регульованою в синтагматичному вимірі, тоді як цілісність належить до психологічного плану й реалізується як парадигматичний процес [60].

Глобальна змістова зв'язність (когерентність) забезпечує цілісність тексту як єдиного утворення, постаючи як єдність тематичної організації дискурсу, у межах якої встановлюються зв'язки між структурами знань і формується модель описуваної ситуації; вона охоплює семантико-прагматичні аспекти зв'язаності, що мають і локальні вияви. Натомість локально-структурна зв'язність (когезія) реалізується у зв'язках між елементами тексту (реченнями, надфразовими єдностями, абзацами), є формально вимірюваною та виступає граматичним проявом загальної зв'язності, охоплюючи різноманітні мовні засоби поєднання висловлень – граматичні, лексичні, логічні, стилістичні й асоціативні [74].

Задля уникнення плутання дефініцій, у дослідженні буде використовуватися наступна опозиція зв'язність=когезія, цілісність=когерентність.

Як зазначає О. С. Леднік, терміни когезія і когерентність походять від основи латинського дієслова *cohaereo* (бути пов'язаним, приєднаним); власне термін когезія походить від основи *cohaesum*, проте в словнику є і похідне від цього дієслова – *cohaerentia* [60]. Лінгвісти часто використовують паралельні назви «когезія» і «когеренція» (когерентність) для позначення зв'язності тексту, проте когеренції відповідає власне цілісність тексту, а не його зв'язність, хоч

цілісність і забезпечується зв'язністю елементів тексту. О. С. Леднік також співвідносить поняття цілісності й когерентності тексту, і зазначає, що цілісність тексту стосується як загалом цілого тексту, так і надфразової єдності [60].

Оксфордський розширений американський словник дає наступні визначення термінів «когезія» і «когерентність». Когезія (cohesion) – дія або стан утримання разом (the act or state of keeping together), а когерентність (coherence) – ситуація, в якій всі частини чогось добре поєднуються між собою (the situation in which all the parts of something fit together well) [165]. Отже, під час аналізу когезії дослідники можуть розглядати дві частини тексту, проте при аналізі когерентності, текст розглядається як єдине ціле.

О. В. Кондратьєва аналізує походження термінів «когезія» і «когерентність», що сходять до латинського «cohaeresco» (зчіплюватися, зростатися, з'єднуватися), зазначаючи, що «когезія» має нефілологічне походження й запозичена з хімії, де означає зчеплення молекул, тоді як «когерентність» через французьку потрапила в українську з латини й уживалася у фізиці для позначення узгоджених у часі хвильових процесів із сталою різницею фаз [53: 24]. Використання цих термінів у лінгвістиці пов'язують із працею «Вступ до лінгвістики тексту» Р. Де Богранда та В. Дреслера, які включили когезію та когерентність до складу семи обов'язкових ознак тексту [117]. Тоді, когезія позначала формальну (зовнішню) зв'язність, а когерентність – смислову (внутрішню).

Л. В. Роєнко також підкреслює, що цілісність стосується сприймання тексту як єдиного цілого [80]. У живому мовленні можна розраховувати на голос, вираз обличчя, мову тіла тощо, проте, працюючи з текстом, реципієнт звертає увагу лише на слова. Л. В. Роєнко дає підказки, як зробити текст цілісним (а отже, і визначити цілісність уже написаного тексту): логіка (забезпечення логічного ходу думок), організація (перехід від найменшого до найбільшого, впорядкованість), єдність абзаців (щоб не виглядало, ніби вони взяті з різних текстів), зв'язність речень (перехід, відповідність граматичним схемам), повторення ключових слів

(забезпечення єдності теми за рахунок повторів), послідовність (аргументи підтверджують тезу), лаконічність (уникання нагромодження інформації) [80].

Когерентність не є інформаційною одиницею сама по собі. Вона включає і як власне інформацію, подану в тексті, так і елементи авторського/читацького знання. Вся інформація, яка водночас і представлена в тексті, а також позатекстова інформація, необхідна для розуміння написаного – формують більші й глобальніші структури значення [53]. Як зазначає М. А. Карп, читаючи текст, адресат підсвідомо встановлює зв'язки між його одиницями, проте він не сприймає текст як ціле [47]. Тільки після завершення прочитання тексту і осягнення його зв'язків можна робити висновки про його цілісність/когерентність.

М. А. К. Галлідей і Р. Гасан стверджували, що відношення когезії створюється тоді, коли інтерпретація одного елементу тексту залежить від іншого, тобто друга одиниця не може тлумачитися без покликання на першу [131]. Проте когезивний зв'язок виникає не тільки між елементами власне одного тексту, а й потенційно у відношенні мовної одиниці до позамовного об'єкта. Когезія – це «не тільки зв'язок між двома мовними засобами в тексті, але й інтеграція знань, маніфестованих когезивним засобом у тексті, модифікація вже наявно пропозитивної інформації, її подальший розвиток» [53: 25]. Когезія включає в себе зв'язок із дійсністю, потенційний досвід як читача, так і автора тексту, які впливають на розуміння конкретного мовного елемента. Зв'язність і цілісність тексту забезпечуються не тільки відношенням темо-ремних ланцюжків, але й смисловим зв'язком, який передбачає апелювання до певного типу культури, інформації, що закріплена в свідомості її носіїв [36].

Когезія і когерентність взаємодіють між собою таким чином, що їх засоби можуть переплітатися. Зв'язки сегментів тексту (когезивні зв'язки) ведуть до глобальної цілісності тексту (когерентності), а варіативність засобів когезії веде до варіативності когерентності, що поєднується в єдину гармонійну структуру (текст), у якому органічно звучать інтонаційні, ритмічні, фонетичні, лексичні, синтаксичні засоби [53: 27].

Когезія (зв'язність) – це текстова категорія, яка «опосередковує розвиток тем тексту, формування його інформаційного масиву й забезпечує інтеграцію всіх текстових рівнів із застосуванням створення цілого та сприйняття й розуміння тексту адресатом» [81: 501]. Когезія пов'язує не лише лексичні форми слів, але й їхні значення та інтенції. Когезія – це те, що об'єднує дві (або більше) незалежні частини в одне смислове ціле. Когезивні ланцюги можуть містити два або більше елементів і можуть охоплювати локальні або глобальні ділянки тексту [159].

На початковому етапі розробки текстових граматик, зв'язність розглядали як займенниковий анафоричний зв'язок, пізніше її розмежували на когезію (структурно-граматичну зв'язність) і когерентність (семантико-змістову зв'язність), але зв'язність «існує як в експліцитному, так і в імпліцитному планах, що забезпечуються фоновими, енциклопедичними знаннями, самою ситуацією породження / інтерпретації тексту» [81: 501].

З розвитком комунікативного підходу до аналізу тексту, аспект зв'язності став найбільш актуальним у сучасній лінгвістиці тексту. Саме завдяки зв'язності текст адекватно сприймається читачем. Ця категорія передбачає діалогічність між автором і читачем – автор створює комунікативну ситуацію, апелюючи до пам'яті читача та процесу запам'ятовування нової інформації оскільки «механізми закладені не лише у вербальній організації тексту, а й опосередковані конекційно-холістичною природосвідомістю адресата й адресата, їхньою зануреністю до функціонально значущих у дискурсі підсистеми семіотичного універсуму культури й інтер'єризovanого буття» [81; 502].

Когезія – це «структурно-граматичний різновид зв'язності тексту, показниками якого є формальні засоби зв'язку слів, речень, зокрема, узгодженість морфологічних категорій слів, синтаксичні відношення сурядності й підрядності, поверхнева організація синтаксичних структур, повтори, анафоричні зв'язки, сполучники, порядок слів тощо» [82: 210].

Не існує єдиної класифікації засобів когезії, яка була б загальноприйнятою, лаконічною та охоплювала всі можливі типи зв'язності. Незаперечним є лише той

факт, що когезія є важливою інтегральною категорією, яку виокремлювали представники різних підходів [51].

Як зазначалося раніше, лінгвістика тексту охоплює структурно-граматичний, семантичний, комунікативно-прагматичний, семіотичний, когнітивний і прикладний напрями дослідження, кожен з яких підкреслює окремі особливості когезії. Наприклад, граматичний напрям акцентував на розумінні тексту як структури й організованої послідовності речень. Представники цього напрямку визначали предметом дослідження структурну зв'язність текстових компонентів. Представники семантичного підходу акцентували на змістову організацію тексту, тобто на семантичну зв'язність компонентів [53].

Як вказувалося раніше, Т. А. Єщенко показує перехід від структурно-граматичного підходу до вивчення тексту до комунікативно-прагматичного підходу, внаслідок чого категорію зв'язності почали трактувати ширше – як таку, що охоплює не лише узгодження й локальність, а й семантико-прагматичні та комунікативні аспекти, включно зі зв'язком тексту з дійсністю та читачем [36].

Когезія не вважається першокатегорією, і виокремлення власне надкатегорій є дискусійним питанням. Когезія взаємодіє із іншими категоріями тексту, а не тільки цілісністю. Так, наприклад, вона підпорядковується діалогічності, комунікативності й інформативності. У процесі реалізації зв'язності відбувається поступове розгортання тематичних ліній тексту, формується єдиний інформаційний масив та інтегруються всі його рівні [70: 6]. Ці механізми забезпечують створення цілісності тексту й сприяють адекватному сприйняттю та розумінню його конструкта реципієнтом. Саме завдяки послідовній подачі інформації (забезпечення інформативності, апелювання до досвіду читача та до наявної в тексті інформації) підтверджується діалогічність (на кожний текст є свій читач). Всі категорії мови не існують відокремлено від інших, переплітаються та взаємодіють між собою, проте виражають окремі характеристики тексту. Опираючись на тлумачення категорій, запропонованих у дослідженні О. О. Селіванової, звернемо увагу на їх співвіднесення із когезією [81].

– Дискретність – це категорія, яка забезпечується як цілісністю, так і зв'язністю тексту. Це поділ/членування тексту різними способами: графічним (слова, речення, абзаци, розділи, параграфи), композиційно-змістовим (змістові блоки, надфразні єдності, періоди, топіки, текстами), комунікативним (актуальне членування речень, надфразних єдностей), когнітивним (пропозиції, предикатно-аргументні структури, фрейми, макропропозиції, макроструктури, епізодичні та ментальні моделі, сценарії, ментальні простори). Цілісний текст водночас поділяється на частини, проте ці частини є зв'язними і взаємодіють між собою.

– Інформативність (підкатегорії – фактуальність, концептуальність, підтекст, аксіологічність, емотивність) впливає перш за все із взаємодії між автором і читачем, оскільки смисл тексту і спосіб його формування неможливо відокремити від свідомості комунікантів. Зв'язність тексту часто є суб'єктивною і залежить від комунікантів. Окремо слід виділити зв'язність інформативного тексту із дійсністю, оскільки кожен читач суб'єктивує в тексті себе й спирається на свої фонові знання.

– Континуум (підкатегорії – прогресія, стагнація, час, простір) визначає рух розвитку подій в тексті, охоплюючи водночас і час, і простір. Це послідовність подій, на якій ґрунтується композиція тексту.

– Референційність – це категорія, що вказує на співвіднесення текстового світу з реальністю (подіями, особами, предметами, фактами). Референційність розглядається не тільки крізь призму мовця, на неї впливають водночас авторське бачення подій у тексті, проекція текстового світу на реальність, читацька рецепція першого та другого, і бачення перекладача (якщо текст перекладний). Референційність є суб'єктивною, а, отже, гіпотетичною та алюзійною. Референційність – це категорія, що забезпечує зв'язок тексту із дійсністю, забезпечуючи цим референційну зв'язність.

– Антропоцентричність (підкатегорії – адресантність, адресатність) – це категорія, яку дослідники вважають однією із найважливіших. Ця категорія є двоплановою, оскільки передбачає поділ на адресанта й адресата в комунікативному просторі. Адресант – це автор тексту, адресат – це його читач.

Окремо також виділяється ще одна «особа» тексту – персонаж. Адресантність представлена як трансформація біографії, особистості, цінностей, поглядів, емоцій автора у вигляді «автора-функції», якого інтерпретує читач. Адресатність – це текстова категорія, яка передбачає вплив на гіпотетичного читача, який буде розуміти й інтерпретувати текст. Автор враховує «вподобання» своєї аудиторії, подаючи інформацію таким чином, щоб інформація читачем була сприйнята оптимальним чином. Комуниканти є кодувальниками й декодувальниками інформації тексту, саме вони зв'язують частини тексту між собою і пов'язують його із дійсністю.

– Інтерактивність (підкатегорії – інтенційність, стратегічність, інтерпретант, ефективність) – це категорія, яка впливає із адресованості тексту гіпотетичному адресатові, адже саме читач буде інтерпретувати текст. Ця категорія визначається як текстова-дискурсивна і показує взаємодію між адресантом (автором) і адресатом (читачем) на підставі знакового континуума тексту, інтенцій, стратегій, тактик комунікації та програми адресованості повідомлення. Когезія реалізується водночас і через задум автора, і через його вплив на читача.

– Інтерсеміотичність – це категорія, яка показує наявність у тексті слів інших текстів (інтертекст) чи знакових систем, культурних об'єктів тощо. Інтерсеміотичність включає покликання не тільки на власне текст, а потенційно і на інші культурні продукти – музику, живопис, архітектуру, або ж і покликання на юридичні факти, історичні хроніки чи наукові розробки. Ця категорія передбачає діалогічний зв'язок тексту з попередніми текстами (рекурсивний) і з потенційним подальшим текстотворенням (прокурсивний). Більшість інтертексту є рекурсивним, тобто покликається на існуючі праці, проте він може бути і прокурсивним, передбачаючи вплив певного тексту на майбутній розвиток текстами, жанру чи семіосфери тексту. Інтерсеміотичність також є діалогічною категорією, оскільки спирається на досвід читача, його культурну обізнаність і компетенцію.

Когезія забезпечує подвійну операцію інтерактивності між автором і читачем: автор формує комунікативну структуру, апелюючи до пам'яті читача,

мисленнєвого процесу запам'ятовування текстової інформації та переведення інтегрованих семантичних систем на вищий кодовий рівень. Зв'язність можна визначити як властивість тексту, завдяки якій він сприймається адресатом [150]. Саме когезія допомагає зрозуміти текст у цілому, тобто його когерентність, та принципи єдності частин тексту, що сприяє його правильному прочитанню, декодуванню, інтерпретації та потенційному перекладу [34], а втрата когезії руйнує текст.

У лінгвістиці тексту досі немає однастайності щодо розуміння когезії; виділяють три основні підходи тлумаченні зв'язності: психологічний підхід передбачає розуміння когезії як категорії мислення, тобто показує зв'язок елементів тексту крізь призму розуміння читача; референційний підхід характеризує когезію як зв'язок із об'єктивною дійсністю, де присутній усезагальний зв'язок речей; а формально-граматичний – акцентує власне на текстових засобах, тобто аналізує зв'язність як взаємодію між елементами тексту, які на структурному рівні експлікують засоби мови [53: 21].

Отже, когезія – це категорія, яка забезпечує інтеграцію всіх рівнів тексту, й існує у зв'язку з іншими категоріями – дискретністю, інформативністю, континуумом, референційністю, антропоцентричністю, інтерактивністю, інтерсеміотичністю, цілісністю. Когезія (зв'язність) – це текстова категорія, яка об'єднує незалежні частини тексту в одне смислове ціле. Когезія (зв'язність) відрізняється від когеренції (цілісності) тим, що зв'язність встановлюється в процесі читання тексту, а цілісність тільки після його прочитання; цілісність забезпечує концептуальну єдність тексту, а зв'язність – семантичну й формальну єдність тексту.

1.2. Типологія засобів когезії у світлі теорії лінгвістики тексту

Існує кілька поглядів на класифікацію засобів когезії. Однією з найпопулярніших є класифікація М. А. К. Галлідея і Р. Гасан, які розрізняють лексичні та граматичні засоби (кореферентність, субституцію, еліпсис і

парцеляцію) [131]. Низка іноземних праць аналізує засоби когезії згідно з класифікацією Галлідея-Гасан (наприклад, І. Депретер і С. Ленгфорд [118], В. Гутвінські [130], К. Каролі та ін. [137], К. Кунз та ін. [141], М. Левандовські [144], К. Менцель [158]).

О. В. Ємець виокремлює лексичні, логічні, граматичні та стилістичні засоби когезії [34]. В. А. Єфименко виділяє граматичні, лексичні, логічні та стилістичні засоби [35]. Найбільш розгалужену класифікацію типів зв'язності запропонував О. А. Бородаченко, який виокремлює понад 100 типів [13]. За структурою виокремлюють радіальну лінійну зв'язність, послідовну перервану й контактну дистантну; за спрямованістю – одно- та двобічну зв'язність; за глибиною – багатопланову багатошарову глобальну зв'язність; за представленістю – імпліцитну й експліцитну [187] тощо.

Когезія як внутрішньотекстова категорія виявляється в наступних граматичних засобах: «граматичне узгодження словоформ, синтаксичних конструкцій (синтаксичний паралелізм), займенниково-прислівникові форми, сполучники і сполучні слова тощо», а на рівні семантики вона зараховує «концептуальність тексту і його співвіднесення з певним фрагментом дійсності» [71: 11]. Лексична когезія часто виражається тотожністю (повтором слів, словосполучень чи речень), синонімічністю, перифразами чи антонімічністю [107: 203]. Стилiстична когезія забезпечується повтором стилістичних засобів. Образна когезія реалізується за допомогою розгорнутих метафор [34].

О. В. Кондратьєва виокремлює мікроознаки й макроознаки когезії. Так, до мікроознак вона зараховує лексичні, синтаксико-граматичні, логіко-семантичні та символіко-графічні [53]. Оскільки когезія має семантичний, а не лише структурний характер, вона проявляється як усередині речення, так і між реченнями, причому центральним засобом її реалізації, що забезпечує об'єднання тексту та його зв'язність, є словниковий запас, тобто лексична когезія [136]. Найбільш загальні принципи написання тексту реалізуються через інформативність власне лексичних засобів. Як зазначають М. А. К. Галлідей і Р. Гасан, першоджерела когезії йдуть із лексичної системи, бо основу лексики

складають слова, які групуються за значеннями [131: 319]. Лексичні засоби когезії реалізуються через повтори, синоніми чи субститути, до яких зараховують і неморфологізовані форми вираження референтів, антоніми чи перехрещення. Структурно-граматичні та логіко-граматичні особливості формують синтаксико-граматичні засоби когезії; це синтаксичні повтори (паралелізм), способи співвіднесення відомої та невідомої інформації (інверсія), типи речення (розповідне, питальне, спонукальне). Логіко-семантичні засоби когезії також забезпечуються повторами (лексичними, еліптичними чи перефразистичними), а також прономінальними (займенниковими) засобами, дейктичними засобами, квантифікаторами (модифікація значення, що вказує на послідовність, кількість чи порядок), інтенсифікаторами (підсилення значення) і класифікаторами (розгалуження на різні категорії). Символіко-графічні засоби – це таблиці, графіки, схеми, рисунки і фотографії; також сюди можна віднести використання шрифтів друку, технічне оформлення вигляду тексту [53]. Так, наприклад, фрагментарна графічна мовна гра виконує функцію перемикання оповіді, зв'язуючи речення між собою [3].

До макроознак тексту О. В. Кондратьєва зараховує топікальну (мотивну) єдність, кореферентну єдність і єдність подій, які разом забезпечують змістову зв'язність тексту, поєднуючи суміжні та віддалені глибинні структури, причому найважливішою є топікальна єдність, бо топік будь-якої структури охоплює топіки всіх нижчестоячих структур і включає в себе кореферентну єдність та єдність подій [53: 37].

М. М. Літвінова аналізує вплив різних видів повторів на зв'язність речень, надфразових єдностей, абзаців, розділів і всього тексту, зараховуючи їх до лексичних засобів когезії та виділяючи такі їхні типи: «за семантикою (тотожний, однокореневий, синонімічний (у тому числі контекстних синонімів), okazіональний (індивідуально-авторський), антонімічний, перифразистичний, гіпонімічний, омонімічний, неонімічний, паронімічний, тавтологічний), за місцем розташування (анафоричний, епіфоричний, контактний, дистантний, рамковий), за задіянням різних текстових рівнів (лейтмотивний, пунктирний), за

структурною організацією (простий, розширений, кільцевий, ланцюжковий повтор, повтор-підхоплення), за точністю відтворювання мовних одиниць (повний, неповний)» [61: 154].

Повтори спрямовані на формування композиції тексту та відтворення індивідуально-авторського світогляду. Вони забезпечують розгортання авторської думки, формують смислову багатшаровість тексту через асоціативний ланцюг, підкреслюють центри смислової інтенсивності, сприяють передачі емоцій та їх напруженості, а також реалізують естетичний вплив шляхом упорядкування й ритмізації текстової структури [61]. Різні засоби когезії (наприклад, граматична чи ономасіологічна) використовують повтори як основний елемент зв'язності тексту.

Американський дослідник А. Хілл виокремлював сегментні й несегментні засоби зв'язності [133]. До сегментних (або власне текстових) засобів він відніс: лексичні (повтори, синоніми, антоніми, однокореневі слова, тематичну мережу), граматичні (сполучники, сполучникові слова, займенники, узгодження, заміщення, ступені порівняння, вставні слова), синтаксичні (порядок слів, фрагментів), стилістичні (еліipsis, питальні речення, градація). До несегментних (надтекстових) – супraseгментні (інтонацію, паузи, наголос) й екстралінгвальні (ситуацію, асоціації) [102; 133].

Залежно від способу організації текстової зв'язності когезія може набувати гіпертекстуальності як представлення текстової та мультимедійної інформації і виявляти нелінійні, асоціативно-фрагментарні і сіткові принципи подачі інформації. Інтертекст водночас з'єднує елементи тексту, проводить паралелі із дійсністю та створює зв'язок між автором, текстом і читачем. О. О. Селіванова підкреслює, що літературознавці розглядають гіпертекст (та інтертекст зокрема) як ознаку постмодерністських текстів, які характеризуються нелінійністю сприйняття і відкритістю, що зумовлює множинність шляхів прочитання [81].

Хоча письмо значною мірою залежить від знання граматики та словникового запасу, воно є чимось більшим, ніж просто сумою цих знань [136].

Важливим є не тільки слова й правила, а й об'єднання їх в єдиний змістовний масив інформації, який залежить і як від автора, так і від читача тексту.

Незаперечним є той факт, що всі категорії тексту інтегровані і їх важко відділити одна від одної [81: 499]. Так само і засоби зв'язності тексту взаємодіють між собою задля забезпечення цілісності й адекватного сприйняття читачем. Не існує єдиної класифікації засобів когезії, проте найбільш структурованою класифікацією є робота О. О. Селіванової, яка виділяє такі засоби когезії: граматичні, семантичні, ономасіологічні, смислові, структурно-композиційні, референційні та прагматичні [81]. Проте ця класифікація не враховує надтекстових засобів когезії, які також впливають на зв'язність елементів. Оскільки засоби когезії тексту стосуються не тільки вербальної організації тексту, а й опосередковані фоновими знаннями адресанта й адресата, то, відповідно, виокремлюються текстові засоби і надтекстові засоби. Відтак, класифікацію, запропоновану О. О. Селівановою, можна доповнити поділом на наступні складові: типи, види й засоби.

Дослідження виділяє два типи зв'язності – текстовий і надтекстовий, які залежать від впливу текстової і позатекстової інформації відповідно на текст [151]. Типи поділяються на види – це власне групування засобів зв'язності: граматичний, семантичний, ономасіологічний, смисловий, структурно-композиційний, референційний, прагматичний (які належать до текстового типу зв'язності) і супрасегментний, екстралінгвальний, інтертекстуальний (які належать до надтекстового типу зв'язності). Засобами зв'язності виступають конкретні вияви кожного виду когезії. Схематично класифікація засобів когезії матиме наступний вигляд (Рис. 1.1).

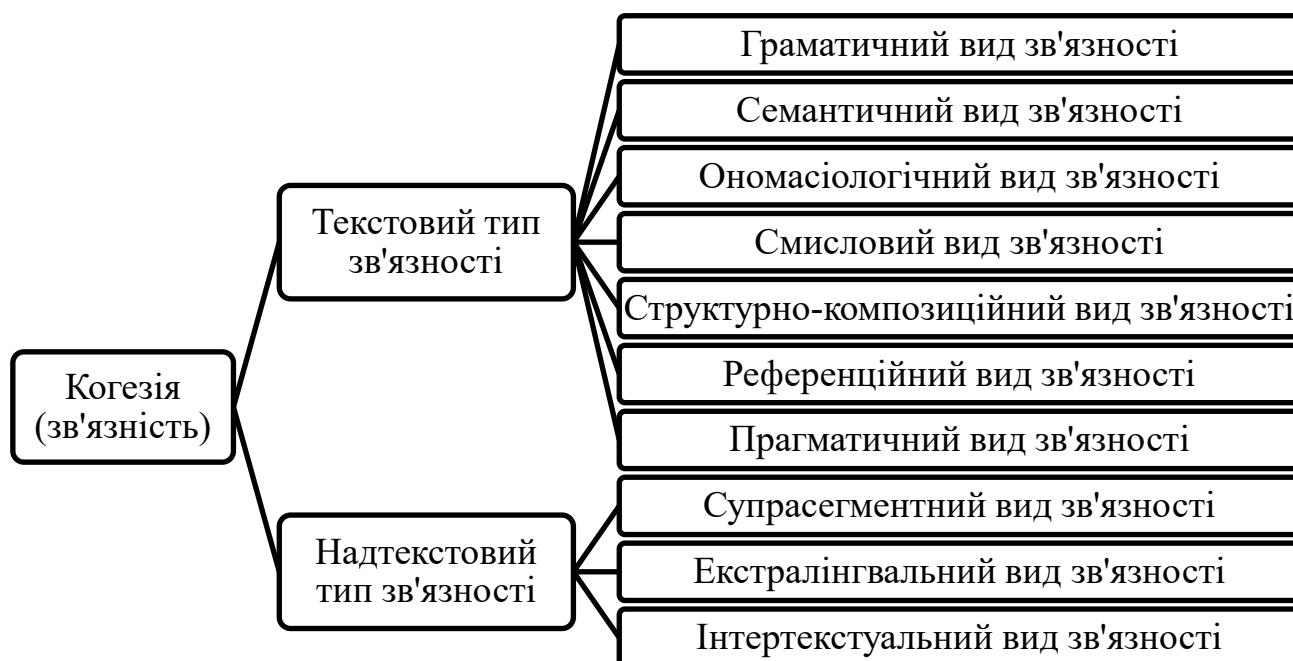

Рис. 1.1. Класифікація засобів когезії

1.2.1. Текстовий тип когезії

Існує декілька напрямів дослідження тексту і його зв'язності. Структурно-граматичний напрям (або формального-граматичний) орієнтувався на будову структури тексту та формальних засобах його зв'язності. Лінгвісти цього напрямку аналізували членування тексту, його структуру та текстові зв'язки, проте пропускали засоби інтерпретації тексту чи типи текстів. Семантичний напрям акцентував увагу на проблемах смислової структури тексту, розуміння та інтерпретацію тексту, а також його семантичної зв'язності. Представники комунікативно-прагматичного напрямку звертали увагу на прагматичну природу тексту, розширили кількість текстових категорій щодо його комунікативності, додавши адресантність, адресатність, модальність, інтерактивність; вони звернули увагу на текст як на посередника між автором і читачем. Семіотичний напрям зосереджувався на функціонуванні вимислу як людської діяльності, на співвіднесенні тексту й дійсності, існуванні тексту поруч із іншими текстами та

його інтертекстуальності й інтерсеміотичності. Когнітивний напрям окреслив дослідження змісту тексту через моделювання когнітивних структур представлення знань, які впливають на створення й розуміння тексту. Представники когнітивного напрямку вказують на загальну зв'язність тексту через макроструктури. Прикладний напрям вводить поняття тексту для комп'ютерної галузі й показує текст як автоматичну обробку природної мови, вказує на функції машинного перекладу, породження й розуміння тексту комп'ютерами.

Кожен напрям не заперечує попереднього, а розширює його. Від структури – до значення, від зв'язку з дійсністю – до комп'ютерного аналізу. Текст – це форма організації мовлення людини, напрямів ж до його вивчення існує декілька. Запропонована класифікація засобів когезії не заперечує попередніх класифікацій, а розширює їх, об'єднуючи попередні напрями – від формально-граматичного до прикладного. Так, когезія забезпечує і структуру тексту, і його семантику, прагматику, семіотику, когнітивістику, і автоматичну обробку тексту.

Постмодерністські тексти заперечують попередні традиції модернізму. Це заперечення заперечень і текстом стає все, так само як і все функціонує у зв'язності з іншим, формуючи цим єдиний цілісний текст. Граматичний вид зв'язності покликаний не тільки забезпечувати економію мовних ресурсів (через кореферентність, еліпсис), стилізувати текст (через парцеляцію), чи уникати повторів (через субституцію), але також він реалізується і через пунктуаційне оформлення, темо-ремне членування чи власне узгодження слів через граматичні категорії. Семантичний та ономасіологічний види покликані не тільки формувати інформаційний масив тексту за рахунок творення слів, а й інтонаційно оформлюють текст, забезпечують уникання повторів, з'єднують частини тексту за змістом. За рахунок вживання слів не в їх первинному (словниковому) значенні, формується також зв'язок із читачем і забезпечується культурна складова тексту. Смисловий вид зв'язності формує основний масив тексту. Саме він забезпечує логічність викладу інформації, формує образність тексту, а також покликається на асоціативно-метафоричну базу знань читача.

У постмодернізмі тексти часто є хаотичними через принцип карнавалу. Смисловий вид зв'язності покликаний об'єднати хаос у логічну структуру, забезпечуючи єдність її елементів; а також він забезпечується на локальному рівні як причинно-наслідковий зв'язок подій в межах одного речення чи абзацу. Оскільки постмодерністські тексти відходять від канонічних жанрів, структурно-композиційний вид зв'язності стає кісткою розуміння єдності всього тексту. Кожен розділ роману може функціонувати окремо, але структурно-композиційний вид об'єднує їх у цілісний текст. Тексти визначаються безструктурністю своїх складових, проте ці частини формують єдиний цілісний елемент, повторюючи макроструктуру тексту, і забезпечують його когезивність [9].

Особливістю постмодерністських текстів є самодостатність особистості (автор – герой – читач). Автор може спілкуватися і впливати на цільового читача. Кожен читач сприймає інформацію крізь призму свого досвіду і фонових знань [7]. Покликаючись на відомі читачу реалії, автор зацікавлює свою аудиторію. Саме покликання на явища/предмети дійсності формують референційний вид зв'язності. А сам діалог між автором і читачем формується за допомогою прагматичного виду зв'язності через інструкції, виноски тощо.

1. Граматичний вид когезії включає чотири засоби реалізації, запропоновані М. А. К. Галлідей і Р. Гасан, – кореферентність, субституцію, еліпсис і парцеляцію [131]. Наприклад, *«Це дуже серйозна переміна, Дарино. Історична.»* (Забужко, Музей покинутих секретів) – парцеляція. У фрагменті показано як за допомогою еліпсису простежується граматичний вид зв'язності. Проте граматичними засобами зв'язності є перш за все узгодження роду, числа, відмінка, часу, способу, виду, синтаксичних позицій, займенників тощо. Також, граматичний вид зв'язності тексту забезпечується і пунктуаційними знаками (абзац, крапка, три крапки, знак питання, знак оклику, крапка з комою, двокрапка, кома, тире, лапки, дужки), адже це водночас і графічна система одиниць, що призначена для поділу тексту на його структурні частини, і й система одиниць, що слугує засобом зв'язності частин тексту [60].

2. Семантичний вид когезії включає в себе денотативне та конотативне значення. Денотативне значення – це предметно-логічний зміст слова, яке позначає предмет комунікації та пов'язує його з позамовною дійсністю. Конотативний компонент доповнює цей зміст асоціативно-образним уявленням і додає експресивного забарвлення. Наприклад, денотативне значення може реалізуватися за допомогою повторів: *«Їй іще незнайома та вища чутливість, правдива чутливість сильних, якою внеможливлюється жорстокість.»* (Забужко, Музей покинутих секретів). Конотативне значення надає додаткової інформації до означуваного слова. Наприклад, *«Нагорі **валували** собаки, **гупали** чоботи – багато чобіт, од **двиготу** зі стелі сипалася земля, **шурхіт** наростав, наче свист стрільна в польоті: зараз **обвалиться, вибухне, накриє з головою...**»* (Забужко, Музей покинутих секретів). Семантичний вид когезії представлений тематично об'єднаними одиницями, що утворюють логіко-семантичні або асоціативно-семантичні зв'язки. Це послідовність викладу теми або зв'язність речень за допомогою повторів спільних сем пов'язаних слів, які характеризуються словесними сполучниками, перехресними образами, що присутні у всьому тексті.

3. Ономасіологічний вид когезії. Основне призначення цього виду зв'язності – це словотвір похідних слів. Ономасіологічний вид забезпечується і формуванням зменшувально-пестливих слів. Наприклад, *«Ну, що ж, ось і Річка – з велетенськими плоскими каменями на берегах, шумовинням вод і диким часником на урвищах.»* (Андрухович, Рекреації).

4. Смисловий вид когезії об'єднує логічні, образні й асоціативно-метафоричні засоби. Логічні засоби зв'язності передбачають забезпечення причинно-наслідкового зв'язку, який може простежуватися як в межах речення, так і в межах абзацу чи тексту загалом. Образні смислові засоби зв'язності тексту забезпечуються системою образів (як позитивних, так і негативних, а також головних, другорядних, чи периферійних). Вони реалізуються у таких мовних засобах, як тропи та фігури [1: 6]. За рахунок троп забезпечуються й асоціативні засоби зв'язності, додаючи уточнення, підсилення чи порівняння предметів чи дій. Наприклад, *«Все було так, як має бути, життя, діслане до свого кінця, як*

набій по цівці, бігло гладко, мов із верховної волі, і все в нім вкладалося в свої пази.» (Забужко, Музей покинутих секретів). Смісловий вид когезії забезпечує логічне представлення інформації. Логічні зв'язки, причинно-наслідкові відносини реалізуються як на рівні окремого висловлювання, так і стосовно всього тексту. Нова інформація базується на тому, що вже було сказано; у вирваному з мінімального контексту фрагменті не збережуться причинно-наслідкові зв'язки, а отже, зв'язність тексту буде порушена.

5. Структурно-композиційний вид когезії може зберігатися як межах одного речення/абзацу/розділу, так і в межах усього тексту. Наприклад, «Музей покинутих секретів» О. Забужко побудований у вигляді «залів».

6. Референційний вид когезії – це покликання на реальність у текстовому світі, яке задіює фонові й енциклопедичні знання читача. Згадуватися можуть як і реальні локації глобального масштабу, які відомі, незалежно від національності/віку читача. Референційний вид покликаний пов'язувати зображуваний у тексті світ із реальністю та знаннями читача. Забезпечення референційного виду зв'язності здійснюється не тільки через згадування власних назв, а й просто часу, локацій чи предметів, з якими читач може провести паралелі, базуючи на власному досвіді. Наприклад, *«Зараз вона пуститься мені оповідати, як любить Львів»* (Забужко, Музей покинутих секретів). Покликання на реальне місто створює зв'язок між реальністю і авторською картиною світу. Покликання можуть бути не тільки на місцеві локації, знайомі тільки читачам оригіналу, а й на світові місця. Наприклад, *«учасники взяття Берліну не дадуть збрехати»* (Андрухович, Московіада). Референційний вид когезії – це кореляція текстового світу з реальністю, це використання досвіду та енциклопедичних знань читача. Референційність забезпечує основу для порівняння, оцінки та трансформації знань під впливом нової інформації [68]. На текстовому рівні це може бути, наприклад, звернення до місця, де відбуваються події – вони дають загальне уявлення про локацію. Порушення референційного виду когезії може призвести до неточностей, невідповідностей, що суперечать логіці викладу та зв'язності тексту.

7. Прагматичний вид когезії – це взаємодія між читачем, автором і перекладачем, яка орієнтована на відповідність мотивів до мети та умов тексту [87]. Прагматичний вид зв'язності може реалізуватися через інструкції до прочитання тексту. Наприклад, *«Дуже мені приємно їхати з такими славними поетами, – гречно ошелешив доктор Попель.»* (Андрухович, Рекреації). Замість звичних слів автора «сказав», «відповів», «запитав», автор прописує інструкції читачу для прочитання інформаційного забарвлення. Прагматичний вид когезії орієнтований на читача. Це своєрідний діалог із читачем, який передбачає його сприйняття та інтерпретацію тексту. Щоб забезпечити такий діалог, автор може дати певні «інструкції» щодо читання тексту; це можуть бути незакінчені речення, які дозволяють читачеві доповнити текст самостійно, або виноски, які надають додаткову інтерпретацію тексту читачем. Наприклад, *«Не на те, щоб виплакати, а так, як оце тепер: без надії коли-небудь перестати, тихою сльозотечею, як осіння сльота, ле сангльо льон де вйольон[21], пардон май френч.»* 21 *«"...ле сангльо льон де вйольон" – "Les sanglots long des violons" (фр.), перші рядки "Осінньої пісні" Поля Верлена.»* (Забужко, Музей покинутих секретів). Особливість виносок – забезпечення тлумачення невідомих (на думку автора) термінів/явищ чи надання додаткової інформації.

1.2.2. Надтекстовий тип когезії

Надтекстовий тип когезії включає в себе супрасегментний (інтонацію, паузи, наголос), екстралінгвальний (ситуацію, асоціації), а також інтертекстуальний види зв'язності.

Н. Аббас стверджує, що функція когезії ґрунтується на ідеї зв'язку однієї частини тексту з іншою в межах того ж тексту [98: 2]. Проте когезія базується і на надтекстових засобах, необхідних для декодування інформації та зв'язності елементів тексту.

Надтекстові засоби когезії існують за межами тексту, оскільки їх забезпечують факти, що впливали на написання тексту, а також на його

прочитання читачем. Як зазначали Ю. М. Плетенецька й М. Бабченко, когезія є сукупністю не тільки явних засобів текстової зв'язності, а й прихованих, вона виражає взаємозалежність і взаємозумовленість текстових елементів й авторського задуму [77]. Когезія реалізується не тільки у власне вербальних (явних) засобах, а й невербальних (прихованих), які залежать і від авторського наміру, і від читацького тлумачення.

Текст передає не тільки буквальне значення написаного, а й те, що відтворюється асоціативним, конотативним чи неусвідомленим шляхом. Виокремлюють різні підкатегорії інформативності, яка впливає на розуміння когезії. Перш за все, це фактуальність – те, що буквально закладено автором, початковий смисл написаного. Концептуальність втілює головний зміст тексту та ґрунтується на авторському осмисленні й відношенні до написаної ним інформації. Концептуальність характеризується глобальністю, перерваністю, експліцитністю й імпліцитністю. Підтекст зараховується до підкатегорії інформативності, оскільки він є прихованим смислом тексту, який детермінований задумом автора, впливає з обробки інформації читачем та збагачення особистого досвіду як автора, так і читача. Підтекст має лінгвопсихологічну природу інтерпретації, він впливає зі змісту вербального фрагмента й нашаровується на нього як його другий план. Оцінку й емотивність часто зараховують до окремої категорії модальності. Оцінка базується на логічних залежностях, які описуються в межах модальної логіки. Оцінка й емотивність формуються на базі інформації, яка подається в тексті. Вони також є діалогічними. Автор може в тексті показати своє ставлення до описуваної інформації за допомогою як мовних, так і позамовних засобів, а читач може сформулювати своє «бачення» тексту, спираючись на існуючу інформацію в тексті та базуючись на особистому досвіді.

Текст – це продукт комунікації і, з точки зору мовленнєвого акту, він виходить за межі дослідження лінгвістичних ознак поєднання двох або більше одиниць мови оскільки охоплює аналіз учасників комунікативного акту, якими є автор, читач і перекладач (якщо текст перекладний), де «включення комунікантів

до аналізу тексту сприяє об'єднанню усіх компонентів мовленнєвого акту, які утворюють соціально-комунікативне поле», у центрі якого – власне текст [36: 17].

Форма та структура тексту залежать від взаємовідношень між комунікантами, пов'язуючи учасників комунікації та особу з дійсністю, причому кожен текст має свого читача, який інтерпретує інформацію та формує певний образ; завдяки соціальній природі людини мовець завжди репрезентує себе в тексті, виступаючи гносеологічним і комунікативним центром дискурсу, і тому текст постає як форма, співвіднесена з людиною-мовцем [36].

Когезія виникає, коли інтерпретація одного елемента в тексті залежить від інтерпретації іншого [143]. Це зв'язок між елементами тексту, однак інтерпретація елементів може застосовуватися не тільки через сам текст, а й через читача.

Зв'язність тексту впливає на його зрозумілість і запам'ятовування. За даними Т. Шурер та ін., текст може мати низький або високий ступінь зв'язності [181]. Цей ступінь зв'язності тексту залежить від необхідності використання читачем фонових знань. Високий ступінь зв'язності тексту означає, що текст сам по собі забезпечує свою зв'язність. Низький ступінь зв'язності передбачає використання читачем попередніх знань. У разі низького ступеня когезії, чим більше попередніх знань має читач, тим краще він зрозуміє текст. Однак ступінь когезії може залежати не тільки від самого тексту, але й від того чи читач є носієм мови. Наприклад, перекладений текст буде менш когезивним для іноземця, ніж для читача оригіналу, оскільки фонові знання (культурні або історичні) іноземного читача не такі широкі, як у читача оригіналу. Отже, ступінь когезії залежить як від тексту, так і від аудиторії. Читачі, які мало знають про тематику тексту, виграють від тексту з високим ступенем когезії, тоді як читачі з високим рівнем знань виграють від текстів з низьким ступенем когезії (ефект зворотної когезії) [155].

Когезія визначається як особливість тексту, яка робить його сприйнятливим для читача [150]. Механізми когезії тексту не тільки притаманні вербальній організації тексту, але й опосередковуються цілісною та кон'юнктивною

природою свідомості адресанта та адресата, їхніми фоновими знаннями, культурним компонентом та кореляцією тексту з реальністю [81].

О. О. Селіванова на позначення надтекстового типу зв'язності використовувала термін імплікація (від лат. *implico* тісно зв'язую, *implicatio* сплетіння) як «альтернативний вербальному невербальному способу передачі інформації, який ґрунтується на інтеграції вербальних засобів з досвіду, фонду знань комунікантів, їхньою комунікативною компетентністю та сприяє оптимізації комунікативної взаємодії, взаєморозумінню» [81: 520]. Імплікація також забезпечує мовну економію та компресію тексту. Автори, апелюючи до досвіду читача та його знання про світ, можуть використовувати натяки, згортати висловлення, і мінімізувати вербальні засоби. О. О. Селіванова аналізує чотири тлумачення імплікації в лінгвістиці, які виникли у відмінностях щодо джерела виникнення терміну чи способу згортання інформації в тексті [81]:

- імплікація як логічний зв'язок причини, умови й наслідку, який може бути явним чи прихованим;
- імплікація як скрите судження, що опосередкує логічний зв'язок двох контактних висловлень у повідомленні, які не можуть безпосередньо формувати залежність умови та її результату (антецедента й консеквента);
- імплікація як смисловий блок, що формується на підставі вербального масиву тексту та фонових знань комунікантів;
- імплікація як невербальний інформаційний масив, який взаємодіє з вербальним кодом тексту.

Імплікація часом ототожнюється із підтекстом, який виникає в результаті домислювання ідей читачем, які автор заклав у тексті словесно, або ж пояснюють імплікацію як глибинну структуру, в основі якої лежить художній образ, а сама імплікація є сплетінням відношень і характерів [81]. Підтекст впливає на екстралінгвальні засоби зв'язності, оскільки він є вербально невираженим, проте забезпечує зв'язність, інформативність та емоційність тексту.

Підтекст – це «підпорядковане категорії інформативності явище тексту, що є різновидом інформації, яка ґрунтується на вербальній організації тексту й

формується шляхом її змістовної переробки та збагачення без збільшення знакового обсягу» [82: 465]. Підтекст є суб'єктивним і ґрунтується на вербальній організації тексту, проте сам вербально не виражений, реалізуючись через модифікацію змісту без збільшення знакового обсягу; він залежить як від закладеного автором (буквального та прихованого) змісту, так і від читацького прочитання, не обумовлюючись об'єктивним змістом висловлення, а визначаючись мовленнєвим наміром комунікантів, причому О. О. Селіванова відносить підтекст до типів імплікації разом із імплікатурою, пресупозицією та фоновими знаннями [81].

Імплікатура – це невербальна інформація, яка забезпечує змістовно-логічну залежність висловлень (у вузькому значенні) та є «механізмом забезпечення інтерактивності комунікантів у дискурсі, зокрема, й засобом взаєморозуміння, яке забезпечується не тільки спільним мовним кодом, а і спільним тезаурусом, фондом знань учасників спілкування» (у широкому значенні) [81: 522].

Пресупозиція передує вербальному плану висловлення, виступаючи передумовою твердження, і класифікується на різні типи — текстові, побутові, енциклопедичні, екзистенційні, прагматичні, категорійні, семантичні тощо; її також ототожнюють із фоновими знаннями як зв'язком затекстової інформації з вербальним планом, проте, як підкреслює О. О. Селіванова, фонові знання збігаються лише з певними видами пресупозицій, адже частина інформації (фон ситуації, учасники діалогу тощо) є фоновими знаннями, але не пресупозицією [81].

У межах надтекстового типу когезії вирізняємо три види: супрасегментний, екстралінгвальний та інтертекстуальний. *Супрасегментний вид когезії* (інтонація, паузи та наголос). Інтонація тексту та його складників перш за все забезпечується знаками пунктуації. Вона зумовлена й авторським закладанням емоційності, і читацьким баченням. Так, наприклад, фрагмент за допомогою граматичних засобів може створювати інтонацію паузи: «*Настрій. Нічого не хочеться. Наливай ще. Це не остання пляшка.*» (Андрухович, Московіада). Виділяючи кожне слово/фразу в окреме речення, автор за допомогою паузації створює ефект

депресивності. Паузація забезпечує інтонаційну зв'язність тексту, проте залежить і від прочитання реципієнтом.

Мова постмодерністських текстів вирізняється також високим ступенем оцінності та підвищеною експресією, що створюється відповідними експресивними та зображальними засобами [104]. Вони не тільки оформлюють емоційне забарвлення тексту, передають оцінку зображуваних у тексті подій, а й об'єднують елементи тексту, виступаючи засобами когезії.

Розмовна мова персонажів переважно діалогічна, і ці художні діалоги вдало вплетені в мовну картину тексту та несуть відповідне стилістичне навантаження, впливаючи на розуміння й адекватність сприйняття задуму письменника. Письменники прагнуть створити ілюзію автентичності та природності, використовуючи широкий спектр вербальних і невербальних засобів комунікації [177].

Супрасегментні ознаки демонструють специфічні граматичні відмінності, емоції, гучність і безперервність, які носій мови може легко зрозуміти [170]. Супрасегментні елементи є внутрішньо зв'язними, оскільки вони беруть участь у кодуванні як лексичних, так і нелексичних комунікативних функцій [193]. Невербальні знаки мовлення вивчає паралінгвістика (тембр, висота, гучність, пауза, інтонація) та паракінесика (жести, міміка), а паузи є «найсильнішим криком в мовчанні», які також зв'язують текст, мовлення і дійсність [2: 5].

Хезитація (з грецької – затинання) – це «різновид паузи, викликаний обговоренням можливих варіантів продовження мовлення, пошуком потрібного елемента мовного коду, перебором структури повідомлення в процесах вербалізації тощо» [6: 343]. Паузи хезитації несуть смислове навантаження, оскільки вони не тільки ділять текст на смислові відрізки, а й об'єднують ці частини в цілісну (часом незавершену) думку [65].

Паузи хезитації використовуються задля уникання мовчання; вони виконують функцію засобу зв'язності, поєднуючи частини речень, відкриваючи або закриваючи речення. Зазвичай вони показують невпевненість мовця, але цим не обмежуються. Існують різні типи цих пауз. Наприклад, дослідники

виокремлюють такі типи пауз: нерозчленована мовчазна пауза, початкова пауза, заповнена пауза, з'єднувальна пауза, дужкова ремарка, внутрішньореченнєва пауза, переривання, повторення, виправлення, фальстарт [99].

Постмодернізм характеризується переплетенням різних наративних стилів [183]. В одному тексті можна побачити як розлогі описи з піднесеною розповіддю, так і короткі діалоги, що передають живу мову персонажів. Класичні описи переплітаються з ненормативною лексикою, а розлогі образи докільки співіснують з мовчазними персонажами. Однією з головних характеристик постмодерністського тексту є гра. Вона проявляється не лише в діях персонажів, а й у манері письма авторів. Автор може передати на письмі буквене позначення звукових пауз, які передають невпевненість і роздуми персонажа. Таким чином, усі паузи хезитації можуть сприйматися як ігрова манера оповіді та полілог між автором, персонажем і читачем.

Термін «заповнювальні частинки» [109], як об'єднання всіх типів пауз і заповнювачів мовчання в мовленні, вивчається з 1950-х років і має широке термінологічне розмаїття – вагання, маркер вагання, заповнена пауза, заповнювач, неплавність, маркер неплавності, заповнювач паузи, вагальник, планувальник, дискурсна частинка, дискурсний маркер. Однак у дослідженні використовується термін «паузи хезитації» для опису заповнювачів тиші в письмовому тексті.

Паузи хезитації є засобами когезії, що поєднують текст із раніше наданою інформацією або особистим досвідом читача. Однак інша точка зору полягає в тому, що паузи є порушенням когезії. Наприклад, П. Мід називає ці вагання й паузи помилковими стартами, повторами, вигуками та навіть заїканням – «неплавністю» мовлення [156]. Проте ці паузи відіграють важливу роль у створенні образу персонажа, спілкуванні з читачем та подачі посилань на попередню інформацію; це також стилізація тексту, що демонструє плавність мовлення.

Із точки зору психоаналізу паузи дійсно є способом комунікації. Однією з їх функцій є відображення деталей розмови, які можна визначити як «інтуїцію»

[112]. Паузи хезитації стосуються читача, відображаючи конкретну комунікацію між персонажем, автором і читачем тексту.

С. Медіmoreць та Е. Ріско проаналізували письмові паузи на різних межах тексту – між словами, реченнями та абзацами – і в різних жанрах, підкреслюючи, що їхнє розташування має важливе значення, а також показуючи, що паузи в письмі часто слугують індикаторами залучення когнітивних процесів вищого рівня [157].

Екстралінгвальний вид когезії включає ситуацію, асоціації та учасників комунікативного процесу. Важливими для забезпечення екстралінгвального виду зв'язності є власне комуніканти: автор, читач і перекладач тексту. Авторська картина світу, прочитана і декодована читачем (і передана перекладачем у вторинному тексті), а також кодування й декодування тексту та його зв'язності залежать саме від комунікантів. Засоби когезії покликані не тільки забезпечувати структурну когерентність тексту, а й передавати індивідуальний стиль автора, його картину світу та ставлення до зображуваного [28]. Екстралінгвальний вид також забезпечується ситуацією й культурними маркерами тексту. Наприклад, *«Опа-на! Правдивих дзигарів із зозулями на ринку вже з рік як вимело, Б. всі послідки підгріб, куди мені, шушері, за ним пнутися... Невже нарешті фарт? Чуйка в Юлічки безумовно є, я її за це найдужче й ціную...»* (Забужко, Музей покинутих секретів). У цьому фрагменті показано, що за допомогою лексичних засобів забезпечується культурна зв'язність тексту. Увесь текст просякнутий діалектизмами чи культурними особливостями регіону, тим самим виступаючи зв'язним елементом тексту і покликанням на реальний світ.

Акцентуючи увагу на фонових знаннях читача, засоби надтекстового типу зв'язності формують розуміння тексту та його плинність. У постмодерністських текстах саме комуніканти стають на перший план. Автор не завжди дає свою оцінку ситуації, часто він показує непевність, тим самим даючи читачу свободу вибору. Саме тоді читач виходить на перший план.

Соціальні, культурні, історичні факти по-різному впливають на різних читачів залежно від їх національності, мови, віку, професії тощо. Це все формує

«ситуацію» для прочитання тексту. Культурні маркери, маркери непевності (слова-паразити), соціальні фактори (неформальна лексика) – це те, що часом формує мовця, проте на письмі може пропускатися, щоб текст був доступніший загалу. Навіть в межах однієї країни соціальні чи культурні фактори відрізняються. На відміну від живого мовлення, яке є зазвичай імпровізованим, автор письмового тексту має час, щоб підібрати слова, відомі загалу, щоб не було неточностей у розумінні. Проте сучасні постмодерністські тексти акцентовані на передачі мовлення таким, як воно є, з усіма його перевагами й недоліками. Культурна складова відображається через лінгвістичну картину світу, яка є індивідуальною, динамічною та здатною відображати, створювати та обґрунтовувати стереотипи. Вона має універсальні ознаки для зображення сучасних тенденцій, потреб, моделей поведінки, бажань та прагнень сучасного лінгвістичного суспільства та його представників [24]. Передача культурної складової формує локальну надтекстову зв'язність, забезпечуючи не тільки розуміння авторських смислів, а й формування бази знань іноземного читача про нову культуру. Мову трактують не тільки як засіб спілкування та передачі інформації, але й як носія культурних цінностей, інструмент формування ідентичності та чинник збереження соціального ладу [78].

Важливими в постмодерністському тексті є комуніканти, а саме особи автора, читача й перекладача, які впливають на кодування та декодування тексту. Як зазначає Л. П. Сокол, у межах постмодерністського письма відбувається деперсоніфікація авторської фігури [84]. Процес творення і прочитання тексту здійснюється в такий спосіб, що автор зникає на всіх рівнях його побудови. Проте він кодує текст, прописує інструкції, або ж є власне оповідачем чи персонажем. У такій парадигмі й сам реципієнт втрачає статус пасивного споживача й перетворюється на активного співтворця смислу тексту. Текст набуває ознак динамічної структури, що постає як результат комбінаційної гри та системної організації складових елементів. І автор, і читач стають учасниками комунікативного динамічного процесу.

Постмодерна естетика висуває вимогу до читача бути своєрідною інтертекстуальною енциклопедією. Оскільки інтерпретація постмодерного тексту передбачає здатність до актуалізації різноманітних культурних кодів, вона можлива лише за умови високої ерудованості читача, його обізнаності з попереднім культурним і літературним досвідом. На позначення цього феномену науковці пропонують низку термінів, зокрема: взірцевий читач, аристократичний читач, архічитач, уявний читач тощо [27].

Інтертекстуальний вид когезії. «Текст у тексті» може розривати лінійний виклад інформації, проте він тим самим і об'єднує частини, пов'язуючи наявну в тексті інформацію із дійсністю і розширюючи інформацію, чи забезпечує зв'язок як між частинами тексту, так і між учасниками комунікації (автором і читачем). Наприклад, *«Це пекло, подумав він, дивлячись, як хлопці її відтягають; я в пеклі. Таким воно було на картині Страшного Суда в старій дерев'яній церкві, де правив службу його тато.»* (Забужко, Музей покинутих секретів), чи *«Навіть те почуття, з яким стояв у 1943-му в лаві, коли чотири сотні УПА, прийнявши присягу, співали "Ще не вмерла...", не могло з тим зрівнятися.»* (Забужко, Музей покинутих секретів). Алюзія на біблійні мотиви чи гімн України забезпечує інтертекстуальний вид зв'язності тексту, тим самим показуючи одну з основних ознак постмодернізму – покликання на існуючі тексти. Саме інтертекстуальність є характерною рисою постмодерністських текстів, тому автори можуть додавати в текст не тільки алюзії на інші праці, а й власне їх назви чи цитати.

Інтертекст виступає не як фіксований елемент із точним значенням, а як перетин текстових шарів, що зумовлює діалогічність між формами письма, охоплює комунікантів (читача й автора), а також сприяє взаємодії історичного та культурного контекстів [120].

За О. О. Селівановою, інтерсеміотичність (в тому числі й інтертекстуальність) базується на культурній компетенції читача; дослідниця порівнює інтертекст із читацькими фреймами, які є засобами перекодування кожного нового тексту (нове прочитання існуючого тексту), і механізмами розширення глобального інтертекстуального фрейму [81: 515]. Інтертекст зв'язує

текст із читачем, даючи йому згадку на уже існуючі «продукти діяльності», творчості тощо. Інтертекстуальність притаманна постмодерністським текстам, оскільки тексти цього періоду вбирають у себе будь-які елементи досвіду людства, прочитуючи його у зручний для себе спосіб [26].

Т. В. Гребенюк окреслює декілька виявів постмодерністської інтертекстуальності: власне інтертекст або «текст у тексті» (цитати, алюзії); паратекстуальність, або відношення тексту до свого заголовка, епіграфа, післямови; метатекстуальність або ж переказ і коментарі на претекст; гіпертекстуальність як осміювання або пародіювання одним текстом іншого; архітекстуальність або жанровий зв'язок текстів [27]. О. С. Леднік також аналізує роль заголовку, цитати, тексту в тексті, метатексту тощо в процесах організації тексту, оскільки вони є позатекстовими елементами та характеризуються тенденцією до більшого розміру, ніж слово чи пропозиція. Вона зараховує ці елементи до когерентності (глобальної зв'язності/цілісності), проте вони також забезпечують зв'язність елементів тексту [60].

Х. Діаз-Сінтас і А. Ремейл визначають інтерсеміотичну когезію як зв'язок між субтитрами, саундтреком і відеорядом, який забезпечує створення та функціонування лінгвістично-візуального цілого [121]. Проте субтитри, саундтрек і відеоряд можуть включати графічні візуальні засоби мистецтва (як-от фільми), проте текст може тільки словесно покликатися на існуючі твори мистецтва (ті ж фільми) не включаючи звукоряду, а лише згадуючи його.

Ще один підхід до інтертексту розглядає всю мову як інтертекст, оскільки вона виникає в діалозі: слово пов'язане з іншими словами, речення – з іншими реченнями, а висловлення й текст – з іншими висловленнями та текстами, при цьому автор стоїть над усіма інтертекстуальними комбінаціями (слова, словосполучення, архетипи, цитати, мотиви, концепти) і маніпулює ними. А. Ткаченко вважає художній переклад проявом інтертексту, оскільки він «виявляється на рівні духовного спілкування, взаємоіндукції, генерування й перегуку художніх ідей, образів, стильових вирішень тощо» [91: 31].

Будь-який текст виникає шляхом трансформації інших текстів [139]. Текстова взаємодія відбувається не лише через явні посилання, а й через неявні та часто несвідомі цитати [128]. Інтертекстуальність виникає з безкінечних можливостей самої мови. Як зазначає І. О. Бойко, «усі здобутки людської цивілізації постають єдиним «інтертекстом», який існував та існуватиме завжди, у якому заздалегідь розчинено всі «нові» тексти, котрі ще коли-небудь з'являться» [12: 17]. Інтертекст – це зв'язок із «текстом-донором», що містить смисловий потенціал і реалізується через вербальні засоби, які читач декодує відповідно до своїх фонових знань і інтелектуального потенціалу; новий текст, включаючи фрагменти чи покликання на існуючий, не прагне відтворити текст минулої епохи, а виступає як міст між сучасністю та минулим, переносить давнішу культуру в теперішній простір, аналізуючи й розширюючи її розуміння [12].

Мова як система взаємопов'язаних умовних знаків, здатних генерувати різноманітні значення, зумовлює, що будь-яка нова смислова структура є трансформацією вже наявних елементів; актуалізація попередніх знань через когнітивні структури пам'яті сприяє осмисленню нового, а під час прочитання тексту виникає широкий спектр асоціацій, що формуються індивідуально й відображають його належність до ширшого текстуального простору культури та світу [90].

Інтермедіальні й інтертекстуальні покликання текстів, навіть написаних десятиліття тому, продовжують резонувати з сучасною аудиторією, пропонуючи розуміння через різні жанри репрезентації [149]. Інтертекст кодується у тексті самим автором із орієнтуванням на фонові знання читача, проте прочитання тексту є суб'єктивним, адже читач може проводити асоціативні зв'язки навіть там, де автор не мав інтенцій їх додавати, або ж, навпаки, читач може пропускати невідомі йому алюзії на інші тексти. Як вказує М. Ріффатера, саме читачу відводиться основна роль у формуванні інтертекстуального змісту тексту [176]. Аналіз семіотичного простору тексту передбачає увагу до кожного його значеннєвого елемента, який розглядається як відлуння вже відомих зорових або слухових вражень, і спрямований на виявлення механізмів виникнення значень.

Такий аналіз не може бути завершеним чи всеохопним, оскільки стосується тексту, що перебуває у відкритому інтертекстуальному взаємозв'язку з численними іншими текстами, а також залежить від індивідуальних особливостей читацького сприйняття. У цьому сенсі текст виходить за межі власної матеріальної форми, постаючи універсальною категорією, яка прочитується крізь систему знаків і кодів, що перебувають у постійному процесі означування. Автор, критик, перекладач і читач у такій моделі виступають рівноправними учасниками, вступаючи у взаємодію з текстом як автономною й умовно «розумною» сутністю [90].

Широке поняття інтертекстуальності передбачає, що будь-який текст уже є інтертекстом, взаємодіючим у просторі написаної інформації, проте, як зазначає У. Тацакович, така концепція втрачає системність через відкритість і автономність тексту: основними стають міжтекстові зв'язки, а не нова інформація, і новий текст реалізується лише як набір попередніх покликань [90]. У вузькому значенні інтертекст – це свідоме або рідше несвідоме втілення покликань за допомогою формальних засобів, яке залежно від характеру зв'язку між частинами текстів проявляється в різних формах; найточніше градацію відповідності передає тріада «цитата – алюзія – ремінісценція», де ці мовні одиниці відповідно актуалізують повне, часткове або максимально імпліцитне мапування між текстуальним і інтертекстуальним фреймами на основі структурної чи концептуально-тематичної подібності [90].

Отже, загальновідомою класифікацією засобів когезії є поділ на лексичні та граматичні засоби, яка запропонована М. А. К. Галлідеем і Р. Гасан, проте вона передбачає власне текстові засоби і не враховує комунікантів, які є основою сприйняття постмодерністських текстів [131]. Більш розширеною класифікацією засобів когезії є поділ на граматичні, семантичні, ономазіологічні, смислові, структурно-композиційні, референційні та прагматичні засоби, яка описана О. О. Селівановою [81]. Вплив позатекстової інформації на зв'язність тексту аналізував А. Хілл, виокремлюючи сегментні й несегментні засоби зв'язності [133].

Логіка нашого дослідження зумовлена необхідністю розширення існуючих класифікацій у частині установлення типів зв'язності – текстового і надтекстового, які поділяються на такі види зв'язності: граматичний, семантичний, ономазіологічний, смисловий, структурно-композиційний, референційний, прагматичний вид (які належать до текстового типу зв'язності) і супрасегментний, екстралінгвальний, інтертекстуальний (які належать до надтекстового типу зв'язності).

1.3. Особливості функціонування засобів когезії постмодерністської прози у тексті оригіналу

Постмодерністські тексти характеризуються відходом від канонів, а отже і когезію слід розглядати під іншим кутом. В. Гутвінські у своєму дослідженні висловлює теорію, що все, що є у тексті, має зв'язність [130]. У таких текстах зв'язністю стає навіть те, що на перший погляд порушує плинність тексту, наприклад, паузи. Постмодерністські тексти стають не просто джерелом інформації, вони акцентують на відмінностях і підсилюють здатність толерувати несумірне [146].

Постмодернізм розмиває межу між життям і літературою, часом замінюючи їх місцями. Цей принцип породжує спектр постмодерністських прийомів, які покликані не тільки імітувати спонтанність процесу письма, а й передати спонтанність живого мовлення [4]. Важливим чинником у передачі зв'язності стає живе мовлення персонажів. Однією із ознак постмодернізму став інтенсивний вплив на мову розмовного узусу, через що відбуваються зсуви у всіх ярусах мовної структури [88]. Автор не ідеалізує мову і не користується тільки словниковими літературними формами слів, він використовує суржик, просторіччя, культурні особливості не тільки для стилізації, а власне як особливість текстів. Окремим явищем є власне використання нецензурної лексики. На перший погляд, вона порушує зв'язність тексту, але для

постмодерністських текстів нецензурна лексика, у вигляді вставок і пауз, може виконувати не тільки прагматичну функцію, а й референційну.

Постмодерністська література стає діалогічною (і полілогічною), де розмовна мова створює словесні ігри, стилізує текст і показує іронічну лінгвістичну поведінку [30]. Постмодерністський текст сприймається як акт комунікації, тому всі частини тексту розглядаються як елементи реальної комунікації між учасниками. Текст творить людина (автор), яка «комбінує вербальний матеріал мови з невербальною складовою для передавання належного змісту, вкладає в нього синтаксично-семантичне та семіотико-синергетичне наповнення, й виражає своє ставлення до висловлюваного» [8: 87].

Модернізм намагався підірвати систему правил, натомість постмодернізм позбувається цих правил. Кожне авторське слововживання, орфографія, синтаксис – стають правилом завдяки мовній грі, яка є ключовою для постмодернізму [4]. На перший план у мовній грі й «створенні» правил виходять засоби когезії, адже текст постає цілісним завдяки зв'язності його елементів.

Постмодернізм – це хаос, це заперечення заперечень, це неструктурна структура; проте навіть у хаосі простежується логіка, яка забезпечується власне засобами зв'язності. На перший план виходять комуніканти – автор і читач. Автори не намагаються передати ідеальну мову, вони роблять акцент на живому мовленні, з передачею культурних особливостей, часом нецензурщини, паузації й емоційності. Автор ставить питання, проте не завжди дає відповіді. Автор тексту є радше філософом, а не експертом [147]. Читач не має єдиного правильного методу прочитання. Читач стає учасником тексту, тому когезія реалізується і через нього. Автор покликається на фонові знання своєї аудиторії. І. А. Бехта й М. А. Карп підкреслювали, що текст постає з двох напрямків: з точки зору автора (створення тексту, замисел автора) й читача (сприйняття тексту) [8]. Тому, на аналіз зв'язності тексту впливають комуніканти як безпосередні кодувальники/декодувальники інформації.

Як зазначає Л. П. Сокол, у постмодерністському тексті неможливо просто перегорнути декілька сторінок без наслідків, оскільки так втратиться логіка та, власне, зв'язність/цілісність тексту [84].

Згідно з визначенням О. О. Селіванової, текст – це «цілісна семіотична форма лінгвопсихоментальної діяльності мовця, концептуально та структурно інтегрована, що служить прагматичним посередником комунікації й діалогічно вбудована до семіотичного універсуму культури» [81: 599–600], проте постмодернізм заперечує будь-які обмеження тексту, адже текстом стає все. Література функціонує в новій формі, коли художнім текстом визнається навіть те, що раніше сприймалося лише як допоміжний або вторинний елемент культурного процесу [84]. Постмодерний художній текст інтегрує у власну структуру елементи всього попереднього культурного й літературного досвіду; він також співвідноситься з безліччю інших текстів, утворюючи мережу інтертекстуальних зв'язків і переосмислюючи культурні надбання [26]. Тому й інтертекст стає не просто категорією тексту, а й з'єднувальним елементом.

Постмодерністська культура загалом характеризується звільненням від усіх канонів, обмежень, стереотипів, і тяжіє до експериментів, гри й пошуку нових жанрів. Гру як основну ознаку постмодернізму визначає Б. Іванюк у виданні «Лексикон загального та порівняльного літературознавства», де стверджує, що ця доба репрезентує нігілістичне ставлення до класичних уявлень про цілісність і впорядкованість світу, що, своєю чергою, зумовлює відмову від традиційних художніх форм і канонічних естетичних моделей [19]. Гра постмодернізму простежується і в структурі (де важливою стає структурно-композиційна когезія), і у виборі лексики (з акцентом на семантичну й ономазіологічну когезію), а також у підтексті (екстралінгвальна когезія). Без зв'язності постмодерністський текст залишиться хаосом, який не зможе передати авторську картину світу. Особливістю постмодерністських текстів є повтори, які формують перегравання схожих ситуацій, створюють інтертекст і ефект мовної гри, причому повтори символів і знаків, перегравання літературних канонів, цитати та алюзії слугують джерелом образотворення таких текстів [30].

Саме роман стає тією жанровою формою, яка відображає художні можливості постмодернізму. Проте, як зазначає Т. В. Бовсунівська, жанр роману також зазнає змін [11]. Вона виокремлює такі ознаки постмодерністського роману, які впливають і на когезію тексту:

- зменшення ролі та функції фабули – розповідь про події не обов'язково є хронологічною, а отже й структурно-композиційна зв'язність тексту також не є лінійною;

- зредукованість подієвого ряду до мотиву, епізоду, фрагмента – кожен хаотичний фрагмент зв'язаний із іншим, і тільки через зв'язність цих епізодів текст стає цілісним;

- фрагментарність як роз'єднання елементів за принципом монтажу – кожен елемент є пазлом, який формує загальну картину тексту, і зв'язність цих пазлин формують логічну когезію тексту;

- ігровий персонаж – зв'язність формується через інтонацію, підтекст і гумористичність (іронія, сарказм); саме читач є об'єднуючим елементом – декодувальником інформації;

- актуалізація маргінальних форм у мотиві – це теми «на межі», людина на межі соціальних культур, людина, яка намагається акліматизуватися в суспільстві. Це не пересічна людина, а отже й зображення її постає в новій формі. Актуалізується «живе» мовлення цієї людини, з притаманними їй роздумами, паузами, специфічною лексикою – це також формує зв'язність із реальністю [11].

Оскільки теоретичні засади естетики постмодернізму значною мірою спираються на філософські концепції французького постструктуралізму, ідеї деконструктивізму, постколоніальної критики, неомарксизму та постфрейдизму, то однією із основних концепцій стає недовіра до істини [27]. Постструктуралізм утверджує принцип методологічного сумніву щодо будь-яких ортодоксальних істин, суспільних догм і раціоналістичних переконань, пропонуючи відмову від єдино правильних способів тлумачення реальності. Навіть автор може в тексті прописувати свої сумніви, давати неоднозначні ідеї – і читач може зробити самостійні висновки щодо свого ставлення до подій чи персонажів. Когезія тексту

реалізується через комунікантів процесу. Без тлумачення автора й читача текст не буде цілісним. Декодування тексту і зв'язності його елементів стають власне інтерактивною частиною тексту.

Принципи деконструктивізму полягають у виявленні внутрішніх суперечностей тексту, прихованих або залишкових смислів, які внаслідок культурної стереотипізації залишаються поза увагою не лише читача, а й самого автора [27]. Читач також виступає учасником комунікації – всю інформацію він сприймає критично і багато інформації отримує із підтексту. Через це на зв'язність тексту впливають не тільки власне текстові засоби (лексичні, граматичні, стилістичні тощо), а й надтекстові.

У постмодерністських текстах гумор стає ключовим елементом, який замінює модерністський трагізм, цитата – замість модерністських ремінісценцій, гра – замість модерністської міфології, а стильова однорідність змінюється стилістичним плюралізмом [11].

Як вказують Ч. Е. Вінквіст і В. Е. Тейлор, модернізм акцентує на перевазі логічного та наукового раціоналізму, який заперечує постмодернізм [18]. Персонаж текстів модернізму перебуває на одному рівні всесвітнього досвіду, який є спільним, надкультурним і надісторичним, проте персонаж постмодернізму зазвичай вирваний із суспільства. Ідеї та поняття текстів модернізму є осмислені та детерміновані, натомість постмодерністські тексти показують невизначеність, хаос і дають читачу самому сформулювати своє відношення до подій. Р. Харчук підкреслює, що український постмодернізм став запереченням не так модернізму, як тоталітаризму й соціалізму [93].

Відмінність модернізму й постмодернізму окреслив І. Гассан [132]. Модернізм – це замкнута, зв'язуюча форма, мета, проект, ієрархія, майстерність, художній об'єкт (завершений текст), присутність, текст, дистанція, селекція, фалос, Бог-отець, корінь (глибина). Постмодернізм, натомість, – це відкрита, роз'єднуюча антиформа, гра, випадковість, анархія, виснаження, процес (перформанс, гепенінг), відсутність, словник, співучасть, комбінація, андрогенус, Святий Дух, кореневище (поверхня) [132]. Через гумор і гру – на перший план

виходить інформаційне оформлення тексту – прописані автором інструкції до прочитання, пунктуаційне оформлення тексту, чи підтекст стають зв'язуючими елементами розвитку подій. Часом саме завдяки графічному маркеру (шрифт, лапки, курсив тощо) читач може розпізнати замисел автора художнього тексту. Графічне оформлення є носієм допоміжної інформації, яка важлива для декодування тексту, і є семантичним ускладненням виділених одиниць [8]. Поєднання графічних засобів створює графічну мовну гру й неоднорідність постмодерністського художнього тексту. Графічна мовна гра веде до створення мультимодальної графічної форми та ефекту мультимедійності загалом [3]. Графіка тексту не тільки оформлює текст і є носієм граматики мови, а й зв'язує текст і створює ефект гри.

Головні ознаки постмодернізму визначають по-різному, серед яких – іманентність та невизначеність [132], форма «коригуючої іронії» [191], читацька невпевненість у розвитку подій [145]. Поетика постмодернізму має полівалентний характер, що підтверджується низкою метафоричних визначень, усталених у науковому дискурсі: «дисгармонійна гармонія», «асиметрична симетрія», «інтертекстуальність», «поетика дуалізму» або ж цитатність і відсутність довіри до істини. Ці означення відображають внутрішню суперечливість і водночас цілісність постмодерністського художнього мислення, побудованого на взаємодії протилежних естетичних принципів [27].

У сучасному культурному контексті текст перетворюється на простір експериментів, позначених як запереченням усталених традицій, так і творчим їх переосмисленням. Інтелектуальна напруга авторського письма, помножена на провокативно-епатажні сюжети, гру, іронію та інтертекстуальність, породжує своєрідну еклектичність і мозаїчність, що часто набуває форми пародійного переосмислення жанрових канонів [11]. Гіпертекстуальність (інтертекстуальність) текстів пояснюється тезою про те, що всі шедеври вже створені попередниками, нічого нового уже не написати, тому новим авторам залишається лише цитувати чи пародіювати існуючі тексти [27]. Інтертекстуальність постмодерністського тексту виявляється через запозичення та трансформацію тем і сюжетів,

використання явних і прихованих цитат, алюзій, епіграфів, перекладів і навіть елементів плагіату, тоді як на жанровому рівні це постає у феномені «інтержанровості» – вільному комбінуванні, модифікації й розчиненні жанрових форм минулих епох, а також у грі з читацьким очікуванням, що нав'язує ідею «безжанровості» тексту. Розгляд тексту як ігрового художнього простору визначає ключові риси постмодерністської літератури: непередбачуваний і незавершений сюжет, полістилістичність, зменшення авторської присутності, інтермедійність та інтертекстуальність, активну роль читача й відмову від ідеологічної заданості [11]. Інтертекст стає не тільки окремою категорією тексту, а й зв'язуючим елементом. Він пов'язує як самі частини тексту, так і текст з реальністю й читачем.

Л. Б. Лавринович окреслює особливості власне українського постмодернізму: втрата віри у вищий сенс людського існування, заперечення пізнаваності світу й релятивізм, екзистенційна розгубленість індивіда, сприйняття повсякденності як театру абсурду, прагнення до ідеологічної неупередженості, підвищена рефлексивність, іронічність та самоіронічність, епатажність, інтелектуальність, діалогізм, амбівалентність і певну елітарність [58]. Доповнити перелік варто ознаками, які були виокремлені Т. В. Гребенюк: втрата довіри до реальності й істини, пошук самоідентифікації, перцептивність як провідна форма світосприйняття персонажів, увага до феноменів сновидінь, марень і фантазій як способів виходу за межі звичного досвіду [27].

Постмодернізм характеризується неоднозначністю прочитання (і аналізу). Так, наприклад, дослідники аналізують творчість Ю. Андруховича із протилежних підходів: Л. Сокол, аналізуючи постмодерністський нелінійний роман, на прикладі Ю. Андруховича «Перверзія», доходить висновку, що він не є постмодерністським нелінійним текстом [84]; а Ю. У. Крот показував діалогічність текстів «Рекреації» та «Московіади» як постмодерністських романів [57].

Н. В. Кондратенко узагальнює основні принципи текстотворення постмодерністських текстів: інтертекстуальність, гра, діалогізм, еkleктичність,

децентрація, дискретність, метадискурсивність, метасемантика, ризоморфність, скеписис, тотальна іронія, цинізм, зневіра у цінностях і раціоналізмі, відсутність чуття історії тощо [51: 51]. Всі ці принципи пов'язані із тлумаченням категорії когезії, акцентуючи на суб'єктивному сприйнятті зв'язності. Гра, іронія, децентрація тощо – сприймаються читачем по-різному, і часто саме підтекст забезпечує зв'язність цих принципів. Важливими засобами постмодерністських текстів є зв'язок із читачем і орієнтація на його фонові знання. Надтекстові засоби зв'язності виступають ключовими у прочитанні не тільки інформаційно зв'язного тексту, а й емоційно цілісного.

Постмодерністські тексти «орієнтовані на заперечення, спростування, недотримання всіх правил, розроблених у попередній культурній традиції» [51: 52]. Замість формально виражених засобів зв'язності (наприклад, економія мовних ресурсів) починають превалювати діалогічність і гра, а зв'язність переходить і на підтекст. Н. В. Кондратенко називає це принципом «нонселекції», що означає відмову від усвідомленого відбору мовних одиниць у тексті (водночас і з боку автора, і читача); згідно з цим принципом текст не є вже сталим системним утворенням, а отже його не можна побудувати відповідно до чіткої схеми [51]. Якщо дослідження попередніх текстів базувалися на п'яти елементах розуміння когезії (згідно з класифікацією Галлідея-Гасан), то при аналізі постмодерністського тексту на перший план виходить читач і його фонові знання, які необхідні для декодування тексту.

І. О. Дегтярьова виокремлює основні принципи власне української постмодерністської художньої прози, як впливають і на розуміння зв'язності тексту [32].

1) Плюралізм, поліваріантність і свобода вибору засобів мовного вираження – забезпечують семантичні й ономасіологічні засоби зв'язності.

2) Демократичність літературної мови, ліберальність її мовної основи – мова стає більш живою, що пов'язує текст із дійсністю. Автор не уникає культурних маркерів, соціальної лексики чи просторіч – що забезпечують референційну й надтекстову зв'язність тексту.

3) Стирання меж у опозиціях «добре – погане», «прекрасне – потворне», «високе – низьке», «нормативне-маргінальне» – забезпечує діалогічність, а також надтекстову зв'язність. Читач може сам вибрати, що добре, а що погане.

4) Мовна гра – забезпечує зв'язність на кожному рівні. Мовна гра впливає і на діалог із читачем, і на фонові знання, необхідні для розуміння цієї гри, і на формальні засоби оформлення цієї гри лексемами й граматичними засобами.

5) Колаж і алюзійність – забезпечують структурно-композиційні та інтертекстуальні засоби когезії.

6) Самодостатність особистості (автор – герой – читач) – впливає на екстралінгвальні засоби зв'язності, а також на прагматичні засоби як реалізацію діалогу між читачем і автором.

7) Карнавалізація художньої дійсності й мови – впливають на композицію тексту і, як наслідок, на структурно-композиційну зв'язність.

8) Стильовий і жанровий синкретизм – забезпечують структурно-композиційну зв'язність.

9) Іронічність і пародійність – гумористичність тексту прочитується часто між рядків, що впливає на надтекстову зв'язність.

10) Асоціативність, метафоричність та експресивність мовомислення – впливають на смислову й референційну зв'язність [32].

Т. В. Монахова вказує на складність виокремлення як когезії, так і когерентності в постмодерністських текстах [72]. Постмодернізм порушує усталені канони, тому і зв'язність його текстів трансформується. Якщо читач текстів модернізму міг «вгадати», що буде далі, міг простежити логіку зображуваних подій, то читач постмодерністських текстів стає учасником у кодуванні/декодуванні інформації. Автор часом свідомо заплутує плин думки, обманює очікування адресата та не дає відповіді на свої ж запитання. Саме тому читач виступає ключовою фігурою при обробці тексту. Кожен читач може по-своєму сприймати текст, його цілісність і зв'язність, адже, як писав У. Еко – програє той, хто впевнено каже «Я зрозумів» [122]. Кожне прочитання тексту може містити свої елементи розуміння зв'язності.

Традиційно виокремлюють п'ять засобів когезії – чотири граматичні (кореферентність, субституцію, еліпсис і парцеляцію) і лексичну. Проте постмодерністські тексти характеризуються відходом від традиційності, а отже, саму зв'язність також слід розглядати з іншої точки зору. Наприклад, інтертекст стає не просто однією із категорій тексту, а одним із когезивних елементів тексту і, відповідно, засобом когезії. На перший план виходять і комуніканти тексту – читач і автор. Проте, згідно з концепцією Ролана Барта, автор помер, він все ще виступає оповідачем, учасником, спостерігачем (чи іншою роллю, яку він сам собі вибирає). Акцент текстів також переноситься на потенційного читача – на цільову аудиторію. Читач стає учасником текстового процесу. Зв'язність тепер осмислюється не просто як граматична/лексична категорія, це суб'єктивізація сприйняття тексту. Засобами зв'язності стають живе мовлення (суржик, нецензурна лексика, лексикалізація, паузи), інтонація (через пунктуацію, сарказм, графічне оформлення як, наприклад, графічна мовна гра, шрифт, капс чи курсив), інструкції автора (слова автора, виноски).

Кожен читач дивиться на текст і декодує його, базуючись на особистому досвіді. Автор намагається врахувати цей бекграунд, спиратися на нього, цим самим зацікавлюючи читача, або ж розтлумачувати потенційні неясності. Зв'язуючими елементами може бути і референційна зв'язність (коли власне у тексті прописані відомі читачу речі, об'єкти, локації), і екстралінгвальна, завдяки якій текст може бути просякнутий культурними характеристиками (повід'я, прикмети, локальні предмети побуту тощо).

Інформація часто подається не тільки буквально, а й приховано. Важливим у постмодерністських текстах для зв'язності стає підтекст – читання між рядками, яке простежується і на граматичному, і на лексичному рівнях. Граматичну зв'язність прийнято розглядати крізь призму чотирьох засобів (кореферентність, субституцію, еліпсис і парцеляцію), проте граматична зв'язність виявляється не тільки через ці чотири засоби [63]. Перший план граматичної зв'язності становлять власне узгодження слів – час, рід, спосіб, особа тощо, а також пунктуаційне оформлення (використання правил розстановки розділових знаків, а

також авторська розстановка). Лексичну зв'язність прийнято розглядати крізь призму повторів, проте до лексичної зв'язності зараховують денотативне/конотативне значення слова і ономасіологію. Постмодерністські тексти характеризуються «грою» – не тільки лексична гра слів зв'язує текст, а й логічна зв'язність і структурно-композиційна. Опис подій не завжди є хронологічним, і зв'язність цих елементів виступає ключовою в розумінні хронотопу тексту. Логічна зв'язність може простежуватися в межах одного речення чи абзацу через причинно-наслідковий зв'язок (тому, що, бо, отже), послідовність (перше, друге, кінцеве), а також в межах суцільного тексту (причину події можна дізнатися наприкінці або ж наприкінці можна побачити власне наслідок). Текст може виступати як мозаїка (наприклад, «Перверзія» Ю. Андруховича), де кожна структурна одиниця є самостійною, проте становить елемент цілісного тексту. Зв'язність цих елементів єдиною темою, стилем або що – становить композиційну зв'язність.

Постмодернізм заперечує будь-які обмеження тексту, когезією стає навіть те, що на перший погляд не є нею. Основу зв'язності постмодерністських текстів становлять комунікативність і комуніканти зокрема (автор, читач, перекладач), інтертекстуальність, прийом гри, фрагментарність і мозаїчність.

1.4. Когезія у постмодерністському тексті як перекладознавча проблема

Філософ Г. Гадамер стверджував, що кожен читач – наполовину перекладач [23], оскільки він не просто сприймає інформацію, написану автором тексту, а й інтерпретує його в межах свого досвіду [34]. Проте, якщо читач працює із перекладним текстом, то до діалогу «автор-читач» додається ще один учасник комунікативного процесу – власне перекладач.

Особливостям перекладу засобів когезії присвячені праці, які базуються на класифікації засобів Галлідея-Гасан. К. Кунз та ін. [141], а також праця К. Менцель [158], у якій виокремлені відмінності при перекладі засобів на матеріалі німецько-англійських текстів. М. Левандовські [144] і М. Реда [173]

досліджували особливості перекладу засобів когезії з польської на англійську, а праця К. Каролі та ін. [137] присвячена перекладу когезії мовної пари угорська-англійська. А. Рахімі та Н. А. Ебрахімі [172] досліджували лексичні засоби когезії на матеріалі новел англійською й перською мовами. Мовній парі англійська/перська присвячене і дослідження Е. Пірморадян і Х. В. Дастьєрді, яке аналізує відтворення засобів когезії в двох перекладах тексту «Портрет Доріана Грея» [168].

Декодування постмодерністських текстів та їх зв'язності залежать саме від комунікантів – автора, читача, й перекладача. Постмодернізм відходить від попередніх канонів, приймаючи хаотичність, карнавальність, гру й інтертектуальність як основні характеристики. Частина смислів авторської картини є прихованою і залежить від прочитання тексту читачем і його фонових знань. Через відхід від стандарту зв'язності постмодерністських текстів також виражається не тільки формальними засобами. Завданням перекладача при перекладі засобів когезії в постмодерністському тексті є не тільки передача явних сенсів, а й прихованих.

О. О. Селіванова підкреслює важливість ролі перекладача в перекладному тексті, «метою якого є створення балансу, оптимального для сприйняття співвідношення змісту оригіналу та перекладу», при цьому перекладач виступає «не лише інтерпретатором чужого тексту, а і його аналітичним критиком співавтором тексту перекладу» [82: 453].

О. В. Кондратьєва вказує, що в сучасному перекладознавстві роль перекладача закладається не тільки у вербальній передачі даних, а й інтерпретації смислового коду, закладеного у вихідному тексті [53]. Перекладач орієнтується не тільки на умови/ситуацію написання тексту (що формують надтекстову зв'язність), а й на цільового читача тексту, а й намагається створити умови для адекватного прочитання тексту іноземним читачем, багато чинників яких (соціальні, історичні тощо) можуть бути йому невідомими. Перекладач виступає посередником між автором й іноземним читачем, а також помічником у розумінні

тексту. Якість перекладу залежить від когнітивних ресурсів перекладача, від його розуміння як цільової мови, так і перекладної.

У сучасній філології переклад дедалі частіше осмислюється як автономний різновид творчої діяльності, що потребує не тільки ґрунтового володіння мовами, а й глибокого розуміння культурного тла, відчуття стилістики та інтелектуальної зрілості [31]. Як зазначає О. В. Кондратьєва, важливим є поняття психотипічної подібності, саме воно дозволяє автору та перекладачеві розуміти одне одного та інтерпретувати текст, спираючись на інваріантні властивості мовних і позамовних умов [53]. Фонові знання читача й особа перекладача впливають на зв'язність тексту, без яких розуміння тексту й авторської картини світу не буде повноцінним [154]. Тому завданням перекладача стає не тільки декодування змісту мови-джерела й подальше кодування його мовою перекладу, а й розуміння цільової аудиторії та її потенційного сприйняття тексту [15].

Поняття текстової структури є ключовим для перекладознавства, адже лише за збереження зв'язності тексту в мові перекладу можна забезпечити адекватну реакцію реципієнта в іншому культурному середовищі; основним завданням перекладу є передавання авторської картини світу, яка не є простим відображенням реальності, а постає як інтерпретація навколишнього середовища відповідно до індивідуального способу світорозуміння, причому мова фіксує не лише сприйняте, а й осмислене, усвідомлене та інтерпретоване суб'єктом [50].

Оскільки кожен читач постмодерністського тексту є одночасно й учасником комунікації, важливим є апелювання саме до знання читача. У процесі перекладу перекладач спирається на власний арсенал текстуальних і лінгвістичних засобів цільової мовної спільноти, щоб зробити смислову структуру оригіналу доступною для читача іншої культури. Однак мовні маркери, які забезпечують зв'язність висловлень у межах однієї мови, не завжди здатні виконувати аналогічні функції в іншій. Формально коректного перекладу окремих речень недостатньо: необхідні додаткові перекладацькі трансформації, аби зберегти зв'язність первинного тексту в перекладеній версії [5].

Одним із ключових підходів у перекладознавстві є розуміння того, що письмове повідомлення не обмежується мікрорівнем мови, а успішність перекладу значною мірою визначається сприйняттям адресатом і відповідністю його очікуванням; у цьому когезія виступає як система відкритих зв'язків між частинами тексту, зафіксованих у його поверхневій структурі й необхідних для формально-текстової адекватності перекладу, забезпечуючи цілісне сприйняття тексту, виявлення принципів об'єднання його елементів і полегшуючи інтерпретацію, водночас репрезентуючи когерентність як його змістову основу [52]. Через когезивні засоби когерентність набуває лінгвістичної виразності.

Когезивний зв'язок у тексті охоплює не лише формальну взаємодію мовних засобів, а й інтеграцію знань, яку ці засоби маніфестують. Він передбачає модифікацію вже наявної пропозитивної інформації та її подальший розвиток [54].

Перекладач повинен уникати створення ситуацій, коли читач мимоволі стикається з інтерференцією когезивних засобів, наслідком чого стають лексичні псевдосполучення – комбінації одиниць цільової мови, що формально наслідують структури вихідного тексту, але не функціонують у мовній нормі перекладу. В окремих випадках повне відтворення когезії неможливе: використання еквівалентних або хоча б близьких за значенням одиниць може не забезпечити необхідного впізнавання у читача [52].

Н. Енkvіст стверджував, що когезія – це система підказок або явний зв'язок на поверхні тексту, який дозволяє читачеві побачити семантичну цілісність тексту [123]. А. Ренкема підкреслював, що існують когезивні зв'язки, притаманні всім мовам, які безпосередньо чи опосередковано формують єдність тексту [174].

Передача засобів когезії впливає на якість перекладу, оскільки саме завдяки зв'язності забезпечується комунікативна адекватність текстів перекладу та діалог між автором і читачем [61]. У постмодерністських текстах не існує єдиної тенденції вибору тактики перекладу, оскільки перекладач враховує низку чинників, які впливають на вибір мовного еквівалента [10].

К. Каролі та ін. вказують на важливість жанру й стилю тексту при перекладі засобів когезії, а також на власне тип перекладу (усний/письмовий, синхронний/послідовний) [137]. На жанрових особливостях засобів зв'язності акцентували й З. Надова, яка досліджувала когезію у юридичних документах [162], а також А. Рахімі та Н. А. Ебрахімі, які за матеріал взяли художній стиль і новели [172]. Порівнюючи переклади з хорватської на англійську, К. Каролі та ін. доходять висновку, що аналіз перекладів не показує значних кількісних змін, проте підкреслює значні якісні зміни, деякі з яких (зокрема, необов'язкові зміни) модифікують зміст тексту [137].

У перекладознавстві аналіз когезії спрямований на виявлення «змін когезії», під якими розуміють опущення або заміну засобу, які залежать від мовних особливостей, норм, жанрових ознак і гіпотези явності, за якою перекладений текст є більш експліцитним, ніж оригінал, причому виокремлюють обов'язкові зміни (зумовлені лінгвістичними системами вихідної та цільової мов) і необов'язкові (пов'язані зі стилістичними, ідеологічними чи культурними характеристиками) [137].

Як зазначає М. Архіре, комунікативна цінність перекладених текстів зростає завдяки їхній когезивній структурі, а одним із головних завдань перекладача є створення цілісних версій текстів із мови оригіналу цільовою мовою; при цьому, як показує аналіз наукових праць з перекладу засобів когезії, неминучі зрушення засобів зв'язності, оскільки буквальний переклад лише спотворить значення вихідного тексту [103: 157]. Перекладачеві потрібно лише усвідомлювати, що в різних мовах існують різні засоби для створення текстури, і що текст об'єднується завдяки семантичним та структурним зв'язкам, які існують між його елементами [105: 188]. Цієї теорії притримується також М. Фаргал [125]. Спираючись на дослідження Ш. Блум-Кульки [110] і М. Бейкер [105], М. Фаргал стверджує, що кожна мова має свої власні стилістичні норми та переваги у використанні певних текстових моделей, що головним чином стосуються аспектів зв'язності та когерентності [125]. Так, дослідженню перекладу засобів зв'язності

різними мовами присвячені пари, наприклад, румунська-англійська [102], арабська-англійська [125], норвезька/іспанська [135], турецька-англійська [138].

Переклад розглядають як процес відтворення тексту однією мовою за допомогою еквівалентних засобів іншої, що передбачає передачу не тільки змісту й стилю оригіналу, а й засобів зв'язності тексту. За визначенням Р. Белла, переклад є не лише перенесенням значення, а й трансформацією тексту [108]. Він потребує інтелектуальної діяльності перекладача, спрямованої на пошук адекватних відповідників з урахуванням текстових, соціальних і культурних чинників, тому при перекладі важливими стають не тільки текстові засоби зв'язності, а й надтекстові. В. Д. Бялик і Н. Задорожна наголошують на ролі перекладацьких лакун, зокрема культурно й соціально зумовлених лексем [16], відтворення яких вимагає врахування їхньої етимології та вибору відповідної стратегії збереження або трансформації, оскільки такі одиниці можуть трансформувати надтекстові зв'язки у перекладі.

А. Задорожна виокремлює такі перекладацькі трансформації: «лексичні формальні (транскрибування, транслітерування, змішане транскодування, адаптивне транскодування, калькування), лексико-семантичні (конкретизація, генералізація, диференціація, модуляція значення), лексико-граматичні (описовий переклад, антонімічний переклад, додавання та вилучення слів, перестановка компонентів, цілісне переосмислення), граматичні (заміна частин мови, перестановка членів речення, членування та об'єднання речень) та стилістичні (нейтралізація, експресивація, модернізація, архаїзація) трансформації» [38: 57]. І. Малишівська та Х. Ріпа аналізують класифікацію перекладацьких тактик, запропоновану Ж. Віне та Ж. Дарбенсьє, виділяючи запозичення, калькування, дослівний переклад, транспозицію, модуляцію, еквіваленцію й адаптацію [67].

О. О. Селіванова перекладацькі трансформації називає прийомами перекладу, що «передбачають процедуру перетворення з метою переходу від одиниць оригінального тексту до одиниць перекладу» і за характером перетворення виділяє три типи перекладацьких трансформацій: лексичні, граматичні, лексико-граматичні [82: 454]. Лексичні трансформації – «формальні

(умовно-звукова транскрипція, графічна транслітерація, калькування) і лексико-семантичні, що включають конкретизацію як заміну більш конкретною назвою, генералізацію як заміну гіперонімом гіпоніма й модуляцію – заміну слова або сполуки одиницею мови перекладу, яка логічно пов'язана зі значеннями вихідних» [82: 454]. Застосування конкретної трансформації визначається потребою компенсувати відсутність прямих лексикографічних відповідників, відмінностями в семантичній організації слів різних мов, а також культурними чинниками й стилістичними нормами тексту перекладу [29].

Г. М. Удовіченко та В. Л. Демченко зазначають, що перекладацькі трансформації – це зміни, що дозволяють передати всю інформацію вихідного тексту з максимальною повнотою та суворим дотриманням норм цільової мови, причому такі трансформації спостерігаються на всіх рівнях мови й включають граматичні, морфологічні, синтаксичні, лексичні, семантичні та стилістичні групи [92].

При аналізі відтворення засобів когезії виділяємо п'ять тактик: збереження і чотири види перекладацьких трансформацій: перестановку, заміну, додавання й опущення.

1. Перестановка включає зміну порядку слів і фраз у структурі речення, зміну порядку частин складного речення та зміну порядку незалежних речень у структурі тексту, наприклад:

<i>І, як і діти, люди минулого завжди здаються нам наївними – в усьому, від костюмів і зачісок до способу думання й почування. (Забужко, Музей покинутих секретів)</i>	<i>And we always think of the people of the past – just as we do of children – as being naïve in everything from their clothes and hairstyles to their thoughts and feelings. (Пер. Shevchuk-Murray, The Museum of Abandoned Secrets)</i>
---	---

Засоби смислового виду зв'язності – асоціації й порівняння з дітьми – переміщується в середину речення.

2. Заміна, яка включає граматичні заміни (наприклад, форм слів, частин мови, членів речення), синтаксичні заміни (наприклад, заміна простого речення

складним), лексичні заміни (наприклад, конкретизація чи узагальнення), лексико-граматичні заміни (наприклад антонімічний переклад), наприклад:

<i>Ті, кому вдалось заціліти, недобитки, або краще по-англійському – survivors.</i> (Забужко, Музей покинутих секретів)	<i>... who managed to live despite it all, the remainers, or better, the survivors.</i> (Пер. Shevchuk-Murray, The Museum of Abandoned Secrets)
---	---

Заміна семантичного (конотативного) виду зв'язності – розмовного слова «недобитки» на англійський відповідник «remainers», який втрачає ефект розмовності, проте показує протиставлення недобитки-survivors і remainers-survivors.

3. Додавання, яке включає допоміжні елементи, що компенсують брак інформації, необхідної для розуміння змісту повідомлення, наприклад:

<i>І за Збручем теж іще не скирдують по селах висихлих заживоття кістяків.</i> (Забужко, Музей покинутих секретів)	<i>And across the Zbruch River no one had yet stacked mummified-alive corpses like hay.</i> (Пер. Shevchuk-Murray, The Museum of Abandoned Secrets)
---	--

Додавання до референційного виду зв'язності (покликання на Збруч) пояснення, що це – річка.

4. Пропуск, який полягає у видаленні елементів, що несуть надлишкову інформацію, наприклад:

<i>– Чому – школярка?</i> (Забужко, Музей покинутих секретів)	<i>“How am I a schoolgirl?”</i> (Пер. Shevchuk-Murray, The Museum of Abandoned Secrets)
---	--

Грамматичний вид зв'язності, який реалізувався через еліпсис, пропускається, а натомість в перекладі речення розписується повністю.

Розподіл перекладацьких трансформацій є умовним, оскільки вони зрідка зустрічаються в чистому вигляді [44]. Додавання й опущення можуть бути суміжними, а перестановка часто супроводжується заміною тощо.

Розбіжності в будові англійської та української мов протилежні, як мінімум, у наборі їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій, що є першою

причиною перекладацьких трансформацій граматичних засобів зв'язності. Наприклад, в українській мові немає «артиклів, герундія, часових форм дієслова груп Continuous та Perfect, складних підметових та додаткових інфінітивних конструкцій», а в англійській мові – «дієприслівників, категорії роду іменників і прикметників тощо» [45: 16]. Відмінності стосуються і побудови речення, де, наприклад, в українській мові підмет може бути після присудка, а в англійській мові порядок більш фіксований. Також на граматичні перекладацькі трансформації впливають форми й конструкції (наприклад, шаблон побудови множини англійської мови), функціональні характеристики (наприклад, форми однини і множини іменника), частотні характеристики (наприклад, частотність використання пасивного стану).

Відтворення граматичної й лексичної форми оригіналу не є основною метою перекладу. Як зазначає О. В. Кондратьєва, перекладач передає функціональну роль стилістично значущих форм (лаконізм, синтаксичний паралелізм, ритм), усуваючи недоцільні когезивні зв'язки, а різні засоби зв'язності передаються залежно від обраної стратегії та особливостей структурування інформації й мовної концептуалізації дійсності [53].

Грамматичний вид когезії. Грамматичні засоби щодо узгодження слів не потребують збереження реалізації, оскільки дві мови послуговуються своїми правилами граматики. Збереження граматичних засобів узгодження в цьому випадку завжди підлягають перекладацьким трансформаціям. Виняток становить тільки, коли граматична зв'язність виконує функцію стилізації тексту. Тоді перекладач уже зберігає чи намагається трансформувати засоби задля збереження авторського замислу.

Семантичний вид когезії включає денотативне та конотативне значення. Денотативне значення може реалізуватися за допомогою повторів: «*Камеру можна вимкнути – а потім подивитися відзняте. Камера дуже просто влаштована.*» (Забужко, Музей покинутих секретів). Конотативне значення надає додаткової інформації до вибраного терміну.

Ономасіологічний вид когезії. Словотвір похідних слів двох мов відрізняється. Українська мова більш синтетична і використовує закінчення та суфікси для словотвору, проте англійська мова – аналітична та використовує порядок слів та службові слова для творення похідних, а також створює нові слова шляхом поєднання окремих слів (композиції). Перекладацькі трансформації засобів ономасіологічного виду зв'язності зосереджені на додаванні, опущенні чи заміні.

Смисловий вид когезії (логічні, образні й асоціативно-метафоричні засоби) забезпечує логічність викладу інформації, створення образності й асоціативного зв'язку. Саме ці засоби забезпечують передачу авторської картини світу. Перекладацькі трансформації тут можливі в контексті адаптації тексту до іншого культурного середовища, проте авторська картина світу зберігається.

Структурно-композиційний вид когезії. Оскільки загальна структура є кісткою тексту – перекладацькі трансформації тут мінімальні як у межах всього тексту, так і в межах одного речення.

Референційний вид когезії. Покликання на реальне місто створює зв'язок між реальністю і авторською картиною світу. Перекладач зберігає цю зв'язність, оскільки вона забезпечує покликання на дійсність, навіть якщо іноземний читач не знайомий із тим містом.

Прагматичний вид когезії забезпечує взаємодію між читачем, автором і перекладачем. Перекладач зберігає авторські інструкції, з можливою заміною на літературні відповідники для адаптації перекладу. Натомість, перекладачі зазвичай пропускають авторські виноски-пояснення, замінюючи терміни на літературні відповідники, адже більшість таких слів важче пояснити іноземному читачу. Перекладачі можуть додавати свої виноски, коли прагнуть передати культурні особливості та авторську картину світу; щоб зберегти сенс, вони дають тлумачення у виносках. Прагматичний вид зв'язності через виноски часто трансформується.

Супрасегментний вид когезії забезпечує інтонацію тексту. Засоби цього виду зв'язності залежать як від кодування, так і від декодування тексту

комунікантами. Перекладачі тяжіють до збереження інтонаційного оформлення тексту, проте можуть трансформувати лексичне вираження цих засобів (наприклад, лексикалізацію).

Екстралінгвальний вид когезії включає ситуацію, асоціації та учасників комунікативного процесу. Якщо в оригіналі тексту задіяні два комуніканти (автор і читач), то при перекладі додається третій учасник – перекладач. Саме він стає посередником між першими двома особами. На забезпечення екстралінгвального виду зв'язності впливають уже не тільки фонові знання автора й читача, на якого початково було орієнтовано текст. Читач перекладного тексту має інший бекграунд, тому завдання перекладача адаптувати текст, не змінюючи авторських смислів, закладених в оригіналі.

Інтертекстуальний вид когезії. Якщо читачі оригіналу знайомі з локальними інтертекстуальними вкрапленнями без власне цитації і прописування джерела, то іноземний читач може не зрозуміти це покликання. Перекладач може зберігати цитати чи алюзію, а може додавати виноски-тлумачення задля кращого розуміння реципієнтом.

На формування зв'язності тексту впливають не тільки власне текстові засоби, адже в постмодерністських текстах основними є комунікативність, тому на перший план виходять саме комуніканти (автор, читач і перекладач). Важливим у збереженні когезії є саме декодування тексту читачем; зв'язність (особливо надтекстова) стає суб'єктивною, оскільки закладена комунікантами. Як зазначає В. Д. Бялик та ін., ідеальний переклад передбачає точне відтворення як змісту оригіналу, так і інформаційного наповнення, щоб читачі перекладу могли самостійно вивести приховані смисли тексту [15].

Постмодерністським текстам притаманні індетермінованість, ідіолект (індивідуальна мова) та відмова від інтерпретації / недопрочитання (хибне прочитання) [33]. Зважаючи на ці особливості, перекладачу важливо передати не тільки зміст висловлень у тексті, а й передати цю непевність, ідіолект, дати іноземному читачу шанс на свою інтерпретацію тексту. Всі непевні відповіді персонажів, роздуми, сумніви – вони показані в живому мовленні та передані в

тексті лексичними чи граматичними засобами; структура речень і вибір лексичних одиниць також впливають на розуміння читачем певного персонажа. Важливо при перекладі зберегти шанс на індивідуальне прочитання тексту іноземним реципієнтом.

Переклад – це носій культури, посередник між країнами світу, засіб для обміну надбаннями. Живе мовлення, зафіксоване на письмі, виступає посередником між культурами. Переклад відіграє важливу роль у подоланні розбіжностей між різними культурами та народами. Не існує двох мов з ідентичною лінгвістичною системою та культурою, що унеможлиблює точний переклад з мови оригіналу на мову перекладу [194].

Передача авторської картини світу стає завданням перекладача, який може як зберігати авторські засоби, так і трансформувати їх для адаптації авторських смислів під іноземного читача. Не всі засоби зв'язності тексту потрібно перекладати буквально. Залежно від типу зв'язності, перекладач може вносити свої трансформації. Засоби надтекстового типу зв'язності залежать від зовнішніх факторів – інтонації прочитання, комунікантів, інтертексту. Переклад тяжіє до збереження цих засобів, проте культурні особливості часом передати важче – перекладач вільний у пошуку відповідників. Більшість засобів граматичного, семантичного й ономазіологічного видів зв'язності підлягають трансформації (опущенню, додаванню, заміні), оскільки дві мови послуговуються різними граматиками і збереження цих засобів у перекладі не матиме смислу. Засоби граматичного, семантичного й ономазіологічного видів когезії можуть зберігатися в перекладі, якщо вони виконують функцію стилізації тексту. Засоби смислового, структурно-композиційного й референційного видів зв'язності забезпечують інформаційне наповнення тексту, його структуру та логічність викладу інформації. Ці три види зв'язності тяжіють до збереження при перекладі. Засоби прагматичного виду зв'язності трансформуються через додавання ще одного комуніканта – перекладача. Перекладач намагається дати максимальні пояснення іноземному читачу, не нагромаджуючи при цьому текст, через що зафіксовано часті додавання виносів і трансформацію авторських коментарів.

Переклад не може передати всі особливості й елементи живого мовлення. Актуальним є простеження трансформації засобів і слів, прямого перекладу яких неможлива, задля збереження авторського стилю, жанрових і стильових особливостей. Якою б близькою не була генетична спорідненість мов, простежити повну тотожність у способах сегментації свідомості та реальності неможливо. На рівні лексичної системи ці відмінності проявляються передусім у наявності безеквівалентної лексики [20].

Іноді в мові зустрічаються слова чи фрази без прямого відповідника в мові перекладу, які називають лакунами; вони не свідчать про неможливість перекладу, а лише підкреслюють відсутність еквівалента з урахуванням соціальних, культурних, етнічних та історичних особливостей. Найбільше труднощів у перекладі спричиняють лакуни в науковій термінології, поезії, прислів'ях і приказках, грі слів, описі сімейних стосунків та військовій термінології. Лакуни вказують на необхідність перекладацької трансформації засобів. Потреба в культурологічній експлікації зумовлена наявністю лакун у фонових знаннях аудиторії перекладу. Для забезпечення подібного до оригіналу впливу перекладеного тексту на реципієнтів необхідно максимально компенсувати такі розбіжності [106]. Неперекладність означає відсутність в мові перекладу еквівалента для певних понять або висловів оригіналу і іноді трактується як нульова перекладність окремих частин чи структур тексту; вона проявляється на рівні слів і понять, але не на рівні всього тексту.

Перекладність розглядається як принципова здатність передати текст з однієї мови іншою, що вимагає подолання «бар'єрів» на різних рівнях: лінгвістичному, семантичному, синтаксичному, прагматичному та додатковому (культурному) [14]. При знайомстві з «чужою» культурою реципієнт зазвичай порівнює її зі своєю власною, що часто призводить до помилкових тлумачень і нерозуміння специфічних особливостей цієї культури. Завдання перекладача – трансформувати засоби так, щоб іноземний читач міг одночасно і зрозуміти текст, і побачити його «відмінності» від стандарту. Культурні чи соціальні особливості можна передати буквально – іноземний читач зрозуміє відмінність цих маркерів

від своїх, але також їх можна трансформувати, щоб «полегшити» читання. Це перекладацький вибір, який має на меті уникнення неточностей і непорозумінь із потенційною втратою контексту.

Окремо слід підкреслити важливість такої перекладацької трансформації як перекладацький коментар. Саме перекладацькі коментарі слугують додатковим тлумаченням потенційних непорозумінь з боку іноземного читача. Проте нагромадження цих коментарів може, навпаки, тільки ускладнити прочитання тексту. При перекладі застосовується низка перекладацьких тактик – від буквального збереження неперекладної лексики (транслітерація) до її трансформації (перестановка, заміна, додавання, опущення).

За спостереженням Дж. Хауз, різні автори відносять до універсальї перекладу такі процеси та прийоми, як експлікація, спрощення, усунення неоднозначності, конвенціоналізація, стандартизація, вирівнювання, уникнення повторів, а також надмірне чи недостатнє представлення елементів вихідної або цільової мов та інші прояви так званого «третього коду», що вирізняє перекладені тексти від оригінальних [134: 10].

Як зазначає Т. М. Калініченко, перекладач менше спирається на фонові знання читача, ніж автор тексту, тому при перекладі засобів когезії він частіше вдається до експлікації, уникає імплікації та використовує конкретизацію, розподіл і додавання, аби забезпечити зрозумілість тексту для цільової аудиторії, незнайомої з культурними та соціальними особливостями оригіналу [41].

Експлікація, або ж описовий переклад, трактується як лексико-граматична трансформація, за якої одиниця вихідної мови замінюється на словосполучення, що розкриває її семантику, тобто подає більш чи менш розгорнуте пояснення відповідного змісту мовою перекладу [107]. Зазвичай експлікація реалізується безпосередньо в перекладеному тексті та застосовується переважно для передачі лексем і реалій, що не мають прямих відповідників у цільовій мові. Основним недоліком цього способу дослідники вважають надмірну багатослівність, через що його використання є виправданим лише тоді, коли пояснення може бути порівняно коротким [42].

У традиційній інтерпретації експлікація означає уточнення або роз'яснення значення, проте в перекладознавстві цей термін ширший і охоплює адаптацію інформації до мовно-культурної специфіки іншої системи; при цьому когезія та когерентність розглядаються як мовні й культурно зумовлені параметри, що забезпечують структурну цілісність тексту та відображають культурно-комунікативні норми оригіналу й перекладу, а сучасні дослідження підтверджують центральну роль експлікації в адаптації тексту до очікувань реципієнта цільової мови [43].

В українських і зарубіжних дослідженнях експлікацію визначають як універсальну перекладацьку стратегію, що одночасно зберігає семантику оригіналу та забезпечує зрозумілість перекладу, впливаючи на його когезію та компенсуючи порушення зв'язності через міжмовні розбіжності; у теорії перекладу експлікація розглядається не лише як спосіб передачі значення, а й як інструмент реконструкції комунікативного наміру автора для цільової аудиторії, виконуючи функції уточнення, деталізації та структурного впорядкування тексту й сприяючи високій когезивності та когерентності перекладу [43].

Окрім власне експлікації, у працях фіксується низка суміжних способів. Йдеться зокрема про введення додаткових лексичних елементів, що виявляється у відновленні еліптичних структур під час перекладу та передачі певних граматичних значень оригіналу лексичними засобами. М. Бейкер і Г. Салдана підкреслюють важливість включення пояснювальних компонентів для компенсації різниці у фонових знаннях між читачами оригіналу та перекладу, особливо щодо власних назв, топонімів і культурно маркованих реалій; такі роз'яснення можуть подаватися як додаткові вставки або виноски, а в окремих випадках – частково заміщати відповідний елемент тексту [107].

М. Бейкер відзначає характерну закономірність перекладацької практики: незалежно від конкретної мовної пари перекладачі схильні до більшої логічної впорядкованості та повноти викладу, ніж автор оригіналу [106]. На початковому етапі роботи перекладач формує об'єктивовану й нейтральну модель ситуації, описаної в тексті оригіналу, виокремлюючи відповідні смисли. У цій моделі

відтворюються логічні зв'язки між актантами та обставинними компонентами референтної ситуації. На подальшому етапі – у процесі створення тексту перекладу – частина цих зв'язків отримує явне, експліковане вираження [44].

Більшість дослідників наголошують, що елементи формальної структури речення містять певний «резерв смислу», тобто нерозгорнутий план вираження, а провідним чинником виникнення імпліцитності є прагматика. Імпліцитний зміст не тотожний семантиці окремого висловлення і виявляється лише в реальній комунікації [184].

Вивчення імпліцитності в художньому дискурсі тісно пов'язане з поняттям підтексту. Попри їхню спорідненість як ключових смислових категорій, між цими феноменами простежуються суттєві відмінності. Дослідники зазвичай підкреслюють інтенціональний характер авторського підтексту. Джерелом додаткової інформації можуть виступати граматичні, лексичні та графічні стилістичні засоби, які є не тільки засобами творення авторського ідіостилю, але і забезпечують прочитання підтексту [48].

Імпліцитність же, як показують наукові дослідження, пов'язана не стільки з намірами автора, скільки з універсальними механізмами інтерпретації повідомлення реципієнтом [184]. Термін «підтекст» широко вживають і щодо повсякденної комунікації, позначаючи прихований, неочевидний зміст. Імпліцитність, навпаки, має насамперед термінологічне значення, пов'язане зі знаковою та когнітивною природою мови. Якщо підтекст зазвичай розглядається як імплікований смисл, то імпліцитність становить його передумову, але не збігається з ним [43].

Коли об'єктом аналізу є художній прозовий текст і його інтерпретація читачем, предметом дослідження стають імпліцитні смисли, без яких повноцінне сприйняття тексту неможливе; під час читання свідомість реципієнта безперервно будує гіпотетичні моделі – здогадки й припущення, що формуються на основі текстових даних і постають як завершені уявні епізоди життя персонажів, а переклад у цьому контексті слід розглядати як комунікативний акт, який вимагає

врахування лінгвістичних, дискурсивних та соціокультурних систем обох мов і культур [43].

Ш. Блюм-Кулька висуває гіпотезу про те, що перекладені тексти містять більшу кількість когезивних маркерів порівняно з текстами оригіналу [110]. Під такими маркерами вона пропонує розуміти широкий спектр засобів, використовуючи класифікацію М. А. К. Галлідея та Р. Гасан [131], до яких входять, зокрема, різні граматичні явища (наприклад, категорія роду), уживання іменників замість займенників тощо. Оскільки когезія реалізується через конкретні мовні одиниці, вона належить до відкритих (overt) форм експліцитності. Окрім граматичних засобів, Ш. Блюм-Кулька зараховує до когезивних проявів також відмінності у текстовій організації, що зумовлені нормами, жанровими або стилістичними традиціями.

Постмодерністські тексти передають культурні особливості, які не завжди доцільні в перекладному тексті. Опущення елементів, які не піддаються поясненню, є характерним для перекладу постмодерністських текстів. Перекладач може вносити виноски задля тлумачення, але нагромадження перекладацьких коментарів тільки утруднюватиме текст. Пошук літературного відповідника й адаптація тексту є ключовою стратегією перекладу. Щодо зсувів когерентності в перекладних текстах, дослідники пропонують розрізняти зміни, орієнтовані на читача, які виникають через адаптацію до різних культурних аудиторій, і зміни текстуального характеру, обумовлені самим процесом перекладу. В обох випадках такі зсуви впливають на смисловий потенціал тексту [43].

Оскільки явні когезивні зв'язки між частинами тексту безпосередньо пов'язані з граматичною системою конкретної мови [131], граматичні розбіжності між мовами зумовлюють відповідні зміни у типах зв'язків, що реалізують когезію в тексті оригіналу та тексті перекладу. Такі трансформації можуть спричиняти зміну загального рівня текстової ясності [43].

Як підкреслюють М. А. К. Галлідей і Р. Гасан, когезивні зв'язки мають значення, що виходить далеко за межі забезпечення простої лінійної послідовності: вони формують семантичну цілісність тексту [131]. Вибір певних

типів когезивних маркерів впливає як на характер структурування тексту (його «щільність» чи «вільність»), так і на його жанрово-сміслову специфіку. У художній літературі цей вибір може виконувати ключові текстотворчі функції. Звідси випливає, що зміни когезивних зв'язків унаслідок перекладу потенційно трансформують функціональну організацію тексту [43].

Завданням перекладача при передачі засобів когезії постмодерністського тексту є адаптація явних і прихованих сенсів, які реалізуються в текстовому й надтекстовому типах зв'язності відповідно. Перекладач стає посередником між автором і читачем, своєрідним помічником у розумінні тексту, який намагається створити умови для адекватного прочитання тексту іноземним читачем. Стратегіями перекладу засобів когезії постмодерністських текстів є доместикація (як мінімізація чужорідності іноземного тексту та трансформація засобів когезії, які базуються на правилах мови) та форенізація (як збереження іноземного колориту оригіналу, збереження засобів структурної та смислової зв'язності). Кожен конкретний фрагмент передбачає використання конкретних способів і тактик перекладу, залежно від контексту та потенційних фонових знань читача.

1.5. Етапи дослідження засобів когезії постмодерністської прози у тексті оригіналу й тексті перекладу

Дослідження засобів когезії у лінгвістиці тексту і перекладознавчому аспекті базується на *антропоцентризмі* – методологічному принципі, який передбачає, що людина є центром і метою світобудови, а мова виступає як «продукту людської діяльності, призначеного для потреб людини, посередника спілкування, зберігання її досвіду, знань, культури» [81: 38]. Мова існує в людині для людини і реалізується через людину. Учасники текстової комунікації відіграють ключову роль в аналізі тексту, а кодування й декодування тексту є суб'єктивним.

У роботі застосовується також принцип *дискурсоцентризму*. Хоч людина є творцем мови, її користувачем і запорукою мовного розвитку, власне сама

людина конструює різні світи людської життєдіяльності, визначає вчинки й оцінки людини та мовної спільноти. Цей принцип (а також мовоцентризму як вияв дискурсоцентризму) окреслив ще В. фон Гумбольдт, який зазначав, що людина живе з предметами, які подає їй її мова [81]. Людина є творцем мови, але саме мова часом контролює спосіб життя людини.

Важливими у роботі є принцип *функціоналізму* (дослідження мови у її зв'язку з реальністю, середовищем, сприянням, і пізнанням дійсності), *етноцентризму* (мова як система фіксування й зберігання культури певного етносу), *психонетичності* (мови як смислопородження, механізми свідомості людини – відчуттів, почуттів, інтуїції, трансцендентності, колективного позасвідомості), *діалогічності* (мова як інтерактивна взаємодія автора та читача, читача й тексту).

Дослідження проводилося в чотири етапи: теоретичний, методологічний, практичний (класифікація) і практичний (перекладацький аналіз).

1. Перший етап передбачав роботу з науковою літературою. Впродовж першого етапу було:

- окреслено місце когезії як центральної категорії тексту;
- досліджено проблему співвідношення термінів «когезії» та «когерентності», їх розмежування та взаємодії;
- проаналізовано наявні класифікації засобів когезії;
- виокремлено особливості функціонування засобів когезії в постмодерністських текстах;
- досліджено питання відтворення засобів когезії як перекладознавчої проблеми.

Основними методами першого етапу дослідження були *описовий метод*, а також *аналіз і порівняння*.

2. Другий етап – пошук/прочитання матеріалу, формування корпусу матеріалу вибірки. Обґрунтування методики формування корпусу фактичного матеріалу було першочерговим завданням при дослідженні засобів когезії у мові оригіналу і перекладу, оскільки відкритість постмодерністських текстів до

розмаїття інтерпретацій зумовила варіативність їхнього відбору, адже лише репрезентативний та стратифікований корпус дає змогу простежити закономірності перекладацьких рішень, а не поодинокі випадки суб'єктивної інтерпретації.

Вибіркою слугували українські постмодерністські тексти, написані українською мовою та опубліковані переклади англійською мовою. Матеріал вибірки становлять вісім українських текстів, які були перекладені й видані англійською мовою у різний час: твори Юрія Андруховича («Рекреації», «Московіада», «Перверзія»), Сергія Жадана («Ворошиловград», «Інтернат»), Оксани Забужко («Польові дослідження з українського сексу», «Музей покинутих секретів») та Юрія Винничука («Танго смерті»). При формуванні вибірки текстів акцент робився на різноплановості тем романів, а також на територіальних характеристиках (оскільки вибірка включає тексти, видані як у західній частині України, так і в центрі та на сході держави) і гендерних характеристиках (тексти написані авторами чоловічої і жіночої статі). До уваги брався і часовий діапазон: тексти вибірки є зразками українського постмодернізму, написані в межах 1992–2017 років і опубліковані у видавництвах Києва, Львова, Харкова та Чернівців. Перекладачами опублікованих творів англійською мовою є Марко Павлишин, Віталій Чернецький, Майкл Найдан, Ольга Титаренко, Райлі Костіган-Хьюмс, Айзек Стекхаус Вілер, Галина Гринь, Ніна Шевчук-Мюррей (для докладного ознайомлення із вибіркою див. таблицю Додатку Б).

Матеріал дослідження становлять вісім українських постмодерністських текстів та їхні переклади англійською мовою: 2934 сторінки українського тексту та 2808 сторінок перекладного тексту. Когезія – це категорія, яка об'єднує між собою і два слова, і розділи тексту, і текст із реальним світом. Матеріал дослідження є ілюстрацією засобів когезії і тактик їх перекладу. Дисертаційне дослідження не має на меті проаналізувати кожен вияв зв'язності у тексті чи давати оцінку кожній із використаних тактик перекладу. Дослідження також не має на меті оцінку виконаного перекладу. Завдання другого етапу дослідження – розширити класифікацію засобів когезії тексту від текстових до надтекстових, а

також проілюструвати відтворення цих засобів за допомогою відповідних тактик перекладу (збереження, перестановки, заміни, додавання й опущення).

Процес відбору засобів когезії для аналізу базувався на принципах репрезентативності, системності та специфіки їхньої текстової зумовленості. Текстові фрагменти для аналізу відбиралися за такими критеріями: релевантністю (відповідно до запропонованої класифікації засобів когезії й ілюстрації тактик перекладу), типовістю (відбиралися приклади, які найкраще ілюструють вид когезії й тактику перекладу), доказовістю (для підтвердження використання тактики перекладу), різноманітністю (ілюстрація засобів у різних текстах задля уникнення однобічного погляду).

Дисертаційне дослідження базується на *функційному* методі, оскільки постмодерністські тексти передають мову такою, якою вона є, без перебільшення чи применшення, а згідно з функційним методом, мова досліджується в дії й у процесі функціонування. Інший, залучений для дослідження *описовий* метод, являє собою використання сукупності процедур інвентаризації, таксономії та інтерпретації досліджуваних мовних явищ.

Будь-яке дослідження базується на використанні не окремого одного ізольованого методу, а на сукупності методів [66]. *Описовий (дескриптивний) метод* використовується для опису основних термінологічних понять дослідження. Описовий виклад матеріалу зосереджений на емпіричному фіксуванні та документуванні досліджуваного об'єкта [49]. Основна мета описового методу – надати максимально вичерпні відомості про досліджуваний об'єкт – засоби когезії [97].

Дослідження побудоване на *якісних характеристиках* засобів когезії. Н. Аббас зазначає, що тільки засоби граматичного виду когезії складають третину тексту і відповідно впливають на структуру та інтерпретацію інформаційного наповнення [98]. Окрім граматичних засобів, у дослідженні виокремлено ще шість видів текстового типу зв'язності й три надтекстового. Кількісним підрахункам виявленню засобів когезії присвячена праця О. Д. Огуй і Ю. В. Стецишин, в якій продемонстровані кількісні дані засобів когезії на матеріалі трьох романів

Е. М. Ремарка «На західному фронті без змін», «Три товариші» та «Чорний обеліск» [74]. Проте дослідники виокремлюють тільки граматичні, лексичні, логічні, стилістичні й асоціативні засоби когезії, не беручи до уваги декодування тексту читачем, суб'єктивний характер прочитання засобів надтекстового типу когезії та діалогічність між автором й читачем. Звідси виникла необхідність у розширеній і поглибленій класифікації засобів когезії, запропонованій у дослідженні.

Кількісні підрахунки засобів когезії є необмеженими через відкритість інформаційного наповнення й особливості прочитання постмодерністських текстів. Сприйняття тексту та його елементів залежать як від автора, так і від кожного читача індивідуально. Читач не займається декодуванням кожного окремого елементу чи засобу зв'язності, він читає текст і підсвідомо його аналізує. Увагу привертають неточності, помилки чи прогалини в розумінні й плинності тексту. Робота не має на меті шукати неточності, а тільки проаналізувати засоби, якими забезпечується зв'язність і плинність тексту. Саме задля уникнення неточностей і забезпечення зв'язності автор апелює до фонових знань читача та його досвіду. Більшість речей (предметів, явищ) не потребуватиме тлумачення, а апелювання до «відомої» для інформації читача не тільки забезпечує зв'язність, а й зацікавлює читача, оскільки будь-яка інформація порівнюється підсвідомо з уже існуючою.

Варіативність засобів зв'язності показано, наприклад, у такому фрагменті: *Тиша придавила їх, мов камінь. Ніхто не зронив більше ані слова. Мартофляк лежав на підлозі горілиць і справді з відкритими очима. Хома примостився у фотелі, гріючи в руці склянку з недопитим шампанським. Марта сіла на ліжку і втупилася поглядом кудись за вікно. Там уже сіріло, розвиднювалося, озивалися якісь перші ранкові птахи з невідомих країн. Чути було кожен найменший звук, народжений у сплячому переважно готелі: чийсь кроки, приглушені коридорною доріжкою, повертання ключа у дверях навпроти, дзюрчання води в номері за стіною. Світ ловив їх і піймав. Усі вони попалися, мов у сильце, в цю готельну тишу.* (Андрухович, Рекреації)

I. Текстовий тип когезії

1. Граматичний вид:

Граматична зв'язність за М. А. К. Галлідеем і Р. Гасан:

- кореферентність (використання особових, присвійних, вказівних займенників): *«кудись за вікно – там»*;
- субституція (заміна іменників або словосполучень) – *«їх – Усі вони»*;
- еліпсис (пропуск іменників всередині номінальної групи, дієслова, частини речення). Наприклад, перед переліком не повторюється дієслово «чути» задля уникнення нагромадження у тексті мовних засобів: *«Чути було кожен найменший звук, народжений у сплячому переважно готелі: чийсь кроки, приглушувані коридорною доріжкою, повертання ключа у дверях навпроти, дзюрчання води в номері за стіною»*.
- парцеляція (відокремлення неповних структур від повного речення): *«Тиша придавила їх, мов камінь. Ніхто не зронив більше ані слова»* – поділ на дрібні речення, створюючи ефект нагромадження.

А також:

- пунктуаційне оформлення тексту;
- граматичне узгодження часу/роду/відмінку/особи – *«Тиша придавила», «Ніхто не зронив», «Мартофляк лежав», «відкритими очима», «Хома примостився», «недопитим шампанським», «Марта сіла»* тощо;
- однорідні присудки (зв'язність із одним підметом) – *«Марта сіла на ліжку і втупилася поглядом», «Там уже сіріло, розвиднювалося»* (без підмета), *«Світ ловив їх і піймав»*.

2. Семантичний вид:

- конотативне значення – *«сіріло», «розвиднювалося»* – обидва слова вказують на світанок.

3. Ономасіологічний вид:

- спосіб творення невизначеності – *«якісь», «чийсь»*;
- безособовість – *«сіріло», «розвиднювалося»*;
- збірність – *«повертання», «дзюрчання»*.

4. Смісловий вид:

- логічна – уточнення: чути кожен найменший звук, а саме – кроки, повертання ключа, дзюрчання води;
- логічна – темо-ремне членування – *«кудись за вікно – там»*;
- образність – тиша стає образом;
- метафора: *«тиша придавила»*, *«не зронив більше ані слова»* («зронити» – буквально означає випустити, а в цьому контексті – сказати), *«звук, народжений у готелі»*;
- асоціативно-метафоричні порівняння: *«тиша придавила їх, мов камінь»*, *«усі вони попалися, мов у сильце»*;
- персоніфікація: *«сплячому переважно готелі»* (готель стає образом).

5. Структурно-композиційний вид:

- поділ тексту на речення в межах одного абзацу. Зв'язність речень між собою єдиною темою – *«тиші в готелі»*;
- кільцева будова абзацу – перше і останнє слово – це *«тиша»*, яке створює замкнуте коло абзацу, зв'язуючи його початок і кінець.

6. Референційний вид:

- апеляція до поняття готелю;
- культурні особливості – *«фотель»* – діалектне слово на позначення крісла.

II. Надтекстовий тип когезії

1. Супрасегментний вид:

- інтонація, паузи – прості неускладнені речення – *«Тиша придавила їх, мов камінь. Ніхто не зронив більше ані слова»*.

2. Екстралінгвальний вид:

- *«лежав з відкритими очима»* – апеляція до досвіду читача – лежати з відкритими очима – коли неможливо заснути
- апелювання до досвіду читача: проживання в готелях (двері навпроти, номер за стінкою, сплячий готель, коридорна доріжка), гріти напій в руці, якщо довго тримати

3. Інтертекстуальний вид:

– «Світ ловив їх і піймав» – алюзія на фразу Григорія Сковороди «Світ ловив мене та не спіймав».

Згаданий фрагмент є одним абзацом оповідної частини тексту. Згідно з висновками, Н. Аббас засобів зв'язності більше саме у дискурсивній частині тексту (мові персонажів), порівняно з оповідною [98]. Можемо припустити, що засобів зв'язності у восьми обраних творах є необмежена кількість, яка залежить від індивідуального читача. Наступні приклади слугували ілюстрацією до засобів, проте не формували їх обмеженого переліку.

3. Третій етап – класифікація засобів когезії постмодерністського тексту, враховуючи не тільки власне текстові засоби, а й надтекстові. Постмодернізм – це заперечення заперечень, де особливостями стають хаотичність та інтертекстуальність. Засоби когезії переосмислюються як об'єднавчий чинник хаосу. Без зв'язності елементів – текст не буде сприйнятий читачем, а авторська картина смислу не буде передана читачу. Традиційно виокремлюють п'ять типів когезії – чотири граматичні (корелативність, субституцію, еліпсис і парцеляцію) і лексичну (згідно з М. А. К. Галлідеем і Р. Гасан). Проте постмодерністські тексти характеризуються відходом від традиційності, а отже, саму зв'язність теж необхідно розглядати під іншим кутом зору. У постмодерністських текстах ознак зв'язності набувають навіть ті елементи, що на перший погляд порушують плинність тексту, наприклад, паузи, при цьому на перший план виходять комуніканти – автор і читач. Читач стає учасником текстового процесу, тому зв'язність осмислюється не лише як граматична/лексична категорія, а як інтерпретація тексту реципієнтом.

В основі запропонованої розширеної класифікації засобів когезії постмодерністських текстів були використані напрацювання М. А. К. Галлідея і Р. Гасан [131], а також О. О. Селіванової [81] (граматичні, семантичні, ономазіологічні, смислові, структурно-композиційні, референційні та прагматичні засоби). Виокремлюючи вплив комунікантів, ситуації написання, культурної складової тексту, а також вплив інтертексту на когезію тексту, важливим стає виділення надтекстового типу зв'язності у постмодерністському тексті. Добір

фрагментів для аналізу відбувався за критеріями релевантності, типовості, доказовості та різноманітності.

За допомогою *лінгвостилістичного аналізу* простежено особливості використання засобів когезії в текстах оригіналу, визначено їх роль у забезпеченні формування авторської картини світу, а також у формуванні цілісності тексту. Оскільки дослідження зосереджене на класифікації засобів когезії, тут використовується і метод *таксономії* – «метод класифікації досліджуваних явищ і застосування їхньої диференціації відповідно до принципів двозначної логіки за єдиним параметром» [81: 49].

4. Четвертий етап – виокремлення тактик перекладу засобів когезії (збереження, перестановка, заміна, додавання, опущення з огляду на запропоновану розширену класифікацію її засобів), а також дослідження особливостей перекладу засобів зв'язності у постмодерністському текстовпросторі.

Оскільки у дослідженні не аналізується кожен вияв когезії і кожна перекладацька тактика, для роботи залучався метод *дедукції* – перехід від загального твердження до конкретного умововиду. Базуючись на загальній розширеній класифікації засобів когезії, перекладознавчий аналіз проводився на основі конкретних фрагментів тексту. Загальнонаукові методи аналізу і синтезу, які є протилежними методами, також були застосовані у дослідженні. *Аналіз* – з метою розділення цілого на частини (тексту на елементи) й опису кожної з частин і зв'язків між ними (засоби когезії і тактики їх перекладу). *Синтез* використовувався у вигляді поєднання частин у цілісну систему, де цілісність тексту забезпечується зв'язністю його елементів.

Зіставний (контрастивний, типологічний) метод є одним із основних у дослідженнях, які базуються на матеріалі двох і більше мов. За допомогою зіставного методу мова описується через її системне порівняння з іншою мовою. Оскільки дослідження передбачає тексти двох мов, одним із центральних методів є *зіставний*, який спрямований на вияв спільних і специфічних ознак зіставлених мов. Наступний, власне лінгвістичний метод, застосований у дослідженні, є *описовий*, репрезентований сукупністю процедур інвентаризації, таксономії та

інтерпретації досліджуваних мовних явищ. За допомогою *перекладацьких методів контрастивного і компаративного аналізу* простежувалися розбіжності та подібності між текстом оригіналу та перекладом. Допоміжними методами дослідження є *трансформаційний аналіз*, який використовувався з метою окреслення перекладацьких стратегій і тактик, адекватних для збереження зв'язності тексту під час перекладу [53]; а також *контекстуально-інтерпретаційний метод*, представлений сукупністю процедур, спрямовану на реконструкцію авторського (комунікативного) задуму, мотивів і цілей, загального змісту, рецептивної спрямованості тексту тощо [81]. Наприклад, К. Каролі називає перекладацькі зміни засобів когезії (re)creation / (пере)твореннями, оскільки як збереження, так і трансформація засобів передбачає вибір тактики роботи із засобом [137].

Переклад – це паралельне передавання повідомлення двома мовами, перемикання кодів, взаємодія культур і обмін інформацією за допомогою двох мов. Перекладач, свідомо чи інтуїтивно, дотримується певних систематичних принципів для успішного виконання своєї роботи [142]. Тут важливими є поняття перекладацької стратегії, способу й тактики (Рис. 1.2). Головною проблемою перекладу завжди було питання чи перекладати дослівно, чи вільно [164].

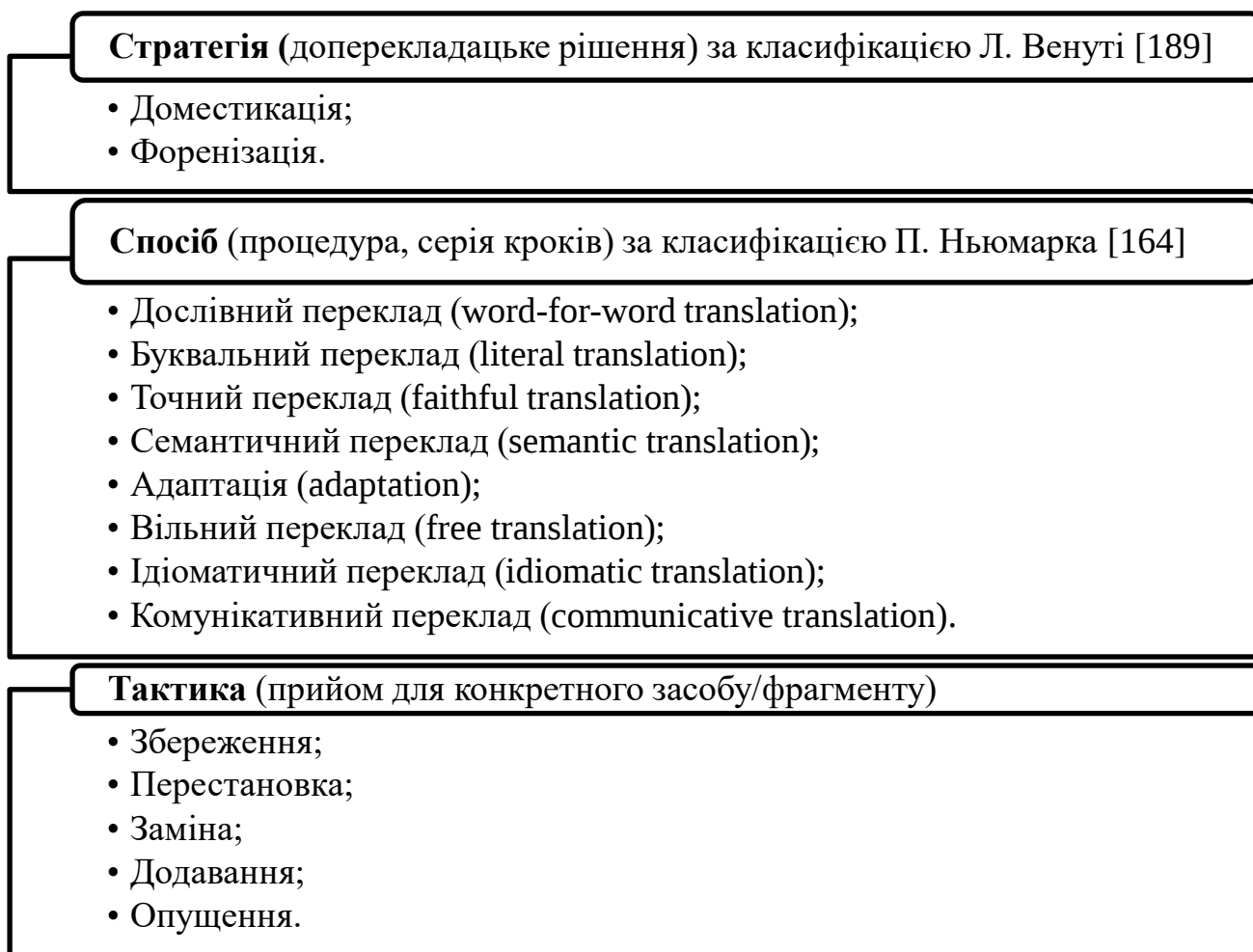

Рис. 1.2. Стратегії, способи й тактики перекладу засобів когезії

При визначенні перекладацької **стратегії** важливим є поняття «свідомості», адже це свідомий план або свідома процедура вирішення «перекладацьких проблем» [142]. Термін стратегії використовують для позначення глобального чи загального доперекладацького рішення, яке перекладач приймає перед тим, як розпочати переклад будь-якого тексту. Доперекладацький аналіз спрямований на вивчення стилю, змісту та ідеї тексту з урахуванням особи автора та жанрово-композиційної структури тексту [17]. Стратегія перекладу – це план дій, який скеровує перекладача через процес перекладу та впливає на спосіб пошуку відповідного рішення перекладацьких проблем, тоді як рішення матеріалізується за допомогою певних способів і тактик [161]. Стратегія перекладу – це програма діяльності перекладача, задана текстом, який власне перекладається, ситуацією та контекстом [90]. Визначаючи стратегію перекладу, перекладач приймає рішення

щодо мети (або цілей) перекладу, тобто яким буде переклад (чи збережуться формальні якості перекладу, чи він буде функціональним й орієнтованим на цільового реципієнта) [142].

Перекладацькими стратегіями згідно з класифікацією Л. Венуті є доместикація і форенізація [189]. Доместикація – це перекладацька стратегія, в якій використовується прозорий, плавний стиль з метою мінімізації чужорідності іноземного тексту для читача мови перекладу. Доместикація асимілює тексти до мовних і культурних цінностей мови перекладу, приближує читача до автора. Завдяки доместикації вихідний текст стає більш доступним для читача мови перекладу, перекладач залишається невидимим і створює у читача враження, ніби текст був написаний мовою перекладу [100; 189]. Форенізація – це перекладацька стратегія, в якій зберігається іноземний колорит оригіналу. Перекладач наближає читача до автора, а не навпаки. Завдяки форенізації читач занурюється в нову культуру, а перекладачі виступають як агенти, які навмисно підкреслюють інакшість тексту з точки зору культури-адресата [100; 189].

При роботі з художніми постмодерністськими текстами (зокрема й перекладом когезії), завдання перекладача не просто передати смисл тексту, а й адаптувати текст під нову іноземну цільову аудиторію. Доперекладацькою загальною стратегією перекладу засобів когезії є їх адаптація і пошук відповідників для одночасного збереження авторської картини світу, авторського смислу, й трансформації засобів під іноземного читача, тому перекладач використовує як доместикацію, так і форенізацію.

Терміни «спосіб» і «тактика» перекладу використовується у дослідженні для позначення наступних кроків перекладача, зумовлених загальним рішенням, і застосовуються перекладачем під час фактичного перекладу. Стратегія – це свідомий план вирішення проблем перекладу, тоді як спосіб являє собою керівництво, прийняте для реалізації плану. Стратегією перекладу засобів когезії є адаптація, залежно від потенційного фонового знання читача, а спосіб приймається вже на етапі роботи з текстом.

Спосіб перекладу – це глобальний варіант встановленої процедури (серії кроків), визначеної під час огляду тексту перед перекладом, якої має дотримуватися перекладач задля досягнення заданих цілей [142]. П. Ньюмарк виокремлює такі способи: дослівний переклад (word-for-word translation), буквальний переклад (literal translation), точний переклад (faithful translation), семантичний переклад (semantic translation), адаптація (adaptation), вільний переклад (free translation), ідіоматичний переклад (idiomatic translation) і комунікативний переклад (communicative translation) [164].

Залежно від засобу когезії у постмодерністському тексті перекладач може використовувати різні способи перекладу. Наприклад, спосіб дослівного перекладу (word-for-word translation) використовується при передачі культурних маркерів; спосіб буквального перекладу (literal translation) застосовується для пошуку найближчого еквіваленту граматичних структур; точний переклад (faithful translation) зберігає ступінь граматичної та лексичної «аномалії» (відхилення від норм мови оригіналу) в перекладі, передаючи живе мовлення постмодерністських текстів; семантичний переклад (semantic translation) передає образність і мовну гру; адаптація (adaptation) використовується для передачі поетичного тексту-в-тексті; вільний переклад (free translation) передає зміст без форми оригіналу, наприклад, додаючи/пропускаючи графічне оформлення; ідіоматичний переклад (idiomatic translation) покликаний перекласти суржик чи лайку в тексті; комунікативний переклад (communicative translation) передає діалог між автором і читачем, а також авторські інструкції.

Тактика перекладу – це специфічний спосіб обробки мікроодиниць у процесі фактичного перекладу, який визначається глобальним свідомим планом (стратегією/способом). Тактику перекладу слід розглядати як прийом для операціоналізації стратегії перекладу [185: 49]. Відповідно, спосіб перекладу використовується стосовно всього тексту, тоді як тактика перекладу використовується для передачі значення фрагментів тексту [142]. Тактикою може бути конкретне збереження засобу когезії в заданому контексті або чотири види трансформації, задіяні для пошуку відповідника – перестановка, заміна,

додавання та опущення. Тактики перекладу не існують кожна окремо, вони всі поєднуються і кожен конкретний фрагмент потребує конкретного осмислення.

Прикладом аналізу перекладацьких тактик оберемо такий текст (нижче подано фрагменти без аналізу кожної із перекладацьких тактик):

<i>Потім настає черга на фотографії. Чорно-білі, вицвілі до кольору сенії, карамельно-коричневі, декотрі на цупкому, тисненому, як вафлі, фотонапері з біленькими зубчиками по краях, схожими на мережку при комірці шкільної форми, – докодаківська доба, доба холодної війни й вітчизняних фотоматеріалів, як і взагалі всього вітчизняного, проте жінки на знімках приоздоблені такими самими висотними пиріжками шиньйонів, цих дурацьких підкладок з мертвого (а не раз, либонь, і чужого, фе, яка гидота!) волосся, і вбрані в такі самі неформенно-прямокутні, луб'яні на вигляд суконки, як і дами в фільмах Енді Ворхола або, скажімо, Анук Еме у "81/2" (принаймні цю вони могли бачити, бодай теоретично, – могли вистояти п'ятигодинну чергу в фестивалній тисняві й прорватись-таки до зали, мокрі й щасливі, з позбиваними набакир шиньйонами й різнобарвно-темними підковами підпахов на білих нейлонових блузках,</i>	<i>And then come the photos: black and white, faded into a caramel-brown sepia, some printed on that old dense paper with the embossed dappling and white scalloped edges like the lace collars of school uniforms, all from the pre-Kodak era – the era of the Cold War and nationally manufactured photography supplies (really, nationally manufactured everything) – and yet, the women in the pictures are adorned with the towering mousses of chignons, those stupid constructions of dead and, more often than not, someone else's (ugh) hair. They are dressed in the same stiff rectangular dresses as the ladies in a Warhol film or, as say, Anouk Aimée in 8½ (a film they could have actually seen, or at least had a theoretical chance of seeing, if they endured the five-hour wait in the squeeze of the film-festival crowd, then fought their way into the movie hall, sweaty and ecstatic, with those chignons knocked askew and with dark multicolored horseshoes of sweat in the armpits of the white nylon blouses that one always wore</i>
--	--

під які вдягалося кольорову білизну, – вітчизняну, авжеж, яку хто найліпшу мав: голубу, рожеву, бузкову, але білизни не видно на фото, і тих вогких підків, ані запаху тих черг, – іще не знайомих з дезодорантами, зате душно напудрених розсипчастою біллю й ружем, напахчених яким-небудь "Індійським сандалом" ф-ки "Красная Москва" чи, в кращому разі, польським, так само м'яко-солодким "Вус тозе..." на різноставно-хоровому тлі розпареного жіночого поту, вже ніхто не відреставрує, – а на знімках, вичепурені й свіжопричесані, вони цілком уходять за сучасниць Анук Еме, жодної залізної завіси звідси, з відстані сорока років, уже не видно...). (Забужко, Музей покинутих секретів)	with one's best colored chemises – nationally manufactured, naturally – erulean, pink, lilac). But the photos can't show you the chemises or the moist horseshoes, nor could anyone reproduce the smell of those lines – of bodies still naïve to deodorant, but generously floured with powder and rouge and scented with Indian Sandalwood from the Red Moscow factory or, at best, though no less cloying, with the Polish-made May Be. No one could ever restore that mottled chorus of perfume and the women's hot flesh, and in the pictures – freshly made-up and with their hair just so – the women could easily pass for Anouk Aimée's contemporaries with no Iron Curtain visible from where I stand forty years later. (Пер. Shevchuk-Murray, The Museum of Abandoned Secrets)
--	--

I. Текстовий тип зв'язності

1. Граматичний вид:

– «Чорно-білі, вицвілі до кольору сенії, карамельно-коричневі» / «*black and white, faded into a caramel-brown sepia*» – опущення парцеляції;

«проте жінки на знімках», «вони цілком уходять» / «*the women in the pictures*», «*the women could easily pass*» – опущення кореферентності, використовуючи повтор;

– «під які вдягалося кольорову білизну, – вітчизняну, авжеж, яку хто найліпшу мав» / «*that one always wore with one's best colored chemises – nationally manufactured, naturally*» – збереження парцеляції;

– «*декотрі на цупкому, тисненому, як вафлі, фотопанері*» / «*some printed on that old dense paper with the embossed dappling*» – опущення еліпсису;

– Граматичні категорії роду, числа, відмінка – опущення;

– Три крапки як незавершеність думки змінюється завершеністю (крапкою) – опущення.

2. Семантичний вид:

– *Фотографії* / *photos*, *фотоматеріалів* / *photography*, *фотопанері* / *paper*, *знімках* / *pictures* – часткове збереження через пошук відповідників, а не буквального повтору, проте втрата колоритності; опущення – *фотопанері* / *paper*; опущення, передача тільки скороченої форми – *Фотографії*, *фотоматеріалів* / *photos*, *photography*; збереження через пошук нелітературного відповідника – *знімках* / *pictures*.

3. Ономасіологічний вид:

– «*Карамельно-коричневі*» / «*caramel-brown*» – збереження;

– «*Чорно-білі*» / «*black and white*» – заміна;

– «*Вичепурені й свіжопричесані*» / «*freshly made-up and with their hair just so*» – опущення ономасіологічної зв'язності із заміною на лексичні відповідники.

4. Смысловий вид:

– Перестановка. Все продовження речення після слів «Анук Еме у "81/2"» знаходиться в дужках, як додаткова характеристика образу. Проте в перекладі тільки частина інформації виноситься в дужки. Решта – формує наповнення тексту;

– «*Жодної залізної завіси звідси*» / «*with no Iron Curtain*» – додавання через написання Iron Curtain з великої літери; переклад формує метафоричне покликання на історичні події, а не просто загальну фразу;

– «*Декотрі на цупкому, тисненому, як вафлі, фотопанері з біленькими зубчиками по краях, схожими на мережку при комірці шкільної форми*» / «*some printed on that old dense paper with the embossed dappling and white scalloped edges like the lace collars of school uniforms*» – збереження образності через порівняння.

5. Структурно-композиційний вид:

– Об'єднання узагальнюючого компонента *«Потім настає черга на фотографії»*, який є окремим реченням в оригіналі до наступної частини в перекладі – заміна;

– Поділ одного великого речення оригіналу на чотири в перекладі – додавання;

– Зміна членування тексту на абзаци – додавання.

6. Референційний вид:

– *«В кращому разі, польським, так само м'яко-солодким "Вус може..."»* / *«at best, though no less cloying, with the Polish-made May Be»* – опущення оригінальної назви та передача англійського перекладу;

– *«докодаківська доба, доба холодної війни й вітчизняних фотоматеріалів»* / *«pre-Kodak era – the era of the Cold War and nationally manufactured photography supplies»* – збереження.

7. Прагматичний вид:

– *«Цих дурацьких підкладок з мертвого (а не раз, либонь, і чужого, фе, яка гідота!) волосся»* / *«those stupid constructions of dead and, more often than not, someone else's (ugh) hair»* – перестановка – коментар автора в дужках *«(а не раз, либонь, і чужого, фе, яка гідота!)»*, проте перекладач залишає тільки авторську оцінку лексикалізацію *«(ugh)»*, переносячи решту коментаря власне як складову речення.

II. Надтекстовий тип зв'язності

1. Супрасегментний вид:

– *«Могли вистояти п'ятигодинну чергу в фестивалній тисняві й прорватись-таки до зали»* / *«if they endured the five-hour wait in the squeeze of the film-festival crowd, then fought their way into the movie hall»* – збереження інтонації;

– *«Але білизни не видно на фото, і тих вогких підків, ані запаху тих черг, – іще не знайомих з дезодорантами, зате душно напудрених розсипчастою біллю й ружем»* / *«But the photos can't show you the chemises or the moist horseshoes, nor could anyone reproduce the smell of those lines – of bodies still naïve to deodorant, but*

generously floured with powder and rouge» – збереження інтонації зневаги до відсутності елементарних гігієнічних норм.

2. Екстралінгвальний вид:

– «*Жодної залізної завіси звідси, з відстані сорока років, уже не видно*» / «*with no Iron Curtain visible from where I stand forty years later*» – додавання особи автора через зміну безособового речення на особове;

– «*Дурацьких*» / «*stupid*» – опущення суржику як культурного елемента надтекстової зв'язності.

3. Інтертекстуальний вид:

– Експліцитні інтертекстуальні ремінісценції – фільми Енді Ворхола, французька акторка Анук Еме – збереження;

– «*Фільмах Енді Ворхола*» / «*in a Warhol film*» – збереження покликання, проте опущення імені.

Виділяючи дві основні стратегії перекладу (доместикацію і форенізацію) при роботі з художніми постмодерністськими текстами, перекладачі намагаються адаптувати текст з його культурними особливостями й авторською картиною світу для іноземного читача. Для кожного конкретного випадку перекладач використовує окрему тактику збереження, перестановки, заміни, додавання чи опущення. У тексті перекладу засоби когезії можуть зберігатися у тому ж вигляді, що й в оригіналі, та виконувати ті ж функції. Трансформація засобів когезії – це перетворення, які здійснюються для досягнення перекладацької еквівалентності («адекватності перекладу») всупереч розбіжностям у формальних і семантичних системах двох мов [95].

Дослівний переклад здебільшого неприйнятний, оскільки еліптичні конструкції можуть не відповідати структурним нормам мови оригіналу та не передавати закладений зміст; у перекладознавстві виділяють випадки необхідних доповнень, зумовлених розбіжностями мовних систем, коли для адекватного відтворення смислу додають елементи, що нормативно мотивовані, а застосування обов'язкових лексичних додавань і інтерпретуючих вставок поширене у перекладі текстів різних стилів, зокрема художньої літератури [42].

М. Бейкер пропонує аналізувати операції додавання й опущення як окремі типи перекладацьких трансформацій у тих випадках, коли їх не можна пояснити системними розбіжностями між мовами. На його думку, такі операції є виявами перекладацької суб'єктивності. Якщо перекладач свідомо вводить нові елементи, яких не було в авторському тексті, він, відповідно, змінює структуру смислів оригіналу. Дослідник підкреслює, що будь-яка трансформація неминуче супроводжується певною мірою додавань або опущень [106]. При цьому йдеться не про формальні відмінності на кшталт ситуацій, коли поняття, передане одним словом у мові оригіналу, реалізується у мові перекладу словосполученням.

У своїх спільних дослідженнях М. Бейкер і Г. Салдана розглядають лексичні додавання як один із широко застосовуваних перекладацьких прийомів. Науковці зазначають, що значна частина змістових компонентів, імпліцитних у тексті оригіналу, потребує відкритого вираження у перекладі за допомогою додаткових лексичних одиниць [107]. Імпліцитне розуміння передбачає від рецептора знання нормативних способів структурування інформації у вихідній мові або наявність відповідних фонових знань. Оскільки такі знання або відсутні, або ж недостатні, то перекладач має компенсувати ці прогалини, роблячи прихований зміст доступним читачеві тексту перекладу [44]. Лексичні додавання можуть також функціонувати як засіб передачі значень, які в тексті оригіналу позначені граматично. Крім того, додавання може бути мотивоване стилістичними потребами. М. Бейкер і Г. Салдана наголошують на випадках текстуального роз'яснення, які зумовлені прагматичними чинниками (зокрема грою слів), становлять окрему сферу застосування цього прийому [107].

Отже, дослідження засобів когезії охоплювало чотири етапи. Перший – теоретичний – передбачав роботу з попередніми науковими працями, виокремлення ключових понять. Під час другого (методологічного) етапу формувалася вибірка з акцентом на її якісні показники. Третій етап передбачав розширення класифікації засобів когезії на текстовий і надтекстовий типи, з поділом на десять видів. Четвертий розділ охоплював роботу із перекладацьким

аналізом постмодерністських текстів із виокремленням тактик перекладу текстових і надтекстових засобів когезії.

Постмодерністська поетика значною мірою розмиває традиційні межі текстуально допустимого, тому функцію когезії може виконувати навіть те, що на перший погляд не має ознак зв'язності. До того ж, у постмодерністському дискурсі основу зв'язності формують комунікативні параметри та учасники комунікації (автор, читач і перекладач), а також інтертекстуальні відсилання, ігрові стратегії, фрагментарність і мозаїчний характер побудови. Когезія розглядається як текстова категорія, що поєднує різні рівні організації тексту та реалізується у взаємодії з іншими його категоріями. Вона відрізняється від когеренції тим, що зв'язність актуалізується безпосередньо в процесі читання, тоді як цілісність формується після завершення сприйняття тексту. При цьому когезія забезпечує формально-семантичну єдність тексту, тоді як когеренція відповідає за його концептуальну узгодженість.

Проведене дослідження розширює класифікацію М. А. К. Галлідея і Р. Гасан (поділ на лексичні та граматичні засоби) [131], О. О. Селіванової [81] (поділ на граматичні, семантичні, ономасіологічні, смислові, структурно-композиційні, референційні та прагматичні засоби) і А. Хілла [133] (стосується поділу на сегментні й несегментні засоби зв'язності) з огляду на комунікативність постмодерністських текстів і впливу явних і прихованих смислів на прочитання тексту. Засоби когезії поділяємо на десять видів; сім видів (граматичний, семантичний, ономасіологічний, смисловий, структурно-композиційний, референційний та прагматичний) формують текстовий тип зв'язності, три види (супрасегментний, екстралінгвальний та інтертекстуальний) формують надтекстовий тип зв'язності.

При перекладі засобів когезії постмодерністського тексту ключовими є поняття стратегії як доперекладацького рішення (доместикація та форенізація), способу як процедури (серії кроків) (дослівний переклад – word-for-word translation, буквальний переклад – literal translation, точний переклад – faithful translation, семантичний переклад – semantic translation, адаптація – adaptation,

вільний переклад – free translation, ідіоматичний переклад – idiomatic translation і комунікативний переклад – communicative translation) і тактики як прийому для конкретного засобу (збереження, перестановка, заміна, додавання, опущення).

Переклад постмодерністського тексту передбачає, що перекладач має на меті відтворити як явні, так й імпліцитні смисли, реалізуючи тим самим текстову та надтекстову зв'язність. У цій ролі він фактично виступає медіатором між автором і читачем, допомагаючи реципієнтові інтерпретувати текст максимально адекватно.

РОЗДІЛ 2. ВІДТВОРЕННЯ ЗАСОБІВ ТЕКСТОВОГО ТИПУ КОГЕЗІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПРОЗИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Розділ передбачає аналіз класифікації засобів власне текстового типу когезії за О. О. Селівановою [81], з поділом на граматичний, семантичний, ономасіологічний, смисловий, структурно-композиційний, референційний та прагматичний види когезії. Кожен із запропонованих видів реалізується у постмодерністських текстах за допомогою граматичних чи лексичних засобів.

Переклад кожного засобу когезії підлягає вибору конкретної тактики (збереження, перестановки, заміни, додавання й опущення), в залежності від обраної перекладачем стратегії та цільової аудиторії. Засоби когезії в перекладі постмодерністських текстів забезпечують не тільки зв'язок, інформативність і логічність викладу, а й стилізують текст.

2.1. Класифікація засобів текстового типу когезії

Засоби власне текстового типу когезії, запропоновані в даному дослідженні, досліджувала та класифікувала О. О. Селіванова [81], поділяючи на граматичні, семантичні, ономасіологічні, смислові, структурно-композиційні, референційні та прагматичні (Таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Класифікація засобів текстового типу когезії у постмодерністській прозі

Текстовий тип когезії	Засоби
Граматичний вид	– 4 засоби за Галлідеем-Гасан: кореферентність, субституція, еліпсис і парцеляція – Граматичне узгодження – Пунктуація

Семантичний вид	– Денотативне значення – Конотативне значення
Ономасіологічний вид	– Морфологічні способи творення слів (афіксальні, складання, безафіксні) – Неморфологічні способи творення слів (перехід частини мови, набуття нового значення)
Смисловий вид	– Логічні – Образні – Асоціативно-метафоричні
Структурно-композиційний вид	– Назва тексту та розділів – Поділ тексту на структурні одиниці (розділи, абзаци, речення). – Композиційна схеми (запропонована Г. Фрайтагом): експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, спад напруги, розв'язка й епілог
Референційний вид	– Локація – Предмети – Особа – Час
Прагматичний вид	– Інструкції автора – Виноски – Оформлення тексту

Цією класифікацією текстового типу зв'язності послуговується дане дослідження, розширюючи розуміння цих засобів у постмодерністських текстах.

2.2. Функційні особливості засобів текстового типу когезії

Засоби граматичного виду когезії. Згідно з Н. Аббас, засоби граматичного виду когезії складають третину тексту і відповідно впливають на структуру та інтерпретацію інформаційного наповнення [98]. Дослідниця аналізує засоби

граматичного виду когезії згідно з класифікацією Галлідея-Гасан, і не враховує граматичні особливості узгодження чи пунктуаційного оформлення тексту, з чого можна дійти висновку, що цих виявів когезії значно більше.

Традиційні граматичні засоби когезії виконують текстотвірну функцію, проте способи виокремлення граматичного виду когезії окреслюють по-різному. Дослідження Н. Аббас показує, що граматичні засоби зв'язності частіше вживаються в розмовній мові персонажів, ніж у розповідній частині тексту, і розрізняє внутрішню (endophoric) та зовнішню (exophoric) граматичну зв'язність, при цьому внутрішня є домінуючою в обох частинах, тоді як зовнішня пов'язана лише з фоновими знаннями про зовнішню ситуацію [98].

Згідно із дослідженнями О. В. Ємця, граматичні засоби когезії представлені субституцією, номінальним і вербальним еліпсисом [34]. Граматична зв'язність за О. О. Селівановою експліцитно виражена формальними показниками, такими як узгодження роду, числа, відмінка, часу, способу, виду, синтаксичних позицій, займенників тощо [81].

«Внизу, відразу за мостом, починалась липова алея, дерева тяглися уздовж траси, сонце билось крізь листя й засліплювало.» (Жадан, Ворошиловград). Тут зафіксовано узгодження часу (починалась, тяглися, билось, засліплювало), числа (починалась алея – однина, дерева тяглися – множина, сонце билось й засліплювало – однина), роду (починалась алея – жіночий, сонце билось й засліплювало – середній), відмінку (за мостом – орудний, алея, дерева, сонце – називний, листя – знахідний) тощо. Окрім того, зафіксовано скорочену форму дієслова *починалась* (а не починалася).

Дослідження Н. Аббас присвячене вивченню граматичної когезії згідно класифікації Галлідея-Гасан, яке власне формує базову граматичну зв'язність [98]. М. А. К. Галлідей і Р. Гасан окреслюють чотири засоби реалізації граматичної когезії – кореферентність (використання особових, присвійних, вказівних займенників), субституцію (заміна іменників або словосполучень), еліпсис (пропуск іменників всередині номінальної групи, дієслова, частини речення), та парцеляцію (відокремлення неповних структур від повного речення, з

яким вони логічно і функціонально пов'язані) [131]. Кожен із цих способів реалізації граматичної зв'язності Н. Аббас розширює на субкатегорії [98].

Кореферентність («references» за Галлідєй-Гасан) – це зв'язок між елементом тексту та чимось іншим, через посилання на що він інтерпретується в даній позиції. Він включає в себе: особову, вказівну та порівняльну займенникову субкатегорію. Особовий займенник – позначає особу, рід, число та граматичне відношення. Вказівний займенник – стосується класу елементів з функцією вказівки на сутність у контексті ситуації. Коли за ним стоїть іменник, він називається «вказівним прикметником», як у «Цей автомобіль мій», а коли він стоїть окремо, він називається «вказівним займенником», як у «Це мій автомобіль». Порівняльний займенник – забезпечує зв'язність між елементами порівняння та їхніми антецедентами. Це досягається шляхом залежності від таких елементів, як «схожий» або «несхожий», «однаковий» або «різний», «більший» або «менший», «рівний» або «нерівний» [98]. Приклад кореферентності: *«Колишня **вулиця** Сакраменток прилягає до Ринку, тож **на ній** так само гучно і всюди спалахують відблиски свята.»* (Андрухович, Рекреації).

Субституція («substitution» за Галлідєй-Гасан) – заміна в процесі аналізу мови однієї одиниці або послідовності одиниць іншою. Замінник сигналізує про те, що потрібний елемент, конкретне слово або речення можна відновити з середовища. Цей замінник зберігає клас передбачуваного елемента, який може бути замінений у створеному ним слоті. Субституція класифікується на три основні граматичні категорії, а саме: номінальну або іменну (один, одиниці, той самий), вербальну або дієслівну (робити) та клаузальну або реченнєву (тому, ні/ні) [98]. Приклад субституції – для української мови «уважаємі» є заміною слова «шановні»: *«**Уважаємі** люди!»* (Андрухович, Рекреації).

Еліпсис («ellipsis» за Галлідєй-Гасан) – є передумовою на рівні слів та структур. Якщо субституція – заміна на схожий компонент, то еліпсис – це заміна нулем. Еліпсис – це щось недомовлене, це навмисне опущення слова чи фрази з тексту, оскільки покликання на нього вже було раніше. Включає в себе ті ж

субкатегорії, що і субституція: номінальну, вербальну та клаузальну субкатегорії [98]. Приклад еліпсису: *«Кожне слово – на вагу золота.»* (Андрухович, Рекреації).

Парцеляція («conjunction» за Галлідей-Гасан) сигналізує про ідею, що те, що має відбутися далі, систематично пов'язане з тим, що було раніше. Це не тільки відокремлення неповних речень, а й підкреслення складових у межах того самого речення. Парцеляція включає додаткову, протилежну, причинову та часову субкатегорію [98]. Приклад парцеляції: *«В принципі, так нерідко буває зі снами, особливо коли голова тобі випхана клопотами і прокидаєшся – наче мордою об стіл: блін, знову те саме!.. Не до снів тоді. Але з отими снами відпочатку було інакше.»* (Забужко, Музей покинутих секретів). Фрагмент «Не до снів тоді.» можна розглядати як парцельовану частину, оскільки вона семантично пов'язана з попереднім реченням і її можна відновити як частину одного синтаксичного цілого. Парцеляція виділена графічно й інтонаційно, щоб підсилити емоційність і зробити паузу, а також передати імітацію живого розмовного мовлення.

К. Грізо розширює класифікацію Галлідея-Гасан, виокремлюючи серед граматичних категорій – часову кореферентність, яка охоплює граматичні категорії часу, аспекту й виду (Tense, Aspect, Aktionsart) [129].

Класифікація, представлена у цьому дисертаційному дослідженні, включає в себе розуміння граматичної зв'язності Галлідея-Гасан, проте не обмежується нею [153]. Граматична зв'язність тексту забезпечується не тільки вище згаданими засобами, а й локальними узгодженнями слів за граматичними категоріями, а також пунктуаційними знаками (абзац, крапка, три крапки, знак питання, знак оклику, крапка з комою, двокрапка, кома, тире, лапки, дужки та комбінацією знаків). Пунктуація – це не тільки графічна система одиниць, що призначена для поділу тексту на його структурні частини, це і система одиниць, що слугує засобом зв'язності частин тексту.

Наступний приклад показує поділ на прості безособові речення, розділені крапкою, об'єднані єдиною темою: *«Вийти на площу. Слухати живу Венецію. Дивитися на води лагуни. Розпізнавати в небі деякі сузір'я; якщо б на небі їх не виявилось – розпізнавати їх у міському освітленні, в електроспалахах. Не*

кваплячись, кав'ярня за кав'ярнею, рухатися в бік готелю. Розповідати одне одному про себе. Відчути цього вечора свою велику потрібність одне одному.» (Андрухович, Перверзія).

Граматична зв'язність включає темо-ремне членування тексту: як зазначав М. Левандовські, тема передає відому інформацію, рема — нову, рухаючи розвиток тексту та забезпечуючи його зв'язність, при цьому порядок слів у реченні відіграє важливу роль [144].

Засоби семантичного виду когезії. Семантичний вид зв'язності (денотативний і конотативний) — представлений тематично об'єднаними одиницями, які формують логіко-сміслові або асоціативно-сміслові відношення. Це послідовність викладу теми, чи зв'язність речень за допомогою повторів спільних сем сполучуваних слів. Ця зв'язність характеризується словами-конекторами, наскрізними образами, які присутні впродовж всього тексту.

Семантична зв'язність на рівні надфразної єдності виявляється у міжфразових зв'язках і топікальній взаємодії одиниць, об'єднаних спільною темою, що відповідають макропропозиції. При цьому між тематичними єдностями можуть виникати як логіко-сміслові, так і асоціативні відношення [82].

Семантична зв'язність поділяється на два типи: денотативний і конотативний. Денотативний статус базується на семному узгодженні денотатів (позначуваних елементів дійсного світу). Конотативний статус формується на емотивності, експресивності та функціонально-стилістичній забарвленості фрагментів тексту. Конотативна семантична зв'язність здебільшого мотивована авторським задумом і виконує стилістичні функції.

На денотативне та конотативне поділяють власне лексичне значення. Денотат, тобто поняття, — це річ, явище, дія, процес, стан, ознака, якість, кількість, якість. Денотативне значення — це предметно-логічне значення слова, яке називає предмет комунікації і співвідноситься з позамовною дійсністю. Конотативний компонент доповнює денотативне значення та граматичний зміст асоціативно-образним уявленням і надає їм експресії. Конотативне значення пов'язане зі

ставленням учасників спілкування до предмета мовлення, одне до одного і умов комунікації [73; 85]. Наприклад, слова «батько» і «тато» мають один денотат, але різний конотат – сферу вживання.

Денотативна: *«То була **сорочка**. Сліпучо-біла чоловіча **сорочка** з рясною, як грядка чорнобривців, вишивкою на грудях. Така, як вишивають дівчата своїм нареченим, – і трьом мужчинам од того видива на мить заперло дух: **сорочка** світилася в темі як жива, вона хотіла бути вбраною не на смерть, а до шлюбу.»* (Забужко, Музей покинутих секретів).

Конотативна: *«Він ще чув рух нагорі – як там **забігали, заметушились, загавкали** команди.»* (Забужко, Музей покинутих секретів).

Т. ван Дейк [187] також аналізує явище лексико-семантичної або тематичної сітки тексту, яке дотичне до семантичної когезії. Лексико-семантична сітка реалізується через повтор слів, значень, сем, конотативного смислу, що підтримує міжривневі відношення в межах тексту та відображає головну художню інформацію у тексті. Використання такої семантичної сітки пояснюється прагненням до збереження попереднього досвіду або стереотипізації за рахунок повторення однотипних елементів.

Семантична зв'язність також забезпечує стилізацію тексту. Наприклад, денотативна зв'язність: *«Також є сни, переповнені людськими фізіономіями: цілі натовпи **друзів, друзяк, друганів і подруг.**»* (Андрухович, Перверзія). І конотативна зв'язність: *«А слова були ніби й **словами**, а ніби й не, а просто самим лише **мурмотінням і мамротанням, шамотінням, бухтінням, бухиканням і бубонінням, проте не бубнінням.**»* (Андрухович, Перверзія). Або ж одночасно в одному абзаці денотативна й конотативна зв'язність забезпечують емоційність фрази: *«Я **влип, влип, влип** – я беззастережно, категорично **влип**, я **пропав** з головою й руками, **згорів, залетів і втраскався**. Мені **настає кінець, хана, край, finale apothoso, година X, зоряна година.**»* (Андрухович, Перверзія). Денотативна зв'язність характеризується тут повтором дієслова «влип» (у шостому розділі «влип» повторюється десять разів, і увесь розділ поєднаний поясненням, чому персонаж «влип»); конотативна зв'язність додає емоційну

характеристику через «пропав, згорів, залетів, втраскався» і «мені настає кінець, хана, край, finale apotheoso, година X, зоряна година», кожне з яких має свою характеристику на позначення того ж «влип». Разом ці повтори показують емоційність персонажа, його паніку й переживання.

Засоби ономасіологічного виду когезії. Ономасіологічний вид зв'язності тексту забезпечується повторами дериваційних компонентів слів, коренів і загального номінативного механізму творення одиниць [81: 190]. Деривація визначається як процес утворення нових мовних одиниць (дериватів) на основі вихідних [76; 94], а аналіз дериваційних значень здійснюється через вивчення відношень між мотивованим та мотивуючим словом. Такі відношення базуються на словотвірних процесах, до яких належать мутація, транспозиція та модифікація [75]. Наприклад, у поданому нижче фрагменті через словозміну та відмінювання слів лексеми відображають ономасіологічну зв'язність: *«Телефони існують, щоб повідомляти ними різні неприємності. Телефонні голоси звучать холодно й офіційно, офіційним голосом простіше переказувати погані новини. Я знаю, про що говорю. Усе життя я боровся із телефонними апаратами, хоча й без особливого успіху. Телефоністи всього світу далі відслідковують розмови, виписуючи собі на картки найбільш важливі слова та вирази, а в готельних номерах лежать збірники псалмів і телефонні довідники – все, що необхідно, аби не втратити віру.»* (Жадан, Ворошилоград). «Телефони», «телефонні голоси», «телефонними апаратами», «телефоністи», «телефонні довідники» – денотативний повтор слів із спільною семою не тільки додає ефекту нагромадження, а й зв'язує семантично текст.

Сюди ж зараховуємо формування не тільки за спільним коренем, а й творення слів за допомогою префіксації для зв'язності тексту й впливу на читача, наприклад: *«Ще якби вони не сміялися, якби вони не так його не опускали, він би якось перетерпів, пережив би... Потрібно пережити це передчуття неприємностей, яке потім обов'язково відступить, головне – перечекати і витримати.»* (Жадан, Ворошилоград). *Перетерпів, пережив, пережити, перечекати* – нагромадження і повтор, щоб показати ставлення автора до

зображуваного. За допомогою повторюваного префіксу «пере-» показується важка доля персонажа. Або ж суфіксальним способом: *«Це все ілюзії доінформаційної доби – соціалізм, там, лібералізм, комунізм, срака-банька...»* (Забужко, Музей покинутих секретів).

Часто ономасіологічна зв'язність опосередкує формування стилістичних ефектів, зокрема, поєднанням слів у фрази, несе гумористичне забарвлення через поєднання антонімічних слів у вирази, або ж створює ефект абсурду, як подано у прикладі вище.

Засоби смислового виду когезії. Смисловий вид зв'язності (логічні, образні й асоціативно-метафоричні засоби) забезпечує логічний виклад інформації. Логічні зв'язки, причинно-наслідкові відношення реалізуються як на рівні одного висловлення, так і щодо цілого тексту. Нова інформація базується на уже сказаному, і слугує базою для подальшого висловлення. Якщо читач візьме вирваний з контексту фрагмент, не будуть збережені причинно-наслідкові зв'язки, а, отже, і буде порушена зв'язність тексту.

Смислова зв'язність реалізується через механізми логічного поєднання текстових компонентів, а також завдяки асоціативно-метафоричному моделюванню чи образному конструюванню, що базується на сенсорних процесах свідомості. Смислова зв'язність поділяється на три типи: логічну, образну й асоціативно-метафоричну. Логічна зв'язність виражається у відношеннях умови, причини, наслідку тощо й функціонує на рівні висловлення, топіка та цілого тексту. Образна зв'язність спирається на чуттєве сприйняття одного явища через інше і виконує функцію формування образності, що особливо характерно для художніх текстів. Асоціативна зв'язність, у свою чергу, забезпечує кодування та декодування метафоричної інтерпретації вербального рівня, сприяючи реалізації стилістичних засобів [82].

Прикладом забезпечення логічної зв'язності є побудова розділу Андруховича «Перверзія». Так, сьомий розділ побудований за принципом «питання-відповідь»: *«Чи можна твердити, що на 18-ту годину 6 березня Станіслав Перфецький остаточно упевнився у своєму почутті до Ади Цитрини?»*

Можна. Приблизно о 18-й до Перфецького прийшло усвідомлення, що без цієї жінки йому доведеться в житті нестерпно.

[...]

На що звернули вони увагу, коли входили під склепіння базилики Сан Марко?

На бронзову браму з левиними головами; на потрійну різьблену арку, що замикає портал і несе на собі землю, море та символічних звірів, якими є бики і Грифони; на мозаїку зі Страшним Судом; на Христа-виноградаря в оточенні пророків; на тріумфальну квадригу, знов таки бронзову і потьмянілу; особисто Перфецький звернув увагу на двох.» (Андрухович, Перверзія).

Проте логічна зв'язність забезпечується в межах одного речення, наприклад: *«І чим більше інформації довкола, тим більше люди віддаватимуть перевагу простим рішенням.»* (Забужко, Музей покинутих секретів). Через порівняння асоціативно-метафорична зв'язність стилізує текст.

Образна когезія в прозових та поетичних текстах реалізується за допомогою розгортання метафори протягом цілого тексту або частин тексту – абзацу або строфи [34]. Так, один центральний образ може простежуватися впродовж всього тексту, бути метафоричним дороговказом у тексті; через один образ можуть тлумачитися дії персонажів, а також і самі образи можуть персоніфіковуватися [119]. Ці образи також можуть ставати символами тексту, які не просто розглядаються як культуротвірний феномен, а є важливою частиною постмодерністського текстопростору, створюючи свою реальність тексту [40]. Саме такі образи будуть зв'язувати елементи тексту. Образна смислова зв'язність тексту та форми її зв'язку, забезпечуючись системою образів (позитивних і негативних, головних і другорядних, периферійних) та наскрізними образами-символами, співвідносяться з асоціативними. Основними мовними засобами образної смислової зв'язності є тропи та фігури, серед яких однією з найбільш визначальних є розгорнута метафора.

Тропи денотують або конотують значення через ланцюг асоціацій [18], тим самим забезпечуючи зв'язність тексту через протиставлення і уяву. Цей стилістичний прийом може розвивати повідомлення усередині надфразної єдності

або, інтегруючи весь текст, поєднувати в одне ціле два паралельних висловлювання. Особливість цього виду когезії полягає в тому, що автор пов'язує не тільки предмети або явища дійсності, а й образи, якими ці предмети-явища зображуються [1; 81].

Засоби структурно-композиційного виду когезії. Структурно-композиційний вид зв'язності є одним із масштабних, який простежується впродовж всього тексту, оскільки він співвідноситься зі складниками композиційної схеми (запропонованої німецьким теоретиком Г. Фрайтагом [127]): експозицією, зав'язкою, розвитком дії, кульмінацією, спадом напруги, розв'язкою та епілогом. Водночас сюжетний континуум художнього тексту може варіювати послідовність цих елементів залежно від авторського задуму. Структурно-композиційна зв'язність ґрунтується передусім на дотриманні жанрових канонів, тобто закономірностей формування текстових інваріантів, і передбачає відповідність певним композиційним моделям, характерним для конкретної текстеми.

Структура забезпечується у внутрішньому членуванні тексту, наприклад: *«Але що це за матеріали? Яке їхнє походження? Я виділив би їх у декілька розрядів.*

По-перше, це копії (коли не оригінали) тих документів, які потрапили в розпорядження поліції

По-друге, це тексти, які були й залишаються загальнодоступними і цілком офіційно публікованими,

По-третьє, це ряд надто дивних документів, які місцями шалено нагадують службові депеші, ...

По-четверте, це розповіді кількох інших людей про епізоди, пережиті ними в товаристві Стаха Перфецького

І нарешті по-п'яте. Шматки (знов-таки різними мовами), але не знати ким залишені

Цілком окремий випадок – відеокасета, записана прихованою камерою.» (Андрухович, Перверзія).

Фрагмент тексту побудовано як перефразовування аргументів (логічна зв'язність), проте абзацне членування тверджень забезпечує власне порядок аргументів.

До структурно-композиційної зв'язності належать і назви тексту та розділів. Так, «Музей покинутих секретів» О. Забужко побудований як сім «залів», які водночас розділяють текст на структурні частини, але зв'язують їх композиційно. До структурно-композиційної зв'язності додається і графічне написання розділів – всі назви написані капсом, а саме:

- ЗАЛ I. "ОЦЕ!!!"
- ЗАЛ II. ІЗ ЦИКЛУ "СЕКРЕТИ". ВМІСТ ЖІНОЧОЇ СУМОЧКИ, ЗНАЙДЕНОЇ НА МІСЦІ КАТАСТРОФИ
- ЗАЛ III. СНИ АДРІЯНА
- ЗАЛ IV. ІЗ ЦИКЛУ "СЕКРЕТИ". ПІСЛЯ ВИБУХУ
- ЗАЛ V. ВЕЧІР НА ДВОХ
- ЗАЛ VI. ОСТАННІЙ СОН АДРІЯНА
- ЗАЛ VII. ДОРОГА НА ЗОЛОТОНОШУ
- ЗАЛ VIII. КРОВ У КИЄВІ. (Забужко, Музей покинутих секретів).

Засоби референційного виду когезії. Референційний вид зв'язності – це співвіднесення текстового світу із реальністю. Це задіювання фонових та енциклопедичних знань читача. Референційність апелює до знання про світ, що закладені в пам'яті читача й можуть легко відтворюватися. Вони дають базу для порівняння, оцінки та трансформації знання під впливом нової інформації [68]. На власне текстовому рівні, це може бути, наприклад, апелювання до назви локації, де відбуваються події – вони дають загальну картину місця розвитку подій, згадка існуючих географічних локацій, історичних подій чи особи, або ж культури певного регіону. Порушення референційної зв'язності може призвести до неточностей, невідповідностей, що суперечать логіці викладу чи уявленням про світ. На відміну від надтекстової екстралінгвальної зв'язності, засоби референційної зв'язності тільки називають поняття, дію, а екстралінгвальна

зв'язність надає описи; хоч засоби обох видів зв'язності апелюють до фонових знань читача.

Референційна зв'язність полегшує процес сприйняття та декодування текстового повідомлення. Цей тип зв'язності постає як механізм проєкційного співвіднесення між реальною дійсністю та її можливими модифікаціями, описаними у тексті. Наприклад, *«Так що в еміграцію дружина поїхала сама, а він залишився в **Харкові** нібито стерегти квартиру.»* (Жадан, Ворошиловград) або *«Працювали в рекламній агенції, у газеті безкоштовних оголошень, у пресекретаріаті **Конгресу** націоналістів і навіть у власній букмекерській конторі, яка накрилась на другий місяць свого існування.»* (Жадан, Ворошиловград).

Апелювання до різних локацій, предметів, організацій, установ порівнюється із досвідом читача. Автор не дає тлумачення всіх понять чи локацій, передбачаючи, що читач використає свої фонові знання для співвіднесення прочитаного із дійсністю.

Яскравим прикладом референційної зв'язності є фрагмент: *«То були Ангели Божі, Цигани, Маври, Козаки, Ведмеді, Спудеї, Чорти, Відьми, Русалки, Пророки, Отці Василіани в чорному, Жиди, Пігмеї, Повії, Улани, Легіонери, Пастушки, Ягнята, Каліки, Божевільні, Прокажені, Паралітики на Роздорожжю, Вбивці, Розбишаки, Турки, Індуси, Січові Стрільці, Волоцюги, Кобзарі, Металісти, Самураї, Дармограї, Сердюки, Олійники, Мамелюки, Яничари, Манкурти, Ветерани, Афганці, Багатодітні Сім'ї, Сарацини, Євреї, Негри, Патриції в тогах, Хвойди, Писарі, Брехуни з висолопленими язиками, Дебіли, Козаки-Запорозжці, Піхота, Музики, Магометани, Маланки, Маланці, Діптянки, Блудниці, Гуцули, Троянці, Сармати, Етруски, Гіппі, Сліпці, Трембітарі, Фіндюрки, Святі з картонними німбами, Гетьмани, Ченці, Панки, Клошари, Цьохлі, Трубадури, Різники, Юристи, Хануги, Пияки, Лікарі, Ледарі, Араби, Кацани, Опришки, Отці Домінікани в білому, Шльондри, Герої, Пиворізи, Мочиморди, Салоїди, Голодранці, Дуболоми, Сажотруси, Козолупи, Недоріки, Менестрелі, Проститутки – а всіх інших перелічити просто неможливо, бо були там ще*

Горили, Генерали, Гавіали, Павіани, Павликіани, Данайці, Нанайці, Німфи, Нівхи, Ассирійці, Арнаути, Торбохвати, Лірники, Сирники, Шинкарі, Македонці, Броварі, Анахорети, Пупорізки, Українці, Лесбіяни, Гноми, Мавки, Мавпи, Лилики, Чорні Коти, Грудні Жаби, Алхіміки, Шльохи, Профури, Татари, Бубабісти...» (Андрухович, Рекреації).

Особливістю є і збереження великої літери при переліченні кожної групи. На ряду із поділом за національністю (турки, індуси, гуцули), професією (юристи, лікарі, сажотруси), є і поділ за узагальненням людських характеристик (ледарі, брехуни, дебіли), а також фольклорними особистостями (чорти, відьми, русалки) чи тваринами (ведмеді, чорні коти, грудні жаби) і цей перелік продовжується. Автор апелює до потенційно кожної верстви населення, тим самим покликаючись до фонових знань читача, наприклад: *«Львів – це таке місто, з якого я приїхав. Італійською мовою воно могло б називатися Леонія, а на санскриті Сінганур. Цьому містові вже близько дев'яти тисяч років, і воно лежить посередині світу.»* (Андрухович, Перверзія) або *«Боря підсовував мені диски Паркера. Я слухняно ставив їх один за одним. Паркер рвав повітря своїм альтом.»* (Жадан, Ворошиловград).

Навіть при згадуванні людей/локацій, які читачу можуть бути невідомі, фонові знання викликають асоціації, що співставляють уявний світ книги із реальністю. Тільки з цього фрагменту задіюється інформація про диски із музикою (хоч вони вже виходять із обігу), про голос співака (альт – низький голос); навіть не знаючи виконавця «Паркера», читач уже співвідносить його із реальним світом за допомогою фонових знань.

Засоби прагматичного виду когезії. Як зазначала О. А. Бабелюк, постмодерністський текст не існує без власне авторського коментаря про процес написання художнього тексту [4]. Прагматичний вид зв'язності орієнтований власне на читача, на інтерактивність, відповідність мотивів меті та умовам тексту [87]. Прагматика допомагає декодувати текст, а прагматичні засоби зв'язності забезпечують авторські інтенції, враховують розставлені акценти та вибір виражальних засобів [48]. Це своєрідний діалог із читачем, що передбачає його

сприйняття й інтерпретацію тексту. Для забезпечення такого діалогу автор може прописувати своєрідні «інструкції» для прочитання тексту. Вони можуть реалізуватися в словах автора, які обрамлюють пряму мову, наприклад: «– Дискусії, здається, вже не потрібно, – **прокректав** і по цих словах знову замовк на ближчих пару годин.» (Андрухович, Перверзія), «– Розповідай же, – **прогудів** перший.» (Андрухович, Перверзія), «– Досить! – утретє **гарикнув** сірий.» (Андрухович, Перверзія), «– *Шпагу Орфееві, шпагу!* – **загорлала** вона.», «– Хто ти і для чого напав на мене? – **владно запитав** я.» (Андрухович, Перверзія), «– Скажи ж нарешті, де мені шукати її? – **підвищив** я голос.» (Андрухович, Перверзія), «– І що ти хочеш цим сказати? – **суворо запитав** я.» (Андрухович, Перверзія), «– Договорюй, що маєш договорити! – **крикнув** я.» (Андрухович, Перверзія).

Прокректав, прогудів, гарикнув, загорлала, владно запитав, підвищив голос, суворо запитав, крикнув – всі ці дієслова/словосполучення є закладеними автором інструкціями до інтонації прочитання реплік. Вони не тільки зв'язують репліки між собою, а й показують інтонацію власне текстовими засобами і забезпечують діалогічність між автором і читачем. Такі інструкції власне текстової зв'язності відрізняються від надтекстових засобів (інтонації) тим, що на інтонацію впливає бачення читача, а інструкції власне прописує автор, наприклад: «*Та ладно, – відповіла вона спокійно. – Все гаразд.*» (Жадан, Ворошиловград), «*Ну і де він? – незадоволено перепитав* головний.» (Жадан, Ворошиловград) і «*Погано йому, – холодно відповів той. – Не бачиш хіба?*» (Жадан, Ворошиловград). Замість звичайних слів автора «сказав», «запитав», «відповів», автор дає характеристику до інтонації. Це не забезпечує того факту, що читач власне буде так читати текст, просто дає інструкцію до того, як текст має бути зрозумілим.

Постмодерністські тексти (жанр роману зокрема) заперечують існування канонів і підлягають трансформації. Однією із таких змін є реалізація прагматичної зв'язності через текстові примітки. Наприклад, у романі «Перверзія» автор впродовж одинадцятого розділу прописує шість моментів «сміху», проте кожен із них відрізняється унікальністю. Сміх зв'язує увесь розділ

не тільки за рахунок повторів, а як прагматична когезія – прописана автором у квадратних дужках інструкція, наприклад: «– *Oh, fucking shit!* [**Тріскучий сміх**].» (Андрухович, Перверзія), «– *Я не терплю цих shitty буржуазних ієрархій!* [**Нищівний сміх**].» (Андрухович, Перверзія), «– *Найсильніше враження?* [**Сміх, який переходить у гавкіт**].» (Андрухович, Перверзія), «– *Цими животатими tumbles, яким насправді потрібне навіть не сім'явиверження, а добра порція макаронів з пивом!..* [**Сатиричний сміх**].» (Андрухович, Перверзія), «– *Навіть на робота. Або на носорога!* [**Сардонічний сміх**].» (Андрухович, Перверзія) і «– *Мушу визнати, ви в цьому близькі до істини!..* [**Німфічний радісний сміх**].» (Андрухович, Перверзія).

Прагматичну зв'язність забезпечують і виноски, які дають додаткову інтерпретацію тексту читачем, або ж незавершені речення, які дають читачу «доповнити» текст самостійно. Базуючись на попередній інформації тексту, читач може самостійно логічно продовжити незавершені речення, дати відповіді на поставлені питання чи доповнити загальну картину.

Прагматична зв'язність може виражатися у виносках (які формують як автор, так і перекладач). Виноски слугують допоміжною інформацією, яка не тільки полегшує розуміння тексту та його складників, а й є своєрідною комунікацією між автором і читачем. У виносках автор може відходити від теми тексту, надавати свої роздуми щодо певного порушеного питання, коментувати події, описані в тексті, пропонувати історичну/енциклопедичну справку, чи давати покликання на додаткову інформацію.

Виноски є також своєрідною паузою у читанні, адже, для того, щоб ознайомитися із виноскою, читач відходить від основного тексту. Читач може звертатися до виносок і задля додаткової зрозумілої йому інформації, і для тлумачення незрозумілих даних. Виноски мають вигляд надрядкових цифр, які не тільки не порушують когезію тексту, а є одним із її засобів, який спрямований на інтерактивність. Когезія – це категорія, яка забезпечує формування інформаційного масиву тексту, забезпечує інтеграцію всіх текстових рівнів з метою створення єдиного цілого, а також сприйняття і розуміння тексту

адресатом. Виноски є водночас і текстом, і додатковим тлумаченням, яке забезпечує зв'язність оповіді, наприклад: *«І скрипочка заверещала вже в геть знавіснілому темні, presto[3], presto.»* – *«3 presto – швидко (італ.), найшвидший музичний темп.»* (Забужко, Музей покинутих секретів).

Виноски сприяють розумінню тексту адресатом, є тлумаченням змісту його елементів і стосуються цілісності тексту; вони забезпечують розуміння авторської картини світу, не порушуючи розвитку подій тексту. Вони є інструкцією від автора для прочитання і розуміння тексту.

Отже, власне текстові засоби когезії охоплюють граматичні, семантичні, ономазіологічні, смислові, структурно-композиційні, референційні та прагматичні засоби. Граматична зв'язність включає чотири засоби за Галлідеем-Гасан (корелативність, субституцію, еліпсис і парцеляцію), а також граматичне узгодження та пунктуаційні норми. Семантичні засоби – це денотативне й конотативне значення слів. Ономазіологічні засоби включають морфологічні та неморфологічні способи творення слів. Смислові засоби поділяються на логічні, образні й асоціативно-метафоричні. До структурно-композиційних засобів когезії зараховуємо назву тексту та розділів, поділ тексту на структурні одиниці та композиційну схему тексту. Референційна зв'язність включає покликання на локації, предмети, особи та час. Прагматичні засоби включають інструкції автора й виноски тексту, які забезпечують комунікацію між автором і читачем.

2.3. Тактики перекладу засобів текстового типу когезії у постмодерністській прозі

2.3.1. Засоби граматичного виду когезії

Граматичними засобами зв'язності є перш за все узгодження роду, числа, відмінка, часу, способу, виду, синтаксичних позицій, займенників тощо. Ця зв'язність забезпечується граматиною мови і з'єднує слова в логічні словосполучення, словосполучення в речення, речення в абзаци тощо.

Перекладати ці граматичні засоби зв'язності немає необхідності, оскільки перекладач послуговується власне правилами перекладної мови. Хоч збереження ідеї граматичної зв'язності, замінюючи власне способи вираження (правила мови), може мати на меті функцію стилізації тексту.

Прикладом граматичної зв'язності є такий фрагмент:

Дістає газету, розгортає, згортає, складає вчетверо, соває назад до торби. (Жадан, Інтернат)	He takes out the newspaper, unfolds it, then folds it in four, and sticks it back in his bag. (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
--	---

П'ять дієслів на позначення дії показують послідовність руху персонажа; граматична зв'язність тут забезпечується часовими характеристиками (теперішній час), особою (третья особа однини), станом (активний). Англійська мова послуговується своїми правилами написання дієслів у простому нетривалому теперішньому часі, третьої особи однини, активного способу (додавання закінчення -s). Окрім того, безособовість (кореферентність) змінюється на особове речення в перекладі.

Граматична зв'язність залежить перш за все від граматики мови. Оскільки українська мова й англійська належать до різних мовних груп (обидві мови – це індоєвропейська мовна сім'я, проте українська належить до слов'янської групи, а англійська – до германської групи), їх грамика відмінна, що унеможливорює збереження більшості граматичних засобів зв'язності тексту. Так, наприклад, українській мові притаманне узгодження щодо відмінку, проте в англійській мові ця зв'язність нівелюється, оскільки в ній немає відмінків. Натомість, граматичну зв'язність в англійській мові забезпечують часові форми дієслів, закінчення «-s» в теперішньому простому часі чи “-ing” в тривалих часах, яких немає в українській мові. Тут використовуються перекладацькі тактики опущення і додавання, оскільки граматичні правила первинної мови пропускаються, і застосовуються граматичні правила вторинної мови.

Граматична когезія включає чотири засоби реалізації, запропоновані М. А. К. Галлідеєм і Р. Гасан, – кореферентність, субституцію, еліпсис і

парцеляцію [131]. Кожен із цих засобів реалізації передбачає тактику збереження, перестановки, заміни, додавання чи опущення кожного конкретного фрагмента. Залежно від контексту, перекладач вирішує, яку тактику обрати.

1. Першим засобом граматичної зв'язності є кореферентність, тобто використання особових, присвійних, вказівних займенників, наприклад:

<i>Це дивна і таємнича книга. За легендою, її написав сам Баал за одну ніч. (Винничук, Танго смерті)</i>	<i>It's a strange and mysterious book. According to legend, Baal wrote it himself in a single night. (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)</i>
--	---

У цьому фрагменті засоби когезії зберігаються. Іменник замінюється займенником як в оригіналі, так і в перекладі тексту. Яскравим прикладом для збереження кореферентності в перекладі є такий фрагмент:

<i>Зрештою, всі ми дуже самотні і всі ми про це знаємо. Це, як кажуть, щось таке, про що навіть можна і не говорити. В усякому разі, я впевнений, що всі ви чудово це розумієте. Адже немає такої людини, яка б не розуміла цього або вдавала, що не розуміє. Навіть якщо знайдеться хтось такий серед нас, отут, то я все одно йому не повірю, що він цього не розуміє. Це, як кажуть, прописні істини, і тому всі ми це чудово розуміємо. Якщо говорити про себе особисто, то я чомусь майже впевнений, що ми всі думаємо однаково з цього приводу – інакше я просто засумнівався б, чи є в цьому світі хоч що-небудь, що ми в ньому розуміємо. (Андрухович, Рекреації)</i>	<i>I suppose that, being very much alone, we all know this. It requires no comment, as they say. In any case, I'm sure all of you understand that perfectly. There can scarcely be anyone who doesn't, or pretends not to. Even if there were someone like that here, I wouldn't believe that he really doesn't understand. These are, as they say, commonplace truths, which is why we understand it so well. Speaking for myself, I'm almost certain that we're of one mind about this—otherwise I'd begin to doubt that there's anything at all in this world that we can understand. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>
---	---

У першому реченні автор говорить про самотність. А потім навмисне пропускає це поняття, замінюючи його вказівними займенниками «це» / «цього». Перекладач зберігає цю граматичну зв'язність також завдяки вказівному займеннику «that», але також і завдяки особовому займеннику «it». Корелативність забезпечує уникнення повторів і нагромадження інформації, що зумовлює збереження корелативності у перекладах.

2. Субституція характеризується заміщенням одного поняття іншим, звичайно схожим за властивостями і призначенням. Наприклад, можна простежити заміну запозичених слів – власне українськими:

У її батька кілька квартир і приватних будинків. Жити є де. І машин він кілька має. Одне слово, буржуй . (Винничук, Танго смерті)	Her father has several apartments and private homes. We have a place to live. And he has several cars. In short, he's a businessman . (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)
---	--

У фрагменті показано трансформацію субституції, коли звичне слово в мові оригіналу було замінено перекладачем звичним для реципієнта виразом у мові перекладу.

Фрагмент показує заміну простих українських слів історизмами чи скороченими формами слів задля стилізації тексту. Оригінал пропускає цю зв'язність, замінюючи слова на звичайні словникові форми:

– То не муч же ня і повідай, през які такі поступовання?...– трохи просить, а трохи наказує Оленько Другий. (Андрухович, Московіада)	"Don't torture me then and tell me, through which deeds?" Olelko the Second says, a little plaintively, and also commandingly. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
---	--

Заміною є слово «дікоізвіняюсь» у фрагменті:

– Я дікоізвіняюсь , – кажеш якомога гречніше. (Андрухович, Московіада)	"I am frightfully sorry ," you say as politely as possible. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
---	---

В оригіналі автор не тільки використовує суржик, а й з'єднує два слова в одне, замість звичного «вибачаюся». Переклад не передає суржику, через що перекладач використовує відповідну словникову форму.

Субституція покликана стилізувати текст, замінюючи літературні слова маркованими відповідниками. Переклад не має на меті передати буквально кожне значення, часто адаптуючи марковану лексику і замінюючи на літературні лексеми.

3. Еліпсисом зазвичай виступає пропуск іменників всередині номінальної групи, дієслова, частини речення:

<i>Ще одна річ, яка вразила гостя, – вазонки з маками. (Винничук, Танго смерті)</i>	<i>One more thing impressed the guest – vases with poppies. (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)</i>
---	--

Фрагмент показує збереження граматичної зв'язності, а саме – використання тире на місці пропуску.

Поданий нижче фрагмент показує опущення іменника – вірш:

<i>Останній не рахується. Цей – передостанній. Я просив не перебивати. (Андрухович, Рекреації)</i>	<i>The last one doesn't count. This is the second-last. I asked you not to interrupt. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>
--	---

Мова йде про декламацію вірша, проте це зрозуміло із попереднього контексту, який зв'язує наявну інформацію із минулою. Іншим прикладом на позначення еліпсису є:

<i>Рамазан (Муртаза?) пропонує вибір кімнат на сьомому поверсі. Будь-яка може стати їхньою. Є кімната з вікнами на горілчаний, є – з вікнами на овочевий. Є – з паркетною підлогою нового зразка. Є з розбитим вікном. Є поруч із туалетом. Кожна кімната по-своєму приваблива. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>Ramazan (Murtaza) lets them pick a room on the seventh floor. Any one of them can be theirs. There's a room with the windows opening onto a liquor store, and another opening onto a greengrocer's. There's one with new parquet flooring. One with a broken window. One near the toilet. Each room is attractive in its own way. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
--	---

Тут показана трансформація засобів – додавання. Оскільки замість звичайного пропуску (тире), перекладач використовує слово «одна» (one), пропускаючи тільки слово «кімната».

Трансформація еліпсису простежується і в фрагменті:

<i>Котра година? – І сам собі відповів: – Пів на шосту. Гарно.</i>	<i>"What's the time?" And he replied himself: "Half past five. Great."</i>
<i>– У тебе трохи спішишь, – сказав Хома. (Андрухович, Рекреації)</i>	<i>"Your watch is a bit fast," said Khoma. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>

«– У тебе трохи спішишь» – «Your watch is a bit fast» – читачу оригіналу зрозуміло, що годинник спішить, проте перекладач уточнює задля уникнення потенційного непорозуміння.

Еліпсис забезпечує економію мовних ресурсів; це те, що можна відновити із контексту. У кожному конкретному випадку перекладач вирішує, чи потрібно пропускати частини, чи ні, залежно від легкості відновлення пропуску читачем. Будь-який текст покликаний передати авторський задум мінімальною кількістю мовних ресурсів, проте якщо інформацію важко відновити на місці пропуску – перекладач вільний додати інформацію або ж, навпаки, опустити її задля уникнення повторів і нагромадження.

4. Четвертим засобом забезпечення граматичної когезії є парцеляція – відокремлення неповних структур від повного речення, з яким вони логічно і функціонально пов'язані. Також, це можуть бути повтори окремих елементів тексту, задля підсилення впливу на читача.

<i>Одного разу... То було на Знесінні... Я поверталася увечері з лікарні, де провідувала хвору маму... І почула гуркіт, клуби пари огорнули мене, я підняла голову і побачила, що просто біля мене зупинився потяг. (Винничук, Танго смерті)</i>	<i>Once... It was Znesinnya... I was going back in the evening from the hospital where I was visiting my sick mother.... I heard a noise. Clouds of steam enveloped me. I looked up and saw that a train had stopped next to me. (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)</i>
--	---

Для посилення драматичного ефекту перекладач розділив єдине речення оригіналу на три, що спричинило трансформацію граматичних засобів когезії.

<i>Зараз я згадаю. Зараз. Там колосальний перший рядок.</i> (Андрухович, Рекреації)	<i>I'll remember it in a moment. Just a moment. There's a colossal first line.</i> (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
---	--

Оригінал показує повтор першого слова на позначення часової характеристики «зараз», переклад, натомість, ускладнює виділення темпоральності кількістю слів, проте залишає смисл – очікування. Повторюючи останнє слово із речення, перекладач зберігає парцеляцію, проте трансформує лексичні засоби її вираження. Парцеляція простежується у фрагменті:

<i>Мене тут немає, повторював ти. Мене немає. І з головою накривався ковдрою. Тебе не було.</i> (Андрухович, Московіада)	<i>I am not here, you repeated. I am not here. And pulled the blanket over your head. You weren't there.</i> (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
--	---

Автор спрощує повтор відокремленої сполуки «Мене тут немає» – «Мене немає», проте перекладач не тільки залишає її ідентичною – «I am not here», а й повторює ще раз, тільки вже від імені оповідача, а не персонажа, а саме «Тебе не було» – «You weren't there».

Парцеляція показує не тільки повтор уже наявних в реченні частин, а й відокремлення їх опису, що логічно пов'язаний із реченням, наприклад:

<i>І дощ обступив вас зусібіч. Холодний, хоч і травневий.</i> (Андрухович, Московіада)	<i>And rain surrounds you on all sides. A cold rain, although it's May.</i> (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
--	--

Перекладаючи парцеляцію, перекладач тяжіє до збереження засобів її реалізації, оскільки це стилізує текст і надає йому інформаційного забарвлення.

Граматична зв'язність тексту забезпечується не тільки вищезгаданими засобами, а й пунктуаційними знаками (абзац, крапка, три крапки, знак питання, знак оклику, крапка з комою, двокрапка, кома, тире, лапки, дужки тощо) [66]. Як зберігатися, так і трансформуватися граматична зв'язність може на етапі

членування тексту на відрізки. Однією із функцій знаків пунктуації є поділ тексту на смислові відрізки, забезпечуючи зв'язність його елементів.

Як зазначає О. О. Вялікова, постмодерністські тексти тяжіють до візуалізації та власне частотного вживання графічних засобів, в тому числі й пунктуації [22]. На важливість графічної складової тексту епохи постмодернізму вказувала і С. Павличко, підкреслюючи, що графіка (і пунктуація) апелює до зорового сприйняття та нестандартного звучання [75]. Граматична зв'язність тексту на рівні пунктуації забезпечується як на макрорівні (поділ на глави, абзаци, речення), так і на мікрорівні (пунктуація в межах одного речення, словосполучення чи слова).

Трансформації пунктуаційних засобів зумовлені двома шляхами – відмінностями пунктуаційних норм і тлумаченням перекладача, наприклад, написанням дробових чисел, часу, оформленням прямої мови чи уживанням апострофа.

При написанні часу в українській мові використовується крапка, а в англійській мові – двокрапка, наприклад:

<i>Котрий буде на Підзамчі о 19.30.</i> (Винничук, Танго смерті)	<i>Which will be at Pidzamche at 19:30 hours.</i> (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)
---	--

Відмінним у граматиках обох мов є й оформлення прямої мови. Перекладач адаптує використання тире при прямій мові, обрамлюючи мову персонажів лапками. Проте обидва розділові знаки показують зв'язність тексту та поділ на менші частини, наприклад:

<i>– Ви не можете просто так серед навчального року кидати школу – справедливо обурилася директриса. – У мене дуже серйозні причини. – Можна довідатися які? – Хвороба.</i> (Винничук, Танго смерті)	<i>“You can’t just leave in the middle of the school year! The principal was justifiably indignant. “I have very serious reasons.” “Can I ask what they are?” “Illness.”</i> (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)
--	---

Серед п'яти тактик перекладу найменше використовується перестановка, наприклад, у фрагменті простежується перестановка прикінцевих лапок і коми, що мотивується відмінностями граматики обох мов:

<i>Щоб уже за годину перед тим, як відчиниться книгарня після «прийому товару», зайняти чергу. (Винничук, Танго смерті)</i>	<i>So for at least an hour before the bookstore would open up after the «delivery of goods,» he would occupy a place in line. (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)</i>
---	--

За допомогою апострофа в англійській мові передається присвійна форма, яка не має відповідного використання розділового знака в українській мові. Додаючи розділовий знак «апостроф» перекладач передає присвійну форму:

<i>Коли вони одружилися, то поселилися у Роминих батьків, і це стало початком кінця. (Винничук, Танго смерті)</i>	<i>From the moment they married, they started to live at Roma`s parent`s place, and that was the beginning of the end. (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)</i>
---	--

Окремо зафіксовані випадки вживання крапки при скороченнях слів чи аббревіатурах. Так, перекладач, мотивуючись граматичними нормами англійської мови, використовує крапку при написанні «Mrs. Golda». В українській мові правил таких скорочень немає, автор використовує слово «пані», а в перекладі вводиться у речення додатковий розділовий знак.

<i>Татуньо Йоська був аптекарем і відповідав у війську Української Народної Республіки за ліки, тому Голду сусіди називали «пані докторова». (Винничук, Танго смерті)</i>	<i>Yosko`s daddy was a pharmacist and was in charge of the medications for the Ukrainian People`s Republic army, that`s why the neighbors called Mrs. Golda “Mrs. Doctor Lady”. (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)</i>
---	--

Основна функція перекладача художнього тексту – не просто відтворити ідеї автора, а й відобразити спосіб художнього втілення цих ідей і передати

образність оригіналу [55]. Саме тому перекладач може вносити власне бачення тексту для передачі ідей автора.

У наступному фрагменті простежується відмінність у написанні вставної сполуки «чий кар'єра і визнання попереду». В оригіналі автор обрамлює вставну сполуку комами, підкреслюючи її підрядний характер, проте перекладач вводить її в речення як основну інформацію, важливу для контексту, трансформуючи граматичну когезію, і використовує тактику опущення.

<i>Замолоду ми всі є ніким, навіть найбільші генії, чий кар'єра і визнання попереду, приходять у цей світ не надто пристосованими до життя.</i> (Винничук, Танго смерті)	<i>When we`re young, we`re all nobodies, not even the greatest geniuses whose careers and recognition await them in the future come into this world overly suited to life.</i> (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)
<i>Приходив додому втомлений, і єдине, що могло стимулювати його до наукової роботи, – це вино. Перший келих знімав цілоденну напругу, другий – вивільняв думки, зривав з них усі кайдани, і тоді перо його починало літати, мов навіжене.</i> (Винничук, Танго смерті)	<i>He would come home tired, and the only thing that could motivate him to do scholarly work was wine. The first glass took away his daylong tension, the second freed his thoughts, tore off all their chains, and then his pen would begin to fly across the paper as though it were mad.</i> (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)

У фрагменті вище перекладач двічі упускає використання тире, показуючи плинність тексту без виокремлення його ключових слів. У першому випадку він не показує збірність поняття «вино», як це робить автор. У другому, користуючись засобом «економії мовних ресурсів», перекладач передає плинність тексту, без додаткового нагромадження пунктуаційними знаками.

Серед найбільш уживаних тактик перекладу виокремлюємо заміну пунктуаційних знаків. У романі Ю. Винничука «Танго смерті» перекладач змінює членування речень у межах абзацу задля досягнення максимального впливу на

читача. Замість ком перекладач використовує крапку для подальшого членування тексту на окремі речення.

<i>Одного разу... То було на Знесінні... Я поверталася увечері з лікарні, де провідувала хвору маму... І почула гуркіт, клуби пари огорнули мене, я підняла голову і побачила, що просто біля мене зупинився потяг. (Винничук, Танго смерті)</i>	<i>Once... It was Znesinnya... I was going back in the evening from the hospital where I was visiting my sick mother.... I heard a noise. Clouds of steam enveloped me. I looked up and saw that a train had stopped next to me. (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)</i>
---	--

Або ж, навпаки, перекладач робить паузи тексту меншими, замінюючи три крапки комою.

<i>Ну, що ж... тобто... поки ви будете лікуватися, місце буде за вами... (Винничук, Танго смерті)</i>	<i>Well, that`s to say... while you`re undergoing treatment, we`ll keep your job open... (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)</i>
--	---

Уживання крапки з комою в перекладі тексту в нижчеподаному фрагменті мотивоване бажанням перекладача замінити пунктуаційний знак «кому» на «крапку з комою», який відображає довшу паузу, для максимального впливу на читача. Перекладач розділяє речення на три складові для посилення драматичного ефекту.

<i>Четверо молодих чоловіків сидять у схроні, прислухаючись до гавкоту, потім, презирнувшись, гарячково палять папери, з продухвини ліниво виповзає дим просто у стовбур старого дерева, в яке вмонтовано комин. (Винничук, Танго смерті)</i>	<i>Four young men are sitting in a hideout, listening to the barking; then, glancing at each other, they burn certain papers; smoke crawls out of the vent. (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)</i>
---	--

Для збільшення впливу на читача, перекладач також замінює кому на крапку з комою й у двох поданих нижче фрагментах.

<i>Чоловіки не реагують, їхні очі прикуті до гранат. (Винничук, Танго смерті)</i>	<i>The men don't react; their eyes are riveted to the grenades. (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)</i>
<i>Троє сідають довкола маленького дощаного столика, на його темній вигладженій стільниці лежить в'язанка гранат; руки у всіх трьох влягаються поруч. (Винничук, Танго смерті)</i>	<i>Three of them sit down around a small plank table; a bundle of grenades lies on the dark smooth surface; the hands of all three of them are placed nearby. (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)</i>

За допомогою крапки з комою автор показує поділ речення на дві самостійні частини. Перекладач же замінює ще одну кому на крапку з комою, щоб показати три окремі складові.

Зазначений нижче фрагмент тексту є найбільш показовим, в якому простежуються заміна розділових знаків при поділі на менші складові задля концентрації уваги читача та розстановки інтонаційних пауз. Одне складне речення з сурядними та підрядними складовими перекладач розділяє на п'ять менших, замінюючи при цьому розділові знаки, але показуючи їх зв'язність, зберігаючи абзацне членування.

<i>Уже стало якимсь обов'язковим ритуалом відривати його від роботи і посилати до крамниці по хліб, винести сміття, набрати води в привізній цистерні, коли водогін вимикали, будити його вдосвіта, щоб біг займати чергу за молоком, за ковбасою, сиром, цукром чи борошном – не має значення, за усім цим мусив бігати лише він, коли в 1980-тих роках дефіцитом ставало геть усе, і люди перетворювалися на мисливців за товаром, сновигаючи містом та займаючи по кілька черг</i>	<i>It became a kind of obligatory ritual to tear him away from his work and to send him to the store for bread, to carry out the trash, to fill up the water in the portable cistern when the water pipes would be turned off, to awaken him before dawn so he could occupy a place in line for milk, kielbasa, cheese, sugar, and flour – it made no difference. He was the only one who was made to run after everything, when in the 1980s there was a shortage of nearly everything. People turned into hunters for goods, scurrying through the</i>
---	--

водночас, аби в кожній з них встигнути купити по кілограму цукру чи по пачці прального порошку, бо більше в одні руки не давали, а ще він мусив пильнувати книгарні, в які раз на тиждень завозили нові книги, інформацію про це отримувало лише обмежене коло людей, щоб уже за годину перед тим, як відчиниться книгарня після «прийому товару», зайняти чергу, а потім увірватися на чолі натовпу і вхопити першому Кафку, Камю, Акутагаву, Кортасара, Маркеса, Борхеса і – несть їм числа... (Винничук, Танго смерті)	city and saving places in several different lines at the same time so that in each of them they would manage to buy a kilo of sugar or a packet of laundry powder, because they wouldn't give each person more than one. And he also had to keep vigil over the bookstores, where once a week they used to deliver new books; only a limited circle of people received information about that, so for at least an hour before the bookstore would open up after the "delivery of goods," he would occupy a place in line, and then dash into the place ahead of the crowd and be the first to grab a Kafka, Camus, Akutagava, Cortazar, Marquez, Borges. Their number was endless. (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)
--	--

Більшість розділових знаків зберігається у перекладі на тих же позиціях, виконуючи ті ж функції, що в оригіналі, наприклад:

А ще я не раз запитував себе: якщо мій тато загинув за Україну, то за що загинули батьки Яся, Вольфа і Йоська? (Винничук, Танго смерті)	I have often asked myself the question: if my dad died for Ukraine, then for what did the fathers of Yas, Wolf and Yosko die? (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)
--	---

У фрагменті показане зберігання реченнєвого й абзацного поділу (речення – початок абзацу). Ідентичне використання двокрапки, ком і знаку питання. Перекладач упускає використання «оксфордської коми» при переліченні трьох осіб, зберігаючи авторську пунктуацію тексту.

Отже, за допомогою граматичних пунктуаційних засобів когезії, текст може впливати на читача: крапка показує завершеність думки, знак питання і три крапки стимулюють читача задуматися, знак оклику створює емоційну напругу, кома символізує поступовий перехід подій, тире й дужки вказують на окрему групу слів – виокремлення.

Р. Аллен характеризує англійську пунктуацію, що діє на двох рівнях: реченнєвому або фразовому (формує структуру тексту), та словотвірному (об'єднуючи чи розділяючи слова) [101: 9]. Для передачі зв'язності тексту пунктуаційні знаки слугують на обох рівнях. У писемному мовленні думки автора не лише оформлюють, а й увиразнюють пунктуаційні знаки, саме вони є провідником до правильного прочитання написаного. Трансформуючи розділові знаки чи відтворюючи їх в тому ж виді, що в оригіналі, перекладач забезпечує «еквівалентність» тексту, тобто відносну рівноправність змістової, смислової, семантичної, стилістичної і функціонально-комунікативної інформації оригіналу.

Граматика не тільки забезпечує збереження правил мови, вона також впливає на зображення подій чи осіб у тексті, наприклад:

<i>Я ніколи б не їхала з ним до того Чортополя, якби він сам так не наполягав. (Андрухович, Рекреації)</i>	<i>I would never have come to Chortopil with him if he hadn't insisted. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>
--	--

У наведеному далі фрагменті через граматичну зв'язність можна зрозуміти, що оповідач – жінка. «Не їхала» – жіночий рід дієслова показує, що оповідач – є жінкою. Граматика англійської мови не передбачає зміну дієслів відповідно до роду. В перекладі з цього фрагменту не зрозуміло, хто оповідач. Натомість, особу оповідача можна зрозуміти із наступного фрагменту того ж абзацу:

<i>Надія української поезії, Мартофляк Ростислав, тридцятирічний безробітний, батько двох дітей, батько двох моїх дітей, мій чоловік, Мартофляк Ростислав. (Андрухович, Рекреації)</i>	<i>The hope of Ukrainian poetry, Rostyslav Martofliak, thirty, unemployed, father of two children, father of my two children, my husband, Rostyslav Martofliak. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>
--	---

За рахунок повтору з уточненням *батько двох дітей, батько двох моїх дітей*, бачимо підсилення інформації за допомогою займенника, який впливає на зображення особи оповідача. Цю зв'язність перекладач уже може зберегти за рахунок мовних лексичних ресурсів.

<i>"Ключа здав", – бовкав він, ставлячи, як гадав, крапку, але помилявся: "Ключа здавала – я, а в тебе був дублікат".</i> (Забужко, Польові дослідження з українського сексу)	<i>"I've turned in my key," he'd mutter again, thinking that with that he'd put the issue to rest, but he was mistaken: "I was the one who turned in the key, you still have the duplicate."</i> (Пер. Hryn, Fieldwork in Ukrainian Sex)
--	---

В оригіналі простежена граматична зв'язність через узгодження дієслів «здав»/«здавала»), за особою (він/вона), а також видом (доконаний/недоконаний); переклад опускає зв'язність через узгодження особи, проте додає зв'язність через присвійність «my key»/«the key».

Граматична зв'язність також може створювати інтонацію прочитання тексту, його гумористичність, непевність прочитання тощо, наприклад:

<i>Свято Воскресаючого Духа... ху. Духу.</i> (Андрухович, Рекреації)	<i>The Festival of the Resurrecting Spirit.</i> (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
---	--

У фрагменті за допомогою граматики (а саме парцеляції), автор створює комічний ефект, «шукаючи» правильну граматичну форму відмінювання іменника, повторно виділяючи правильну форму в окреме речення. Перекладач пропускає цю граматичну зв'язність як гумористичність/непевність ситуації, оскільки граматика англійської мови не передбачає відмінків іменників.

2.3.2. Засоби семантичного виду когезії

Засоби семантичного виду когезії поділяються на денотативні та конотативні. Відтворення денотату, тобто поняття, передбачає передачу предметно-логічного значення слова, а передача конотативного компоненту

розширює денотативне значення асоціативно-образним уявленням. Фрагмент нижче показує збереження водночас і денотативної, і конотативної зв'язності.

Тут, наприклад, не можна дивитися на когось упритул. Нікого не слід роздивлятися надто уважно, прискіпливо. Це призведе до вибуху, до локального конфлікту. Слід виробляти у собі поверховий блукаючий погляд, який ні на чому не зупиняється. Байдужий нефіксований рухомий погляд. (Андрухович, Московіада)	Here, for instance, you can't look at anyone directly. You can't stare at anyone too closely and attentively. This would result in an explosion, a regional conflict. You need to cultivate a superficial wandering gaze that does not stop on anything. An indifferent unfixed movable gaze. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
--	---

Повтор слова «погляд» – «gaze» другої частини фрагменту забезпечує денотативну зв'язність, тобто ідентичний повтор тієї ж лексеми. Дивитися – роздивлятися / look – stare – ця пара показує конотативну зв'язність. Одна дія – різне забарвлення дії.

Денотативне значення слова – це називання предмету, дії, процесу тощо. Воно має інформативну функцію і позбавлене експресивності. Найчастіше воно виражається звичайними повторами слів впродовж мовної одиниці (речення, абзацу, тексту), наприклад:

– Бодю, відкрий чорні двері! – погукав у бік шинквасу. – Чорні двері, – повторив Мартофляк. – Гарна назва для збірки, ге? Чорні масивні двері було запопадливо відчинено. (Андрухович, Рекреації)	Bodio, open the black door!" he shouted to the barman. "The Black Door," repeated Martofliak. "Nice name for a book of poetry, eh?" The massive black door was duly opened. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
---	---

Навіть додаючи характеристики «масивності» до називання «чорних дверей», поняття все ще емоційно нейтральне. Воно повторюється в трьох репліках, об'єднуючи їх тематично. Денотативна семантична зв'язність слугує об'єднуючим фактором як в оригіналі, так і в перекладі.

Денотативна зв'язність також забезпечує стилістичне забарвлення тексту. Завдяки повторам підкреслюється інформація, як от в нижченаведеному фрагменті:

<i>І дощ, дощ, який не вщухає, і пики, пики, їх усе більшає, вони розмножуються діленням і плавають довкола вас, наче риби, глибоководні плескаті риби з дна найчорніших океанів. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>And the rain, the rain that doesn't abate, and the faces, the faces, there's more and more of them, they reproduce by division and swim around you like fish, flat deepwater fish from the bottom of the blackest oceans. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
--	---

«Дощ, дощ» / «the rain, the rain», «пики, пики» / «the faces, the faces», «риби, глибоководні плескаті риби» / «fish, flat deepwater fish» – ці слова повторюються не в окремих реченнях, як у попередніх прикладах, а зразу ж, створюючи ефект підсилення. Тільки останній повтор додає характеристику риbam, які згадуються. Інші ж слова – повторюються в такому ж виді, зв'язуючи та підсилюючи текст.

Денотативні повтори з перестановкою (хіазм – дзеркально-симетрично розташовані слова) створюють ефект гри:

<i>Автобус намагається розвернутись, але довкола колишеться натовп, усі кричать і заважають, заважають і кричать, і кричать передусім, аби не заважали. (Жадан, Інтернат)</i>	<i>The driver tries to turn around, but the pack is swaying back and forth; everyone's yelling and getting in the way, getting in the way and yelling, and mostly yelling at others for getting in the way. (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)</i>
---	---

«Кричать і заважають, заважають і кричать, і кричать передусім, аби не заважали» – «everyone's yelling and getting in the way, getting in the way and yelling, and mostly yelling at others for getting in the way» – змінюючи порядок слів, автор показує хаотичність ситуації, і перекладач зберігає цю зв'язність.

Інший приклад щодо збереження денотативної зв'язності простежується в такому фрагменті.

– Ростику, привезеш мені з Америки трохи книжок, добре? – напосівся Білінкевич уже біля гардеробу, коли вони забирали свої манатки. – Добре, старий, я привезу тобі щось цікавеньке, – пообіцяв Мартофляк. – Скажімо, Книгу рекордів Гіннесса. – Та ні! Я не про такі книжки... Я тобі потім скажу, добре? (Андрухович, Рекреації)	"Rostyk, bring me some books from America, okay?" Bilynkevych began pestering him in the cloakroom as they were getting their things. "All right, old man, I'll bring you something interesting," promised Martofliak. "Say, the Guinness Book of Records." "No! I don't mean books like that. I'll tell you later, all right?" (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
--	--

Поняття «трохи книжок», «Книгу рекордів Гіннесса», «не такі книжки» – всі відносяться до книг і називають власне книги, не даючи емоційного забарвлення. Проте ці терміни забезпечують зв'язність тексту через денотативне семантичне значення слова.

Забезпечення денотативної зв'язності через повтори бачимо і в поданому нижче фрагменті:

Хоча ось Паши нарікати гріх: який-не-який бюджетник. Так-так, думає Паша, виходячи на вулицю й причиняючи за собою оббиті лікарняними ковдрами двері, який-не-який бюджет, який-не-який бюджетник. (Жадан, Інтернат)	Pasha didn't have anything to complain about, though – he was on the government payroll. "Yep, yep," Pasha thought as he shut the front door, insulated with hospital blankets, behind him. "I'm on the government payroll, even if I'm not actually getting paid all that much." (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
---	--

Словосполученням «який-не-який бюджетник» автор ніби пояснює логіку дій свого персонажа і його фінансовий стан. Перекладач зберігає тільки один повтор цього словосполучення; другий повтор він замінює поясненням цього

нагромадження фрази: хоч персонаж і на бюджеті, проте не так багато йому і платять.

Функція конотативної зв'язності – показати ставлення учасників спілкування (як автора, так і власне його персонажів) до предмета мовлення, одне до одного чи до умов комунікації [73; 85], наприклад:

<i>Публіка була вже переважно в стані наростаючої ейфорії. То був загалом досконалий звіринець. (Андрухович, Рекреації)</i>	<i>Most of the public was in a state of increasing euphoria. It was, on the whole, a perfect menagerie. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>
---	---

У фрагменті показано згадування одного поняття на зображення групи людей, об'єднаних певними обставинами, проте використовуються різні слова (з різними словотвірними базами) для позначення цієї групи. Спершу використовується нейтральне «публіка», проте додається авторська характеристика неконтрольованості групи людей, тому в наступному реченні він вже використовує слово «звіринець». Ці два речення пов'язані описом одного поняття за використанням конотативної семантичної когезії. Перекладач зберігає авторську оцінку «*menagerie*» як негативний опис групи людей, проте завдяки першому реченню унаочнює, що переклад не узагальнює всіх людей разом, він вказує, що «most of the public» – більшість людей, він не об'єднує цю публіку в єдине ціле, припускаючи, що є винятки з цього угруповання.

Наступний приклад показує збереження конотативної зв'язності в негативному ключі зображення будинку:

<i>І таким є життя в цій заклятій дірі, літературному гуртожитку, вигаданому системою для виправдання й самозаспокоєння, в цьому семиповерховому лабіринті посеред жахної столиці, у загниваючому серці напівіснуючої імперії. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>And such is life in this cursed hole, the literary dormitory, invented by the state order for its own justification and reassurance, in this seven-floor labyrinth in the midst of the hellish capital city, the rotting heart of the half-alive empire. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
---	--

«Заклятій дірі» – «cursed hole» (негативне), «літературному гуртожитку» – «literary dormitory» (нейтральне), «семиповерховому лабіринті» – «seven-floor labyrinth» (нейтральне), «загниваючому серці імперії» – «rotting heart of the empire» (негативне). Одне поняття мовлення, яке зображене різними лексичними засобами, забезпечує зв'язність, додаючи емоційності, а також формуючи описами образну зв'язність.

<i>Прошу дуже. Дві жінки, дві квітки з глибинних провінцій Великороса. Дві поетеси, чи то пак поетки, ні, перепрошую, два поети, бо зараз у їхньому середовищі престижно повторювати слідом за Цвєтаєвою-Ахматовою (Горенко?), що слово "поет" не має жіночого роду, у зв'язку з чим я, старий збоченець, уявляю собі всю цю бабноту з добрячими пенісами й – головне – тестикулами у відповідному місці. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>Two women, two flowers from the far provinces of Russia. Two poetesses, or rather women poets, no, I beg your pardon, two poets, for now in their circles it is fashionable to repeat after Tsvetaeva-Akhmatova (Horenko?)⁴ that the word "poet" has no feminine form; thus I, old pervert that I am, imagine all these womenfolk with sizeable penises and, most importantly, testicles down there. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
--	--

«Жінки», «квітки», «поетеси», «поетки», «поети», «бабноту» – ці всі іменники автор використовує на позначення тих же двох жінок – своїх сусідок, проте кожне з них має своє емоційне забарвлення, як нейтральне (жінки), так і позитивне (квітки) чи негативне (бабноту). Кожного разу, називаючи їх іншим словом, автор забезпечує конотативну семантичну зв'язність речення. В англійській мові немає достатньо фемінітивів на позначення «поетів» («поетеси»/«поетки»); перекладач так і вказує «poetesses»/«women poets», наголошуючи на жіночому роді. Натомість, «womenfolk» є радше архаїчним терміном, аніж зневажливе українське «бабнота»; у цьому випадку перекладач зберігає конотативність, проте прибирає зневажливість у реченні.

Стилізацію забезпечує і наступна конотативна зв'язність.

<i>За якісь два місяці – перше побачення. Не з дівчиною, певна річ. З двома. У цивільному. Банальний виклик до військкомату (це слово мусите знати, Ваша Мужність), і годинна розмова в зачиненому зсередини класі цивільної оборони. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>Some two months later-the first date. Not with a girl, naturally. But with two guys in civilian clothes. A banal summons to the district military office (this institution must be familiar to You, Your Manliness), and an hour-long conversation inside a civic defense classroom locked from the inside. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
--	---

«Побачення» – «виклик до військкомату» – «розмова» / «date» – «summons to the district military office» – «conversation» – передбачає позитивне – негативне – нейтральне емоційне забарвлення до поняття «зустріч». Саме опис зустрічі зв’язує декілька речень між собою.

Відтворення засобів семантичного виду зв’язності простежимо на прикладі роману «Ворошиловград» (Жадан, пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad). Ключовим образом і денотатом у цьому фрагменті є «заправка» (бензозаправка/автозаправка), який згадується в оригіналі 41 раз та перекладається як «gas station», що згадується в перекладі 39 разів.

Рис. 2.1. Аналіз тактик перекладу семантичного виду зв’язності на прикладі роману «Ворошиловград» (Жадан, пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)

Дані Рис. 2.1 показують, що засоби денотативної зв'язності, які реалізуються за допомогою повтору денотату, тяжіють до збереження в перекладі (81%). Зафіксовано 2 випадки додавання засобу семантичного виду зв'язності, 1 – опущення і 5 випадків заміни (1 – «станція» в оригіналі, «gas station» в перекладі; 4 – «заправка» в оригіналі, «station» в перекладі).

Конотативне значення – це ускладнення додатковою інформацією про позитивну/негативну оцінку предмета/явища/дії, ступінь інтенсивності вияву дії чи ознаки, або обмеження сфери вживання лексичної одиниці. Конотація буває інгерентною, тобто виявлятися у всіх вживаннях слова, чи адгерентною, тобто такою, яка виявляється тільки у певній дистрибуції. Українська мова, в порівнянні з англійською, має значно багатший потенціал утворення слів із конотаціями – значення твірних основ збагачуються експресивно-оцінними або кількісними конотаціями [73]. У кожному конкретному фрагменті перекладач вибирає тактику відтворення. Якщо емоційне забарвлення конотативної зв'язності іноземному читачу буде не зрозумілим, недоцільно буде відтворювати відповідник за рахунок транслітерації. Перекладач адаптує текст під нову цільову аудиторію.

2.3.3. Засоби ономасіологічного виду когезії

Основне призначення ономасіологічної зв'язності – це словотвір похідних слів. Наприклад, у фрагменті простежено походження дієслова «тостую» від іменника «тост» у попередній фразі:

<i>Товариство, в мене народився тост, – підвівся Немирич з наливою чаркою в руці. – Наливайте собі, бо я тостую.</i> (Андрухович, Рекреації)	<i>"Colleagues, I have a toast I want to make." Nemyrych rose, a full glass in his hand. "Fill your glasses, for I'm about to speak." (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>
---	--

Англійська мова відрізняється способом творення слів; з іменника «toast» вона не створить похідного, може тільки використати це ж слово у якості дієслова. Проте задля уникнення тавтології, перекладач замінює дію на звичне «speak», тим самим пропускаючи ономасіологічну зв'язність.

Ономасіологічна зв'язність виконує не тільки власне словотвірну функцію, а й створює стилістичні ефекти. Наприклад, звернення *Хомський-гомський / Khomo-homo* (Андрухович, Рекреації) є іронічним, а також сексистським зверненням, показуючи зневагу до персонажа й насмішку над ним. Використовуючи співзвучне (римоване) з ним слово із тим же суфіксальним завершенням, автор водночас формує інтонацію прочитання цього звернення.

Ономасіологічна зв'язність створює ефект гри, який притаманний постмодерністським текстам. Наприклад, у фрагменті обігрується прізвище персонажа. Звернення в різних репліках діалогу «пане Штундеро» – «Немирич» – «пане Немирич» – «Ненемирич» – «Немирич» показує гру слів, використовуючи словотвір як основний елемент. «Ненемирич» – показує насмішку із ввічливої приставки «пане», додаючи до прізвища ще одне «не» (як другий склад слова «пане»).

– Я є лікар-психіатр, пане Штундеро.	"I'm a psychiatrist, Mr. Shtundera."
– Я – Немирич .	"I'm Nemyrych ."
– О, перепрошую, пане Немирич .	"Oh, I do apologize, Mr. Nemyrych ."
– Я не Ненемирич , а Немирич .	"My name's not Misternemyrych, but Nemyrych ."
– Ще раз перепрошую. (Андрухович, Рекреації)	"I apologize once again." (Пер. Pavlyshyn, Recreations)

Перекладач зберігає ідею обігрування прізвища, проте трансформує засоби – замість звичного українського звернення «пане» він використовує приставку «Mr.». Важливим є також, що перекладач подає коротку версію написання приставки. Проте насмішка із ввічливого звернення зберігається, додаючи до прізвища повну версію написання ввічливої форми «Misternemyrych». Отже, у фрагменті показано збереження ідеї для забезпечення зв'язності, проте із трансформацією засобів її вираження.

Інший приклад використання ономасіологічної зв'язності також показує гру слів в оригіналі, проте пропускається у перекладі:

<i>Безперечно, що тепер усі вони страждають і караються, але не каються, а навпаки – жадають пива і видовищ. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>Undoubtedly, they are now suffering in torment, but do not repent; on the contrary, they desire beer and circuses. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
---	---

В оригіналі речення чотири дієслова формують дві словесні пари: страждають / жадають і караються / не каються. Змінюючи тільки декілька літер в слові, автор показує повну протилежність поняття. Вони все ще співзвучні, проте значення їх антонімічне. У перекладі ця зв'язність пропускається, передаючи тільки зміст повідомлення, але не гру слів.

Зазначений нижче фрагмент показує використання ономасіологічної зв'язності для стилізації:

<i>Вибігання й повертання, переплутування місць і доїдання шніцелів з чужих тарелів. (Андрухович, Рекреації)</i>	<i>People running out and coming back, sitting in the wrong places, and finishing off other people's schnitzels. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>
--	--

За допомогою збірного суфікса -ання- формуються чотири дії, зображені в реченні («вибігання», «повертання», «переплутування», «доїдання»), які сумарно показують хаотичність ситуації. Граматика англійської мови має схожий суфіксальний спосіб творення, що зумовлює збереження зв'язності через форму Present Participle, яка також об'єднує дії закінченням -ing.

Засоби зв'язності можуть також додаватися в перекладі. Наприклад, у наведеному далі фрагменті показано трансформацію – додавання:

<i>Ось які вони, твої братове по духу, себто по спирту. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>This is what they are like, your brethren in spirit, that is, in spirits. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
--	---

В англійській мові обігрується слово «spirit» на позначення водночас і «духу» і «спирту».

Ономасіологічна зв'язність може слугувати водночас як для позитивної стилізації, так і негативної як у фрагменті нижче:

Наші славні пращури інтенсивно зривали із себе й своїх нащадків чорнії брови, карії очі, ніженьки білії, вустонька медовії й тому подібне націоналістичне причандалля. Останні сімдесят років зробили цей процес необоротним. Переконаватися в цьому недовго: достатньо пройтися вночі Київським вокзалом і подивитися на цих сплячих товстих людей у поганому одязі: херсонських, житомирських, вінницьких, кіровоградських, зачепилівських, зателепанських, замудонських, леніноб(...)ських, дзержинох(...)ських, та – щотам! – і львівських теж... (Андрухович, Московіада)	Our glorious ancestors intensively tore off themselves the black eyebrows, brown eyes, lily-white feet, honey-sweet lips and other nationalist paraphernalia.⁷ The last seventy years made this process irreversible. It does not take long to become convinced in this: it is enough to pass through Moscow's Kiev train station at night and look at these sleeping obese and poorly dressed people: from Kherson and Zhytomyr, Vinnytsia and Kirovohrad, some Hookvillesk or Boontownsk, Transballburg, Leninslutsk, Dzerzhinopricksk and-alas!-from L'viv as well ... (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
--	---

«Чорнії брови, карії очі, ніженьки білії, вустонька медовії» – повтор старої архаїчної повної форми прикметників показує позитивну стилізацію, як збереження культури та звичаїв народу. Англійська мова не має таких форм, тому пропускає їх, використовуючи словникову форму. Наступним є перелік «херсонських, житомирських, вінницьких, кіровоградських» – що є самі по собі нейтральними, створеними за одним макетом – суфіксом -ськ-/цьк-, проте за їх формулою створюються і наступні прикметники, які вже є негативно забарвленими на позначення вже не українських міст, а російських – «зачепилівських, зателепанських, замудонських, леніноб(...)ських, дзержинох(...)ських». Використовуючи замість назви міста (плюс суфікса -ськ-) образливі слова, або навіть трьох крапок в дужках «(...)» як цензурної версії слова – автор насміхається і створює негативну стилізацію, забезпечуючи ономасіологічну зв'язність. Перекладач зберігає цю негативну зв'язність, навіть

додаючи перед переліком негативних зображень вставку «some», як відділяючий елемент між нейтральним і негативним забарвленням.

У процесі перекладу ономасіологічна зв'язність часто підлягає трансформаціям, а морфологічно марковані слова замінюються на лексичні перифрази, що передають зміст, але не завжди відтворюють мовну гру оригіналу [62]. Відтворення засобів ономасіологічного виду зв'язності простежимо на прикладі написання слів через дефіс у тексті «Рекреації» (Андрухович, пер. Pavlyshyn, Recreations).

В оригіналі зафіксовано 116 випадків написання слів через дефіс, у тому числі:

- повтори (ось-ось, що-що);
- основоскладання/словоскладання (синьо-жовтих, дві-три);
- граматичне написання прислівників, займенників (все-таки, по-гуцульськи, по-перше, що-небудь);
- подовження паузи (е-е, а-а);
- діалектні закінчення (мало-м, ще-м, виділа-м);
- написання імен (Богдан-Ігор).

У перекладі зафіксовано 147 випадків написання слів через дефіс, у тому числі:

- написання через подвійний дефіс (blue-and-yellow, thirty-year-old);
- словоскладання, слово композит (economy-class, home-made);
- граматичне написання числівників (sixty-three, wenty-seven);
- написання імен (Bohdan-Ihor).

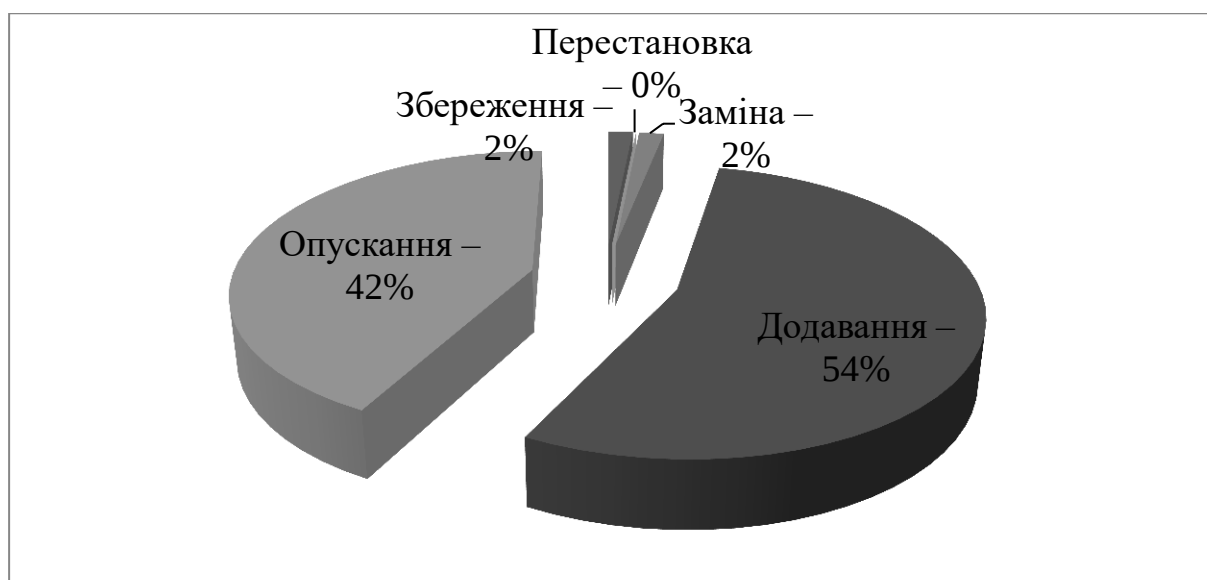

Рис. 2.2. Аналіз тактик перекладу ономасіологічного виду зв'язності

Дані Рис. 2.2 щодо відтворення засобів ономасіологічного виду зв'язності (збереження – 4, заміна – 4, додавання – 139, опущення – 108) показують, що перекладач послуговується правилами цільової мови; ономасіологічна зв'язність заново будується у перекладному тексті, а не відтворюється.

2.3.4. Засоби смислового виду когезії

Смислова зв'язність об'єднує логічні, образні й асоціативно-метафоричні засоби. *Логічна зв'язність* передбачає забезпечення причинно-наслідкового зв'язку, який може простежуватися як в межах речення, так і в межах абзацу чи тексту загалом. Забезпечення логічної зв'язності в межах одного речення можна простежити у фрагменті:

– Її син, – відгукується Паша у відповідь, – хай сама забирає. (Жадан, Інтернат)	“He’s her son. She oughta pick him up,” Pasha retorts. (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
--	--

Причина – це її син, наслідок – вона *сама* має його забрати. В оригіналі причина і наслідок розірвані словами автора, а перекладач трансформує фразу (тактика перестановки), щоб і причина, і наслідок були поруч, а слова автора наприкінці, як узагальнення про те, хто мовець фрази.

<i>І в цьому, мої дами й панове, полягає завдання завдань, неодмінна передумова для виживання людства, і на цьому хай зосередить свій пафос уся цивілізація великих народів сучасності – без краплі пролитої крові, без тіні насильства, із застосуванням гуманних парламентських важелів, зрівняти Москву, за винятком, можливо, декількох церков та монастирів, із землею, а на її місці створити зелений заповідник для кисню, світла та рекреацій. Тільки в такому випадку може йти мова про якесь майбутнє всіх Нас на цій планеті, майне дамен унд геррен! (Андрухович, Московіада)</i>	<i>And herein, ladies and gentlemen, lies the task of tasks, the key prerequisite for the survival of humanity, and let the civilizations of modernity's great nations concentrate their efforts on this: without shedding a single drop of blood, without even a shadow of violence, by means of humane parliamentary levers, to level all of Moscow, except perhaps a few old churches and monasteries, and to create in its place a green preserve for oxygen, light, and m recreation. Only in this case one can speak of a future for all of us on this planet, meine Darnen und Herren!</i> (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
--	---

Автор згадує, що в людства є одне ключове завдання і далі логічно пояснює яке саме. Логіка простежується від того, що спершу оповідач вказує загально, що є завдання, і далі його описує. Також логічна складова цього фрагменту базується на історичній складовій розвитку української державності – завдання впливає із логічної боротьби за свободу. Перекладач зберігає логічність, оскільки вона є ключовою в передачі авторського задуму.

Образна смислова зв'язність тексту забезпечується системою образів (як позитивних, так і негативних, а також головних, другорядних чи периферійних) [152]. Вона реалізується у таких мовних засобах, як тропи та фігури [1: 6]. Образна когезія тексту найчастіше відображається у формі розширених метафор, особливістю яких є те, що носієм метафоричного образу виступає група тематично пов'язаних одиниць [89: 237].

<i>Незважаючи на свою владу над Люцилієм, книга довгий час не видавала жодних агресивних намірів і не зловживала нічим. Читаючи її, Люцилій завше відчував, як Слово бубнявіє якимись потаємними значеннями, але неохоче піддається вилущенню цих значень. Слову мовби подобалося перебувати саме в цьому стані багатозначності і таємничості. Можливо, Слово боялося, що коли його до кінця зрозуміють, то відразу ж помре, перетвориться на набір звуків, непридатний уже для щоденного вчитування і медитацій. (Винничук, Танго смерті)</i>	<i>Despite its power over Lucilius, the book did not show any aggressive intentions and did not harm anything for a long time. Reading it, Lucilius always felt like the Word was saturated with certain mysterious meanings, but reluctantly subjected itself to the explanation of these meanings. The Word itself seemingly enjoyed being in this state of polysemy and mystery. Perhaps the Word was afraid that when it would be understood completely, it would immediately die, become a set of sounds, already unfit for daily reading and meditation. (Пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)</i>
--	---

За допомогою розширеної метафори, яка передається в декількох реченнях, автор створює образ «Слова», який набирає характеристик людини. Цей образ простежується і в наступних абзацах, забезпечуючи зв'язність тексту. Персоніфікується не тільки образ «слова», а й «книги». Завдяки розширеним метафорам встановлюється асоціативна зв'язність тексту, забезпечується послідовне розгортання змісту і показуються причинно-наслідкові відношення між реченнями. Розширена метафора може перетворитися на макрообраз, що забезпечує зв'язність тексту [56: 410]. За допомогою макрообразу «Слова», показується сильний вплив книги на персонажа тексту, пов'язуючи почуття героя із наступними його діями. Перекладач зберігає у тексті авторську тропу задля передачі зв'язності тексту. При роботі з текстом оригіналу перекладач звертає увагу не тільки на змістовну характеристику тексту, а й образне наповнення, задля збереження зв'язності й цілісності авторського тексту. Змінивши тропи (розширені метафори) у перекладі може втратитися образне наповнення тексту, а,

отже, переклад буде неповним і не зможе передати авторське бачення картини. Образна когезія ґрунтується на чуттєвих механізмах сприйняття одного об'єкта в термінах іншого і служить для створення образів [81: 502–503]. Розширена метафора надає характеристики об'єкту, тому, задля адекватної передачі авторської картини світу, перекладач зберігає цю зв'язність тексту.

<i>І тут з'явився дивний звук. Він наростав, розпадаючись на деренчливі ноти й розвалюючи собою тишу, мов криголам річкові льоди. (Жадан, Ворошиловград)</i>	<i>When she stopped shouting, we noticed an odd sound. It grew increasingly distinct, breaking down into individual clanging notes as it slid through the air, cutting through the silence like an icebreaker through a frozen river. (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)</i>
---	--

У невеликому фрагменті прописано образ «звуку», який розкривається за допомогою троп. Метафора, яка описує і персоніфікує звук «grew increasingly distinct», «broke down into notes», «cut through the silence», також порівняння «like an icebreaker through a frozen river» – перекладаються дослівно. Перекладач добавляє ще одну характеристику «as it slid through the air» – розширюючи цей образ. У перекладі додається водночас і особа – реципієнт, той, хто чув цей звук, і обставини, за яких цей звук чули. Із смислового наповнення нічого не прибрано, проте перекладач увиразнив образ звуку, внісши додаткові характеристики.

<i>Сидячи в ікарусі, посеред сонних друзів, посеред мертвої тиші, я відчував присутність цього газу десь на рівні води, у ґрунтах навколо, уявляв, як він заповнює там собою всі порожнини й прогалини, як він рухається підземними річищами, як виривається назовні опівночі і спалахує, опалюючи піднебесся, як спирт опалює горло. Газ не дає розростатись пустотам, він</i>	<i>Yes, sitting in that Ikarus among my drowsy friends, in that deadly silence, I could sense the gas, somewhere down there with the groundwater – I pictured it filling up all the cracks and crevices, moving along underground channels, bursting to the surface at midnight and igniting, burning the sky like grain alcohol burns your throat. The gas was the only thing anchoring this place in the vast</i>
--	--

<i>допомагає зберегти крихку рівновагу, що існує навколо нас, так думав я в тій спеці, він, мовби джерельна вода, шукає виходу назовні, пробиваючись крізь ґрунт через старі криниці та лисячі нори.</i> (Жадан, Ворошиловград)	<i>emptiness all around us, maintaining the delicate balance between something and nothing. That's what came to my mind. The gas, like spring water, was looking for a way out, forcing its way up through wells and out of old foxholes.</i> (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)
--	---

У фрагменті подано більш розлогий опис образу «газу». В ньому можна простежити, як перекладач змінює засоби образної когезії, ускладнює тропами образ. Наприклад, в оригіналі – «Газ не дає розростатись пустотам», у перекладі – «The gas was the only thing anchoring this place in the vast emptiness all around us». Підкреслюється його значущість «the only thing», і вводиться особа – «all around us», порожнеча ускладнюється епітетом «vast». Додатково, замість крихкої рівноваги «що існує навколо нас», перекладач ускладнює образ метафорою «balance between something and nothing».

Завдяки розширеним метафорам встановлюється асоціативна зв'язність тексту, забезпечується послідовне розгортання змісту та показуються причинно-наслідкові відношення між реченнями. Центральним образом роману Ю. Андруховича «Рекреації» є місто Чортопіль. Окрім того, що зображення локації є засобом референційної зв'язності (як співвіднесення тексту із реальністю, а також місце події тексту), місто є одним із образів, які простежуються впродовж всього тексту, пов'язуючи композиційні елементи між собою. Збереження наскрізного образу забезпечують не тільки власне називанням його впродовж всього тексту, а й за рахунок його опису. Наприклад, у фрагменті Чортопіль порівнюється із «духовною Меккою», а автор дає описи локацій міста.

<i>Наша духовна Мекка, і не побувати в ньому не можна, якщо ти справді любиш свій рідний край.</i> (Андрухович, Рекреації)	<i>Chortopil is our spiritual Mecca, it is impossible not to go there if one truly loves one's native land.</i> (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
--	---

<i>Ближче до Чортополя гори знову нижчають, робляться лагіднішими, за вікнами пропливають старенькі пансіонати з сецесійними башточками і гіпсовими піонерами. (Андрухович, Рекреації)</i>	<i>Closer to Chortopil the mountains become lower again and gentler, old guest houses with art nouveau turrets and plaster garden statuettes of the Pioneers¹¹ sail past the windows. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>
---	---

Хоч образна зв'язність покликана зберігати смислову цілісність образу та персонажу, це зображення не обов'язково має бути однозначним. Постмодерністським текстам притаманна відсутність однозначності в тлумаченні подій та образів. Читач може сам сформулювати своє ставлення до зображуваного, послуговуючись наявною в тексті інформацією. Роль перекладача – забезпечити цю відкритість, передаючи неоднозначність тлумачення, наприклад:

<i>Мартофляк Ростислав, розквітаючий геній, нудний інтелектуал, балакун, дарунок небес, рідкісний діамант, надія згасаючого шляхетного роду, позбавлений спадщини граф, алкогольний маньяк, пристосуванець, офіційний поет, бич Божий, знаряддя диявола. (Андрухович, Рекреації)</i>	<i>Rostyslav Martofliak, blossoming genius, boring intellectual, ear bender, heavenly gift, rare diamond, hope of an expiring aristocratic line, a lord deprived of his inheritance, alcoholic maniac, conformist, official poet, scourge of God, tool of the Devil. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>
--	--

Автор за рахунок описів і тропів (епітетів, метафор, перифраз, антитез, градації) дає двозначний опис одного персонажа, щоб читач зміг зрозуміти складність зображуваної особи. Кожен із стилістичних засобів, який його описує, є зв'язуючим елементом між героєм і його наступними діями. Він водночас «розквітаючий геній» і «алкогольний маньяк», «дарунок небес» і «знаряддя диявола». Саме через протилежні характеристики опису, наступні його дії не будуть трактуватися однозначно і читач буде ставити все під сумнів.

Образність може теж трансформуватися. Прикладом слугує фрагмент:

<i>Все їхнє селище й будувалося довкола станції: вона давала роботу, вона ж давала й надію, подібна на чорне від паровозного диму серце, що прокачує кров довколишніх балок і лісосмуг. (Жадан, Інтернат)</i>	<i>Their densely populated settlement, which was mostly home to railroad workers, was built around that station, so they'd often refer to their whole town as "the Station" – it gave them work, it gave them hope, like a heart blackened by locomotive smoke, pumping the blood of the local gullies and windbreaks. (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)</i>
--	---

Оригінал прописує значущість станції за допомогою метафор і персоніфікації. Перекладач ускладнює образ, прирівнюючи, що все місто називалося станцією, тим самим робить із станції власну назву. За допомогою додаткових характеристик і пунктуаційного оформлення, перекладач розширює образ, який зв'язує абзац.

Образна когезія формується за рахунок описів і тропів, проте вона також може підсилюватися повторами, як у поданому фрагменті.

<i>Ці вогні над нами, ці літаючі спалахи, це обжигання вогнем, ці барокові стіни будинків, обвішані гірляндами й зеленим віттям майовим, ці різьблені в нішах і брамах фігури, обсипані конфетті й серпантинами, вимазані лайном і спермою, ці помаранчеві намети з тисячею принад і тисячею правил, ці вежі над садами, ці мури, ця ратуша з найвищим у світі шпилем, ці гори над містом, ці зорі на небі. (Андрухович, Рекреації)</i>	<i>These fires above, these soaring sparks, this devouring of flames, these baroque walls of buildings hung with garlands and green May branches, these statuettes carved into niches and gateways, strewn with confetti and streamers and smeared with excrement and sperm, these orange tents with a thousand attractions and a thousand rules, these towers above the gardens, these stone walls, this town hall with the highest spire in the world, these mountains above the town, these stars in the heavens. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>
---	--

Регулярно повторюючи вказівник «ці» / «це» на початку речення (анафори), автор підсилює зображення образу міста.

Асоціативно-метафорична зв'язність формується за рахунок троп (епітетів, метафор, порівнянь тощо), наприклад:

<i>Жодної живої душі, жодного голосу. Навіть локомотивів не чути.</i> (Жадан, Інтернат)	<i>Not a living soul, not a single voice. No locomotive noise.</i> (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
<i>Дві пари очей, чорні й сірі, світили до нього з півмороку вичікувальним блиском.</i> (Забужко, Музей покинутих секретів)	<i>Two pairs of eyes, black and gray, gleamed at him expectantly from the dusk.</i> (Пер. Shevchuk-Murray, The Museum of Abandoned Secrets)

За рахунок троп забезпечується асоціативна зв'язність, додаючи уточнення, підсилення чи порівняння до предметів чи дій.

Перекладач може зберігати авторські засоби передачі смислової когезії, чи змінювати їх. У фрагментах бачимо, що перекладачі зазвичай використовують тактику збереження засобів когезії, проте можуть їх і видозмінювати. Трансформувати смислову зв'язність також можна чотирма тактиками: перестановкою, заміною, додаванням і опущенням.

– Перестановка:

<i>Через старі криниці та лисячі нори.</i> (Жадан, Ворошиловград)	<i>Up through wells and out of old foxholes.</i> (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)
--	--

В оригіналі може виникнути дискусія щодо узгодження епітету «старий». Чи він відноситься тільки до криниць, чи одночасно і криниць, і нір. Проте в перекладі змінено, що були криниці і «старі» лисячі нори.

– Заміна:

<i>І тут з'явився дивний звук.</i> (Жадан, Ворошиловград)	<i>We noticed an odd sound.</i> (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)
--	---

В оригіналі – звук був основним суб'єктом речення. Саме звук з'явився. Сам по собі, не залежачи від особи. У перекладі ж звук замінюється на об'єкт. Основним у реченні стає особа («ми»), яка почула цей звук.

– Додавання – зазначений раніше фрагмент:

<i>Газ не дає розростатись пустотам.</i> (Жадан, Ворошиловград)	<i>The gas was the only thing anchoring this place in the vast emptiness all around us.</i> (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)
--	--

– Опущення:

<i>Так думав я в тій sneці.</i> (Жадан, Ворошиловград)	<i>That's what came to my mind.</i> (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)
--	--

Перекладач пропускає характеристику температури, вважаючи інформацію неважливою для контексту опису газу. Акцентуючи тільки на факті, що цей опис «прийшов» персонажу, незалежно він наявних обставин. Звичайну дію «думки» перекладач замінює метафорою «came to my mind».

Смислова логічна зв'язність може забезпечуватися перелічуванням «по-перше», «по-друге», створюючи цим стилістичні ефекти, як в наступному прикладі.

<i>– По-друге, він може захлинутися, а по-перше, де ти бачиш бочку з голими дівчатами?</i> (Андрухович, Рекреації)	<i>Second of all, he might choke, and first of all, where do you see a barrel full of naked girls?</i> (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
--	--

Тут зафіксована інверсія – перелічування аргументів у зворотному порядку задля створення ефекту гри, що притаманне постмодерністським текстам. Водночас, це перелічування і зв'язує елементи речення між собою. Перекладач зберігає цю зв'язність у такому ж вигляді.

Тактики перекладу засобів смислового виду зв'язності простежимо на прикладі перераховування аргументів (по-перше) у текстах «Рекреації», «Ворошиловград» і «Музей покинутих секретів».

Таблиця 2.2

Тактики перекладу перераховування аргумента «по-перше» як засобу смислового виду зв'язності

Роман	Текст оригіналу	Текст перекладу	Тактика перекладу
Рекреації (Андрухович, пер. Pavlyshyn, Recreations)	2 фрагменти «По-перше»	2 фрагменти «First» / «First of all»	2 фрагменти використовують тактику збереження
Ворошиловград (Жадан, пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	4 фрагменти «По-перше»	3 фрагменти «Firstly» / «First» / «First of all»	3 фрагменти використовують тактику збереження, 1 – тактику опущення
Музей покинутих секретів (Забужко, пер. Shevchuk- Murray, The Museum of Abandoned Secrets)	2 фрагменти «По-перше»	4 фрагменти «That's one», «First of all»	2 фрагменти використовують тактику збереження, 2 – тактику додавання

Як показують дані Таблиці 2.2, перекладачі зберігають структуру текстів, проте можуть пропускати/додавати засоби зв'язності, як, наприклад, перераховування аргументів. Текст оригіналу й перекладу є логічно побудованими, проте вибір засобів смислової логічної зв'язності у перекладі залежить від вибору перекладача. Так, перекладач «Рекреацій» Марко Павлишин зберігає засоби смислового виду зв'язності; Райлі Костіган-Г'юмс та Ісаак Стекхаус Вілер (перекладачі тексту «Волошилоград») зберігають три засоби й пропускають один; а Ніна Шевчук-Мюррей у перекладі тексту «Музей покинутих

секретів» зберігає два засоби смислового виду зв'язності та додає два нові. Аналіз тактик відтворення показує свободу перекладача у виборі засобів зв'язності; важливим є передача авторського задуму із можливою трансформацією засобів його вираження.

При роботі з текстом оригіналу перекладач звертає увагу не тільки на змістову характеристику тексту, а й образне наповнення, задля збереження зв'язності й цілісності авторського тексту. Змінивши тропи (розширені метафори) у перекладі образне наповнення тексту може як втратитися, так і розширитися. Відповідно, змінитися може і передача авторської картини світу і його бачення.

2.3.5. Засоби структурно-композиційного виду когезії

Збереження структурно-композиційної зв'язності в межах декількох абзаців зафіксоване в такому фрагменті.

– Він заробляє на цьому гроші, а ми ідемо, як дешеві хлопчики, купуємось на це, – обурився Гриць. – Він на всьому заробляє гроші... – Він талановитий хлопець, але велике гівно... – Він повівся так, як завжди... – Він ставить над нами свої досліди... – Він ніколи мені не подобався... – Він досить примітивний, але йому багато дано від природи... – Він погано скінчить... – Його повісять за "ядение человеческого мяса".... (Андрухович, Рекреації)	<i>"He's making money on this festival, and we, cheap little boys that we are, allow ourselves to be bought and show up," said Hryts angrily.</i> <i>"He makes money on everything."</i> <i>"He's a talented guy, but a real shit."</i> <i>"He always behaves this way."</i> <i>"He's using us for his experiments."</i> <i>"I never liked him."</i> <i>"He's rather uncouth, but he has a lot of natural gifts."</i> <i>"He'll come to a bad end."</i> <i>"He'll be hanged for devouring human flesh." (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>
---	--

За рахунок повторів початкового «він» і неповних речень формується структура зображення одного образу. Кожне речення є окремим абзацом і реплікою опису одного персонажа. Використовуючи розділовий знак «три крапки» автор також забезпечує надтекстову зв'язність, оскільки читач розуміє, що можливе потенційне продовження цієї фрази/опису, яке він може скласти сам. Перекладач пропускає надтекстову зв'язність, даючи тільки структурну когезію за рахунок повторів початку речення.

Структурно-композиційна зв'язність може забезпечуватися не тільки в межах речення, а і як повтор складових тексту в межах розділу. Наприклад,

<i>Черга посувається вкрай поволі, щиро кажучи, не посувається зовсім. По-перше, бракує вільного посуду. Тому використані тарілки вже навіть не миють. По-друге, на кухні працює тільки один котел. По-третє, в роздатчиці поганий настрій, можливо, менструація. По-четверте, в гробу вона всіх бачила, включно з цими б(...)ми-кухарками. По-п'яте, в країні велика нестача харчів, у зв'язку з чим демократія в небезпеці і вся надія на допомогу розвинутих країн Заходу. З хвилини на хвилину чекають прибуття цієї допомоги, а поки що доварюють останній бульйон з останніх костей, аби хоч якось підтримати серед цього промоклого люду божисту іскорку – священний дар життя. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>The line moves extremely slowly; frankly speaking, it doesn't move at all. First of all, there aren't enough dishes. So they have stopped washing the dirty ones as well. Second, only one boiler is working in the kitchen. Third, the server is in a bad mood, perhaps she's having her period. Fourth, as far as she is concerned, they may all go to hell, including these fucking whores, the cooks. Fifth, there is a shortage of food in the country, as a result of which democracy is in danger and all hopes are placed on the aid from the developed Western nations. They are waiting for this aid to arrive any minute now, and in the meantime they make the last broth from the last bones in order to support somehow the divine spark, the sacred gift of life in these drenched people. (Пеп. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
--	--

<i>Черга рухається повільно. Роздатчиця свариться з кухарками. Б'ються тарілки, таких і без того в країні не вистачає. Розхлюпується бульйон. Касирка біжить довідатися, в чому справа. А справа в тому, що імперія подихає. І гуманітарну допомогу розвинутих країн Заходу розікрали давно, ще на митниці. Так що каравану з м'ясом і хлібом сьогодні не буде, і з цим треба змиритися. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>The line moves slowly. The server has a fight with the cooks. Plates are smashing, the plates which are in shortage. Broth is spilled. The cashier runs to find out what's going on. And what's going on is that the empire is croaking. And the humanitarian aid from the developed Western nations has been stolen long ago, at the customs. So the caravan with meat and bread won't arrive today; we have to accept this humbly. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
<i>Черга рухається повільно, але рухається, бо конфлікт на кухні тимчасово погашений. Гарячу точку поки що ліквідовано. Мирні переговори продовжуються до завтра. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>The line moves slowly, but it does move, as the kitchen conflict is temporarily extinguished. The hotspot is liquidated for the time being. The peace talks will continue until tomorrow. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>

Фрагменти показують забезпечення водночас логічної зв'язності через перераховування аргументів (по-перше, ... по-п'яте), проте в наступних абзацах зберігається пояснення тих же аргументів у тому ж порядку. Структурно-композиційна зв'язність забезпечується через повтор речення «черга посувається вкрай поволі (черга рухається повільно)» в декількох абзацах. – «the line moves extremely slowly (the line moves slowly)», що зв'язує декілька абзаців із описом черги в один інформаційний текст. Перекладач зберігає цю зв'язність, оскільки вона важлива для перебігу подій.

Композиційна зв'язність може забезпечуватися як окрема історія серед загальної оповіді, з ключовими композиційними елементами. Прикладом слугує історія у тексті Ю. Андруховича «Московіада» про опівнічного гостя, який

пробирався через вікно головного персонажа в магазин, бо загальні двері були закриті.

Експозиція:

– <i>От і ти, Отто фон Ф., у безсонні своєму вирішив, що настала й твоя черга, і цей стукіт о третій ночі означає, що зараз матимеш гостю.</i> (Андрухович, Московіада)	<i>And so you too, Otto von F., decided in the midst of your insomnia that now your turn had come, and this knocking at three in the morning meant that you were about to entertain a lady guest.</i> (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
---	--

Зав'язка:

– <i>Дай мені сказати. Я з кімнати твоєї вийду в таксопарк.</i> (Андрухович, Московіада)	<i>"Let me finish. From your room I'll go to the taxi garage."</i> (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
--	---

Розвиток дій:

– <i>Ти що, не врубався, командір? Через твоє ж вікно! Я довго не буду – птурсом туди й назад... Дрбина застугоніла металево під його ногами. Досить зграбно як на п'яного він сховався нею вниз.</i> (Андрухович, Московіада)	<i>"You still don't get it, boss? Through your window! I won't be long-there and back again, like an anti-tank missile ... "The ladder uttered a metallic moan under his feet. He was rather agile for a drunk climbing down.</i> (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
--	--

Кульмінація:

<i>Зараз перед ним була просто стіна і слизький, дрантивний бляшаний карниз під ногами. Ти встиг подати йому руку, але не встиг піймати його вислизаючі пальці.</i> (Андрухович, Московіада)	<i>Now there was just the wall in front of him and the slippery tin-plated windowsill beneath his feet. You managed to stretch your hand out to him, but were unable to hold on to his fingers that were slipping out.</i> (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
--	---

Спад напруги:

<i>Потім ти мив усілякі співбесіди зі слідчими псами, з'ясовування обставин, винюхування, чмихання, підіймання лапи, метляння хвостом, спробу громадського осуду. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>Then you had all kinds of interviews with various sleuths and bloodhounds who tried to clarify the circumstances, smelled for things, sneezed, lifted their paws, made attempts at civic censure. But that doesn't matter. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
--	--

Розв'язка:

<i>Врешті усі відчепилися від тебе. Ти довів своє право на провину. Слідчі пси гарчали з недосяжної відстані й безсило клацали штучними щелепами. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>At last everyone let you be. You proved your right to be guilty. The bloodhounds barked from a safe distance and powerlessly clanged their fake teeth. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
--	--

Епілог:

<i>– Зачиняй вікно. – повторив. Ти зробив усе, як він сказав, і навіть зісунув штори. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>"Close the window," he repeated. You did as he told and even drew the curtains. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
--	---

Семантичний і композиційний зв'язок – це фундамент тексту, що визначає його когерентність, оскільки усі компоненти тексту співвіднесені з глобальним змістом тексту [46]. Прикладом збереження структурно-композиційної зв'язності впродовж всього тексту є роман Ю. Андруховича «Перверзія». Текст є яскравим прикладом постмодернізму щодо колажної побудови структури. Кожен розділ є самостійним і вирізняється своїми жанровими особливостями; так, один розділ побудований у вигляді діалогу, інший – у вигляді питання/відповіді, наступний – у вигляді драми тощо. Структурно-композиційна зв'язність об'єднує всі ці самостійні частини в цілісний текст. Порушивши цю зв'язність, текст уже не буде цілісним. Завдання перекладача – максимально зберегти структурно-композиційну когезію тексту, уникаючи глобальних трансформацій.

До структурно-композиційних засобів когезії зараховуємо також назву тексту й назви розділів. Зв'язності назви й власне тексту присвячене дослідження

А. Йонсен, в якому наголошується, що повне значення назви тексту часто не є очевидним, доки не буде прочитано та зрозуміло весь текст, і назва цільового тексту може бути піддана кільком переглядам, перш ніж перекладач знайде задовільний спосіб її передачі цільовою мовою [135]. Так, усі назви текстів досліджуваного матеріалу є дослівним перекладом, без заміन, проте із граматичними трансформаціями додавання (артиклі, прийменники).

Тактики перекладу засобів структурно-композиційного виду зв'язності простежимо на прикладі відтворення членування тексту на розділи, а також назв розділів. Сумарно, 8 текстів складаються із 119 частин в оригіналі та 125 частину в перекладі. Тактика збереження простежена у п'яти текстах; часткове збереження/перестановка зафіксовано у двох текстах, де змінено кількість частин; трансформація додавання зафіксована в одному тексті. Графічне зображення тактик перекладу структурно-композиційного виду зв'язності простежено в наступному Рис. 2.3.

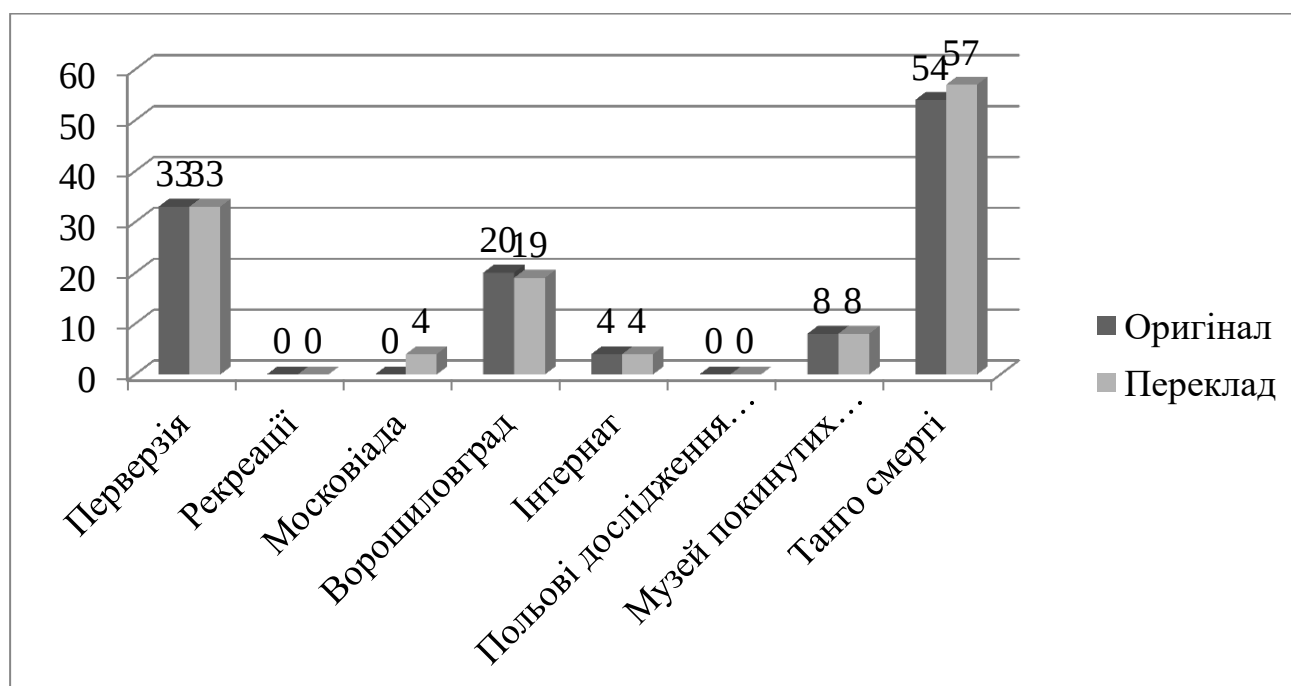

Рис. 2.3. Аналіз тактик перекладу структурно-композиційного виду зв'язності

Докладніше структуру тексту подано в Таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Тактики перекладу структури текстів (поділу на розділи) як засобу
структурно-композиційного виду зв'язності**

Роман	Текст оригіналу	Текст перекладу	Тактика перекладу
Перверзія (Андрухович, пер. Naydan, Perverzion)	Поділ на: – Передслово видавця – 31 розділ – Післяслово видавця	Поділ на: – Publisher's foreword – 31 розділ – Publisher's afterword	Збереження
Рекреації (Андрухович, пер. Pavlyshyn, Recreations)	-//-	-//-	Збереження
Московіада (Андрухович, пер. Chernetsky, The Moscoviad)	-//-	Поділ на 4 розділи (без назв, графічне виділення перший букв)	Трансформація поділу – додавання
Ворошиловград (Жадан, пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	Поділ на 2 частини: – 1 ч: 10 розділів – 2 ч: 10 розділів (додатковий поділ обох частин – виділення зірочками)	Поділ на 2 частини: – 1 ч: 9 розділів – 2 ч: 10 розділів (додатковий поділ обох частин – виділення зірочками)	– Трансформація поділу першої частини (перестановка) – Збереження поділу другої частини
Інтернат (Жадан, пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)	Поділ на вступ і 3 дні	Поділ на вступ і 3 дні	Збереження

Польові дослідження з українського сексу (Забужко, пер. Hryn, Fieldwork in Ukrainian Sex)	-//-	-//-	Збереження
Музей покинутих секретів (Забужко, пер. Shevchuk-Murray, The Museum of Abandoned Secrets)	Поділ на 8 залів	Поділ на 8 Залів (8 Rooms)	Збереження
Танго смерті (Винничук, пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)	Наскрізний паралельний поділ на 26 розділів як літер алфавіту латиницею і 28 розділів як чисел	Наскрізний паралельний поділ на 26 розділів як літер алфавіту латиницею і 31 розділ як чисел	– Збереження поділу на розділи та літери – Трансформація поділу на розділи числа (перестановка)

Аналіз тактик перекладу показує свободу перекладача у формуванні структурно-композиційного виду зв'язності. Зміна структури тексту може порушувати авторський задум, тому вона тяжіє до збереження (переклади текстів «Перверзія», «Рекреації», «Польові дослідження з українського сексу», «Музей покинутих секретів»), проте часом і трансформується перекладачами (переклади текстів «Московіада», «Ворошиловград», «Танго смерті»), змінюючи і членування тексту на розділи, і власне назви розділів.

2.3.6. Засоби референційного виду когезії

Референційна зв'язність задіює фонові й енциклопедичні знання читача, покликаючись на реальність у текстовому світі. Згадуватися можуть реальні локації глобального масштабу, які відомі всім, незалежно від національності/віку читача. Наприклад,

– На який <i>океан</i> ? – На <i>Тихий</i> . (Жадан, Інтернат)	“ <i>What ocean?</i> ” “ <i>The Pacific.</i> ” (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
--	--

Кількість океанів і їх назви вивчають у шкільній програмі; кожен читач (не тільки українець) буде розуміти це покликання.

Згадуватися також можуть і локації власне із мікросвіту (однієї країни чи, навіть, міста).

У <i>Львові</i> ти зрозумів, що в напрямку <i>Чортополя</i> відбувається мало не паломництво. (Андрухович, Рекреації)	<i>In Lviv³ you understood that something little short of a pilgrimage was heading for Chortopil.</i> (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
---	--

В одному реченні показано згадування зразу двох міст – Львів і Чортопіль. Львів є реальним містом, а Чортопіль – локація, вигадана Ю. Андруховичем, як місце розвитку події (хоча, згідно з історичними даними, це місто могло існувати в XII-XIII століттях); проте обидва міста зв'язують текст розвитку подій із реальністю. Завдяки цьому реченню читач може зрозуміти, що події відбуватимуться на заході України, і саме ці міста будуть локаційно зв'язувати наступні події між собою. Окрім того, у перекладі є примітка біля міста Лева, оскільки іноземний читач не розумітиме важливість Львова як культурного, історичного центру розвитку держави: “3. *A major city in western Ukraine and an early and energetic centre of the national revival of the second half of the 1980s.*» (Пер. Pavlyshyn, Recreations). Зв'язність тексту перекладачем додається подальшим тлумаченням, яке для читача оригіналу буде очевидним. Цей фрагмент позначає не тільки референційну зв'язність – місто як локаційна зв'язність тексту – а й надтекстову екстралінгвальну зв'язність, оскільки задіється читач із його фоновими знаннями (через що перекладач і вводить виноску пояснення). Якщо

референційну зв'язність забезпечує просто називання міста, то виноска (яка сама по собі є прагматичною зв'язністю) додає контексту опису ситуації, в якій відбуваються події, додаючи цим засоби екстралінгвальної зв'язності.

Референційна зв'язність покликана пов'язувати світ зображуваний у тексті з реальністю та знаннями читача, наприклад:

<i>Чи вірите ви в Бога? Чи допоможуть нам інопланетяни? Чи допоможе нам Америка? Чи врятує нас Міжнародний валютний фонд? Чи врятує нас золото гетьмана Полуботка? Чи допоможе нам ООН? Чи допоможе нам Брюссель? Чи врятує нас Женева? Чи врятує нас любов? Чи допоможе нам Варшава? Чи полюбить нас Валенса? Чи врятує нас Ізраїль? Чи повірять нам араби? Чи допоможуть нам татари? Чи підуть за нами турки?</i> (Андрухович, Рекреації)	<i>Do you believe in God? Will aliens help us? Will America help us? Will the International Monetary Fund save us? Will Hetman Polubotok's gold save us? Will the UN help us? Will Brussels help us? Will Geneva save us? Will love save us? Will Warsaw help us? Will Wałęsa like us? Will Israel save us? Will the Arabs believe us? Will the Tatars help us? Will the Turks support us?</i> (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
--	---

Фрагмент показує покликання на особистий досвід (любов, релігія), історичні дані (гетьманство), світові організації (ООН, валютний фонд), міста (Брюссель, Женева), національності (татари, турки), і, навіть, міжгалактичні дані (інопланетяни). Ці покликання передбачають широкий спектр знань читача, проте тільки поверхневих, без детального аналізу існування кожного поняття. За рахунок повтору «чи» / «will» підсилюється ефект референційної зв'язності, яка пов'язує текст із реальністю.

Забезпечення референційної зв'язності здійснюється не тільки через згадування власних назв, а й просто часу, локацій чи предметів, з якими читач може провести паралелі, базуючись на власному досвіді. Наприклад,

– На річку? – уточнює Паша. – На океан, – говорить Пітер. (Жадан, Інтернат)	<i>“In a river?” Pasha asks. “Nah, in the ocean.”</i> (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
--	--

Читач розуміє покликання до річки й океану, яка між ними схожість і відмінність.

Також референційною зв'язністю є форми звернення. Трансформацію референційної зв'язності можемо простежити в поданому нижче фрагменті тексту:

<i>Так, старий москалю, життя прекрасне.</i> (Андрухович, Рекреації)	<i>Yes, you old Muscovite, life is grand.</i> (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
---	--

Згідно з тлумаченням Кембриджського словника «Muscovite» просто означає людина з москви. Проте українське «москаль» співвідноситься те тільки з ними; це зневажливий термін на позначення всіх росіян. Оскільки англійська мова не має слова на зневажливе позначення цього народу, переклад замінює його на нейтральний термін, тим самим, він зберігає інформативність і втрачає емоційність повідомлення.

Референційна зв'язність може у перекладі може не тільки нівелюватися або пояснюватися для легшого розуміння іноземним читачем, а й додаватися. Прикладом слугує такий фрагмент, де автор використовує слово «полонені», проте перекладач додає характеристику, замінюючи нейтральне слово на аббревіатуру «POWs» (prisoner of war).

<i>Його побудували німецькі полонені, відразу після війни.</i> (Жадан, Інтернат)	<i>It was built by German POWs shortly after the war.</i> (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
---	--

Порушення референційної зв'язності може викликати непорозуміння в прочитанні, якщо читач не знайомий із відповідними референціями. Наприклад, фрагмент нижче може бути дискусійним, тому перекладач додає характеристику.

<i>Пивбар на Фонвізіна – це погромне, завбільшки з вокзал, але вокзал Київський, а не Савьоловський, такий собі колосальний відстійник перед брамою некла.</i> (Андрухович, Московіада)	<i>The beer hall on Fonvizin Street is a monster the size of a big city train station, but it is more like Moscow's Kiev Station, not the Savyolovo Station: a colossal waiting area in front of the gates of hell.</i> (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
--	---

В оригіналі автор покликається на Київський вокзал (власне київський, без будь-якого співвіднесення до інших міст), проте переклад вказує Moscow's Kiev Station. Пропускаємо написання слова Kiev (а не Kyiv), але звернемо увагу на Moscow's Kiev – московський Київський. Оскільки події тексту відбуваються в Москві, автор насправді робить відсилку не до Києва, а до одного із московських вокзалів. Оскільки це український автор, й існує власне Київський вокзал, перекладач вносить додаткове тлумачення-референцію задля уникнення непорозуміння з боку іноземного читача.

Відтворення засобів референційного виду зв'язності простежимо на прикладі згадки міста «Чортопіль» як основної локації зображення подій у тексті «Рекреації» (Андрухович, пер. Pavlyshyn, Recreations). Чортопіль згадується в оригіналі 70 разів, у перекладі Chortopil – 73 рази. В перекладі тексту зафіксовано 3 випадки додавання референційної зв'язності (як згадку міста), а також 14 випадків заміни вживання. В оригіналі із 70 згадок міста – 14 випадків виконують функцію прикметника (чортопільських, чортопільське) й пишуться з малої літери, натомість в оригіналі завжди пишеться з великої літери (Chortopil), оскільки залишається власною назвою з означальною функцією. Графічно, тактики відтворення референційного виду зв'язності у вигляді згадки міста Чортопіль зображено на Рис. 2.4.

Рис. 2.4. Аналіз тактик перекладу референційного виду зв'язності

2.3.7. Засоби прагматичного виду когезії

Прагматична зв'язність – це взаємодія між читачем, автором і перекладачем, яка орієнтована на відповідність мотивів меті та умовам тексту [87]. Будь-який текст є прагматично спрямованим, оскільки він виконує функцію впливу на комунікантів, окрім власне їх інформування [86].

– <i>Поїдь, забори його, – кричить старий.</i> (Жадан, Інтернат)	<i>“Go pick him up!” Pasha’s dad yells.</i> (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
--	---

Автор надає інструкцію, як читати фразу і з якою інтонацією її мовить персонаж (а саме – кричить). Перекладач додає підсилення (тактика додавання), він не тільки перекладає «yells», а й додає знак пунктуації до фрази «pick him up!», наголошуючи цим на окличності. Слова автора зв'язують репліку із інтонацією, а також дають читачу розуміння емоційності.

Слова автора пов'язують описи, події й узагальнюють ситуацію, але вони також є зв'язуючим елементом і є оцінкою автором цих слів, наприклад:

<i>Ти, Хомський, чи, просто кажучи, Хома, якого ти хріна опинився у цьому поїзді, котрий аж надвечір вибрався з безконечних, здавалося, рівнин і десть так о пів на сьому нарейті заповз у передгір'я?</i> (Андрухович, Рекреації)	<i>You, Khomsky, or Khoma for short, why, for Pete’s sake, are you on this train that left those seemingly interminable plains behind at dusk and, at around half past six, has finally crept into the foothills?</i> (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
--	---

Окрім того, що фрагмент показує особу автора як власне оповідача, цей фрагмент прочитується як звернення до персонажа. Автор не просто зображує події тексту через слова персонажів чи загальні «слова автора», він дає оцінку, і «говорить» із своїм персонажем, використовуючи риторичні питання. Це авторська оцінка ситуації, яка зв'язує не тільки текст, а й пов'язує образи автора та його персонажів. Перекладач зберігає цю зв'язність, не використовуючи жодних трансформацій, забезпечуючи ідентичне прочитання авторської оцінки.

Якщо автор є оповідачем тексту, у нього не обов'язково мають бути відповіді на всі запитання. Деколи він може показувати сумніви та задаватися питаннями. Це також формує екстралінгвальну зв'язність, наприклад:

<i>Схоже, там, у місті, справді відбувається щось страшне, щось здатне зупинити навіть маршрутників і спекулянтів. (Жадан, Інтернат)</i>	<i>Seems like something's happening over there, in the city, something scary enough it's even deterring the taxi drivers and speculators. (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)</i>
--	---

Фрагмент показує непевність оповідача, його припущення і своєрідний діалог з читачем, мотивуючи читача до недвозначного прочитання. Через сумніви в описах читач може самостійно оцінити наступні слова відповідно до власного досвіду.

Наступним виявом прагматичної зв'язності є виноски автора й перекладача (див. Таблиця 2.4.).

Таблиця 2.4

Використання виносок як прагматичної зв'язності в оригіналі й перекладі постмодерністських текстів

Кількість виносок	Рекреації	Московіада	Перверзія	Ворошиловград	Інтернат	Польові дослідження з українського сексу	Музей покинутих секретів	Танго смерті
Оригінал	0	0	80	0	0	0	32	217
Переклад	79	28	169	0	0	0	0	119

Сумарно в оригіналах текстів зафіксовано 329 виносок, проте у перекладах цих текстів кількість виносок збільшується до 395. Перекладачі не просто додають свої коментарі, вони можуть пропускати авторські виноски та давати свої тлумачення. Повністю збережена кількість виносок у текстах «Ворошиловград» (пер. Reilly Costigan-Humes, Isaac S. Wheeler), «Інтернат» (пер. Isaac S. Wheeler,

Reilly Costigan-Humes) і «Польові дослідження з українського сексу» (пер. Halyna Hryn), але тільки тому, що виносок не було ні в оригіналі, ні в перекладі. Тексти «Рекреації» (пер. Marko Pavlyshyn) і «Московіада» (пер. Vitaly Chernetsky) показують тільки додавання перекладацьких виносок, які не зафіксовані в оригіналі. Прагматична зв'язність цих виносок реалізується через трансформацію додавання – перекладач за допомогою взаємодії з читачем передає авторське тлумачення тексту. «Музей покинутих секретів» (пер. Nina Shevchuk-Murray) – є зразком протилежної трансформації засобів – опущення. Виноски в оригіналі цього тексту містять переклад іноземних (англійських, французьких) слів чи фраз, які українському читачу можуть бути незрозумілі, проте перекладач вважає, що іноземному читачу не потрібне тлумачення фраз, тому пропускає всі виноски. «Перверзія» (пер. Michael M. Naydan) і «Танго смерті» (пер. Michael M. Naydan, Olha Tytarenko) показують вияв прагматичної зв'язності і через збереження виносок, і через їх трансформацію.

Перекладач може передавати виноски автора, упускати їх, а може додавати свої виноски для зв'язності тексту, проте не нагромадженням додатковою інформацією. Іноземному читачу часом потрібно більше інформації для розуміння тексту, аніж читачу оригіналу, оскільки в іноземного читача інші культурні цінності, мовні особливості, історичний розвиток культури. Історичні події чи культурні особливості побіжно згадані в оригіналі, будуть легко впізнаваними для свого читача, проте для іноземного читача вони потребуватимуть більш детального пояснення. Задля уникнення нагромадження тексту, але збереження його зв'язності, розуміння і правильного прочитання, перекладач у виносках може давати додаткове тлумачення до слів/подій тощо, якщо вважатиме їх важливими для подальшого розуміння тексту іноземним читачем. Виноски слугуватимуть мостом не тільки між читачем і автором, а й між читачем, автором і перекладачем задля уникнення потенційної плутанини в інформації.

Окремим виявом прагматичної зв'язності є незавершені речення, які також вносяться в розділ надтекстових засобів як паузи. Саме паузи стимулюють читача до роздумів і читання тексту між рядками, проте вони водночас є і діалогом між

автором і читачем. Ці паузи забезпечуються власне текстовими засобами – пунктуацією; їх можна віднести і до прагматичної зв'язності (як діалогічність), і граматичної (забезпечення розділовими знаками), і надтекстової (потенційний підтекст).

Питальність/окличність – є текстовим забарвленням, інструкцією до прочитання, проте інтонаційність, паузація тощо не є власне текстовими засобами, оскільки вони залежать від підтексту – задуму автора й прочитання читачем. Сарказм, тон, впливають з тексту, проте читаються між рядків; вони забезпечують когезію тексту, використовуючи надтекстові засоби.

Реалізація прагматичної зв'язності забезпечуються «інструкціями» до прочитання, які прописує сам автор. Вони відрізняються від надтекстових засобів (інтонації) тим, що на інтонацію впливає бачення читача, а в інструкціях словесно прописано як саме читати текст; їх власне прописує автор.

– Спасибі, Дарино, – просто каже вона. (Забужко, Музей покинутих секретів)	<i>“Thank you, Daryna,” she says simply.</i> (Пер. Shevchuk-Murray, The Museum of Abandoned Secrets)
– Цього не знімати! – зі сміхом гукає вона. (Забужко, Музей покинутих секретів)	<i>“Don’t shoot this!” the brunette cries out, laughing.</i> (Пер. Shevchuk-Murray, The Museum of Abandoned Secrets)
– Дарина? – здивований голос Юрка, колеги з вечірнього ефіру. – Ти чого це в темряві сидиш? (Забужко, Музей покинутих секретів)	<i>“Daryna?” Yurko, a colleague from the evening news, calls out, puzzled. “Why are you sitting in the dark?”</i> (Пер. Shevchuk-Murray, The Museum of Abandoned Secrets)
– Ще що вигадав, – каже вона найбезтурботнішим у світі голосом : заспокоюючи і його, і себе одночасно. (Забужко, Музей покинутих секретів)	<i>“No way,” she says in her best not-a-care-in-the-world voice – to calm them both down.</i> (Пер. Shevchuk-Murray, The Museum of Abandoned Secrets)

«Просто каже», «зі сміхом гукає», «здивований голос», «каже найбезтурботнішим у світі голосом» – показує спокійність розповіді,

безтурботність інтонаційного прочитання, яке приписує автор. В останньому фрагменті додається і ономасіологічна зв'язність, як з'єднання двох і більше слів в єдине (*not-a-care-in-the-world*), показуючи максимальну незворушність мовця. Проте фрази можуть бути й емоційно експресивними:

– <i>Що? – кричить у слухавку Кирило.</i> (Андрухович, Московіада)	"What?" Kyrylo shouts into the receiver. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
– <i>Не буду, – відрубав ти.</i> (Андрухович, Московіада)	"I won't," you cut him off. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)

Інструкції автора як вияв прагматичної зв'язності перекладачі не пропускають, оскільки це елемент тексту, який впливає і на змістову складову, й емоційну, а також власне прагматичну. Наприклад, в тексті оригіналу «Рекреації» – 530 слів автора, як і у тексті перекладу; в тексті «Московіада» – 479 (в обох версіях), а «Перверзія» містить 411 випадків прописування слів автора і в оригіналі, і в перекладі.

Перекладач тяжіє до збереження співвідношення дії/беземоційної інструкції/емоційної інструкції, проте часом і трансформує слова автора, наприклад, трансформації слів автора у фрагменті (див. Таблиця 2.5):

Таблиця 2.5

Тактики перекладу інструкцій автора як засобу прагматичного виду зв'язності

– <i>А що маю робити?! – сіла на постелі Васирина, спросоння невинно закотивши догори очі.</i> – <i>І я тяжко Андрія носила, а твоя мама-небіжка дуже мене жалувала?! Та мені очі вилазили коло того дурного сапання, дитина</i>	<i>"What can I do?" Vasylyna asked, sitting up in bed and sleepily rolling her eyes upward. I had trouble carrying Andriy as well, but did your departed mother take pity on me? My eyes were ready to pop out swinging that stupid hoe about while the child was</i>	1. Замість опису дій, що супроводжували репліку, перекладач додає беземоційну інструкцію «asked» 2. Замість звичного поважного "казали»
--	---	--

<i>вже просилася на світ Божий, а мама казали: "Гай, ще сапаємо два рядочки, та й буде. Все'єдно сапаєш не так, як треба. – А як треба, неню? – питала. А вона: – Не знаю, як, але не так, як треба". Отак було. Що, забув, як наш Андрій у гарбузинні родився? (Андрухович, Рекреації)</i>	<i>ready to come into the Lord's world, and your mother only egged me on: 'Eh, let's do two more rows, and that'll suffice. You're not hoeing it properly, anyway.' 'So what's the proper way, mum?' I asked her. And she answered: 'Don't know, but that's not the right way.' That's what it was like for me. Have you forgotten that our Andriy was born in the pumpkin patch?" (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>	перекладач додає емоційно забарвлену інструкцію «egged me on» 3. Збереження беземойційності «питала» – «asked» 4. Додавання. Замість попуску в оригіналі беземоційна інструкція «answered»
---	--	---

Окрім інструкцій та виносок, прагматичну зв'язність формують також ілюстрації та шрифти, які є складовою структури тексту і впливають на його візуальність. Ілюстрації покликані не тільки апелювати до уяви читача, а й об'єднують інформацію тексту між собою. Ілюстрації та шрифти (або кінеми, згідно з О. В. Станіслав [87]), що формують систему невербальних елементів, мають графічну природу й забезпечують ефективність комунікації. Шрифт і зображення – це неподільна система, що підтримує єдність стилю та логіки між зображенням і текстом.

<i>У наступному коридорі, перед входом до КОНФЕРЕНЦ-ЗАЛУ (так-так, саме конференц-залу!), ти надибав на телефон. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>In the next corridor, by the entrance to the CONFERENCE HALL (yes, conference hall!) you stumbled upon a telephone. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
---	---

<i>А проте, дивлячись на їхню групу на знімці, – мов, обуджений зі сну, вперше споглядав їх усіх зі сторони, – виразно чув неспокій: як наростаючий звук алярму.</i> ЦОК... ЦОК... ЦОК... цок... (Забужко, Музей покинутих секретів)	<i>And still, looking at their group in the photograph – looking at them all from outside for the first time, as though he had been asleep before and just awoke – he clearly felt unease, like the ticking of a bomb.</i> TICK...TICK...TICK...TICK... (Пер. Shevchuk-Murray, The Museum of Abandoned Secrets)
---	--

Переклад прагматичної зв'язності покликаний не тільки передати авторську картину світу й діалогічність між автором і читачем, а й зробити акцент на новій цільовій аудиторії тексту. Оскільки переклад художнього постмодерністського тексту не відбувається синхронно і негайно, то перекладач не може перевірити достатність тлумачення авторської інформації на реакції аудиторії. Перекладач тяжіє до додавання виносок, додаткового графічного оформлення чи тлумачень. Він використовує максимальну експлікацію, що можлива без утруднення читання й нагромадження інформації [41].

Кожен окремий засіб когезії підлягає вибору конкретної тактики перекладу: збереження, перестановки, заміни, додавання чи опущення. Кожен засіб когезії тяжіє до певної тактики залежно від перекладацького наміру, граматики мови й потенційного фонового знання читача. Граматична зв'язність найчастіше підлягає трансформаціям, оскільки дві мови послуговуються різними граmaticами. Семантична й ономасіологічна зв'язність забезпечуються лексичними засобами словотвору, які також відмінні в українській та англійській мовах, тому підлягають трансформаціям. Граматична, семантична й ономасіологічна зв'язність зберігається, якщо вона виконує функцію стилізації тексту. Структурно-композиційна зв'язність формує основу тексту, тому вона найчастіше зберігається. Референційна зв'язність також тяжіє до збереження, проте може трансформувати культурні особливості тексту. Прагматична зв'язність тяжіє до

збереження, оскільки вона забезпечує діалог між учасниками комутації, проте додає особу перекладача/тлумача потенційних неточностей.

Текстовий тип когезії реалізується власне текстовими засобами: граматичними, лексичними, стилістичними, синтаксичними й графічними. Всі засоби покликані об'єднати хаотичний постмодерністський текст в єдину цілісну структуру, яка буде зрозуміла й сприйнята читачем. Завдяки текстовим засобам когезії формується буквальний смисл тексту, розгортання подій, його структура, образність і логічність. Залежно від типу когезивного зв'язку, перекладач вибирає різні тактики перекладу цих засобів. Передача деяких засобів немає сенсу, оскільки перекладач користується правилами граматики іншої мови (граматичний, семантичний та ономасіологічний види), проте засоби можуть також зберігатися для стилізацій тексту. Інші засоби зв'язності тяжіють до максимального збереження, оскільки формують скелет тексту (структурно-композиційний та смисловий види), але вони можуть трансформуватися, якщо метафоричність буде невідомою іноземному читачу. Окремі засоби зв'язності передбачають максимальну участь перекладача для тлумачення культурних особливостей (референційний чи прагматичний види), але збереження цих засобів забезпечує авторську картину світу. Завдання перекладача в роботі з текстовою когезією – адаптувати текст під нову цільову аудиторію із збереженням авторського смислу, тому кожен конкретний випадок передбачає свою тактику перекладу.

Основні засоби забезпечення граматичної зв'язності закладені перш за все у граматиці мови; перекладачеві не потрібно передавати правила української мови – він слідує правилам англійської мови. Більшість граматичних засобів трансформується, пропускається, додається чи адаптується до мови. Граматична зв'язність забезпечується також пунктуацією, правила якої часто збігаються в граматиці (наприклад, використання крапки наприкінці розповідного завершеного речення). Свобода перекладача виявляється у виборі зберігати чи трансформувати граматичну пунктуаційну зв'язність. Окремою функцією

граматичної когезії є стилізація мови. Перекладач намагається зберігати засоби, які впливають не тільки на інформативність тексту, а й на його емоційність.

Семантична текстова зв'язність поділяється на денотативну й конотативну. Денотативна зв'язність забезпечується повторами лексем, які перекладач зберігає в тексті. Ця зв'язність може і втрачатися, якщо денотативні похідні української мови зазнали історичного чергування приголосних (голосних), тоді перекладач зберігає ідентичні повтори лексем. Денотативна зв'язність може виконувати і функцію стилізації через анафори й епіфори; оскільки це впливає і на емоційне прочитання тексту – перекладач тяжіє до збереження денотативної семантичної зв'язності. Конотативна зв'язність додає до значення слів власне оцінку автора, коли похідні слова не просто називають предмети/дії, а й оцінюють. Конотативна зв'язність передає і колорит (культурну складову, діалектизми, історизми) мови. Перекладач тяжіє до збереження конотативної зв'язності, проте не завжди може передати колорит українських діалектизмів, часом пропускаючи засоби через відсутність відповідників.

Ономасіологічна зв'язність базується на словотворі мови. Перекладач послуговується правилами вторинної мови, а не просто транслітерує слова первинної мови. Виняток становить ономасіологічна когезія, яка забезпечує стилізацію тексту, передаючи емоційність. Стилізуючи текст, ономасіологічна зв'язність додає ефект гри через різне написання подібних слів. Знайшовши відповідники – перекладач зберігає гру слів

Смислова зв'язність – це логічні, образні й асоціативно-метафоричні засоби. Логіка зображення подій, причинно-наслідковий зв'язок як окремого речення, так і тексту загалом – це складові, які потребують збереження, бо впливають на передачу авторського задуму. Втративши логіку викладення інформації – порушиться розуміння тексту загалом. Перекладач має максимально зберегти логічні засоби. Це стосується також і збереження образності. Як локальні, так і наскрізні образи, формують уявлення читача про зміст тексту та його інформаційне наповнення, вони є центром зображення подій. Засоби передачі образної зв'язності не часто трансформуються через потенційні втрати в передачі

авторської картини світу. Перекладач може змінювати метафоричне зображення образу чи порівняння із предметами (подіями), які більш знайомі іноземному читачу, проте самі образи залишаються незмінними.

Структурно-композиційна зв'язність – це зв'язність, яка тяжіє до збереження в перекладі, оскільки вона впливає на розвиток подій тексту, зображення його персонажів, локацій тощо. Порушивши структуру, втратиться власне авторське бачення тексту. Структурно-композиційна зв'язність зазвичай не трансформується при перекладі: поділ на розділи, складові – зберігається, як і поділ на композиційні складові (від експозиції до епілогу). Зафіксована відмінність у членуванні тексту на речення й абзаци, які залежать від перекладацького бачення, проте зберігається загальна композиційна зв'язність.

Референційна зв'язність – це співвіднесення двох світів (текстового і реального), при якому задіюються фонові знання читача. Оскільки на формування знання читача впливає багато факторів (середовище, освіта, професія, історія, культура тощо), читач оригіналу й читач перекладу мають різну базу для розуміння тексту, особливо, якщо автор покликається не на глобальні явища/предмети/події, а на локальні, притаманні тільки певній країні чи окремому регіону. Референційна зв'язність у перекладах часто трансформується, проте вона зберігає покликання на культурні об'єкти, які відомі загалу, і уточнює моменти, які важливі для розуміння (порівняння) тексту, але можуть бути відмінними у сприйнятті різними читачами.

Прагматична зв'язність тяжіє до збереження, оскільки вона функціонує як діалог між учасниками комунікації. У перекладному текст, окрім двох учасників комунікації (автора й читача) додається особа перекладача, який орієнтується на свого читача, намагаючи донести одночасно й інформативність, й емотивність тексту. Перекладач має зберегти зв'язок між автором і новим читачем, якому можуть бути незнайомі покликання чи гра слів. Перекладач виступає посередником і розтлумачує потенційні неясності, додаючи інформацію в текст, пропускаючи її, чи вносячи примітки для полегшення причитання тексту іноземним читачем.

РОЗДІЛ 3. ВІДТВОРЕННЯ ЗАСОБІВ НАДТЕКСТОВОГО ТИПУ КОГЕЗІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПРОЗИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Розділ розширює класифікацію О. О. Селіванової [81], з урахуванням впливу позатекстової інформації на текст, а також апелюванням до комунікантів – автора, читача й перекладача. До засобів надтекстового типу когезії зараховуються супрасегментний, екстралінгвальний та інтертекстуальний види зв'язності. На зв'язність тексту впливають не тільки власне текстові засоби, що реалізуються через лексику й граматику мови, а й надтекстові засоби, які формуються із фонових знань читача, культурних/соціальних особливостей тексту, інтертексту та підтексту.

Завдання перекладача передати не тільки явний зміст і зв'язність, а й приховану інформацію, яку забезпечує надтекстова зв'язність. Використовуючи п'ять тактик перекладу засобів когезії (збереження, перестановку, заміну, додавання й опущення), перекладач адаптує текст під нову цільову аудиторію, часом експлікуючи текст задля уникнення неточностей прочитання.

3.1. Класифікація засобів надтекстового типу когезії

У дослідженні засоби надтекстового типу зв'язності поділяються на три види (Таблиця 3.1):

- супрасегментний вид когезії;
- екстралінгвальний вид когезії;
- інтертекстуальний вид когезії.

Таблиця 3.1

Класифікація засобів надтекстового типу когезії у постмодерністській прозі

Надтекстовий тип	Засоби
Супрасегментний вид	– Інтонія – Паузи – Наголос
Екстралінгвальний вид	– Ситуація – Асоціації – Комуникианти
Інтертекстуальний вид	– Цитати – Алюзії – Ремінісценції

3.2. Функційні особливості засобів надтекстового типу когезії

Засоби супрасегментного виду когезії. О. А. Бабелюк вказувала, що текст не є кінцевим продуктом, а радше процесом самовідтворення та продукування [4], тому на нього впливають не тільки власне текстові засоби зв'язності, а й надтекстові. Кожен рядок постмодерністського тексту містить прихований смисл, який також зв'язує текст через супрасегментні, екстралінгвальні та інтертекстуальні засоби [64].

Супрасегментні засоби – це інтонація, паузи та наголос. Вони залежать від прочитання тексту реципієнтом, а також від вираження й передачі «живого» мовлення в тексті. «Ви можете не знати звідки я родом, але вираз мого обличчя буде говорити сам за себе», «Я можу промовчати, але ви і так все зрозумієте з виразу мого обличчя» – ці, та інші фрази, показують, що не все можна сказати словами, але підтекст також є методом комунікації, який впливає на зміст повідомлення. Живе мовлення – це не тільки слова, а й візуальне бачення та слухові ефекти. Якщо при живому спілкуванні їх розтлумачити легко, то на

письмі їх можна передати лексичними чи граматичними засобами (в тому числі, знаками пунктуації). При живому мовленні будь-які емоції реципієнт – «зчитує» із обличчя спікера. Текст же, натомість, здатен передати емоційність і підтекст тільки словами або пунктуаційними знаками, що може зумовити непевність у сприйнятті інформації. Важливим стає не тільки кодування інформації в тексті автором (разом із передачею емоційного забарвлення), а й декодування даних читачем – застосовування особистого досвіду, уяви і «читання між рядків».

Невизначеність є одним із ключових концептів постмодернізму, автори постмодерністського напрямку акцентують на її репрезентації у художніх текстах [39]. Будь-які паузи у тексті мають на меті показати непевність, дати можливість читачу стати учасником подій тексту, мотивуючи до роздумів. Вони можуть замовчувати інформацію, яка читачу уже зрозуміла, чи пов'язувати запитання із відповідями. Таким чином, паузи хезитації є одним із засобів когезії, що пов'язує компоненти тексту між собою [81]. Будучи відмінною рисою постмодерністської літератури, невизначеність створює множинність значень усього літературного тексту [195]. Незвично поєднані лексеми фокусують увагу читача та провокують когнітивний механізм постійного пошуку прихованого значення неочікуваних словосполучень та загального послання художнього тексту [195].

Існує два типи пауз хезитації: мовчазні паузи та заповнені паузи [182]. Х. Маклай і С. Осгуд раніше запропонували ще один тип – повторення, однак він виражається словами і його можна об'єднати з заповненими паузами [147]. Обидві ці паузи виконують однакову функцію – дають час для вибору, необхідного під час кодифікації мови [186]. Під час мовчазної паузи мовець не видає жодного звуку, оскільки це період тиші між основними змістовими одиницями висловлювання [116]. У письмовому тексті вона може бути показана за допомогою розділових знаків. Заповнені паузи використовуються для заповнення тиші за допомогою нелексичних звуків або лексикалізації [178; 179]. Як зазначають Л. Космала та Л. Креблі, заповнені паузи можуть бути пов'язані не лише з ваганнями, незграбністю та труднощами в створенні тексту, але й з

комунікативними функціями, такими як перехід до наступного кроку або маркування позиції [138].

Приклади мовчазної паузи хезитації:

1. Використання односкладних іменникових речень: *«Нічого не казала. Хороша дівчина. Скромна.»* (Жадан, Ворошиловград).

2. Персонаж сумнівається у продовженні репліки й залишає її незавершеною, апелюючи до контексту, зв'язуючи репліку з уже існуючою інформацією раніше: *«— Не знаю, — відповів я, починаючи нервувати. — Видно буде. Брат поїхав, знаєте...»* (Жадан, Ворошиловград).

3. Приклад унаочнює паузи хезитації не наприкінці тексту, а на початку репліки. Ця пауза об'єднує нову інформацію, подану в репліці, з уже існуючою, передає сумніви персонажа й апелює до суб'єктивного досвіду читача: *«Ніколайч теж напружився, проте спробував не виказувати розгубленості, зібрався з думками й продовжив:*

— ... які не вміють домовлятися. Ви розумієте, Германе?» (Жадан, Ворошиловград).

Приклади заповненої паузи хезитації:

1. Вставні слова, що вказують на паузи й сумніви: *«Та ну, — занев той, — ну ти що, машина стара, ще зламається по дорозі.»* (Жадан, Ворошиловград).

2. Лексикалізація – хезитація у вигляді нелексичних звуків, які вказують на паузу мовлення персонажа: *«— Гм, — зажурився Ернст. — Шура — чоловік імпульсивний.»* (Жадан, Ворошиловград).

Мовчазні й заповнені паузи хезитації використовуються і як засіб стилізації, і як апелювання до досвіду читача, і як зв'язування частин тексту між собою, покликаючись на існуючу інформацію в тексті, замінюючи слова на розділові знаки, нелексичні звуки чи використовуючи вставні слова, щоб зробити паузу в мовленні, дати шанс «подумати» не тільки персонажу, а й читачу. Паузи хезитації можна вважати надсегментними засобами когезії, які зв'язують інформацію в тексті і пов'язують її із знаннями й досвідом читача.

З огляду на вищезазначену інформацію, можна дійти висновку, що паузи хезитації є важливими для передачі усного мовлення та для зв'язку тексту з реальністю. Вони поєднують письмовий текст із читачами, їхнім особистим досвідом, фоновими знаннями, емпатією разом з інформацією, поданою в тексті раніше. Вони є одним із засобів забезпечення згуртованості тексту.

Засоби, які автор використовує для передачі живого мовлення, можуть міститися не тільки у прямій мові персонажів, а й у словах автора. За допомогою коментарів автор може давати інструкції для прочитання текстів. Емоційність висловлень буде виражатися не тільки за допомогою лексики й пунктуації прямої мови, а за «інструкціями» автора. Фрази на кшталт «втомлено мовив», «сказала сухо», «крикнув я», «вишипів старий», «недовіжливо перепитав», «заспокоїв я» додають контексту реципієнту і забезпечують прагматичну зв'язність (приклади з роману Ворошиловград). Вони передають емоційність живого мовлення і «прописують» те, що неможливо показати у словах персонажів.

«До лиха, ніколи не був забобонним – що йому сталося?! Передчуття якесь, чи що?.. Чого він перестрашився?» (Забужко, Музей покинутих секретів). Одночасне використання декількох розділових знаків для створення напруги також забезпечує зв'язність тексту, водночас диктуючи умови його прочитання. Читач між рядками бачить емоційність через набір одночасної окличності й питальності.

*«Але поїзд за номером 75, як виявилося, не йшов за наперед визначеним маршрутом Львів – Перемишль. Він повіз нашого Стаха не до сусіднього польського міста, а в... **НІКУДИ**.»* (Андрухович, Перверзія). Не тільки через розділові знаки, лексикалізацію і вставні слова може забезпечуватися паузація та інтонаційне оформлення тексту. Автор може використовувати і графічне оформлення тексту, як, наприклад, використання прописних літер.

Засоби екстралінгвального виду когезії. До екстралінгвальних засобів зараховуємо ситуацію, умови написання тексту, особу автора, читача й перекладача тексту.

Автор може виконувати активну функцію чи пасивну, бути учасником чи оповідачем, суб'єктом чи об'єктом, вести мову від першої особи чи третьої, або ж він може поєднувати ці дві функції. Згідно з Н. Аббас, більше когезивних засобів знаходяться саме в мові персонажів, а не автора [98]. Якщо автор виконує роль суб'єкта, цей текст також буде багатим на когезивні засоби. Н. Аббас розділяє подачу описової частини тексту на два способи: об'єктивну й суб'єктивну [98]. Згідно з об'єктивною розповіддю, оповідач (автор) є не більше ніж спостерігачем, який дивиться ззовні, не маючи можливості проникнути в розум персонажа, окрім як у спекулятивний спосіб. Оповідач у цьому типі розповіді обмежений як «хронологією», так і «безпосередністю» історії, подібно до репортера, який повідомляє про події безпосередньо з місця, не будучи її частиною. Згідно з суб'єктивною розповіддю, оповідач (автор), відомий як всеосяжний, який знає все про історію від одного персонажа або навіть персонажів; він розмірковує про події й історії, включаючи обстановку, очима цих персонажів. Суб'єктивна розповідь покликана проникнути у свідомість персонажів; через них письменник дозволяє своїм читачам дізнатися все про обстановку та об'єкти навколо них. Ось чому суб'єктивні оповідачі здатні давати детальніше розуміння обстановки. Водночас, оповідачів звинувачують в упередженості через їхні глибокі описи персонажів [163].

Автор може виступати як оповідач і давати свої роздуми про події не тільки через власне слова своїх персонажів, а й як безпосередній учасник комунікативного процесу, наприклад: *«Того дня йому саме виповнилося... **А втім, це не має значення.**»* (Андрухович, Перверзія). Автор не просто робить паузу в мовленні, він ніби робить крок назад. Він не безслідно видаляє інформацію, щоб читач і не бачив. Він вказує на неважливість інформації. Тут простежується особа автора, який є учасником діалогу, може (як і його персонажі) задаватися питаннями, передумувати чи сумніватися.

У процесі створення тексту автор спирається на свої енциклопедичні знання, розуміння світу, досвід та історію. Він також може поглиблювати ці знання за допомогою загальновідомої інформації. Вся інформація, яку автор

використовує під час написання тексту, становить інформаційну базу даних і ситуацію написання. Це стосується не тільки опису часових характеристик, а й маркерів місця розташування або прототипів персонажів, оскільки часто місце, де описуються події, може бути вигаданим автором. Щоб зберегти загальну картину, автор спирається не тільки на свої фонові знання, але й на інформацію, про яку він написав – місто не може раптово змінити свою назву, персонаж не може раптово змінити свою зовнішність тощо. Це порушило б цілісність тексту, тому все, що написано автором, також впливає на подальшу інформацію, формує ситуацію написання, забезпечує зв'язність і цілісність тексту.

При формуванні тексту автор вже звертається до реальності та уяви читача. Навіть якщо автор бере за місце дії неіснуючу локацію, він додає опис, щоб читач міг його уявити. Вся інформація, необхідна для інтерпретації тексту, формує ситуацію декодування, яка є складовою надтекстової зв'язності. Те саме стосується часу, в якому відбуваються події. Згадуючи певні предмети, технології та події, автор пов'язує текст з реальністю. Наприклад, візьмемо лише перше речення першого розділу роману «Ворошиловград»: *«Телефони існують, щоб повідомляти ними різні неприємності. Телефонні голоси звучать холодно й офіційно, офіційним голосом простіше переказувати погані новини.»* (Жадан, Ворошиловград). З цього речення стає зрозуміло, що автор збирається описувати часи, коли телефони вже існували (а це звужує часовий проміжок після 1876 року – року винаходу першого телефону). Це також показує, як автор апелює до особистого досвіду читача – кожен одержувач цього тексту відразу згадує свій досвід користування телефонами і підтверджує: «так, я теж отримував погані новини по телефону». Вся інформація, яка дозволяє так прочитати текст, є своєрідною базою даних, чимось, що вже відомо і автору тексту, і читачеві. З кожним новим рядком автор додаватиме інформацію до ситуації прочитання. Кожен відомий рядок буде основою для формування нового. Це забезпечує не тільки логічний перехід подій, але й їхню згуртованість. База даних забезпечує основу для послідовного і логічного переходу подій і зображення персонажів у тексті.

Сприйняття тексту – це те, як читач його інтерпретує, тому зв'язність тексту є ключем до «правильного» прочитання тексту і сприйняття бачення автора.

«Вони, – сказав. – Ви бачили? Вони з'їли. Вони її з'їли.» (Жадан, Ворошиловград). Вирвавши один рядок з контексту, неможливо зрозуміти, що відбувається в тексті. Без інформації, що передує цьому рядку, слова не несуть необхідної ідеї, яку автор раніше виклав у розповіді. Таким чином, кожен рядок посилається на вже відому інформацію. Без контексту в читача можуть виникнути такі питання: хто такі «вони»; хто «сказав»; хто «ви»; до кого звертається оповідач; хто/що вони їли; чи їли вони живий чи неживий об'єкт (в українському оригіналі це може бути і те, і інше). Повернувшись на один абзац назад, читач отримує контекст, який пов'язує поточний текст з попередньою інформацією.

«І тоді Паша підніс постанову до рота, впахав собі межі зуби й почав ретельно пережовувати, слідкуючи за реакцією Ніколаїча. Реакція була дивна – Ніколаїч увесь якось пополотнів, осідаючи в камуфляж, очима його знову пробігли втома й невпевненість, до яких відразу додалися відчай та образа на цілий світ. Старанно дожувавши якісний ксероксний папір, Паша постанову проковтнув і задоволено посміхнувся. Ніколаїч обернувся до сивого, розпачливо розводячи руками й не знаходячи слів.» (Жадан, Ворошиловград). Лише один абзац перед цією фразою надає контекст, який вже зрозумілий читачу. Таким чином, реципієнт знає відповіді на питання, які отримує навіть за відсутності контексту. «Вони» – це група людей (а саме Паша), які виконали дію; оповідачем є Ніколай; оповідач звертається до «сивого чоловіка»; вони з'їли постанову; об'єкт є неживим. Цей фрагмент також дає читачу розуміння того, чому цей рядок є таким емоційним і чому речення короткі. Хто такий Ніколай/Паша/сивочолий, що таке указ, чому його з'їли? – це також інформація, яка вже є в пам'яті читача з попередніх абзаців.

Однак читач не читає книгу в зворотному порядку; послідовне викладення інформації не тільки пов'язує частини тексту між собою, утворюючи єдиний елемент, але й апелює до пам'яті читача. Повторюючи слово «постанова» кілька разів у попередніх абзацах, даючи його опис, ставлення персонажів до цієї

постанови, історію про те, звідки вона взялася і чому персонажі вважали її блефом, автор заклад у свідомість читача необхідну інформацію, достатню для розуміння логіки викладу і бачення тексту автором. Вся ця інформація зберігається в пам'яті читача як основа для наступної інформації. Без цього знання зауваження персонажа не надає читачеві достатньо інформації для розуміння перебігу подій у тексті.

Чим важливіше зображення, тим частіше воно згадується, додаються нові деталі, щоб читач зберігав його в пам'яті, а презентація тексту була для нього логічною. Зв'язність тексту часто реалізується за допомогою повторів об'єктів, деталей і описів (з синонімами та додатковою інформацією), які формують локальну пам'ять читача, необхідну для розуміння продовження тексту. Однак, виходячи зі сформованої інформаційної бази даних, немає необхідності повторювати одну і ту ж інформацію на кожній сторінці. Коли автор називає об'єкт і описує його протягом тексту, розширюючи його характеристики, немає необхідності щоразу повторювати, що це за об'єкт – всі дані вже є в пам'яті читача, сформувавши ситуацію для прочитання.

Якщо одне зображення можна простежити по всьому тексту, воно стає наскрізним зображенням. Вся інформація, яка міститься про одне зображення в тексті, подібна до частинок пазла, що утворюють загальну картину; якщо вилучити одну частинку пазла, картина не буде повною, і кожна частина інформації, що тут міститься, впливає на зображення нового. Відома інформація про зображення утворює базу даних, а поєднання усіх даних є зв'язністю тексту. Наприклад, одним із провідних образів у романі «Ворошиловград» є автозаправна станція. Спочатку вона згадується просто як об'єкт «заправна станція», потім стає причиною повернення головного героя до рідного міста, а потім описуються події, пов'язані з документами на заправну станцію та її підпалом, а також те, як «влада» намагається привласнити заправну станцію і як група людей захищає її. Образ розкривається поступово, але кожен елемент опису формує загальний елемент, який надає інформацію, необхідну для розуміння тексту. Цей образ пов'язує компоненти тексту і формує логічний хід подій.

Поняття пам'яті читача, ситуації й когезії тексту взаємопов'язані. Наприклад, одне зображення може бути згадане на початку тексту і детально описане в наступних частинах. Втративши один фрагмент тексту, наступний може бути неправильно прочитаний (неправильне прочитання означає неправильне представлення зображення автора).

Отже, узагальнюючи, імплікація, підтекст, фонові знання, матриця – у свій час різні терміни позначали те, як позатекстова інформація впливає на зміст прочитаного, зв'язує не тільки інформацію тексту між собою, а й із зовнішнім світом, учасниками комунікації та ситуацією мовлення.

Засоби інтертекстуального виду когезії. Інтертекст визначають як окрему категорію тексту або як частину категорії «інтерсеміотичність» [81]. Жоден постмодерністський текст не є ізольованим, кожен з них існує у зв'язку з іншими, утворюючи мозаїку цитат [120]. Інтертекст слугує водночас засобом зв'язності елементів тексту. «Текст у тексті» може розривати лінійний виклад інформації, проте він тим самим і об'єднує частини, пов'язуючи наявну в тексті інформацію із дійсністю, розширюючи її, забезпечуючи зв'язок як між частинами тексту, так і між учасниками комунікації (автором і читачем). Інтертекстуальність виступає засобом зв'язності тексту, забезпечує його цілісність й інтерпретацію тексту читачем. Інтертекстуальність як засіб когезії об'єднує окремі елементи тексту в цілісну художню структуру й формує наративну організацію, а також формує діалогічність, розмиває межі оригінальності тексту й залучає читача до комунікації шляхом індивідуальної інтерпретації [148]. Інтертекстуальність виконує декілька ключових функцій: формує комунікативну спрямованість контексту, забезпечує формальну організацію тексту, створює емотивно-оцінне тло, активізує аперцептивні механізми свідомості реципієнта, спрямовуючи на реалізацію авторського задуму.

Найпоширенішими формами інтертекстуальності є репрезентанти світової літературної традиції: імена відомих авторів, образи літературних чи кінематографічних персонажів, алюзії та ремінісценції з Біблії, міфологічні системи, знакові художні тексти, пісні, фольклор чи заголовки книг.

«Ось вони, в порядку видавання: *«Астрологія для лохів»* (Львів – Чортоніль, 1989), *«Пограбування в готелі «Жорж»* (Львів, 1990), *«Вигране»* (Львів – Париж – Мюнхен, 1990), *«Будьмо уважні»* (Львів, 1991), *«Життя як смерть»* (Нью-Йорк – Тернопіль, 1992).» (Андрухович, Перверзія) і *«Коли число десять було належним чином пошановано, а келихи осушено, постановив я вдатися до музики і, повернувши собі лютню, підібрав на ній спершу «Duolsi la vita», а тоді – без будь-яких переходів – «Ecco la primavera»*[42].» (Андрухович, Перверзія).

Людина не сприймає жоден факт, явище чи подію ізольовано; їхнє розуміння можливе лише у співвіднесенні з уже наявними знаннями. У процесі сприйняття тексту читач неминуче оцінює події об'єктивної реальності, демонструючи особистісне сприйняття та розуміння їх, що виявляється через текстові й надтекстові засоби зв'язності [171]. У межах блендингової теорії розпізнання та інтерпретація інтертекстуального елемента означають здійснення аналогічного зіставлення між компонентами двох ментальних просторів (що відповідають двом текстам) та їх інтеграцію в новоутвореному бленді [188: 34–35]. Завершальний етап – це фіналізація й елаборація бленду: накладання на сформовану структуру подібних схем, що походять з власного досвіду, та їх трансформація засобами уяви [126: 43–44]. Саме цим пояснюється розмаїття можливих індивідуальних інтерпретацій постмодерністського тексту з інтертекстуальними включеннями [90].

Інтертекст являє собою покликання на існуючі тексти, який передбачає широкий інформаційний бекграунд як автора, так і читача, а в разі перекладеного тексту – й перекладача. Проте продукти людської діяльності (як матеріальної, так і текстової) сягають тисячі років, і пам'ятати кожен текст чи рядок неможливо навіть найбільшій базі даних. Інтертекстуальним засобом зв'язності може бути й паратекстуальність, а саме назва, передмова, обкладинка, ілюстрації й епіграф, наприклад, Таблиця 3.2 характеризує використання епіграфу як засобу надтекстової інтертекстуальної зв'язності:

Таблиця 3.2

**Реалізація інтертекстуальності як засобу надтекстового виду зв'язності
через епіграфи**

Роман	Епіграф
Перверзія (Андрухович, пер. Naydan, Perverzion)	<i>Італія, / благословенна / Італія / лежала / переді мною. / ІЗДРИК</i>
Рекреації (Андрухович, пер. Pavlyshyn, Recreations)	<i>"Чортоніль зусібіч оточений горами" / (З краєзнавчого довідника початку XX століття)</i>
Московіада (Андрухович, пер. Chernetsky, The Moscoviad)	<i>"Я прожив у Москві майже два роки, і то було чи не найщасливіші мої / часи. Мабуть, саме з цієї причини в моєму романі стільки злості й чорної / невдячності. Я досі не знаю, що в ньому більше важить: втрачені можливості / чи здобуті примари." Нехай і на сей раз вони в нас не вплюють нічого. / Григорій Чубай</i>
Ворошиловград (Жадан, пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	-//-
Інтернат (Жадан, пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)	-//-
Польові дослідження з українського сексу (Забужко, пер. Нгун, Fieldwork in Ukrainian Sex)	-//-

Музей покинутих секретів (Забужко, пер. Shevchuk-Murray, The Museum of Abandoned Secrets)	<i>Objekte, die außerhalb ihrer ursprünglich Funktion eine Zeit lang im / Erdboden oder in Gewässern lagern, werden zu archäologischen Kulturgut. / Sobald sie ausgegraben werden, beginnt ihre "moderne" Historie. / Bei den Bodenlagerung treten <...> häufig unterschiedliche Schäden an der / verschiedenen organischen und unorganischen Materialien auf. <...> Die / Präventive Konservierung sorgt dafür, dass die unterschiedlichen Materialien die / optimalen Lagerungsbedingungen erhalten, damit die Schädigung nicht weiter / fortschreitet. / Aus der Ausstellung "KulturGUTerhalten. Restaurierung archäologischer / Schätze an den staatlichen Museen zu Berlin". Berlin, Altes Museum, 27.03 / – 1.06.2009[1]</i> <i>Хоч знати, що з нами? Чекай на нас. / Напис 1952 р. На стіні камери у Львівській в'язниці КГБ (з 2009 р. – / музейний комплекс "Тюрма на Лонцького")</i>
Танго смерті (Винничук, пер. Naydan, Tytarenko, Tango of Death)	-//-

Примітка: знаком «/» відділено авторське членування тексту

Засоби надтекстового типу зв'язності постмодерністських текстів поділяються на три види: супрасегментний включає інтонацію, паузи та наголос; екстралінгвальний – це ситуація, асоціації та учасники комунікативного процесу (автор, читач, перекладач); інтертекстуальний – цитати, алюзії й ремінісценції. Кожен засіб надтекстової зв'язності є суб'єктивним і залежить як від кодування тексту автором, так і від декодування тексту читачем. Основою для забезпечення надтекстової зв'язності є фонові знання комунікантів.

3.3. Тактики перекладу засобів надтекстового типу когезії у постмодерністській прозі

3.3.1. Засоби супraseгментного виду когезії

Супraseгментні засоби когезії включають інтонацію, паузи та наголос. Інтонація тексту та його складових забезпечується перш за все знаками пунктуації. Вона обумовлена і авторським закладанням емоційності, і читацьким баченням. Більшість інформації тексту є звичайною розповіддю, проте виокремлюються фрагменти із нагромадженням знаків пунктуації для передачі емоційності (окличність чи питальність), наприклад:

<i>І добре тим, хто виліз, а як бути тим, хто залишився там, на розстріляних вулицях? Як бути з ними? Хто їх звідти забере? Що ж ми, кричить він, не опускаючи кулаків, кинули, втекли, залишили місто? Як же так? Хто буде за це відповідати? (Жадан, Інтернат)</i>	<i>The ones who got out are doing fine. But what about the guys stuck back there on those blasted streets? What should we do about them? What about them? Who's going to get them out of there? "So we just hung them out to dry? We just ran and gave up the city? How can you do a thing like that? Who's going to answer for it? (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)</i>
---	--

Зв'язність цих речень передається інтонаційністю – питаннями, на які немає відповіді, і які їх не потребують. Ці риторичні питання об'єднують абзац, показуючи безвихідь. Хоч засоби передачі інтонаційності мають текстовий вияв (а саме, знаки пунктуації), зараховуємо їх до надтекстових супraseгментних засобів, які залежать від прочитання реципієнтом.

Об'єднуючим елементом тексту є інтонація, яка закладена не тільки в пунктуації, а й у використанні лексичних засобів. Наприклад, зв'язністю наступного фрагменту є сарказм:

– Тепер прошу подивитись праворуч, де ви, пане Немирич, уже, безумовно, звернули увагу на Його Превелебність в оточенні кількох, не менш видатних осіб. Отже, тамта стара парпуля, зодягнута в стилі щонайменше середини минулого віку, – то пані Мелісанда з Понятовських Жевуська – печальний уламок старого шляхетського роду, котрий, на жаль, вигасає, пророчиця й авантюриця, яких мало. Той волохатий брунет, що так захланно, великими ковтками п'є шампана, – італійський консул синйор да Педеріні, котрий відпочиває в Карпатах на запрошення Його Превелебності, а той неприємний грубас зі спітнілими підпахвами і сигарою в жовтих зубах – пан Махальський, тутешній мільйонер, власник знаменитих чортонільських броварень. (Андрухович, Рекреації)	"Now please look to your right, where, Mr. Nemyrych, you have doubtless already noticed His Eminence surrounded by several no less important personages. That ancient crone dressed in a style belonging to no later than the middle of the last century, is Mrs. Melisanda Rzewuska nee Poniatowski-the sad relic of an old Polish noble family that, regrettably, is dying out, a diviner and an intriguer without compare. That man with the shaggy black hair who is so greedily quaffing champagne is the Italian consul, Signor da Pederini, who is holidaying in the Carpathians at His Eminence's invitation, and that unpleasant fat man with the sweaty armpits and the cigar in his yellow teeth is Mr. Machalski, a local millionaire and the owner of the famous Chortopil breweries." (Пеп. Pavlyshyn, Recreations)
---	--

У такому ж стилі описані й інші учасники заходу в декількох абзацах до цього. Інтонація зображення є водночас і об'єднуючим фактором цих описів. Використовуючи зневажливі епітети («волохатий брунет») чи метафори («печальний уламок старого шляхетського роду»), формується не тільки образність цієї групи, а й інтонаційне прочитання цих декількох сторінок.

Також інтонацію (сарказм), як з'єднувальний елемент, можна простежити в поданому нижче фрагменті:

– То пан Мартофляк буде читати свої вірші на святі Воскресаючого Духу? – Звичайно, що буде, куди він дінеться, аби він та не читав свої геніальні вірші – то була б національна трагедія чи щось гірше . (Андрухович, Рекреації)	Mr. Martofliak is going to recite his poems at the festival of the Resurrecting Spirit?" Of course he is, what else would he do if he failed to read his brilliant poems , that would be a national tragedy or worse. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
---	---

Через порівняння «геніальні вірші» і «національна трагедія», читач розуміє, що все речення є саркастичним, а отже інтонація є його об'єднувальним засобом й інструкцією до прочитання.

Яскравим прикладом того, що інтонація забезпечує зв'язність тексту є наступний фрагмент:

А всьо-такі красівіє мєста, каже твій сусід до своєї вірної дружиноньки , так, старий москалю, життя прекрасне, ми в'їжджаємо у Чортопіль, нашу духовну Мекку. (Андрухович, Рекреації)	Pretty places, aren't they, says your neighbour to his faithful little wife , yes, you old Muscovite, life is grand, we are entering Chortopil, our spiritual Mecca. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
---	---

Попередній абзац містив інформацію, що, насправді, дружина персонажа не була йому вірною, і, читаючи текст, реципієнт не може сприймати цей фрагмент буквально. Завдяки відомій інформації, він розуміє саркастичність словосполучення «вірної дружиноньки», і об'єднує фразу з попереднім контекстом. Перекладач не просто зберігає саркастичну інформацію, а трансформує зменшувально-пестливу форму «дружиноньки» у словосполучення «little wife», оскільки граматично він не може передати саркастично зменшувальну форму іменника єдиним словом.

Паузи в тексті використовують для стимулювання читачів до роздумів. Їх часом використовують на позначення того, що неможливо прописати словами, наприклад, у такому фрагменті:

І тоді чуєш, як там, за стіною, вона знову починає співати ... (Андрухович, Московіада)	And then you hear there, behind the wall, her starting her song again ... (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
--	---

Автор не може передати власне спів. Все, що він міг сказати про цей голос, він уже сказав. Далі – це завдання читача «уявити» продовження.

Пауза в тексті може також виступати як цензура. Постмодерністські тексти передають живе мовлення таким, як воно є, часто використовуючи і нецензурну лексику. Одним із стилістичним ефектів пауз може бути «запікування» нецензурної лексики, наприклад:

– <i>Не н... Зараз я згадаю. Це верлібр.</i> (Андрухович, Рекреації)	<i>"Don't interrupt. I'll remember it in a moment. It's in free verse."</i> (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
---	---

Перекладач пропускає паузу через «запікування» і замінює натомість на повну форму літературного відповідника.

Окремим видом пауз є розірвані речення, де кожную складову виокремлюють в окреме речення задля інтонаційного оформлення тексту за рахунок пауз, наприклад:

– <i>Сідайте, хлопці, – рівним голосом відізвався з підлоги Мартофляк. – Або принесіть ще дві склянки зі свого номера. Або дайте щось закурити. Або сядьте і помовчіть разом з нами. Або йдіть звідси до сраки.</i> (Андрухович, Рекреації)	<i>"Sit down, guys," Martofliak answered in a flat voice from the floor. "Or bring another two glasses from your rooms. Or give us a smoke. Or sit down and be quiet. Or get the fuck out of here."</i> (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
– <i>Племінник в інтернаті. Забрати хочу. На вихідні.</i> (Жадан, Інтернат)	<i>My nephew's staying at the orphanage. I want to take him home ... for his week off.</i> (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)

В оригіналі паузи показані за допомогою трьох розірваних речень, які логічно пов'язані однією дією (забрати з інтернату племінника на вихідні). Перекладач показує двома реченнями дві дії (1 – племінник залишається в інтернаті; 2 – оповідач хоче забрати племінника на вихідні), при тому, розриваючи другу дію внутрішньою паузою – трьома крапками.

М. Карл та ін. зосередили своє дослідження на можливих непорозуміннях у процесі перекладу HOF («hesitation, orientation, and flow» – вагання, орієнтація та стан потоку) [115]. Одним із важливих елементів перекладу (особливо автоматизованого) є вагання, коли неточність в інтерпретації може призвести до повторного прочитання, модифікації тексту та неплавного перекладу. Дослідники стверджують, що переклад не є лінійною когнітивною функцією, оскільки він передбачає низку нелінійних, взаємопов'язаних процесів, в яких почуття та емоції відіграють важливу роль.

Під час перекладу слід враховувати паузи, пов'язані з ваганням. Вони пов'язують текст з особистим досвідом та емоціями не тільки персонажа, але й автора та читача. Пропуск таких пауз у перекладі може призвести до зміни зв'язку між автором та читачем. Аналогічно, неточності в перекладі можуть спричинити неправильне тлумачення персонажа.

Паузи хезитації відіграють важливу роль у згуртованості тексту, оскільки вони поєднують нову або пропущену інформацію з попередніми даними та досвідом читачів. Перекладач може зберегти буквальный переклад оригінального тексту або трансформувати його для кращого розуміння, вибираючи ті засоби, які допоможуть зрозуміти текст і не трансформують ідею автора.

Як вказували раніше, паузи хезитації є засобом когезії, оскільки вони забезпечують поєднання письмового тексту із читачами, їхнім особистим досвідом, фоновими знаннями, емпатією разом з інформацією, поданою в тексті раніше. Щоб уникнути мовчання і передати паузи на письмі, автор може використовувати таку частину мови, як граматична частка. На основі наступних прикладів можна проаналізувати тактики перекладу пауз, що виникають через вагання. Збереження засобів – це дослівний переклад слів або відтворення тих самих розділових знаків. Трансформація засобів – це зміни, що використовуються для досягнення еквівалентності перекладу («адекватність перекладу»), незважаючи на відмінності у формальних та семантичних системах двох мов.

– Переклад мовчазних пауз

– <i>Можє, потрібно запивати? – Я пробував. Вином.</i> (Жадан, Ворошиловград)	<i>“Maybe you need to wash them down.” “I tried doing that... with wine.”</i> (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)
---	--

Приклад показує заміну – два коротких речення перегруповуються в одне, замінюючи крапку на три крапки. У цьому випадку зберігається зв’язність і пауза, але вони перетворюються на одне речення.

– <i>Зате, заміть, почав спати вдень. Парадокс...</i> (Жадан, Ворошиловград)	<i>Thing is, though, I’ve started sleeping during the day now. It’s a real head-scratcher...</i> (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)
--	---

Другий приклад показує збереження паузи вагання – незакінчене речення спонукає читача задуматися і звернутися до власного досвіду. Таким чином, пауза вагання пов’язує текст із баченням читача.

– <i>Та ладно, Гер, – відмахнувся він, – з тебе така допомога....</i> (Жадан, Ворошиловград)	<i>“Forget about it, Herman,” he said, waiving me off. “You `re not my idea of good help.</i> (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)
--	--

Третій приклад ілюструє тактику перекладу «опущення» – в оригіналі зафіксоване те саме звернення до досвіду читача, однак у перекладі речення вже є повним. Переклад тексту не зберігає цю зв’язність через повне стверджувальне речення.

– <i>Забув, – відповідає Паша. – Шо? – не вірить боєць.</i> (Жадан, Інтернат)	<i>“Forgot `em...,” Pasha says. “What?” The soldier doesn’t believe him.</i> (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
---	--

Протилежністю є четвертий приклад, коли перекладач, навпаки, додає паузу вагання, показуючи сумнів і провину персонажа. Персонаж «забув» документи, і хоча в оригіналі прописана впевнена ствердна відповідь, у перекладі пауза вагання показана за допомогою трьох крапок. Складається враження, ніби персонаж ще має щось сказати або кається у своїй забудькуватості.

– Страшно, – говорить ігуана несподівано, – страшно брати в руки мертва. Ясно тобі? (Жадан, Інтернат)	<i>“It’s scary.” The Iguana says unexpectedly. “Holding something that’s dead is scary. What don’t you get?”</i> (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
---	--

Одним із засобів вираження мовчазної паузи хезитації є повтори – коли одне й те саме слово або фраза повторюються, щоб підкреслити сумнів. Повторення слів дозволяє читачеві самому подумати, розтягуючи фразу і пов’язуючи текст із собою. П’ятий приклад показує саме таку паузу. У перекладі зафіксована «перестановка». В оригіналі те саме слово «страшний» розбивається словами автора, просто дублюючи одне за одним. Однак у перекладі на початку використовується фраза «Це страшно», а потім вона пояснюється, розширюється в наступному реченні, яке вже не починається цими словами, а закінчується ними.

<i>Жінка фокусує свій мертвий погляд на його окулярах і раптом каже, навіть не каже, а якось вихлипує із себе: зняли, каже, зняли просто з руки, зняли, поки ми спали. (Жадан, Інтернат)</i>	<i>The woman focused her deathly eyes on his glasses and suddenly says – it’s more of a forced sob, actually: “Took it right off my hand... while we were sleeping.”</i> (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
--	--

Останній, шостий приклад також демонструє використання повторів у оригінальному тексті. Слово «вилучено» вживається тричі в одному реченні, але в перекладі ця особливість повторів опущена. Натомість додано три крапки, щоб підкреслити ту саму паузу вагання. Пауза та зв’язок із читачем збережені, але засоби, за допомогою яких вони виражені, трансформовані.

– Переклад заповнених пауз

Заповнені паузи зазвичай виражаються нелексичними звуками або лексикалізацією. У письмовій формі це часто прописується у вигляді транслітерації звуків, які видає персонаж. Також це можуть бути вставні слова, що мають самостійне лексичне значення, а іноді це просто набір звуків, які автор транскрибує, щоб створити ефект паузи.

– <i>Ти це бачиш? – насторожено запитав я Кочу. – Так-так, – Коча задоволено бовтав головою. – Хто це? – Так-так, – далі мотав головою Коча, розглядаючи ніч.</i> (Жадан, Ворошиловград)	<i>“You see that?” I asked Kocha warily. “Yes, I sure do,” Kocha replied happily. “Who`s down there?” “Yeah, Yeah,” Kocha said, continuing to nod, contemplating the night.</i> (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)
--	--

У першому прикладі показано два повтори фрази «Так-так», яка містить семантичну характеристику як ствердження, так і паузи завдяки подвійному використанню. Однак у перекладі перше вживання замінено на вислів «Yes, I sure do», що усуває характеристику паузи. Однак використання двох окремих слів у другому реченні «Yeah, Yeah» створює ефект ще більшої паузи, ніж в оригіналі, завдяки окремому написанню, а не дефісу.

– <i>О? – розгубилася вона.</i> (Жадан, Ворошиловград)	<i>“Oh, yeah?” she said, for want of anything else to say.</i> (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)
--	---

У другому прикладі бачимо принцип «додавання», коли замість звичного «О?» фраза подовжується за допомогою «Oh, yeah?», що створює довшу паузу.

– <i>А, ці. Прекрасно. Виявилися надзвичайно милими людьми.</i> (Жадан, Ворошиловград)	<i>“Ah, those guys. Excellent. They wound up being awfully nice people.”</i> (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)
--	---

Третій приклад демонструє збереження паузи, вираженої за допомогою вставного слова «Ah».

– <i>Місяць тому, – говорить Пітер, витримавши паузу. – Угу, – на надто вірить йому Ганс. – Я тебе тут з осені пасу.</i> (Жадан, Інтернат)	<i>“A month ago,” Peter says after a pause. “Oh-huh.” Hans doesn`t really believe him. I`ve had my eye on you since fall.</i> (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
--	---

Четвертий приклад показує транслітерацію звуків, виданих персонажем. Це «бурмотіння», що виражає сумнів. Далі йде пояснювальне речення, але фраза персонажа починається з паузи, щоб підкреслити вагання. Перекладач зберігає цю особливість, транслітеруючи ті самі звуки латиницею.

– <i>Шо там? – питає налякано. – А? Шо? – Собаки, – відповідає ігуана, важко ковтнувши слину.</i> (Жадан, Інтернат)	<i>“What is it?” he asked, frightened. “Huh? What is it?”</i> (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
---	--

П'ятий приклад показує як мовчазну паузу хезитації з використанням однослівних речень, так і заповнену паузу з транслітерацією питання зі звуком «Huh?». Перекладач зберігає цю особливість, однак він повторює оригінальне питання «What is it?» в ідентичній формі, хоча в оригіналі було використано скорочену версію, щоб викликати та висловити здивування, а не питання.

– <i>Ось, – починає пояснювати Паша, теж мимоволі мішаючи слова, – жєницїна, значить, спала, з дитиною, зняли золото. А вона, значить, спала, і золото зняли... – говорить Паша все менш упевнено.</i> (Жадан, Інтернат)	<i>“So,” Pasha begins explaining. “Basically, this woman was sleeping... next to her child, and they took their gold.” He’s involuntarily mixing the two languages too. “Yeah, basically, she was sleeping, and they took their gold...,” Pasha says, his tone less assured.</i> (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
--	---

Шостий приклад описує всю фразу як паузу хезитації: вставні слова, що показують невпевненість «так»; подвійне використання слова «в основному», що показує невпевненість мовця; використання мовчазної паузи у формі трьох крапок (перший приклад додано в перекладі, другий збережено); перестановка слів – “this woman was sleeping”, “she was sleeping”. Використання цих пауз хезитацій показує невпевненість персонажа, диктує умови інтонації тексту (особливо за допомогою розділових знаків) і пов’язує текст з тим, що вже було сказано з досвідом читача.

Паузи хезитації виражаються сполучними словами в письмовому тексті. Вони замінюють паузи в мовленні персонажів, щоб передати їх живе спілкування.

Вони забезпечують зв'язок діалогів між собою, а також показують зв'язок між письмовим текстом і подіями, що відбуваються між персонажами. Сполучні слова, що заповнюють паузи в мовленні, часто виражаються частками, однак може бути кілька варіантів перекладу вагання одного й того самого слова. Наприклад, тлумачення частки «ну» в українській мові, наведене в 11-томному Словнику української мови [83]:

1. Питальний. Використовується в питальних реченнях як спонукання до відповіді, супроводжується інтонацією зацікавленості, очікування, нетерпіння, вимоги.

2. Питальний. Використовується для вираження питання з відтінком недовіри, здивування в сенсі, близькому до «справді».

3. Модальний. Використовується для вираження висновку з роздумів про щось; отже.

4. Підсилювальний. Використовується для надання висловлюванню або окремому слову більшої сили, виразності.

5. Модальний. У поєднанні з інфінітивом вказує на енергійний початок дії в минулому; давайте.

6. Модальний. Використовується для вираження припущення в сенсі скажімо.

7. Модальний. Використовується на початку питального речення, що виражає занепокоєння щодо чогось небажаного, якогось незвичайного припущення тощо.

Дослівний переклад цього слова «ну» англійською мовою – «well» (вигук). Воно вживається для вступу до висловлювання, часто для вираження здивування, сумніву, легкої незгоди чи гніву, або для продовження розповіді [113]. Однак перекладач може трансформувати цю паузу вагання, виражену часткою, виходячи з контексту, а не з буквального визначення. На основі Таблиці 3.3 можна простежити різноманітність перекладу пауз вагання, які виражаються єдиною часткою «ну» в українській мові в одному розділі роману «Ворошиловград».

Тактики перекладу пауз, що виражають вагання, які позначаються часткою «ну» (“well”)

Оригінал	Переклад	Тактика перекладу
– <i>Ну добре, – погодився я, – поїду загальним.</i> (Жадан, Ворошиловград)	"All right then ," I agreed. "I'll ride in the economy-class car". (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	Заміна
– <i>Ну як сказати? Ми там коробки заносили. Я заснув.</i> (Жадан, Ворошиловград)	" Well , what can I say... we were carrying some boxes in, and then I fell asleep." (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	Збереження
– <i>Ну-ну, – не повірив він мені. – Ти точно не по бізнесу?</i> – <i>Як це?</i> – <i>Ну, може, тобі від мене щось треба.</i> (Жадан, Ворошиловград)	" Sure, sure ," he said without believing a word I was saying. "And you came here on business?" "What do you mean?" " Well , maybe you want something from me." (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	Заміна Збереження
– <i>Хочеш випити? – несподівано запропонував він.</i> – <i>Ну давай, – погодився я.</i> (Жадан, Ворошиловград)	"Wanna have a drink?" he suggested out of the blue. " Yeah , sure." (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	Заміна
– <i>Ти, виходить, як Троцький – своїм поїздом їдиш.</i> – <i>Ну, виходить, – погодився він.</i> (Жадан, Ворошиловград)	"So, you're like Trotsky – you've got your own train and all." " Yeah , I guess so." (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	Заміна
– <i>І що потрібно вміти йти на поступки, вміти віддавати,</i>	"You have to be able to compromise and give something up	Опущення

щоби отримувати щось взамін. – Ну ясно. – <i>І що не потрібно рогом упиратися. Коли тобі пропонують щось на вигідних для тебе умовах, це ясно?</i> – Ну. (Жадан, Ворошиловград)	to get something back in return." "Obviously." "And you souldn't be so damn stubborn. Especially when someone makes you a really good offer, you got that?" "Yeah." (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	Заміна
– Ну, не знаю, – сказав я на це, – може, проблема не в тому, що справи вести не вміють, а в тому, що ти вибору не лишаєш? (Жадан, Ворошиловград)	"Well, I don't know," I said. "Maybe part of the problem is that you don't give them much of a choice?" (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	Збереження
– <i>О</i>, – сказав прилизаний до мене, – бачиш – ні повара, ні бармена, ні стюардеси. Ну, ладно, пішли. (Жадан, Ворошиловград)	"Oh," Mr. Slick said, "you see, we don't have any bartenders, cooks, or car attendants. Okay, lets go." (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	Опущення
У кінці вагона на нас чекав охоронець. Побачивши мене, здивувався, проте промовчав, наче так і треба. – Ну, – мовив прилизаний до нього. (Жадан, Ворошиловград)	The security guard was waiting for us at the end of the car. He was surprised to see me, but didn't say anything, making it seem as though everything was just fine. "Well?" Mr. Slick said. (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	Заміна
– Ну і що з ним робити? – роздратовано запитав прилизаний. (Жадан, Ворошиловград)	"Well, what do you want me to do with it?" Mr. Slick asked irritated. (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	Збереження

– <i>Ну тоді давай, – сказав на це прилизаний, сам її притягнув – сам і готуй.</i> – <i>Я? – жахнувся Коля.</i> – <i>Ну не я ж, – холодно відповів прилизаний.</i> (Жадан, Ворошиловград)	<i>"Well, you better get a move on," Mr. Slick said. "You brought it, so you do the cooking."</i> <i>"Me?" Nick asked, terrified.</i> <i>"Well, I'm not gonna do it, obviously," Mr Slick answered coldly.</i> (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	Збереження Збереження
– <i>Ну і ладно, – відповів я.</i> – <i>Ладно? – п'яно перепитав прилизаний. – Ну, ладно так ладно.</i> (Жадан, Ворошиловград)	<i>"Whatever," I answered.</i> <i>"Whatever?" the drunken Mr. Slick asked. "Okay, whatever."</i> (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)	Опущення Опущення

В одному розділі слово «ну» було вжито 16 разів. Але лише в 7 випадках воно було перекладено як «well». В інших епізодах воно було адаптовано відповідно до контексту, щоб забезпечити зв'язність і логічну послідовність подій. Наприклад, «Ну-ну» було відформатовано як «*Sure, sure*». В українській мові подвійне «ну» не має згоди в своєму значенні (воно є вираженням сумніву), але в англійській мові подвійне «*sure*» означає негайну згоду закінчити тему і перейти до іншої.

Навіть при збереженні перекладу слова в його першому значенні інтонація може змінюватися. Таке сталося у фрагменті: «*The security guard was waiting for us at the end of the car. He was surprised to see me, but didn't say anything, making it seem as though everything was just fine. "Well?" Mr. Slick said.*» (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad). Слово «well» присутнє як дослівний переклад слова «ну». Однак в оригінальному тексті немає питальної інтонації, а лише вигук. Отже, зв'язність тексту змінилася через заміну інтонації. Пауза хезитації в оригінальному тексті (ніби підтверджуючи мовчання) була змінена на питання.

Іншим прикладом перетворення припущення і сумніву українського слова «ну» на згоду є його переклад як «*yeah*» і «*okay*». У цих контекстах слово «ну» є

прикладом пауз вагання. Воно показує невпевненість мовця або використовується для уникнення тиші. У перекладах зафіксовано випадки, коли паузи вагання опущені, як у ситуації «Ну ясно» – «Obviously». Невизначеність була змінена на згоду просто шляхом видалення паузи вагання, представлені словом «ну».

Мовчазні та заповнені паузи хезитації використовуються як засіб стилізації, який апелює до досвіду читача, а також пов'язує частини тексту між собою, покликаючись на існуючу інформацію в тексті, замінюючи слова розділовими знаками, нелексічними звуками або використовуючи вступні слова для паузи в мовленні, щоб дати можливість «подумати» не тільки персонажу, але й читачеві. Отже, паузи хезитації можна вважати надсегментними засобами когезії, які пов'язують інформацію в тексті та об'єднують її зі знаннями та досвідом читача.

Наголос від автора також є зв'язуючим елементом тексту. Він залежить не тільки від авторського замислу, а й від читацького прочитання. Часто наголос може передаватися через шрифти (курсив, жир) чи пунктуацію. Пунктуаційне оформлення наголосу простежуємо у такому фрагменті:

<i>Добродій у старенькому капелюсі й – голове – з такими довгими вусами, що їх доречно заправляти за вуха, розклавши якесь причандалля просто на бруківці, досить голосно коментує свої досягнення. (Андрухович, Рекреації)</i>	<i>A gentleman in an ancient hat and, what is more, whiskers so long that it would be convenient for him to tuck them behind his ears has laid out some paraphernalia straight on the pavement and is giving a loud commentary on his achievements. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>
---	---

Автор наголошує на важливості інформації власне у тексті, і перекладач також зберігає цю особливість вставною сполукою.

Приклад відтворення супрасегментного виду зв'язності можна проілюструвати використанням паузації в оригіналі й перекладі тексту «Музей покинутих секретів» (Забужко, пер. Shevchuk-Murray, The Museum of Abandoned Secrets) у вигляді розділового знаку три крапки <...> (а також варіантів комбінацій трьох крапок із іншими розділовими знаками – <?..>, <!..>, <....>, <?!>, <??> та <,..>. Кількісні підрахунки подано в Таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Тактики перекладу паузації як засобу супraseгментного виду зв'язності

Пауза	Оригінал	Переклад	Тактики перекладу
... (три крапки)	2652	1176	252 – додавання 826 – збереження 1835 – опущення
?..	538	6	538 – опущення 6 – додавання
!..	321	1	321 – опущення 1 – додавання
.... (чотири крапки)	–	269	269 – додавання
?!.	6	–	6 – опущення
???	2	–	2 – опущення
,...	–	1	1 – додавання

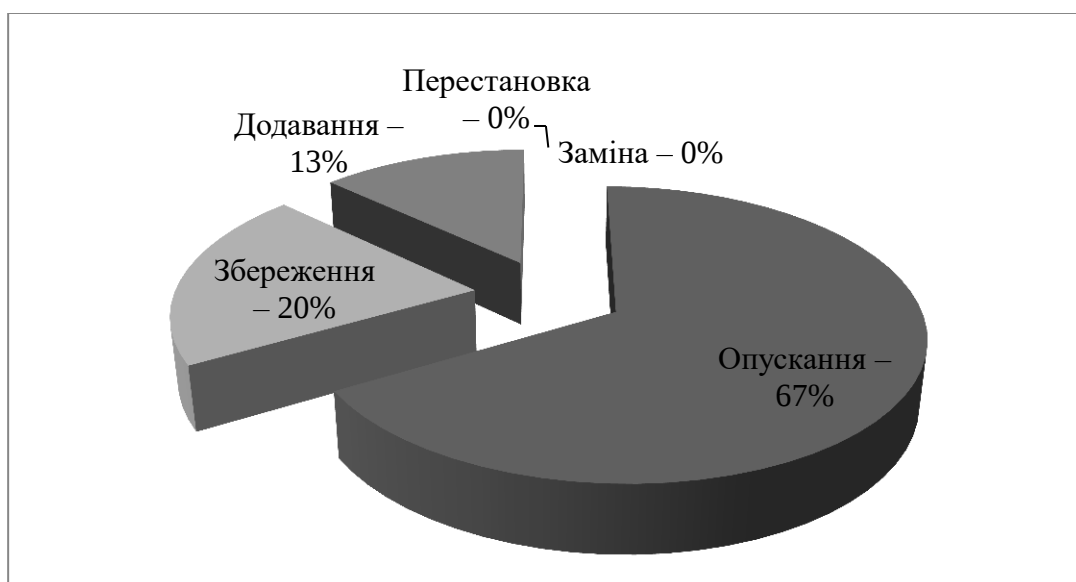

Рис. 3.1. Аналіз тактик перекладу супraseгментного виду зв'язності

Згідно з Рис. 3.1. зафіксовано 3519 випадків паузації в оригіналі та 1453 випадки – у перекладі. Паузація як засіб супraseгментного виду зв'язності тяжіє до опущення в перекладі (67%). Переклад зберігає тільки 20% пауз у вигляді

<...>, пропускає всі випадки вживання <?...>, <!...>, <?!...>, та <???>, натомість додаючи два нові розділові знаки на позначення пауз: <,...> і <....>, а також додає використання <....>, <?...> і <!...> у нових контекстах. Отже, результати показують, що емоційність, як засіб зв'язності, більше притаманна текстам оригіналу, в той час як переклад тяжіє до завершених речень без паузації і роздумів з боку читача.

3.3.2. Засоби екстралінгвального виду когезії

До засобів екстралінгвального виду когезії зараховуємо ситуацію, асоціації та учасників комунікативного процесу. Передача культурних маркерів у тексті є ключовим елементом репрезентації національної, соціальної та етнолінгвістичної ідентичності. Відтворення екстралінгвального виду зв'язності важливе для передачі української культурної картини світу іноземному читачу [28]. Типовий постмодерністський персонаж втілює в собі певну культурологічну формулу [4]. Культурні маркери – це вербальні чи невербальні одиниці, які вказують на приналежність тексту до певної культури, наприклад, стилістичні особливості, форми звертання, гумор або концепти, специфічні для певної етнічної чи соціальної групи [114]. У процесі створення або перекладу текстів ці маркери функціонують як коди, які зчитуються носіями культури автоматично, але можуть бути неочевидними або незрозумілими для представників інших культур.

Дослідження О. Кульчицької та І. Малишівської показало, що деякі тексти можуть впливати на інтерпретацію читачів, тим самим зменшуючи роль культури в їх сприйнятті [140]. Завдання перекладача – максимально відтворити не тільки текстові засоби зв'язності, а й надтекстові, щоб відповідно передати авторську культурну складову тексту. Часом функцію забезпечення національного колориту й особливостей мови виконує безеквівалентна лексика, яка не має відповідників у цільовій мові. У такому контексті перекладачі використовують описові зміни, транслітерацію або ж адаптивне транскодування [16].

Важливу роль у збереженні культурних маркерів відіграє не лише лексика, а й структура наративу, образна система, риторичні стратегії. Збереження

культурних маркерів сприяє збагаченню читацького досвіду, але може призводити до когнітивних бар'єрів сприйняття [167]. Таким чином, аналіз культурних маркерів у тексті дозволяє простежити механізми передачі культурної пам'яті, колективної ідентичності та міжкультурної комунікації.

Покликання на культурні традиції, забобони, вірування – є частиною екстралінгвальної зв'язності, для тлумачення якої потрібні фонові знання читача. Пов'язати хустку на голову, засунути часник у пазуху, чи перев'язати руку червоною ниткою – це маркери, які показують культурну особливість народу. Перекладач зберігає цю зв'язність, оскільки вона формує культурний аспект тексту. Для іноземного читача ці особливості можуть бути невідомими, але приставка «щоб не зурочили» / «to ward off evil» показує причину таких дій персонажів.

Одним із виявів екстралінгвальної зв'язності є покликання на культурні особливості, а саме – шанобливе звернення «на ви», яке не передається англійською мовою. Протиставлення цієї зв'язності показана в наведеному далі фрагменті:

– Я щасливий, що ми вже <i>перейшли на "ти"</i> , – дав йому зауваження замість відповіді Мартофляк. (Андрухович, Рекреації)	<i>"I'm delighted that we're already on first-name terms," remarked Martofliak in lieu of a reply. (Пер. Pavlyshyn, Recreations)</i>
--	---

Іноземний читач не зрозуміє різниці між зверненням «ти/ви», оскільки англійська мова не має такого протиставлення, тому перекладач змінює покликання до «first-name terms», оскільки виявом шанобливості при спілкуванні з незнайомими (малознайомими) людьми, чи вищими по статусу/віку є саме звернення по прізвищу, а ім'я використовують у близькій міжособистісній комунікації. Звернення «ти/ви» – «first-name/last-name terms» є екстралінгвальною зв'язністю, бо вони не тільки об'єднують репліки між собою, а й покликаються на фонові знання читача, співвідносячись із правилами комунікації.

<i>В Америці блатне бабисько навчилося лаятись по-анлійському, особливо гарно вдавалося йому "Шшшш!" – котяче шипіння з дугасто вигнутою спиною, а також презирливе "О, кам он – гів мі е брейк!", яким колись раз уперезала була того чоловіка. (Забужко, Польові дослідження з українського сексу)</i>	<i>In America the prison hag learned how to swear in English and was especially successful at rendering the word "Shhiitt!" – a hiss off the arched back of a cat, and also the contempt-laced "Oh come-on, give me a break!" with which she once lashed that man. (Пер. Hryn, Fieldwork in Ukrainian Sex)</i>
---	---

Український текст за допомогою транслітерації англomовних фраз показує іншомовність та «інакшість». Переклад пропускає екстралінгвальну зв'язність, вводячи англomовне написання фраз, зберігаючи тільки інформативну складову.

Культурні маркери як засоби екстралінгвального виду когезії (надтекстового типу) також співвідносяться із референційним видом зв'язності; вони часом реалізуються через одні засоби, проте не є взаємозамінними. Референційний вид когезії полягає у зверненні до реальності в межах текстового світу та активізує фонові й енциклопедичні знання реципієнта. У тексті можуть згадуватися загальновідомі реальні локації світового рівня, упізнавані читачами незалежно від їхнього віку чи національної належності. Цей тип когезії спрямований на поєднання художньо змодельованого світу з реальною дійсністю та знаннями читача, зокрема через називання побутових об'єктів, культурних маркерів, форм звертання тощо. Забезпечення референційного виду зв'язності здійснюється не тільки через згадування власних назв, а й просто часу, локацій чи предметів, з якими читач може провести паралелі, базуючись на власному досвіді. Культурні маркери як засіб референційної зв'язності формуються з власних і загальних назв, натомість культурні маркери як екстралінгвальний вид зв'язності формують ситуацію, в якій відбуваються дії. Це не просто називання місця, часу, предмету, це опис звичаїв, традицій, культури народу загалом. Культурні маркери як засоби екстралінгвального виду виходять за межі власне текстового словесного називання, включаючи знання читача про культуру.

У процесі формування та інтерпретації культурних маркерів важливу роль відіграють і соціальні чинники. Залежно від соціального статусу, гендеру, віку, етнічної належності та рівня освіти автора, перекладача й адресата, одні й ті самі культурні маркери можуть мати різне семантичне навантаження та прагматичну функцію [124]. Наприклад, у текстах, спрямованих на певну соціальну групу, часто використовуються специфічні форми сленгу, алюзії на локальні події або символи, які можуть бути незрозумілими за межами цієї групи. У цьому контексті текст постає не лише як інструмент комунікації, а як форма соціального впливу, що відтворює або трансформує владні відносини [111]. Цензура, стандарти політкоректності, ідеологічні рамки – усе це впливає на те, як культурні маркери репрезентуються у ЗМІ, літературі чи освітніх матеріалах [192].

<i>Але, холера ясна, маю враження, ніби старого дідька зараз поб'є грець від такого активного розтирання...</i> (Андрухович, Перверзія)	<i>But, shoot, I have the impression that a paralytic stroke soon will rout the old devil from such an active massage.</i> (Пер. Naydan, Perverzion)
---	--

Вставка «холера ясна» не може бути буквально перекладеною, проте вона впливає на екстралінгвальну зв'язність постмодерністського тексту як культурна характеристика та паузація.

Екстралінгвальною зв'язністю є особливості передачі живого мовлення своїх персонажів. Наприклад, «*I шо*», «*Чьо через два?*» або «*Уер*», «*Gotcha*», «*Huh?*». Автор передає живе мовлення через використання суржику, нелітературної мови, часом просто транслітерує слова. Цим забезпечується наскрізна екстралінгвальна зв'язність, оскільки читач співвідносить мову персонажів із побутовою мовою. Перекладач використовує натомість живе мовлення англomовного читача (а не українського), передаючи його за допомогою скорочень («*gotcha*») чи побутової мови («*уер*», «*huh*»). Перекладач зберігає екстралінгвальну зв'язність, трансформуючи лексичні засоби її забезпечення, враховуючи мову свого читача. Він також може і додавати лексичні засоби передачі живого мовлення, навіть якщо в оригіналі використовувалися літературні форми слів, наприклад:

– Ага, – знову тішиться Пітер. – Справи? – Справи, – подумавши, погоджується Паша. – Племянник в інтернаті. Забрати хочу. На вихідні. (Жадан, Інтернат)	“ Gotcha. Got things to do?” “ Yep, ” Pasha replies after a moment’s thought. “My nephew’s staying at the orphanage. I want to take him home ... for his week off.” (Пер. Wheeler, Costigan-Humes, Orphanage)
---	--

Учасниками комунікативного процесу є власне автор і читач, а також перекладач (у вторинному тексті). На забезпечення екстралінгвальної зв’язності впливають комуніканти – читачі. Фонові знання впливають не тільки на образ певного об’єкта та сприйняття інформації читачем, але й на переклад тексту. Якщо не враховувати контекст, в якому було висловлено речення, може бути багато варіантів перекладу фрагменту: «“*They ..., ” he said. “Did you see that? They ate it. They ate it!*”» (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad).

Завдяки вже перекладеному тексту перекладачеві легко визначити, про кого йдеться, і які словосполучення використовувати для передачі інформації.

– Не говоріть дурниць, Ніколай Ніколаїч, – сказав я. – Це його бізнес, і він обов’язково повернеться. Я нічого продавати не збираюся. (Жадан, Ворошиловград)	“Don’t be silly, Nikolay Nikolaich,” I said. “It’s Yura’s business – he’ll definitely come back. I’m not planning on selling anything.” (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)
--	--

Цей фрагмент у перекладі показує звернення до тієї ж бази даних і ситуації, але з використанням її трансформації. Перекладач вводить ім’я «Юра» в речення, тим самим полегшуючи читачеві розуміння, про кого йдеться. Як в оригіналі, так і в перекладі, під час діалогу між цими персонажами кілька разів згадується «Юра» – брат головного героя, але щоб читач не заплутався у звичному поясненні «його справи», перекладач знову нагадує ім’я персонажа, усуваючи тим самим можливу плутанину. В оригіналі, за кілька рядків до цього, є фраза:

З братом вашим, Юрою , ми не встигли домовитись... (Жадан, Ворошиловград)	Your brother and I couldn’t reach an understanding. (Пер. Costigan-Humes, Wheeler, Voroshilovgrad)
---	---

Оригінал вже апелює до знання читача про те, що Юра є братом, а перекладач розділяє цю інформацію. Хоча засоби, за допомогою яких текст стає зв'язним, можуть бути збережені або трансформовані, вони все одно звертаються до того самого поняття в пам'яті читача.

Якщо перекладач використовує окремий рядок, вирваний з контексту, без інтерпретації та ситуації, його інформаційна цінність та зв'язність з іншими реченнями видаватимуться сумнівною, оскільки те, що вже було написано та перекладено, є основою для нової інтерпретації. Кожне речення має дві характеристики в контексті зв'язності: 1) воно посиляється на попередню інформацію та 2) слугує основою для наступної інформації. Є лише два винятки: перше речення самого тексту (яке не має попередньої написаної інформації і базується лише на досвіді читача) та останнє речення тексту (яке є заключним і не буде генерувати нового значення, а лише слугуватиме основою для уяви читача). Аналогічно, в перекладі кожне речення впливає з попереднього і формує нове. Цей перехід є когезією тексту, і кожна «відома» річ переміщується в інформаційну базу даних читача, щоб створити щось нове, формуючи ситуацію прочитання.

Пам'ять читача також можна охарактеризувати як «феномен відсутнього тексту» [166], коли автор припускає, що читач має певні знання, що стосуються тексту; немає необхідності надавати всі деталі або довідкову інформацію. Автор може опустити повторення деякої інформації, яку читач вже знає, або посилатися на інформацію, представлену раніше в тексті. З іншого боку, перекладач враховує культурні відмінності іноземного читача; переклад може містити додаткові тлумачення, які були б незрозумілі іноземцям без приміток. Оскільки досвід іноземного читача буде іншим, те саме буде і з ситуацією прочитання вторинного тексту; перекладачі звертають увагу на ці відмінності.

Потенційні обмеження та помилки перекладу можуть виникнути, коли переклад базується лише на одному реченні [190]. Жодне речення не існує ізольовано від іншого, вони взаємопов'язані і утворюють єдиний цілісний текст. Зв'язок між цими елементами тексту (розділами, абзацами, реченнями, словами,

ідеями та образами) є когезією. Все, що формує розуміння одного елемента через інший, утворює інформаційну базу даних і ситуацію – прочитану інформацію та фонові знання читача. Враховуючи відмінність між досвідом читача оригіналу й перекладу, перекладач може вносити свої трансформації засобів зв'язності. Перекладач часом стає і співавтором тексту, оскільки при художньому перекладі неминуча втрата змісту [17].

Окремим виявом екстралінгвальної зв'язності є особа автора в тексті. Він може бути оповідачем, сторонньою особою чи власне учасником дій – одним із персонажів. Так, наприклад, у тексті «Московіада» оповідач може звертатися сам до себе.

<i>Тебе, друзе, перемкнуло десь так між третім та четвертим слоїком, а може, між п'ятим і шостим походом до вбиральні, а може, щойно тоді, як Юра Голіцин-Тургенєв різко виклав на столик пляшку чогось червоного, крилато оголосивши "вино на піво сто діво". (Андрухович, Московіада)</i>	<i>Somewhere between the third and the fourth jar, or perhaps between the fifth and the sixth trip to the restroom, or perhaps right after Yura Golitsyn-Turgenev resolutely plopped on the table a bottle of something red, saying that "wine after beer brings good cheer," my friend, your switch had flipped. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
--	---

Особа автора є засобом надтекстової зв'язності, оскільки вона формує у читача підтекст – хто такий автор (в цьому випадку – хто такий оповідач).

Також текст «Московіада» (Андрухович, пер. Chernetsky, The Moscoviad) написаний у формі листа до «королівської милості». Додається ще один учасник комунікації – потенційний реципієнт, закладений автором.

<i>Але це все лірика, Ваша Королівська Милосте. Необов'язкова пауза перед виголошенням головного. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>But all this is pure lyricism, Your Royal Mercy. An avoidable pause before recounting the main part. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
---	---

Цей уявний реципієнт стає учасником комунікації, оскільки автор впродовж тексту регулярно до нього звертається. Так, зафіксовано 31 випадок звернення

автора (який є оповідачем) до реципієнта (у формі Ваша Королівська Милосте / Милосте / Соборносте / Суверенносте / Щиросте / Королівська Суворосте / Королівська Проникливосте / Блакитносте / Вічносте / Мужносте / Королівська Справедливосте / Величавосте / Ясносте / Гідносте, Великий Князю мій, Королю Мій); перекладач зберігає кожне звернення без трансформації (у формі Your Royal Mercy / Mercy / Sovereignness / Sincerity / Royal Sternness / Royal Acuteness / Sky-Blueness / Manliness / Royaljustice / Serenity / Your Dignity, Great Ruler, My King).

Засоби екстралінгвального виду зв'язності тяжіють до збереження у перекладах, оскільки вони включають учасників комунікації, які впливають не тільки на зв'язність тексту, а й стають безпосередніми кодувальниками / декодувальниками інформації тексту.

3.3.3. Засоби інтертекстуального виду когезії

Прикладом для використання інтертексту для забезпечення зв'язності тексту є фрагмент:

<i>Скінчилося тим, що я не витримав і пішов з десятикласницею ми на той час саме дочитали "Магабгарату", яку вона, неповнолітня дурепа, щиро сприймала за мою оригінальну поему. Перейти до "Одіссеї" мені не вдалося – виявилось, що вона щось таки вивчала про неї у школі. (Андрухович, Московіада)</i>	<i>In the end I couldn't take it any more and left. With the high school senior we had just finished The Mahabharata, which she, the underage fool, sincerely believed to be my original poem. I wasn't able to go on to The Odyssey-it turned out that she did learn something about it at school. (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)</i>
---	---

Автор і перекладач згадують всім відомі тексти «Магабгарата» / «The Mahabharata» і «Одіссею» / «The Odyssey», за рахунок яких зберігається водночас зв'язок із реальністю, покликаючись на досвід читача (що він знайомий із цими текстами), і забезпечується розвиток подій.

Інтертекст не обов'язково є покликанням на існуючі реальні праці, він може бути теж текстом у тексті – окремим елементом, який впливає на зв'язність його складників. Фрагмент нижче показує інтертекстуальну зв'язність – текст брошури, який виголошує персонаж, а інші персонажі пізніше коментують. Це є зв'язуючий елемент між ДО і ПІСЛЯ, який є і окремим текстом, і елементом розділу; вирвавши його з контексту, не буде зрозуміло хід наступний подій.

– Слухайте, це цікаво, – густим акторським голосом втрутився Мартофляк, який перед тим мовчки гортав святочний проспект, і почав читати його вголос: "ШАНОВНА ГРОМАДО, СПІВВІТЧИЗНИКИ, ПАНОВЕ-ТОВАРИСТВО! (Андрухович, Рекреації)	"Listen, this is interesting," interrupted Martofliak in his rich theatrical voice, having previously leafed through the festival brochure in silence. He began reading aloud: HONOURED CITIZENS, FELLOW COUNTRYMEN, LADIES AND GENTLEMEN! (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
--	--

Інтертекстом можуть бути новостворені продукти творчості або покликання на твори без вказування джерела. Наприклад, текст Андруховича «Рекреації» описує з'їзд поетів, на якому відбувається декламування їх віршів. Фрагмент нижче цитує вірш «Веснянка до сну», який Юрій Андрухович опублікував ще до виходу роману «Рекреації», але цей вірш подається як новостворений продукт без покликання на джерело. У заданому контексті інтертекст забезпечує і розвиток події, і зберігає образ «поета».

Вчинивши так, як він запропонував, усі наготувалися слухати. І почули таке: Цвітіння дерев найніжніша пора, найвище зусилля краси і добра, як чуйно ступаю в зелену країну, де соком дощів пахне тепла кора... (Андрухович, Рекреації)	Having done as he suggested, the company settled down to listen. And they heard the following: Tenderest blossoms of trees in the wood, Sublimest exertion of beauty and good, How gladly in your verdant land I'd remain Where warm bark is scented by juices of rain ... (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
--	---

Завдання перекладача ускладнюється тим, що він має передати не тільки прозовий текст, а й поезію, що є складнішою для перекладу.

<i>"Щось зрушилося в світі: хтось кричав Крізь ніч моє ім'я, неначе на тортурах, І хтось на ганку листям шарудів, Перевертався і не міг заснути. Я вчилася науки розставань: Науки розрізняти біль недужний І біль животворящий (хтось писав Листи до мене й кидав їх у грубку, Рядка недописавши). Хтось чекав Чогось від мене, але я мовчала: Я вчилася науки розставань", – от і збулося все до словечка: вчися, вчися тепер "науки розставань" – із життям, із собою, з даром своїм нещасливим, що його тепер уже навряд чи подужаєш підняти – якщо досі, вважай, ні разу не витиснула цю штангу на висоту повного ривка. (Забужко, Польові дослідження з українського сексу)</i>	<i>Something has shifted in the world: someone was crying Out my name in the night as though from a torture chamber And someone rustled leaves on the porch, Tossed and turned, and could not fall asleep. I was learning the lessons of parting: The science of differentiating the pain of illness And the pain of affirmation (someone was writing me letters And throwing them into the fire, Unable to finish the line). Someone was waiting For something from me, but I was silent: I was learning the lessons of parting – and now it has all come to pass, down to the very last word: go ahead, learn, learn now the lessons of parting – with life, with yourself, with your ill-fated gift, because it's unlikely that you'll now be able to raise it up – you've never yet managed to raise this barbell to full extension anyway. (Пер. Hryn, Fieldwork in Ukrainian Sex)</i>
--	--

Новостворений текст у тексті не тільки формує інтертекстуальність, а й утворює наратив тексту і зв'язує елементи тексту між собою.

Для збереження інтертекстуальної зв'язності не обов'язково давати цілі фрагменти інших текстів. Достатньо часом згадати назви інших праць, продуктів діяльності чи творчості, як у такому фрагменті тексту:

<i>Після нього на столику залишилися "Правда" і "Красная звезда".</i> (Андрухович, Рекреації)	<i>He left behind on the shelf copies of Pravda and Red Star.</i> (Пер. Pavlyshyn, Recreations)
--	---

У цьому фрагменті прописано покликання на відомі періодичні видання зазначеного часу, описаного в тексті. Власне статті/матеріали текстів цих періодичних видань не даються, та читачу достатньо простого згадування цих газет, щоб пов'язати не тільки події (предмети) тексту з дійсністю, а й зрозуміти час розвитку подій за назвами (так, зрозуміло, що видання «Красная звезда» не могло виходити на території України, як мінімум через його назву; а отже описувалися радянські/порадянські часи). Окремо слід зауважити, що в оригіналі назви цих видань не виділяються курсивом, а просто беруться в лапки. Натомість, в перекладі для цього використовується курсив, що можна пояснити відмінностями граматики і графічних елементів оформлення тексту.

Ще одним виявом інтертекстуальної зв'язності є епіграфи. Наприклад, у тексті Ю. Андруховича «Московіада»:

<i>Нехай і на сей раз вони в нас не вплюють нічого. (Григорій Чубай).</i> (Андрухович, Московіада)	<i>Let them this time as well hunt down nothing that is ours (Hryhori Chubai).</i> (Пер. Chernetsky, The Moscoviad)
---	--

Епіграф не просто розпочинає текст, він задає тон усьому наступному тексту.

Аналіз інтертексту як засобу зв'язності показує збереження покликань і алюзій на інші праці, в тому числі, коли інтертекстом є новостворений текст, як у «Рекреаціях»: програма заходу, вірш одного із учасників, алюзія на молитву; у «Ворошиловграді»: читачу прописуються фрагменти книги, яку читає вголос головний персонаж; або в «Перверзії»: вірші, алюзія на жанр драми, або допиту (питання-відповіді).

Надтекстова зв'язність постмодерністських текстів базується на фонових знаннях комунікантів – автора, читача й перекладача. Завданням перекладача є передача не тільки власне текстової інформації, а й підтексту, інтонаційного оформлення, які забезпечуються надтекстовою зв'язністю. Супрасегментна зв'язність може як зберігатися при перекладі, так і трансформуватися залежно від осіб комунікативного процесу. Вона задає інтонацію для прочитання тексту, й впливає на підтекст. Екстралінгвальні засоби когезії передбачають вплив на текст фонових знань усіх комунікантів та його індивідуальне прочитання кожним читачем. Перекладач тяжіє до забезпечення максимальної інформативності, уникнення неправильного прочитання іноземним читачем через різні фонові знання. Інтертекст стає засобом когезії постмодерністських текстів, який тяжіє до збереження в перекладах.

Засоби надтекстового типу зв'язності впливають на когезію тексту через підтекст, інтонацію, культурні маркери, інтертекст тощо. Сприймаючи текст, читачі посиляються на власний досвід і на попередньо прочитану інформацію. У вирваному з контексту фрагменті зв'язність і цілісність тексту будуть порушені, а інформація може втратити зв'язок як з реальністю, так і з попереднім текстом.

Працюючи з текстом, перекладач покликається не тільки на сам текст, але й на інформацію, що формує його згуртованість – культурні особливості, стиль написання та потенційний досвід читача. Наприклад, при перекладі специфічних (регіональних) фактів перекладач може додавати примітки або пояснення, тим самим допомагаючи сформуванню інформаційну базу даних і ситуацію прочитання для іноземного читача – те, що відомо читачу оригіналу й не потребує пояснення. Крім забезпечення фактичної згуртованості тексту, завдання перекладача полягає в тому, щоб надати необхідну інформацію для передачі світогляду автора, який може бути незрозумілим іноземному читачеві.

Супрасегментні надтекстові засоби когезії впливають на підтекст, задаючи інтонацію для прочитання тексту, яка не просто маркована текстовими засобами (граматика, пунктуація та лексика), а й залежить від авторської інтенції й

читацького прочитання. Супрасегментна зв'язність може як зберігатися при перекладі, так і трансформуватися залежно від осіб комунікативного процесу.

Екстралінгвальні засоби когезії також впливають із підтексту й інформації, яка відсутня в самому тексті. Особа читача найбільше впливає на особливості передачі екстралінгвальних засобів зв'язності, оскільки перекладач враховує потенційні лакуни в досвіді іноземного читача та його знаннях, які залежать від національності, культури, історії тощо. Для екстралінгвальної надтекстової зв'язності у вторинному тексті важливою є особа перекладача як посередника між автором і його іноземним читачем.

Інтертекст є не тільки окремою категорією тексту, а й зв'язним елементом його частин, який при перекладі зберігається як важлива складова. Завдання перекладача ускладнюється, якщо зв'язним інтертекстом є не просто алюзія на інші продукти мистецтва, а новостворений текст у тексті (особливо, якщо він поетичний) чи культурні маркери (як коломийки чи покликання на локальне мистецтво, яке іноземному читачу може бути невідомим).

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу дійти таких теоретичних і практичних висновків.

1. Текст є ієрархічно організованою системою смислових одиниць, об'єднаних комунікативним наміром автора та реалізованих у межах певної сфери спілкування. Він становить концептуально зумовлений результат мовленнєвої діяльності, що має інформативний і прагматичний характер. Зв'язність тексту (когезія) виникає тоді, коли розуміння одного елемента залежить від іншого. Вона забезпечується формально-граматичними засобами – узгодженням, синтаксичними зв'язками, повторами, анафорою, сполучниками, порядком слів тощо – і водночас передбачає залучення знань, досвіду та реальності, спільних для автора і читача. Текстові категорії взаємопов'язані та спільно формують його структуру. Дискретність виявляється у членуванні цілісного тексту на взаємозалежні частини (когезія реалізується як зв'язність цих частин). Інформативність зумовлена взаємодією автора й читача та має суб'єктивний характер. Континуум відображає послідовний розвиток подій у часі й просторі, забезпечуючи логічну організацію і зв'язність тексту. Референційність пов'язує текстовий світ із дійсністю, а антропоцентричність і інтерактивність підкреслюють роль комунікантів у створенні та інтерпретації смислу. Інтерсеміотичність виявляється у взаємодії тексту з іншими текстами, знаковими системами й культурними кодами. У дослідженні розмежовуються поняття зв'язності (когезії) та цілісності (когерентності): когезія забезпечує формально-семантичну єдність і актуалізується під час читання, тоді як когерентність постає як концептуальна цілісність тексту після його повного сприйняття. Якщо зв'язність реалізується локально, то цілісність охоплює текст загалом як змістову єдність.

2. У дослідженні запропоновано розширену типологію засобів когезії, що ґрунтується на класифікаціях М. А. К. Галлідея та Р. Гасан, О. О. Селіванової, а також А. Хілла, з урахуванням впливу текстової/позатекстової інформації на текст

і ролі фонових знань комунікантів у процесі інтерпретації. Засоби когезії поділено на два види – текстовий і надтекстовий. *Текстовий тип когезії* реалізується через сім взаємопов'язаних видів: граматичний, семантичний, ономасіологічний, смисловий, структурно-композиційний, референційний і прагматичний. Граматична когезія забезпечується узгодженням морфологічних і синтаксичних категорій, уживанням займенників, а також пунктуаційними засобами, які виконують не лише розділову, а й когезивну функцію. Семантична когезія ґрунтується на взаємодії денотативних і конотативних значень та реалізується через тематичну єдність, повтори спільних сем і асоціативні зв'язки. Ономасіологічний вид когезії виявляється у словотворчих процесах і використанні зменшувально-пестливих форм, що сприяють мовній грі та емоційній насиченості тексту. Смилова когезія об'єднує логічні, образні й асоціативно-метафоричні засоби, забезпечуючи причинно-наслідкові зв'язки та поступове розгортання інформації, де нове спирається на вже актуалізоване. Структурно-композиційна когезія охоплює як окремі фрагменти, так і текст загалом, реалізуючись через взаємодію композиційних елементів. Референційна когезія пов'язує текстовий світ із реальністю та енциклопедичними знаннями читача, використовуючи власні назви, часові й просторові орієнтири та досвід реципієнта. Прагматична когезія орієнтована на взаємодію автора, читача й перекладача та виявляється у формах прямого або опосередкованого діалогу з адресатом. *Надтекстовий тип когезії* охоплює супрасегментний, екстралінгвальний та інтертекстуальний види. Супрасегментна когезія реалізується через інтонацію, паузацію й наголос, які значною мірою зумовлені пунктуацією та інтерпретацією читача. Екстралінгвальна когезія включає ситуацію спілкування, культурні маркери та роль комунікантів, від яких залежить кодування й декодування тексту. Інтертекстуальна когезія, характерна для постмодернізму, виявляється у зверненні до інших текстів і знакових систем, порушує лінійність викладу, але водночас поєднує текстові фрагменти та розширює комунікативний простір.

3. Переклад постмодерністського тексту передбачає відтворення як експліцитних, так і імпліцитних смислів, що забезпечує збереження текстової й

надтекстової зв'язності. У цьому процесі перекладач виконує функцію медіатора між автором і читачем, сприяючи адекватній інтерпретації тексту іншомовним реципієнтом. Стратегіями передавання когезії є доместикація та форенізація. Якість перекладу значною мірою залежить від збереження засобів зв'язності, оскільки саме вони забезпечують комунікативну адекватність перекладеного тексту та підтримують діалог між автором і читачем. Передавання когезії здійснюється через перекладацькі трансформації, що застосовуються на різних мовних рівнях і спрямовані на відтворення змісту оригіналу з дотриманням норм цільової мови. У постмодернізмі традиційні уявлення про текстову норму та зв'язність істотно розмиваються, тому функції когезії можуть виконувати навіть формально не пов'язані елементи. Зв'язність постмодерністського тексту ґрунтується передусім на комунікативних чинниках – взаємодії автора, читача й перекладача, а також на інтертекстуальності, мовній грі, фрагментарності та мозаїчності структури. Текст осмислюється як процес комунікації, у межах якого всі його складники функціонують як елементи реального діалогу. На відміну від модернізму, що прагнув трансформувати правила, постмодернізм відмовляється від них загалом: мовна гра перетворює індивідуальні авторські рішення на норми. Попри зовнішню хаотичність і неструктурованість, постмодерністський текст зберігає внутрішню логіку, забезпечену засобами когезії. Вирішальну роль у формуванні зв'язності відіграють комуніканти, передусім автор і читач, адже порушення послідовності читання призводить до втрати смислової єдності тексту. Важливими засобами зв'язності постмодерністського тексту стають графічні та візуальні маркери, авторські інструкції, пунктуація й підтекст, які формують особливу графічну мовну гру та сприяють інтерпретації авторського задуму. У постмодерністському дискурсі когезія реалізується через плюралізм мовних засобів, демократизацію літературної мови, діалогічність, мовну гру, колажність і алюзійність, жанрово-стильовий синкретизм, іронічність і карнавальність. Асоціативність і метафоричність мислення, а також активна роль автора, героя й читача забезпечують смислову, референційну, прагматичну та надтекстову зв'язність художнього тексту.

4. Дослідження базується на антропоцентризмі – методологічному принципі, який передбачає, що людина є центром і метою світобудови, тому аналіз зв'язності перекладу постмодерністського тексту враховує кодування інформації автором, а також декодування її читачем і трансформацію перекладачем. Дослідження проводилося в чотири етапи. За допомогою описового методу, а також аналізу та порівняння було сформовано теоретичне підґрунтя роботи, проаналізовано дослідження про основні категорії тексту, їх характеристики, особливості когезії постмодерністських текстів, класифікацію засобів когезії і ключові тактики перекладу засобів когезії. На методологічному етапі сформовано вибірку матеріалу дослідження, а також окреслено поняття стратегії, способу та тактики перекладу засобів когезії. Третій (практичний етап) передбачав використання методу таксономії – розширення класифікації засобів когезії постмодерністського тексту, а також лінгвостилістичного аналізу, за допомогою якого вивчалися особливості використання засобів когезії в текстах оригіналу, їх роль у зображенні авторської картини світу та забезпеченні цілісності тексту. Четвертий етап застосовував зіставний і описовий методи, за допомогою яких аналізувалися тактики перекладу засобів когезії текстів українських постмодерністів англійською мовою; *контрастивний і компаративний аналіз* використовувалися для простеження розбіжностей і подібностей між текстом оригіналу та перекладу; використовуючи метод *трансформаційного аналізу* встановлено відповідні перекладацькі тактики відтворення засобів когезії; застосовуючи *контекстуально-інтерпретаційний метод*, простежено процедури, спрямовані на реконструкцію авторського задуму. Окреслено ключові етапи перекладу засобів когезії через поняття стратегії, способу й тактики. Стратегія (як доперекладацьке рішення) включає доместикацію та форенізація. Спосіб (як процедура, серії кроків) поділяється на дослівний переклад – word-for-word translation, буквальний переклад – literal translation, точний переклад – faithful translation, семантичний переклад – semantic translation, адаптація – adaptation, вільний переклад – free translation, ідіоматичний переклад – idiomatic translation і комунікативний переклад – communicative

translation). Тактика (як прийом для конкретного засобу) охоплює збереження, перестановку, заміну, додавання й опущення.

5. Дисертаційне дослідження виокремлює п'ять тактик відтворення засобів когезії в постмодерністських текстах: збереження, перестановку, заміну, додавання та опущення. Збереження передбачає відтворення засобу в перекладному тексті; перестановка охоплює зміни порядку слів, частин речення або окремих речень у тексті; заміна включає граматичні, синтаксичні, лексичні та лексико-граматичні трансформації; додавання використовується для компенсації відсутніх або неочевидних для читача елементів змісту; тоді як опущення полягає в усуненні надлишкової інформації. Розподіл тактик є умовним, оскільки на практиці вони зазвичай поєднуються. Завдання перекладача полягає у доборі адекватних відповідників у цільовій мові, з урахуванням обраної стратегії перекладу та особливостей сприйняття адресата, що визначає способи передавання різних типів зв'язності. Засоби зв'язності в перекладі реалізуються по-різному залежно від перекладацької тактики. Характер і спосіб їх передавання визначаються видом когезії, структурою мов і очікуваннями цільового читача.

Граматичний вид когезії, зокрема узгодження слів, зазвичай не потребує прямого відтворення, оскільки кожна мова має власні граматичні норми, що зумовлює застосування перекладацьких трансформацій. Винятком є випадки, коли граматична зв'язність виконує стилістичну функцію, тоді перекладач намагається зберегти або функціонально відтворити авторський задум. Семантична когезія охоплює денотативні й конотативні значення. Денотативні повтори, властиві українській мові, в англомовному перекладі часто усуваються або компенсуються іншими лексичними засобами, тоді як конотативні компоненти адаптуються з урахуванням можливостей цільової мови. Ономасіологічний вид когезії зазнає трансформацій через відмінності у словотворі синтетичної української та аналітичної англійської мов. Передавання таких засобів здебільшого здійснюється шляхом заміन, додавань або опущень. Смилова когезія, що охоплює логічні, образні та асоціативно-метафоричні засоби, забезпечує цілісність авторської картини світу. У перекладі вона може

адаптуватися до іншого культурного контексту, однак її концептуальне ядро зберігається. Структурно-композиційна когезія, як основа текстової організації, зазвичай не підлягає трансформаціям, ані на рівні окремих фрагментів, ані на рівні тексту загалом. Референційна когезія, як покликання на реальні об'єкти чи локації, зберігається в перекладі, оскільки вона забезпечує зв'язок текстового світу з дійсністю, навіть за відсутності відповідних знань у цільового читача. Прагматична когезія орієнтована на взаємодію автора, читача й перекладача. Авторські інструкції зазвичай зберігаються з можливими адаптаціями, тоді як виноска можуть трансформуватися: частина з них пропускається або замінюється лексичними відповідниками, інші – додаються перекладачем для пояснення культурних реалій.

Супрасегментна когезія, що забезпечує інтонаційне оформлення тексту, залежить від процесів кодування та декодування. Перекладачі здебільшого прагнуть зберегти інтонацію, допускаючи трансформацію її лексичного вираження. Екстралінгвальна когезія охоплює ситуацію спілкування, асоціації та комунікантів. У перекладі до взаємодії автора й читача долучається перекладач як посередник, який адаптує текст до іншого культурного тла, не порушуючи авторських смислів. Інтертекстуальна когезія в перекладі є варіативною та залежить від обізнаності цільового читача. Інтертекстуальні елементи можуть зберігатися без змін або супроводжуватися пояснювальними виносками з метою забезпечення адекватного розуміння.

Дисертаційна робота відкриває **перспективу подальших досліджень** для наукових розвідок, що передбачають здійснення кількісного аналізу відтворення засобів когезії в перекладах постмодерністських текстів, залучення додаткових мов з метою виявлення специфіки передачі когезії, а також розширення жанрового та стильового спектра матеріалу дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. О. Стилiстичнi засоби мовного вияву образної когезії в художньо-текстовому утворенні. *Лiнгвiстичний вiсник*. 2015. Вип. 4. С. 5–9. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/livis_2015_4_3.pdf
2. Анохіна Т. О. Пауза як сiленціальний знак комунікації. *Вiсник СумДУ. Серія Філологічні науки*. 2003. Вип. 4(50). С. 5–8. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d9ea1e22-1cb1-4023-81c7-dd3a6d99467d/content>
3. Бабелюк О. А. Графічна мовна гра у постмодерністському художньому тексті. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 35. С. 169–173. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.35.29>
4. Бабелюк О. А. *Принципи постмодерністського текстотворення сучасної американської прози малої форми: Монографія*. Дрогобич: ТзОВ «Вимір», 2009. 296 с.
5. Балан Н. І. Когезія та когерентність тексту у перекладацькому вимірі. *Вiсник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ*. 2018. Вип. 61. С. 53–59. URL: <http://www.vtei.edu.ua/doc/2018/konf18/15.pdf#page=53>
6. Бацевич Ф. С. *Основи комунікативної лiнгвiстики: підручник*. Київ: Видавн. центр Академія, 2004. 342 с.
7. Бернадська Н. Постмодернізм і пам'ять жанру. *Філологічні семінари*. 2015. Вип. 18. С. 12–18. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=sich_2015_7_12
8. Бехта І. А., Карп М. А. Мультиmodalьні засоби когезії та когерентності у сучасних літературних казках: теоретико-методологічна

інтерпретація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2014. Вип. 13. С. 87–90. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvmgu_filol_2014_13_24.pdf

9. Бистров Я. В. Ризома в англomовному постмодерністському тексті: когнітивно-синергетичний вимір. *Записки з романо-германської філології*. 2020. Вип. 1(44). С. 23–35. [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1\(44\).210992](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1(44).210992)

10. Бистров Я., Кобута К. Відтворення алюзії в українському перекладі роману Майкла Каннінгема «Години». *Folium*. 2023. Спецвипуск. С. 18–26. <https://doi.org/10.32782/folium/2023.3.2>

11. Бовсунівська Т. В. *Основи теорії літературних жанрів: монографія*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 519 с.

12. Бойко І. О. Інтертекст – як особливий тип діалогу. *Языковая личность: лингвистика и лингводидактика*. Київ, Черкаси: Видавництво Ю. А. Чабаненко. 2013. С. 17–21. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/41/1/збірник%20по%20алфавіту%20верстка%20от%2026%20октября.pdf#page=17>

13. Бородаченко О. А. Межфразовые связи в различных стилях письменного языка. *Математическая лингвистика: Ежегодник по структурной, прикладной и математической лингвистике*. Київ: Видавництво Київського університету, 1973. С. 14–25.

14. Бучумаш А., Дерік І. М. Проблема неперекладності, шляхи її подолання у перекладі. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2022. Вип. 35. С. 18–30. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/16808/1/Buchumash.pdf>

15. Бялик В., Дідик Л., Боднарчук А. Множинність перекладу як герменевтична проблема. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Германська філологія*. 2023. Вип. 846. С. 23–34. <https://doi.org/10.31861/gph2023.846.23-34>

16. Бялик В., Задорожна Н. Засоби відтворення безеквівалентної лексики у перекладі (на матеріалі перекладу "Шантарам" Г. Д. Робертса). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Германська філологія*. 2023. Вип. 846. С. 34–43. <https://doi.org/10.31861/gph2023.846.34-43>
17. Бялик В., Мельничук Ю., Сорочан О. Труднощі художнього перекладу: перекладацькі стратегії та рішення (на матеріалі перекладу твору Harlan Coben "The Match"). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Германська філологія*. 2024. Вип. 848. С. 24–37. <https://doi.org/10.31861/gph2024.848.24-37>
18. Вінквіст Ч. Е., Тейлор В. Е. *Енциклопедія постмодернізму*. Переклад з англ. Віктора Шовкуна; наук. ред. Олексій Шевченко. Київ: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2003. 504 с. URL: <https://archive.org/details/postmodernizm/mode/2up>
19. Волков А. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 634 с.
20. Волошина А. Безеквівалентна лексика близькоспоріднених мов: проблема семантичної структури. *Наукові записки. Випуск XXVI. С: Філологічні науки (мовознавство)*. 2000. Вип. 26. С. 56–64. URL: https://cusu.edu.ua/download/nauk_zapiski/2000_vipusk_26_zamovlennya_1499.pdf#page=55
21. Воробйова О. П. *Текстовые категории и фактор адресата*. Київ: Вища школа, 1993. 200 с.
22. Вялікова О. О. Пунктуація у сучасній американській та українській поезії. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2012. Вип. 5. С. 26–34. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apftp_2012_5_6.pdf
23. Гадамер Г. *Герменевтика і поетика / Вибрані твори (Переклад з німецької)*. Київ: Юніверс, 2001. 288 с.

24. Гайданка Д. В. *Культурологічні аспекти перекладу. Конспекти лекцій навчальної дисципліни «Культурологічні аспекти перекладу»*. Ужгород: Ужгородський Національний Університет, 2022. 43 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/2f740503-ca7f-40cb-a242-091d781adfcdf/full>
25. Галаур С. П. Таксономія категорій художнього тексту-дискурсу. *Лінгвістичні дослідження*. 2017. Вип. 46. С. 146–153. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znpkhnpu_lingv_2017_46_20.pdf
26. Гнідан О. Д. *Історія української літератури. Кінець XIX – початок XX ст.: У 2 кн.: Підручник. Кн. 1*. Київ: Либідь, 2005. 624 с.
27. Гребенюк Т. В. *Художня культура українського постмодернізму (на матеріалі сучасної прози). Навчальний посібник з курсу “Культурологія”*. Запоріжжя: Запорізький державний медичний університет, 2007. 136 с. URL: https://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/11939/1/grebenuk_hydognya_kyltyra.pdf
28. Гуляк Т. М. Особливості перекладу лексичної когезії в англomовній версії роману «Марія» Уласа Самчука. *Вісник науки та освіти*. 2026. Вип. 1(43). С. 518–529. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1\(43\)-518-529](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1(43)-518-529)
29. Гуляк Т. М., Матіяш-Гнедюк І. М. Особливості використання лексичних перекладацьких трансформацій для перекладу тексту політичної новини (на матеріалі новин BBC). *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2025. Вип. 11. С. 30–34. <https://doi.org/10.32782/philspu/2025.11.5>
30. Гундорова Т. *Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодернізм*. Київ: Критика, 2005. 263 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001862>
31. Девдюк І., Малишівська І. Олег Лишега – перекладач творів Езри Паунда й Сильвії Плат. *Прикарпатський вісник Наукового товариства імені Шевченка. Слово*. 2025. Вип. 21(77). С. 186–197. [https://doi.org/10.31471/2304-7402-2025-21\(77\)-186-197](https://doi.org/10.31471/2304-7402-2025-21(77)-186-197)

32. Дегтярьова І. О. *Стилістичний потенціал української постмодерністської прози: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова»*. Київ: Національна академія наук України, 2009. 280 с.
33. Денисенко А. Ігаб Гассан. На шляху до визначення постмодернізму. *Український тиждень*, 2024. URL: <https://tyzhden.ua/ihab-hassan-na-shliakh-do-vyznachennia-postmodernizmu/>
34. Ємець О. В. Когезія в поетичному творі в аспекті інтерпретації та перекладу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2009. Вип. 45. С. 75–78. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/3088/>
35. Єфименко В. А. *Дискурсивна характеристика потоку свідомості в англійській мові*. Автореферат. Київ: Київський ун-т ім. Т. Шевченка, 1997. 16 с.
36. Єщенко Т. А. *Феномен художнього тексту: комунікативний, семантичний і прагматичний аспекти*. Монографія. Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2021. 470 с. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/37289/1/Yeshchenko_%20Tetyana_Fenomen_khudozhn'oho_%20tekstu_2021.pdf
37. Загнітко А. П. *Лінгвістика тексту: Теорія і практикум [Текст]: науково-навчальний посібник*. Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2007. 279 с.
38. Задорожна А. Перекладацькі трансформації як засіб досягнення еквівалентності перекладу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27(2). С. 57–63. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203522>
39. Залужна М. В. Implicit expression of uncertainty in the English-language postmodern fiction texts. *Нова філологія*. 2023. Вип. 90. С. 40–47. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-90-6>
40. Залужна М. В. Символічне відображення кризи в художньому дискурсі британських постмодерністів. *Нова філологія*. 2024. Вип. 96. С. 95–101. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-11>
41. Калініченко Т. М. Огляд перекладознавчої літератури і питання експлікації у контексті перекладу. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати,*

проблеми, перспективи. Том 10: Науковий діалог у категоріях миру та війни / під ред. Гжесяк Я., Зимомря І., Ільницький В. Конін, Ужгород, Перемишль, Херсон: Посвіт, 2023. С. 72–81. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/94c9071b-fe93-4cd0-9811-09b2aa776e74/content>

42. Калініченко Т. М. Додавання та доповнення в перекладі і актуальні проблеми перекладознавства. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVI: Місце й значення когнітивістики в розвитку науки та освіти* / під ред. Гжесяк Я., Зимомря І., Ільницький В. Конін, Ужгород, Перемишль, Херсон: Посвіт, 2024. С. 152–154. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6bda5c65-af78-41f2-9b51-2867043ce559/content>

43. Калініченко Т. М. Експлікація як універсалія перекладу та когезія і когерентність в перекладознавстві. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 87(2). С. 242–247. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/87-2-33>

44. Калініченко Т. М. Перекладацькі трансформації як прояви міжмовної асиметрії. *Мислення – мова – мовлення. Від Г. Гійома до Л. М. Мінкіна: століття авангардистських ідей [Електронне видання]: матеріали Міжнародної конференції з актуальних проблем лінгвістики та дидактики, Харків, 11-12 жовтня 2024 р.* / під ред. Бойчук Ю. Д. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; 2024. С. 68–72. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/26f4457d-2cc9-445e-80ea-93854e41d2e7/content>

45. Карабан В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури. [англ./укр.]: Навчальний посібник для ВНЗ*. Вінниця: Нова книга, 2002. 576 с.

46. Карп М. А. Засоби когезії і когерентності у мультимодальному художньому прозовому тексті. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2023. Вип. 1(23). С. 43–50. <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.43-50>

47. Карп М. А. Теоретичні передумови вивчення текстотвірних категорій когезії і когерентності. *Сучасна філологічна наука: актуальні питання та*

вектори розвитку / під ред. Мамич М. В. Львів-Торунь: Ліга-Прес, 2021. С. 87–105. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi82/0061826.pdf#page=87>

48. Кобута С., Девдюк І. Авторські неологізми антиутопії «1984» Джорджа Орвелла: прагматика перекладу. *Folium*. 2023. Спецвипуск. С. 67–73. <https://doi.org/10.32782/folium/2023.3.9>

49. Ковалів Ю. І. *Абетка дисертанта: Методологічні принципи написання дисертації: посібник*. Київ: Твім інтер, 2009. 460 с.

50. Колесник Р. С. Когезія та когерентність у художньому перекладі (на матеріалі перекладів оповідань В. Борхерта). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 46(2). С. 161–166. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mikks_2013_46\(2\)__22.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mikks_2013_46(2)__22.pdf)

51. Кондратенко Н. В. *Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу: Монографія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 328 с.

52. Кондратьєва О. В. Когезія в аспекті перекладу. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. Вип. 14(1). С. 261–266. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vluf_2013_14\(1\)__47.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vluf_2013_14(1)__47.pdf)

53. Кондратьєва О. В. *Когезія та когерентність у перекладі наукової прози (на матеріалі наукових статей та монографій). Дисертація*. Київ: Національний авіаційний університет. 2011. 238 с.

54. Кондратьєва О. В., Бернацька О. В. Місце когезії у тексті художнього перекладу. *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: матеріали доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції 5-6 квітня 2013 р.* / під ред. Гудманян А. Г., Сидоренко С. І. Київ: Аграр Медіа Груп, 2013. С. 214–218. URL: <https://er.kai.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f4d48f87-4ad9-4e6b-b8e5-3fb1dc1a48c7/content>

55. Коптілов В. В. *Теорія і практика перекладу: Навчальний посібник для студентів філологічних факультетів університетів*. Київ: Вища школа, 1982. 166 с.
56. Кравець Л. В. Текстотвірний потенціал метафори. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2008. Вип. 4. С. 409–414. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8e1b7d56-6d93-4c8c-924d-b57492de42e5/content>
57. Крот Ю. У. У пошуках романних значень: До проблеми діалогічності художнього слова у контексті прози Ю. Андруховича. *Сучасність*. 1993. Вип. 9. С. 7–78.
58. Лавринович Л. Б. *Постмодернізм в українській, польській та російській прозі: типологія образу-персонажа*. Дисертація. Луцьк: Волинський державний університет імені Лесі Українки, 2015. 173 с.
59. Лещенко Г. В. Концептуальна модель універсальних категорій тексту. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Вип. 4(2). С. 23–33. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-2/06>
60. Леднік О. С. Когезія та когерентність як категорії зв'язного тексту. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2010. Вип. 6. С. 119–123. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/434c2125-8cd4-4581-880c-7c0001d6d407>
61. Літвінова М. М. Лексична когезія в художній прозі Дженні Ерпенбек (в аспекті німецько-українського перекладу). *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 15. С. 153–157. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.15.28>
62. Лоцинова І. Оцінна лексика в романі О. Забужко «Польові дослідження з українського сексу»: деривація та переклад англійською. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2025. Вип. 2(28). С. 124–133. <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2025.28.124-133>
63. Мазур О. В. Відтворення граматичних засобів когезії у перекладі постмодерністських текстів англійською мовою. *Еврика 2023: Матеріали звітної*

наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 3–7 квітня 2023 р., м. Івано-Франківськ. Електронне видання / під ред. Цепенди І. Є. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. С. 207–208. <https://kutba.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/07/>

64. Мазур О. В. Надтекстові засоби когезії та їх переклад англійською мовою (на матеріалі текстів українських постмодерністів). *Збірник матеріалів науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури» 3 лютого – 9 лютого 2025 року* / під ред. Папіжук В. О. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2025. С. 110–113. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/43016>

65. Мазур О. В. Особливості перекладу англійською мовою пауз хезитації як засобів когезії (на матеріалі текстів українських постмодерністів). *Тези доповідей XVI Міжнародної наукової конференції “Іноземна філологія у XXI столітті”*: у 2 т. / під ред. Фролова М. О. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2024. С. 138–142. <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/25745>

66. Мазур О. Пунктуація як засіб передачі граматичної когезії в перекладах українських постмодерністських текстів англійською мовою. *Folium*. 2023. Спецвипуск. С. 97–103. <https://doi.org/10.32782/folium/2023.3.14>

67. Малишівська І., Ріпа Х. Особливості створення ефекту драматичної напруги в романі “Never Let Me Go” та їх відтворення в перекладі. *Folium*. 2023. Спецвипуск. С. 104–109. <https://doi.org/10.32782/folium/2023.3.15>

68. Марчишина А. А. Референційний аспект функціонування модальних операторів у тексті. *Наукові праці Кам'янець-подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2009. Вип. 20. С. 390–394. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npkpnu_fil_2009_20_108.pdf

69. Маслова Т. Б. Поняття зв'язності та цілісності тексту. *Україна і світ: діалог мов та культур: Матеріали науково-практичної конференції, 30 березня –*

1 квітня 2011 року. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2011. С. 132–133. URL: https://kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/04_2012_maslova_ponyattia.pdf

70. Матвійчук Т. П. *Займенникова реалізація текстових категорій: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01*. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2010. 20 с.

71. Мірченко М. Актуалізаційні категорійні значення у тексті. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2023. Вип. 3. С. 10–15. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.3.2>

72. Монахова Т. В. *Народництво, модернізм і постмодернізм у лінгвістиці: монографія*. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 300 с.

73. Науменко Л. В. Семасіологія та ономасіологія як головні аспекти лексичної семантики в іноземній мові. *Науковий огляд*. 2014. Вип. 2(1). С. 1–8. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/82>

74. Огуй О. Д., Стецишин Ю. В. Засоби когезії в романах Е.М. Ремарка: спроба кількісної репрезентації. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. 2007. Вип. 32. С. 109–113. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/1548/>

75. Павличко С. *Зарубіжна література*. Київ: Основа, 2001. 559 с.

76. Писуляк І. І. *Деривати з модифікаційним словотвірним значенням у ранній творчості Тараса Шевченка: Магістерська робота*. Львів: Львівський Національний Університет Імені Івана Франка, 2021. 82 с.

77. Плетенецька Ю., Бабченко М. Інтерсеміотична та мовленнєва когезія в субтитрованому перекладі українського фільму. *Фаховий та художній переклад: теорія методологія практика: XII Міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 квітня 2019 р.* / під ред. Гудманян А. Г., Сидоренко С. І. Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. С. 259–266.

78. Приходько Г. І., Залужна М. В. Взаємозв'язок мови, культури та суспільства. *Нова філологія*. 2025. Вип. 100. С. 191–198. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2025-100-24>

79. Рекало В. В. *Зв'язність і членування тексту (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04.* Харків: Харківський державний університет, 1996. 20 с
80. Роєнко Л. В. Text coherence and cohesion as linguistic categories. *Інноваційні тенденції підготовки фахівців в умовах полікультурного та мультилінгвального глобалізованого світу.* Київ: Київський національний університет технологій та дизайну, 2017. С. 292–296. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7405/1/20170411_Innovation_P292-296.pdf
81. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми.* Полтава: Довкілля-К, 2008. 711 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001849>
82. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія.* Полтава: Довкілля-К, 2006. 718 с. URL: <https://pdfcoffee.com/cpdf-9-pdf-free.html>
83. Словник. *Ну.* Словник, 2024. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=ну>
84. Сокол Л. П. Український постмодерністський роман: реалії та критика (на прикладі роману Ю. Андруховича “Перверзія”). *Наукові записки.* 2003. Вип. 21. С. 36–41. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sokol_Liudmyla/Ukrainskyi_postmodernistskyi_roman_realii_ta_krytyka_na_prykladi_romanu_Yu_Andruxovycha_Pereverziiia.pdf
85. Стадній А. С. Взаємозв'язок конотативного і денотативного компонентів у лексичному значенні дієслів. *Лінгвістичні студії.* 2009. Вип. 18. С. 119–123. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/2692?show=full>
86. Станіслав О. В. Використання невербальних засобів комунікацій для графічного оформлення тексту. *Проблеми семантики слова, речення та тексту.* 2006. Вип. 19. С. 274–278. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/1314?locale=uk>

87. Станіслав О. В. До питання зв'язності тексту: теоретичний аспект (на матеріалі французької мови). *Мова і культура*. 2012. Вип. 15(6). С. 159–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2012_15_6_27
88. Станіслав О. В. Проблема парцеляції у сучасній лінгвістичній науці. *Наукові записки*. 2012. Вип. 105(1). С. 377–381. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/1194/3/stanisla_2012.pdf
89. Стретович Т. П. Класифікаційне розмаїття видів метафор. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2017. Вип. 16. С. 232–239. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nchnpu_9_2017_16_30.pdf
90. Тацакович У. Т. *Лінгвокогнітивні засади відтворення інтертекстуальності в перекладі українською мовою (на матеріалі англomовної художньої прози XX–XXI ст.)*: Дисертація. Івано-Франківськ: Прикарпатський Національний Університет Імені Василя Стефаника. 2020. 233 с.
91. Ткаченко А. Інтертекст як світ. *Філологічні семінари*. 2013. Вип. 16. С. 31–40. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Fils_2013_16_6.pdf
92. Удовіченко Г. М., Демченко В. Л. Translation transformations in the process of fiction texts translation. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. 2023. Вип. 1(26). С. 62–66. <https://doi.org/10.33274/2079-4835-2023-26-1-62-66>
93. Харчук Р. *Сучасна українська проза: Постмодерний період*. Київ: Академія, 2008. 247 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001365>
94. Царьова І. В. Деривація як універсальний принцип функціонування сучасного українського юридичного тексту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 37. С. 29–32. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-3337/2019-37-5>
95. Шишко А. В., Луканська Г. А. Граматичні трансформації в художньому перекладі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного*

університету. Сер.: Філологія. 2019. Вип. 43. С. 125–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2019_43%284%29__32

96. Яворська С. М. *Рецензія як тип тексту (на матеріалі англомовної рецензії): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04*. Львів: Львівський Національний Університет Імені Івана Франка, 2000. 23 с.

97. Ясінська О. В. Новітні методологічні аспекти вивчення сучасної лінгвістики. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів, м. Суми, 21-22 квітня 2016 р.* / під ред. Костенко А. М. Суми: СумДУ, 2016. С. 3–8. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/items/775a0786-0041-487e-8998-a4328262207f>

98. Abbas, N. F. A stylistic study of cohesion in relation to narrative techniques in religious discourse. *Journal of the College of Education for Women*. 2020. Vol. 31(1). P. 1–13. <https://doi.org/10.36231/coedw.v31i1.1343>

99. Abdurakhmanova, Z. Analysis of pauses and interruptions as elements of linguistic production in simultaneous interpretation. *Modern Innovative Researches of Actual Problems and Development of Trends: Solutions and Perspectives*. 2022. Vol. 1(1). P. 533–535. URL: <https://inlibrary.uz/index.php/zitdmrt/article/view/5240>

100. Ajtony, Z. Taming the stranger: Domestication vs foreignization in literary translation. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*. 2017. Vol. 9(2). P. 93–105. <https://doi.org/10.1515/ausp-2017-0020>

101. Allen, R. E. *Punctuation*. Oxford: Oxford University Press, 2002. 104 p.

102. Anderson, J., Ewen, C., Staun, J. Phonological structure: segmental, suprasegmental and extrasegmental. *Phonology*. 1985. Vol. 2(1). P. 203–224. <https://doi.org/10.1017/S0952675700000439>

103. Arhire, M. Cohesive devices in translator training: A study based on a Romanian translational learner corpus. *Meta*. 2017. Vol. 62(1). P. 155–177. <https://doi.org/10.7202/1040471ar>

104. Babelyuk, O. A., Koliassa, O. V., Pavlyuk, K. Language means of the representation of the image of Ukraine in the English media: a translation perspective.

Львівський філологічний часопис. 2022. Vol. 12. P. 18–24. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/article/view/2490>

105. Baker, M. *In Other Words. A Coursebook on Translation*. London and New York: Routledge, 1992. 317 p.

106. Baker, M., Malmkjær, K. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies (1st edition)*. London and New York: Routledge, 1998. 654 p.

107. Baker, M., Saldhana, G. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies (2d edition)*. London and New York: Routledge, 2009. 698 p.

108. Bell, R. T. Translation theory: Where are we going? *Meta*. 1991. Vol. 31(4). P. 403–415. <https://doi.org/10.7202/002052AR>

109. Belz, M. Defining filler particles: A phonetic account of the terminology, form, and grammatical classification of “filled pauses”. *Languages*. 2023. Vol. 8(1). P. 57. <https://doi.org/10.3390/languages8010057>

110. Blum-Kulka, S. shifts of cohesion and coherence in translation. *The Translation Studies Reader* / ed. Venuti, L. London/New York: Routledge, 1986. P. 290–305.

111. Bourdieu, P. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Harvard University Press, 1991. 302 p.

112. Buchholz, M. B. Pauses are conversations: What they tell us when we listen. *Silence and Silencing in Psychoanalysis* / eds. Dimitrijević, A., Buchholz, M. B. London: Routledge, 2020. P. 251–274. <https://doi.org/10.4324/9780429350900-20>

113. Cambridge Dictionary. *Ukrainian–English Translator*. Cambridge Dictionary, 2024. URL: <https://dictionary.cambridge.org/translate/ukrainian-english/>

114. Cappelle, B. Juliane House, Translation. *English Text Construction*. 2011. Vol. 4(2). P. 310–314. URL: <https://hal.science/halshs-00668979/>

115. Carl, M., Wei, Y., Lu, S., Zou, L., Mizowaki, T., Yamada, M. Hesitation, orientation, and flow: A taxonomy for deep temporal translation architectures. *Ampersand*. 2024. Vol. 12. P. 100164. <https://doi.org/10.1016/j.amper.2024.100164>

116. Carroll, D. W. *Psychology of language*. California: Brooks Publishing Company, 1985. 512 p.

117. De Beaugrande, R. A., Dressler, W. U. *Introduction to text linguistics* (Vol. 1). London: Longman, 1981. 270 p.
118. Depraetere, I., Langford, C. *Advanced English grammar: A linguistic approach*. London: Bloomsbury Publishing, 2025. 424 p.
119. Devdiuk, I. V., Huliak, T. M. the concept of the flower in the novel “Lady Chatterley’s Lover” by D. H. Lawrence. *Південний архів*. 2024. Vol. 96. P. 16–23. <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2024-96-2>
120. Devdiuk, I., Kobuta, S., Huliak, T. Aldous Huxley’s “Brave New World” and “Gulliver’s Travels” by Jonathan Swift in the light of intertextual dialogue. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14(1, Special Issue XLII). P. 28–33. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11820754>
121. Diaz Cintas, J., Remael, A. *Audio-visual Translation: Subtitling [Text]*. Manchester: St. Jerome, 2007. 200 p.
122. Eco, U. Between author and text. *Interpretation and Overinterpretation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. P. 67–88. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511627408.004>
123. Enkvist, N. *Linguistic Stylistics*. The Hague: Mouton, 1985. 179 p.
124. Fairclough, N. *Language and Power*. London: Longman, 2013. 240 p. <https://doi.org/10.4324/9781315838250>
125. Farghal, M. Textual issues relating to cohesion and coherence in Arabic English translation. *Jordan Journal of Modern Languages and Literature*. 2017. Vol. 9(1). P. 29–50. URL: <https://journals.yu.edu.jo/jjml/Issues/vol9no12017/Nom3.pdf>
126. Fauconnier, G., Turner, M. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind’s Hidden Complexities*. New York: Basic Books, 2002. 440 p.
127. Freytag, G. *Die Technik des Dramas*. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1963. 314 p.
128. Genette, G. *Palimpsests: Literature in the second degree* (C. Newman & C. Doubinsky, Trans.; foreword by G. Prince). Lincoln: University of Nebraska Press, 1997. 490 p.

129. Grisot, C. *Cohesion, coherence and temporal reference from an experimental corpus pragmatics perspective*. Cham: Springer Nature, 2018. 319 p.
<https://doi.org/10.1007/978-3-319-96752-3>
130. Gutwinski, W. *Cohesion in literary texts: A study of some grammatical and lexical features of English discourse*. The Hague: Mouton & Co. N.V., Publishers, 1976. 183 p.
131. Halliday, M. A. K., Hasan, R. *Cohesion in English*. *English Language Series*. London: Longman, 1976. 392 p.
132. Hassan, I. *The Postmodern Turn. Essays in Postmodern Theory and Culture*. Columbus: Ohio State University Press, 1987. 267 p.
133. Hill, A. A. *Introduction to Linguistic Structures*. New York: Harcourt, Brace and Co., 1958. 496 p.
134. House, J. Beyond intervention: Universals in translation? *Trans-kom*. 2008. Vol. 1(1). P. 6–19. URL: https://www.trans-kom.eu/bd01nr01/trans-kom_01_01_02_House_Beyond_Intervention.20080707.pdf
135. Johnsen, Å. Revision and cohesion in translation. *Translation and Interpreting Studies*. 2014. Vol. 9(1). P. 70–87. <https://doi.org/10.1075/tis.9.1.04joh>
136. Kafes, H. Lexical cohesion: An issue only in the foreign language. *English Language Teaching*. 2012. Vol. 5(3). P. 83–94. <http://doi.org/10.5539/elt.v5n3p83>
137. Károly, K., Ábrányi, H., Deák, S., Laszkács, Á., Mészáros, A., Seresi, M. Cohesion and news translation: An exploratory study of shifts of cohesion in the Hungarian-English translation of news stories. *Acta Linguistica Hungarica*. 2013. Vol. 60(4). P. 365–407. <https://doi.org/10.1556/aling.60.2013.4.1>
138. Kosmala, L., Crible, L. The dual status of filled pauses: Evidence from genre, proficiency and co-occurrence. *Language and Speech*. 2022. Vol. 65(1). P. 216–239. <https://doi.org/10.1177/00238309211010862>
139. Kristeva, J. *Desire in Language: A Semiotic Approach to Language and Art*. New York: Columbia University Press, 1980. 305 p.

140. Kulchytska, O., Malyshivska, I. A contemporary free verse from American and Ukrainian readers' perspectives. *Respectus Philologicus*. 2022. Vol. 42(47). P. 76–93. <http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2022.42.47.110>
141. Kunz, K., Lapshinova-Koltunski, E., Martínez, J. M. M., Menzel, K., Steiner, E. *GECCo-German-English Contrasts in Cohesion: Insights from Corpus-based Studies of Languages, Registers and Modes (Vol. 355)*. Walter de Gruyter GmbH & Co KG., 2021. 288 p.
142. Kyrychuk, L. Translation strategies, methods and techniques: In pursuit of translation adequacy. *Research Trends in Modern Linguistics and Literature*. 2018. Vol. 1. P. 64–80. <https://doi.org/10.29038/2617-6696.2018.1.64.80>
143. Lapshinova-Koltunski, E. Cohesion and translation variation: Corpus-based analysis of translation varieties. *New perspectives on cohesion and coherence* / eds. Menzel, K., LapshinovaKoltunski, E., Kunz, K. Berlin: Language Science Press, 2017. P. 105–131.
144. Lewandowski, M. Cohesion in Polish-English translation and its implications for translator training. *Research in Language*. 2020. Vol. 18(2). P. 219–233. <https://doi.org/10.18778/1731-7533.18.2.06>
145. Lodge, D. *The art of fiction*. London: Random House, 2012. 256 p.
146. Lyotard, J.-F. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Manchester: Manchester University Press, 1986. 165 p. URL: https://monoskop.org/images/e/e0/Lyotard_Jean-Francois_The_Postmodern_Condition_A_Report_on_Knowledge.pdf
147. Maclay, H., Osgood, C. E. Hesitation phenomena in spontaneous English speech. *Word*. 1959. Vol. 15(1). P. 19–44. <https://doi.org/10.1080/00437956.1959.11659682>
148. Malyshivska, I., Bilyk, O., Pyliachyk, N. Intertextuality in Ian McEwan's *Atonement* as a principle of narrative organization. *Вісник науки та освіти*. 2026. Vol. 1(43). P. 111–123. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1\(43\)-111-123](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1(43)-111-123)

149. Malyshivska, I., Livingstone, D. Translating and interpreting George Orwell in Ukraine: A study of literary and critical engagement. *American & British Studies Annual*. 2025. Vol. 18. P. 30–42. <https://doi.org/10.46585/absa.2025.18.2775>
150. Mayenova, M. R. Theory of text and traditional problems of poetics. *New in Foreign Linguistics*. 1978. Vol. 8. P. 425–443.
151. Mazur, O. V. Classification of cohesive devices and their translation into English (based on texts by Ukrainian postmodernists). *Вісник науки та освіти*. 2025. Vol. 11(41). P. 178–189. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11\(41\)-178-189](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11(41)-178-189)
152. Mazur, O. V. Rendering of figurative cohesion in translations of Ukrainian postmodernist texts. *Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2023): матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, Івано-Франківськ, 10 жовтня 2023 р.* / ред. Бистров Я. В. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. P. 77–78. <https://kaf.cnu.edu.ua/ellc-2023/>
153. Mazur, O. V. Reproduction of grammatical means of cohesion in the translation of postmodern texts into English. *International scientific conference «Philological sciences and translation studies: European potential»: conference proceedings (November 3–4, 2022. Riga, the Republic of Latvia)* / ed. Krynski, A. Riga: Publishing House “Baltija Publishing”, 2022. P. 254–256. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-64>
154. Mazur, O. V. The influence of memory cache on text cohesion and its translation (based on Serhiy Zhadan’s novel Voroshilovgrad). *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Vol. 43(2). P. 133–141. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.2.21>
155. McNamara, D. S., Kintsch, E., Songer, N. B., Kintsch, W. Are good texts always better? Text coherence, background knowledge, and levels of understanding in learning from text. *Cognition and Instruction*. 1996. Vol. 14(1). P. 1–43. https://doi.org/10.1207/s1532690xc1401_1
156. Mead, P. Control of pauses by trainee interpreters in their A and B languages. *The Interpreters’ Newsletter*. 2000. Vol. 10(200). P. 89–102. URL:

<https://www.openstarts.units.it/bitstream/10077/10168/1/10%20full%20text.pdf#page=91>

157. Medimorec, S., Risko, E. F. Pauses in written composition: On the importance of where writers pause. *Reading and Writing*. 2017. Vol. 30. P. 1267–1285. <https://doi.org/10.1007/s11145-017-9723-7>

158. Menzel, K. *Understanding English-German Contrasts – A Corpus-based Comparative Analysis of Ellipses as Cohesive Devices*. Thesis. Saarbrücken: der Universität des Saarlandes, 2016. 485 p. <http://dx.doi.org/10.22028/D291-23663>

159. Menzel, K., Lapshinova-Koltunski, E., Kunz, K. Cohesion and coherence in multilingual contexts. *New perspectives on cohesion and coherence*. Berlin: Language Science Press, 2017. P. 1–10.

160. Menzel, K., Lapshinova-Koltunski, E., Kunz, K. *New perspectives on cohesion and coherence*. Berlin: Language Science Press, 2017. 167 p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.814452>

161. Molina, L., Hurdado Albir, A. Translation techniques revisited: A dynamic and functional approach. *Meta*. 2002. Vol. 47(4). P. 498–512. <https://doi.org/10.7202/008033ar>

162. Nadova, Z. Grammatical means of textual cohesion in appellate court decisions. *Revista de Linguas Para Fines Específicos*. 2015. Vol. 21(2). P. 8–47. <http://dx.doi.org/10.20420/rlfe.2015.0010>

163. Napolin, J. *The Acoustic of narrative involvement: Modernism, Subjectivity, Voice: Dissertation*. Berkely: University of California, 2010. 244 p.

164. Newmark, P. *A textbook of translation*. New York: Pearson Education Limited, 1988. 292 p.

165. Oxford Advanced American Dictionary. *Cohesion*. Oxford: Oxford University Press, 2025. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/cohesion

166. Park, M. K. The missing text phenomenon and commonsense. *English Literature Research*. 2023. Vol. 49(2). P. 139–165. <http://doi.org/10.21559/aellk.2023.49.2.007>

167. Pedersen, J. *Subtitling Norms for Television: An Exploration Focusing on Extralinguistic Cultural References*. Amsterdam: John Benjamins, 2011. 242 p.
168. Pirmoradian, E., Dastjerdi, H. V. A comparative study of the picture of Dorian Gray and its two Persian translations in terms of cohesive devices. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 2014. Vol. 5(20). P. 2373–2380. <http://doi.org/10.5901/mjss.2014.v5n20p2373>
169. Ponomariova, L. Маркери зв'язаності тексту в інституційно-правового дискурсі. *European Humanities Studies: State and Society*. 2019. Vol. 3(1). P. 140–150. <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2019.3-I.11>
170. Potter, S. *Teaching Suprasegmentals in the ESL Classroom: Stress, Rhythm, and Intonation*. Bridge, 2023. URL: <https://bridge.edu/tefl/blog/teaching-suprasegmentals-esl-classroom/>
171. Prihodko, G., Prykhodchenko, O., Moroshkina, G., Zaluzhna, M., Merkulova, O. Methodological analysis of strategies and tactics in literary discourse. *WISDOM*. 2022. Vol. 4(24). P. 18–24. <https://doi.org/10.24234/wisdom.v24i4.927>
172. Rahimi, A., Ebrahimi, N. A. Lexical cohesion in English and Persian texts of novels. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 2012. Vol. 3(11). P. 569–577. <https://doi.org/10.5901/mjss.2012.v3n11p569>
173. Reda, M. Shifts of cohesion and coherence in several Polish translations of GK Chesterton. *ANGLICA-An International Journal of English Studies*. 2017. Vol. 26(2). P. 151–170. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=584306>
174. Renkema, J. *Discourse Studies: An Introductory Textbook*. Amsterdam: John Benjamin, 1993. 224 p.
175. Rickheit, G., Habel, C. *Focus and coherence in discourse processing* (Vol. 22). Berlin: Walter de Gruyter, 1995. 300 p.
176. Riffaterre, M. *Semiotics of Poetry*. Bloomington: Indiana University Press, 1978. 213 p.
177. Romanyuk, I. Hesitation pauses and their role in the dialogic speech of characters. *Proceedings of the 1st International Symposium: Intellectual Economics, Management and Education* / ed. Stankevičienė, J. Vilnius: Vilnius Gediminas

Technical University, 2019. P. 218–220. URL: <http://dspace.op.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9041/1/Intellectual%20Economics%20Management%20and%20EducationVilno09.2019.pdf#page=218>

178. Rose, R. *The communicative value of filled pauses in spontaneous speech*. Thesis. Edgbaston: University of Birmingham, 1998. 98 p.

179. Rose, R., Watanabe, M. A crosslinguistic corpus study of silent and filled pauses: When do speakers use filled pauses to fill pauses. *The 19th International Congress of Phonetic Sciences (ICPhS)* / eds. Calhoun, S., Escudero, P., Tabain, M., Warren, P. Melbourne: International Phonetic Association, 2019. P. 2615–2619. URL: https://www.internationalphoneticassociation.org/icphs-proceedings/ICPhS2019/papers/ICPhS_2664.pdf

180. Schade, U., Langer, H., Rutz, H., Sichelschmidt, L. Kohärenz als prozeß. *Kohärenzprozesse: Modellierung von Sprachverarbeitung in Texten und Diskursen*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 1991. P. 7-58.

181. Schurer, T., Opitz, B., Schubert, T. Working memory capacity but not prior knowledge impact on readers' attention and text comprehension. *Frontiers in Education*. 2020. Vol. 5. P. 26. <https://doi.org/10.3389/feduc.2020.00026>

182. Shofa, A. *Hesitation pauses in conversational interaction of the English Letters and Language Department's student's at the State Islamic University of Malang*. Thesis. Malang: Universitas Islam Negeri Maulana Malik Ibrahim, 2008. 77 p.

183. Shvets, A. Modern model of narration: about relation between cyberculture and postmodernism. *Reflections on Narrative: Interdisciplinary storytelling* / eds. Stansbie, L., Borlescu, A. M. Oxford: Interdisciplinary Press, 2013. P. 77–88. URL: https://www.researchgate.net/publication/271446256_Modern_Model_of_Narration_About_the_Relation_between_Cyberculture_and_Postmodernism

184. Strazny, P. *Encyclopedia of linguistics (2nd ed.)*. United Kingdom: Routledge, 2013. 291 p.

185. Tardzenyuy, N. C. Revisiting translation strategies and techniques. *International Journal of Comparative Literature and Translation Studies*. 2016. Vol. 4(4). P. 48–56. <http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijclts.v.4n.4p.48>

186. Tissi, B. Silent pauses and disfluencies in simultaneous interpretation: A descriptive analysis. *The Interpreters' Newsletter*. 2000. Vol. 10(4). P. 103–127. URL: <https://www.openstarts.units.it/bitstreams/52ca65bf-8c5c-41e3-899f-75139b2f0d52/download#page=105>
187. Van Dijk, T. A. Sentence topic and discourse topic. *Papers in Slavic Philology*. 1977. Vol. 1(1977). P. 49–61. URL: <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/07/Teun-A.-van-Dijk-1977-Sentence-topic-and-discourse-topic.pdf>
188. van Heerden, C. *Intertextuality Reinterpreted: A Cognitive Linguistics Approach with Specific Reference to Conceptual Blending*. Pretoria: University of South Africa, 2008. 172 p.
189. Venuti, L. Strategies of translation. *Encyclopedia of Translation Studies*). London: Routledge, 1998. P. 240–245.
190. Voita, E., Sennrich, R., Titov, I. *When a good translation is wrong in context: Context-aware machine translation improves on deixis, ellipsis, and lexical cohesion*. arXiv preprint arXiv:1905.05979, 2019. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1905.05979>
191. Wilde, A. *Horizons of assent: Modernism, postmodernism, and the ironic imagination*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987. 209 p.
192. Wodak, R. *The Discourse of Politics in Action: Politics as Usual*. Cham: Springer, 2009. 252 p.
193. Xu, Y., Liu, F. Intrinsic coherence of prosodic and segmental aspects of speech. *Understanding prosody: The role of context, function and communication* / ed. Niebuhr, O. Berlin, Boston: De Gruyter, 2012. P. 1–26. <https://doi.org/10.1515/9783110301465.1>
194. Yuliastari, N. N. Shift of lexical cohesion in translation of the novel the Adventures of Sherlock Holmes. *Lingual*. 2019. Vol. 7(1). P. 1–6. <https://doi.org/10.24843/LJLC.2019.v07.i01.p07>

195. Zavarynska, M., Babelyuk, O. Unusually combined lexemes as means of creating uncertainty in English postmodern short-short stories. *Postmodern Openings*. 2022. Vol. 13(4). P. 346–360. <https://doi.org/10.18662/po/13.4/521>

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувачки за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б:

1. Мазур О. В. Пунктуація як засіб передачі граматичної когезії в перекладах українських постмодерністських текстів англійською мовою. *Folium*. 2023. Спецвипуск. С. 97–103.

DOI: <https://doi.org/10.32782/folium/2023.3.14>

URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/folium/article/view/35>

2. Mazur, O. V. The influence of memory cache on text cohesion and its translation (based on Serhiy Zhadan's novel *Voroshilovgrad*). *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Vol. 43(2). P. 133–141.

DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.2.21>

URL: <https://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/index.php/43-2-2025>

3. Mazur, O. V. Classification of cohesive devices and their translation into English (based on texts by Ukrainian postmodernists). *Вісник науки та освіти*. 2025. Vol. 11(41). P. 178–189.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11\(41\)-178-189](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11(41)-178-189)

URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/32835>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Mazur, O. V. Reproduction of grammatical means of cohesion in the translation of postmodern texts into English. International scientific conference «Philological sciences and translation studies: European potential»: conference proceedings (November 3–4, 2022. Riga, the Republic of Latvia). Riga: Publishing House “Baltija Publishing”, 2022. P. 254–256.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-64>

URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/280>

2. Мазур О. В. Відтворення граматичних засобів когезії у перекладі постмодерністських текстів англійською мовою. Еврика 2023: Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 3–7 квітня 2023 р., м. Івано-Франківськ. Електронне видання. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. С. 207–208.

URL: <https://kutba.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/07/>

3. Mazur, O. V. Rendering of Figurative Cohesion in Translations of Ukrainian Postmodernist Texts. Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2023): матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, Івано-Франківськ, 10 жовтня 2023 р. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. Р. 77–78.

URL: <https://kaf.cnu.edu.ua/ellic-2023/>

4. Мазур О. В. Особливості перекладу англійською мовою пауз хезитації як засобів когезії (на матеріалі текстів українських постмодерністів). Тези доповідей XVI Міжнародної наукової конференції “Іноземна філологія у ХХІ столітті”: у 2 т. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2024. С. 138–142.

URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/25745>

5. Мазур О. В. Надтекстові засоби когезії та їх переклад англійською мовою (на матеріалі текстів українських постмодерністів). Збірник матеріалів науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури» 3 лютого – 9 лютого 2025 року. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2025. С. 110–113.

URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/43016>

Апробація результатів дослідження. Теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи апробовано на таких міжнародних наукових конференціях: «Philological sciences and translation studies: European potential» (Riga, November 3–4, 2022); Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної

комунікації (ELLIC 2023): матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, Івано-Франківськ, 10 жовтня 2023 р.; Тези доповідей XVI Міжнародної наукової конференції «Іноземна філологія у XXI столітті»: у 2 т., Запоріжжя, 22 листопада 2024 р.; Збірник матеріалів науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури», Житомир, 3 лютого – 9 лютого 2025 р.; Звітна наукова конференція викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2024 рік, Івано-Франківськ, 5 квітня 2025 р.; XV Міжнародна наукова конференція «Семантика мови і тексту» in memoriam академіка Віталія Кононенка, Івано-Франківськ, 12 грудня 2025 р.

Вибірка дослідження

Оригінал				
Автор	Назва книги	Рік публікації	Місто: видавництво	Кількість сторінок
Юрій Андрухович	Перверзія	1997	Львів: ВНТЛ-Класика	291
Юрій Андрухович	Рекреації	1992	Київ: Час	287
Юрій Андрухович	Московіада	1992	Львів: Вид-во Старого Лева	229
Сергій Жадан	Ворошиловград	2010	Харків: Фоліо	442
Сергій Жадан	Інтернат	2017	Чернівці: Meridian Czernowitz	336
Оксана Забужко	Польові дослідження з українського сексу	1996	Київ: Згода	141
Оксана Забужко	Музей покинутих секретів	2009	Київ: Факт	829
Юрій Винничук	Танго смерті	2012	Харків: Фоліо	379
Переклад				
Перекладач	Назва	Рік публікації	Місто: видавництво	Кількість сторінок
Michael M. Naydan	Perverzion	2005	Evanston: Northwestern University	344

			Press	
Marko Pavlyshyn	Recreations	1998	Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press	132
Vitaly Chernetsky	The Moscoviad	2006	New York: Spuyten Duyvil	200
Reilly Costigan-Humes, Isaac S. Wheeler	Voroshilovgrad	2016	Dallas: Deep Vellum Publishing	400
Isaac S. Wheeler, Reilly Costigan-Humes	Orphanage	2019	New Haven: Yale University Press	330
Halyna Hryn	Fieldwork in Ukrainian Sex	2011	Las Vegas: AmazonCrossing	168
Nina Shevchuk-Murray	The Museum of Abandoned Secrets	2012	Las Vegas: AmazonCrossing	760
Michael M. Naydan, Olha Tytarenko	Tango of Death	2019	New York: Spuyten Duyvil Publishing	474